

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
И. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина

**Бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.)
мектеп спорт лигасын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар**

**Методические рекомендации по организации школьной спортивной лиги
по массовым видам спорта (футбол, волейбол, баскетбол и др.)**

Нұр-Сұлтан
2020

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2020 жылғы 16 қыргүйектегі № 7 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол №7 от 16 сентября 2020 года)

Бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) мектеп спорт лигасын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 182 б.

Методические рекомендации по организации школьной спортивной лиги по массовым видам спорта (футбол, волейбол, баскетбол и др.). Методические рекомендации – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020. – 182 с.

Әдістемелік ұсынымдарда шетелдердегі дене тәрбиесі мен мектеп спортының дамуы, сонымен қатар Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорт түрлерінің қазіргі жағдайы туралы материалдар берілген.

Сонымен бірге, орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) спорттық мектеп лигасын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірленген.

Материалдарды жалпы білім беретін ұйымдарда білім алушылардың дене тәрбиесі жұмысымен айналысатын педагогтар пайдалана алады.

В методических рекомендациях представлены материалы по физическому воспитанию и развитию школьного спорта в зарубежных странах, а также анализ современного состояния по массовым видам спорта в организациях среднего образования Республики Казахстан.

Кроме этого, разработаны методические рекомендации по организации школьной спортивной лиги по массовым видам спорта (футбол, волейбол, баскетбол и др.) в среднем образовании.

Материалы могут быть использованы педагогами общеобразовательных школ, занимающихся вопросами физического воспитания обучающихся.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2020
© Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина, 2020

Кіріспе

Өзектілігі

Бүгінгі таңда біздің еліміз өз алдына жаңа ауқымды міндеттер қойып отыр. Ол әлеуметтік жаңғырту, инновациялық индустрияландыру және экономикалық интеграция қалыптастыру болып табылады. ХХІ ғасырдың үшінші онжылдығында әлемнің дамыған 30 елінің қатарына ену – қазақстандық қоғамның алдына қойылған мақсат. Қазіргі таңдағы халық денсаулығы дегеніміз – бұл Қазақстанның стратегиялық мақсаттарына жетудегі жетістіктің ажырамас құрамдас бөлігі болып саналады. Салауатты өмір салты мен адамның өз денсаулығы үшін ортақ жауапкершілік қағидаты – мемлекеттік саясаттағы басты жетістікке жатады.

Алайда, республиканың білім беру ұйымдары білім алушыларды спорттық жағынан дамыту үшін спорт мектебі лигаларының әлеуетін жеткіліксіз пайдаланады.

Қазақстанның барлық қалалары мен аймақтарындағы мектептер жыл сайынғы жарыстар айналымына тұрақты және нәтижелі қатыса бермейді. Оның ішінде жас ерекшелігіне қарай бөлінетін топтардың барлығы да қатыса алмайды. Лигада спорттың жаңа түрлерінің шеңбері барынша кеңейіп жатқан жоқ. Солардың ішінде зияткерлік - Го, спорттық бриджі, компьютерлік спорт түрлері бар.

Мектептегі әуесқой спорт лигаларын құру туралы бастамалар аз. Мәселен, су спорты түрлері (су полосы, жүзу, синхронды жүзу), қысқы спорт түрлері (хоккей, конькимен жүгіру спорты), ойын түрлері (флорбол, регби, бадминтон, гандбол, 3x3 баскетбол) және т.б. Сонымен қатар, білім алушыларды спортқа жаппай тарту, дене шынықтыру мен салауатты өмір салтына деген ынтызарлығын қалыптастыру бойынша бастамалар аз.

Спорт пен дене шынықтыруды жаппай дамыту жастар саясатының айрықша басымдығы болып табылады. Ол бірқатар мемлекеттік нормативтік құқықтық актілермен расталған. Қазақстан Республикасының білім беру мен ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес Қазақстанда мектеп оқушыларын бұқаралық спорт түрлеріне тартуды қамтуды арттыру жұмыстары жалғасын табады. Мектептерде спорт жабдықтары жаңартылып, тез қайтымды конструкциялар арқылы спорт залдарына орналастыру мәселесі шешіледі. Сондай-ақ, әрбір мектеп спортзалмен қамтылады. Ұлттық және бұқаралық спорт түрлерінен ұлттық спорт лигалары, білім алушылардың қысқы және жазғы спорт түрлері бойынша спартакиадалар дамиды болады.

Әдістемелік ұсынымдарды әзірлеудің мақсаты – орта білім беру ұйымдарының мұғалімдеріне бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) мектеп спорт лигасын ұйымдастыруға әдістемелік қолдау көрсету.

Ұсынымдардың мақсаттары негізінде мынадай міндеттер қойылды:

- дене шынықтырудың ұйымдастырушылық формаларын және шет елдердегі мектеп спортының дамуын зерттеу;
- Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорттың қазіргі жағдайын бақылау;
- орта білім беру ұйымдарында бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) мектеп спорттық лигасын ұйымдастыру бойынша әдістемелік нұсқаулар әзірлеу.

Әдістемелік ұсынымдарды жазудың нормативтік-құқықтық негізі – Қазақстан Республикасының дене шынықтыру және спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы және Қазақстан Республикасының мектеп және студенттік спортты дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы болып табылады.

Қазақстан Республикасының дене шынықтыру және спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы – бұл спортты және салауатты өмір салтын таңдайтын салауатты ұлт қалыптастырудың жалпы мақсатына негізделген дене шынықтыру және спорт саласын дамытудың басым бағыттарын анықтайтын стратегиялық маңызды құжат (бұдан әрі – Тұжырымдама). Ол бұқаралық спортты дамытуға, жоғары жетістікті спортты дамыту, саланың кадрлық әлеуетін даярлау жүйесін жетілдіруге бағытталған.

Қазақстан Республикасының мектеп және студенттік спортты дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы – бұл мектеп пен студент жастарды ақыл-ойы мен физикалық жағынан жетілдіру, олардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыру, спорттың әр түрінен Қазақстанның құрама командаларына спорт резервін дайындау мақсатында жүзеге асырылатын дене шынықтыру-спорттық іс-шараларды ұйымдастырудың мемлекеттік және қоғамдық формаларының жиынтығын ұсынады.

Сонымен қатар, әдістемелік құралда Ұлттық ғылыми-практикалық дене шынықтыру орталығы әзірлеген орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорттың қазіргі жағдайы туралы материалдар пайдаланылды.

Әдістемелік құрал кіріспеден, үш тараудан және қорытындыдан тұрады.

1 Шетелдерде дене тәрбиесін ұйымдастыру формалары және мектеп спортының дамуы

Халықаралық құқықтық құжаттарда спорт тәрбиесін реттейтін «дене шынықтыру» термині кездеспейді. Оларда физикалық, эстетикалық, өнегелік тәрбие мен спорт туралы сөз болады.

Дене шынықтыру және спорт саласындағы ең маңызды халықаралық-құқықтық актілер:

1978 жылғы 21 қарашада Парижде БҰҰ Бас конференциясы жариялаған «Дене шынықтыру және спорттың халықаралық хартиясы»;

1992 жылы 15 мамырда Родос қаласында (Греция) еуропа елдерінің спорт министрлерінің 7-ші конференциясында қабылданған, «Еуропаның спорт хартиясы»;

1995 жылы 18 мамырда Лиссабон қаласында еуропа елдерінің спорт министрлерінің конференциясында қабылданған, «Жастар және спорт» Еуропалық манифесті;

1996 жылы 3 ақпанда Годоло (Венгрия) қаласындағы «Спорт және жергілікті басқару» Еуропалық конференцияға қатысушылардың декларациясы, 2000 жылдың 31 мамырда Братислав қаласында қабылданған, 9-шы Еуропалық спорт министрлері конференциясының Резолюциясы;

Дене шынықтыру және спорттың халықаралық хартиясы БҰҰ Бас Конференциясы дене шынықтыру мен спорттың дамуын адамзат прогресіне қызмет етуге жолға қою барысында олардың дамуына ықпал ету және үкіметтерге қозғау салу, үкіметтік емес ұйымдарды, ағарту ісі қызметкерлері мен оны басшылыққа алатын жеке адамдарды осы бағытты таратуға және қолдануға шақыру мақсатында жариялады [1].

Хартияның 1 бабына сәйкес, дене шынықтыру мен спорт – әр адамның негізгі құқығы.

Хартияның 2 бабы заңдастырады, дене шынықтыру және спорт – жалпы білім беру жүйесінде үздіксіз білім берудің маңызды элементі ретінде. Олар әр адамда табиғи қабілеттер, ерік-жігер, шыдамдылықты дамытып, оның қоғамға толық енуіне ықпал етуі керек. Дене тәрбиесі мен спорттың сабақтастығы адамның өмір бойы жалпыға бірдей, үздіксіз және демократиялық білім беру аясында қамтамасыз етілуі керек. Дене шынықтыру және спорт қоғамды әртүрлі деңгейлерде байытады: жеке тұлға деңгейінде олар денсаулықты сақтау мен жақсартуға, бос уақытты тиімді пайдалануға көмектеседі және адамға қазіргі өмірдің қолайсыздықтарын жақсы жеңуге мүмкіндік береді. Қоғам деңгейінде олар спорттан тыс қоғам өмірі үшін қажет спорт рухын (әділ ойын) дамытады.

Хартияның 2–бабы заңдастырады, дене шынықтыру және спорт бағдарламалары жеке адамдар мен тұтас қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес келуі керек. Сондықтан олар әр елдің жеке ерекшеліктерін, сондай-ақ ұйымдастырушылық, мәдени, әлеуметтік-экономикалық және климаттық жағдайларын ескере отырып әзірленуі керек. Қоғамдағы әлсіз топтарға

басымдық беру керек. Спорттық және ойын-сауық жарыстары олар үшін ең жоғары көрініс пен үлгі болып табылатын білім беру спортының қызметінде қалуға тиіс. Спорт пайда табуға негізделген коммерциялық ықпалсыз болуы керек.

Еуропалық спорт хартиясы және «Жастар мен спорт» Еуропалық манифесті.

Еуропа Кеңесі қызмет ететін идеализм мен толеранттылық тұрғысынан спортқа қарау. Манифестегі «жастар» термині ұлттық заң бойынша кәмелетке толмаған адамдарға қатысты. Манифест спорттың барлық жастарға қол жетімді болуы керек деп жариялайды [2].

Шет елдердегі балалар мен жасөспірімдер спорты.

Батыс Еуропа елдерінің көпшілігінде жасөспірімдер спортының, жас білім алушылардың дене тәрбиесінің мақсаттары мен міндеттері әртүрлі деңгейде қалыптасады: Бельгия, Италия, Люксембург, Португалия, Франция – мемлекетте, Германияда, Испанияда, Швейцарияда – аймақтық немесе жергілікті. Бірақ Еуропалық Қоғамдастық (ЕО), Австрия, Швейцария және Скандинавия елдеріндегі осы тәсілдердің барлығында бала мен жас тұлғасы, олардың әлеуметтік дамуы, спорт және әлеуметтік белсенділігі бірінші орынға қойылады [3].

Еуропа Кеңесі, еуропалық үкіметтік ұйымдардың ішіндегі ең ежелгісі және ірісі, дене шынықтыру және спорт саласына үлкен көмек көрсетеді. 1940 жылы қабылданған Мәдениет туралы Еуропалық конвенцияның ережелеріне сүйене отырып, ол әр адамға спортпен шұғылдану құқығын берді. 1978 жылдан бастап «Спортты дамыту комитеті» Еуропа Кеңесінде жұмыс істейді.

1970 жылдардың басында «Спорт барлығы үшін» кең ауқымды еуропалық қозғалыс танымал болды. Бұл құбылыс баршаға арналған 1975 жылы Брюссельде өткен «Еуропалық спорт Хартиясында» көрініс тапты. Осы Хартияның аясында спорт министрлері үш жылда бір рет конференцияларда кездесіп тұрады. 1991 жылы таяудағы еуропалық спорт саласындағы басты басымдық Орталық және Шығыс Еуропа елдеріне өзара көмек бағдарламасы болуы керек деген шешім қабылданды. Бұл іс-шаралар осы елдерде спортты дамытудың «Спринт» деп аталатын кең ауқымды бағдарламасында көрініс табады (спорттық реформа, инновация, дайындау).

«Спринт» бағдарламасы екі негізгі элементтерден тұрады:

а) мобильді семинарлар. бұқаралық спортты, спорттағы демократияны, жетекшіліктің жаңа принциптерін жан-жақты талқылау және жете қызмет ететін нақты елдердің проблемаларына арналған;

б) жалпы мәселелер бойынша көпжақты семинарлар.

Осылайша, бұқаралық және балалар мен жасөспірімдер спортының дамуы үшін үйлесімді және тең еуропалық кеңістік қалыптасуда.

Барлық Еуропа елдері спорттық құндылықтарға қатысты бірдей пікірге ие: саяси мақсаттарға жету үшін спортшыларға қитұрқылық жасамау, «Спорт барлығы үшін» сауықтыру идеясын толық қолдау, жастарды тәрбиелеуде спорттың маңыздылығын күшейту [1].

1995 жылы мамырда Лиссабонда спортқа жауапты еуропалық министрлердің конференциясында «Жастар және спорт» бойынша Еуропалық манифест қабылданды.

Ол қоғамға жастардың спортпен шұғылдануына мүмкіндік беру тек бос уақытты сындарлы пайдалануға ғана емес, төзбеушілік, агрессивтілік, маскүнемдік сияқты әлеуметтік мәселелерді шешуге және қоғамның әлеуметтік ауруларын емдеуге әкелуі керек деп мәлімдейді. Сондай-ақ, жана серіктестік қарым-қатынастарды жастарды спорт арқылы өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі көрсету процестеріне тартуға ынталандыру ұсынылды.

Мектеп спортының халықаралық федерациясы (ХСФ) 1972 жылдан бастап жұмыс істейді. Ол 61 ұлттық мектеп ұйымын біріктіреді. Федерация әр түрлі елдердің мектеп қауымдастығының арасындағы байланыстарды дамытуға қолдау көрсетеді, жақсырақ түсінушілікті қалыптастыру мақсатында халықаралық мектеп жарыстарын ұйымдастырады. Футбол, гандбол, баскетбол, волейбол, шаңғы және шаңғы жарысы бойынша ХСФ екі жылда бір рет жарыстар ұйымдастырады. Төрт жылда бір рет гимназия өткізеді. Оның бағдарламасына Универсиаданың және Олимпиаданың негізін құрайтын дәстүрлі спорт түрлерінен (жеңіл атлетика, жүзу, гимнастика) жарыстар енеді.

1992 жылы мамырда Родоста өткен 7-ші конференцияда жаңа Еуропалық спорт хартиясы және спорттық ынтымақтастық туралы қарар қабылданды. Мемлекеттік органдар спорттың құндылықтары мен артықшылықтарын қолдау үшін спорттық қозғалыспен өзара ынтымақтастық орнатуы керек екенін мойындай отырып, конференция көптеген Еуропа елдерінде арнайы бағдарламаларды іске асыру арқылы дене шынықтыру қозғалысын қолдау бағытындағы үлкен жұмыстарды атап өтті.

Австрияда бұл жас отбасылардың, мұғалімдердің, жаттықтырушылардың серіктестігіне бағытталған Ozy Sport бағдарламасы; оларды балаларға дене шынықтыру дағдыларын үйрететін үйірмелер біріктіреді [4].

Финляндиядағы мектеп оқушыларының дене тәрбиесі сауықтыру бағыты тұжырымдамасына құрылған. Оны әзірлеушілер білім алушыларға өмір бойына дене шынықтыруға мотивтерін қалыптастыру мақсатын көздейді. Негізгі бағыты – дені сау ұрпақты тәрбиелеу талабына сәйкес келетін белсенді өмір салтын қалыптастыру. Фин мамандары мектеп балалар мен жасөспірімдерге сыныптан тыс және мектептен тыс спорттық белсенділікпен (қызметі) қатысуға мүмкіндік беруі керек деп санайды. Олардың ойынша, ең бастысы, бұл дағдыларды балалар мен жастардың игеруі ғана емес, сонымен бірге олардың әртүрлі дене белсенділігіне қатысуы үшін жағдай жасау.

Финляндияда мектеп жасына дейінгі балалар мен жас аналардың дене тәрбиесі – сауықтыру жұмыс жөніндегі ассоциация бар. Ассоциация бірнеше курстарды ұсынады: «Сәбилерге арналған гимнастика» – бір айдан екі жасқа дейін; «Ересек бала» – 2 жастан 4 жасқа дейін, «Сиқырлы гимнастика» – 4 жастан 6 жасқа дейін.

Ұлыбританияда «Фанфит Перселя» бағдарламасы сәбилерге икемділікті, үйлестіруді және жайлылықты қамтамасыз етуге арналған тиімді жұмыс

істейді. Бағдарламаны сәтті игерген балалар үшін алтын, күміс, қола медальдар қарастырылған.

«Балалар және спорт» бағдарламасы Австралияда кеңінен жүзеге асырылуда. Оның ұраны: «Спортты балаларды дамыту үшін пайдаланыңыз, спортты дамыту үшін емес». Бұл бағдарламаны мемлекет субсидиялайды. Бағдарламаны жүзеге асыруға мектептер, спорт клубтары, кәсіподақтар, ата-аналар қатысады. Спортты дамыту моделіне кішкентай балалар үшін арнайы бөлім кіреді – оларға диск лақтыру, допты ұру, жүгіру, жүзу, дене қимылы ойындарын ойнау дағдылары үйретіледі.

Бельгияда, Германияда, Люксембург, Франция мектептері дене тәрбиесі бойынша ресми бағдарламалар мен нұсқаулықтарды ұстанады.

Ұлыбританияда, Норвегияда, Швецияда, Финляндияда спорттық іс-шаралар түрін де, мазмұнын да таңдау еркіндігі бар. Оқу жоспарын құруға жоғарғы және жоғары сынып оқушылары қатысады. Мұндай жағдайларда сабақтардың мазмұны белгілі спорттық іс-шаралар мен физикалық жаттығулардың барлық дерлік түрлерін қамтиды.

Люксембург, Франция, Бельгия, Германияда мектептер дене тәрбиесі бойынша ресми бағдарламалар мен нұсқаулықтарды ұстанады.

Ұлыбританияда, Норвегияда, Швецияда, Финляндияда спорттық іс-шаралар түрін де, мазмұнын да таңдау еркіндігі бар. Оқу жоспарын құруға жоғарғы және бітіруші сынып оқушылары қатысады. Мұндай жағдайларда сабақтардың мазмұны белгілі спорттық іс-шаралар мен физикалық жаттығулардың барлық дерлік түрлерін қамтиды.

Спорт соңғы онжылдықтарда Батыс Еуропаның көптеген елдерінде дене шынықтыруды (мектеп сабақтарына) алмастыра бастады. Көптеген елдерде міндетті элективті спорт түрлері білім алушылардың бейімділігін ескере отырып, түстен кейін, сабақтан тыс, мектептегі спорттық бірлестіктерде немесе кәсіподақтарда қолданылады [5].

Швецияда 40 мыңнан астам спорт клубтары бар (халқы шамамен 9 миллион адам). Клубтарға мүшелік тілек білдірушілерге ашық, барлығына қол жетімді. Шведтер бұл үйірмелерде жанұяларымен бірге оқиды: кейде ата-аналар тренер (нұсқаушы) рөлін атқарады, ал олардың балалары «бағынушыларының» арасында оқиды. Клуб мүшесі жоғары білікті спортшы бола алады, сонымен қатар спортты дене шынықтыруды жоғарылатудың құралы ретінде және достық шеңберін кеңейту құралы ретінде қолданатын адамдар бола алады.

Спорт клубтарына 2,5 миллион адам тартылған, бұл жалпы халықтың төрттен бір бөлігін құрайды. Жастар арасында үйірмелерге қатысқандардың үлесі одан да жоғары: ер балалардың 70% және 19 жасқа дейінгі қыздардың 50%-ды құрайды.

Швециядағы ең танымал спорт түрі – футбол. Мұнда 3,5 мың клуб және 700 мың әуесқой футболшы бар. Ешқашан доп теппеген оқушыны табу қиын. Кеңінен танымал дәстүрлі қысқы спорт түрлеріне ең алдымен шаңғы, хоккей,

спорттық бағдарлау, сонымен қатар жазғы спорт түрлері – гимнастика, жеңіл атлетика, гольф және т.б. жатады.

Спортпен шұғылданатын барлық балалар мен жастар қолдау мен көтермелеуге мұқтаж. Швецияда 450 мыңнан астам спорт клубтары бар әдетте, көп нәрсе ерікті түрде жұмыс істейтін нұсқаушыларға байланысты [5].

Бастауыш және негізгі орта мектептерде спорт пен дене тәрбиесіне көп көңіл бөлінеді: сәйкесінше аптасына 2-3 мен 1-3 сабақтан. Сонымен қатар, мектепішілік және мектепаралық жарыстардың кең ауқымды бағдарламасы бар, оған дайындық жыл бойына жүргізіледі. Елде 1800-ге жуық мектеп спорт клубтары бар. Мектепаралық жарыстар жергілікті, аймақтық және республикалық деңгейде өткізіледі. Облыстық деңгейде 23 мектеп спорт бірлестігі жұмыс істейді. Олардың қызметін бүкіл ел бойынша Швеция мектептерінің спорт қауымдастығы үйлестіреді.

Германия – мектеп спортының түбегейлі қайта құруда үлгілік сипаты болып табылады [6].

«Мектеп спорты мүддесіндегі қызметтің екінші бағдарламасы» құжатында мектеп пен клуб спорты арасындағы байланыс қарастырылады. Германияда білім алушылар қызығушылықтары мен қабілеттері бар спорттық үйірмелерге және спорт клубтарымен тығыз байланыста жұмыс жасайтын ерікті қоғамдарға қатысады.

Ынтымақтастықтың маңызды міндеттерінің қатарына, атап айтқанда, спорттағы дарынды балаларды іздеу, іріктеу және көмек көрсету, сондай-ақ «физикалық дамуда артта қалған оқушыларға тиімді көмек» деп аталады. Бұл мәселелерді шешуге клубтар мен федерацияларда жұмыс жасайтын спорт мұғалімдері белсенді қатысады.

Спорттық іс-әрекеттің табиғаты бойынша клубтық секцияларда өткізілетін сабақтардың мүмкіндіктері келесідей бөлінеді: 347 нұсқа – бәсекеге бағытталған спорт түрімен айналысу; 260 нұсқа – белсенді демалыстың бір түрі ретінде спорттың белгілі бір түрімен шұғылдану.

Германияда мектептердің негізгі үш типі бар: негізгі, нақты және гимназия. Ең беделді түрі – бұл гимназия, дәстүрлі неміс спорттарымен бірге тау велосипедтері, сноуборд, таэквандо. Жаяу серуендер үнемі өткізіліп тұрады, спорттық және шаңғы лагерлері жұмыс істейді. Теннис – бұл орта мектептегі міндетті спорт түріне саналады.

«Жастар олимпиадаға дайындалады» және «Жастардың федеральды ойындары» мектеп командаларының жыл сайынғы көп сатылы жарыстары өте танымал. Бұл қозғалыс Германия мен мектептер арасында спорттық клубтар арасындағы ынтымақтастықты қамтитын мектепішілік спорт жарыстарының көп сатылы жүйесінің өзегіне айналды.

«Бала әлемі – қозғалыс әлемі» ұранымен балалардың дене тәрбиесі процесіне қатысуын арттыру бойынша науқан өткізілуде. Бұл – қозғалыстың бала кезіндегі рөлін насихаттауда отбасылардың, балабақшалардың және басқа білім беру мекемелерінің ықпалын күшейту бойынша іс-шараға жатады.

Білім беру мекемелері мен жергілікті билік үшін «Балалық шақтан бастап қозғалысқа қосылған серіктес» атты жоба әзірленді, қозғалыс бойынша тәрбие беру бастапқы педагогикалық ұстаным ретінде отбасы жанында және балалар күнделікті жүретін жерлерде «жайғасуы» керек.

Осылайша, көптеген білім алушылар дене шынықтырумен айналысуға ұмтылады. Германияда өзін-өзі құрметтейтін кез-келген ересек адам формальды түрде кез-келген спорт клубының мүшесі болып табылады және мұны өмірінің маңызды бөлігі ретінде қарастырады.

Неміс сарапшыларының пікірінше, баланың дені сау болып дамуы бәрінен де қажет. Өйткені күнделікті өміріміздің техника мен моторизациялауына байланысты баланың қарекеттерінен ойындар мен спорт түрлері жоғалып барады. Бұл баланың тұлғалық қалыптасуында ауыр салдарларға әкеліп соғады. Жоғары технологиялар мен БАҚ ғасырында рухани, физикалық және әлеуметтік тәжірибені жоғалту қаупі арта түсуде.

Нидерланды – балалар мен жасөспірімдер спортына ерекше көңіл бөлетін бірегей спорттық ел. Барлық балалар, жасөспірімдер мен жастар үшін спорт – білім беру бағдарламасының ажырамас бөлігі; сабақтарды арнайы мұғалімдер жүргізеді. Балалар мен жастардың көпшілігі бос уақытында спортты үнемі қосады, бұл оның қызықты әрі перспективалы қызмет саласы, жастар үшін тестілеу аймағы ретінде маңыздылығын растайды. Нидерландыда балалар, жасөспірімдер мен жастарға арналған жарыстар олимпиада түрінде жас деңгейлеріне бөлініп өткізіледі. Бұл балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес физикалық және спорттық көрсеткіштерінің дәйекті және біртіндеп өсуін қамтамасыз етеді.

Мектептер балалар мен жастарды оқыту үшін сыныптан тыс ортаны пайдаланады. Оқушылардың ата-аналарын, жастар бірлестіктерін, түрлі бағыттағы клубтарды, тұрғылықты жері бойынша мәдени орталықтарды және басқа да жергілікті мекемелерді осы процеске тарту арқылы мектеп мәдени процесінің ұйымдастырушысына, білім беру процесінің бірлігіне жауап береді.

Балалар мен жасөспірімдер спортында маңызды шешімді мынадай белгілер анықтайды:

- міндетті және ерікті спорт түрлерінің бірлігі;
- дене шынықтыру, спорт және спорттық саралау мен негізгі білім берудің бірлігі;
- спорттық қызметтердің бірлігі, тәрбие, сонымен қатар спорттық қызығушылықтар мен қажеттіліктерді дамыту [5].

Америка Құрама Штаттарындағы жастар спортының дамуының негізгі орталықтары – орта мектептер мен университеттер. Балалар мен жастар арасында спортты дамытуға мектептерден басқа, полиция жанындағы ойын-сауық және бос уақытты пайдалану қауымдастығы, жас христиандар қауымдастығы, скауттық бөлімшелер, спорттық бірлестіктер қатысады.

20 000-нан астам мектептердің басын біріктірген Штаттардағы Ұлттық спорт қауымдастықтарының федерациясы мектепаралық спорт түрлеріне басшылық жасайды.

АҚШ-та спорт түрлерінен балалардың спорттық бағдарламалары өте танымалдылықпен қолданылады. 1986 жылдан бастап жүзеге асырылып келе жатқан 6–17 жас аралығындағы балалар мен жасөспірімдерге арналған «Президенттің шақыруы» атты дене шынықтыру сабақтарының арнайы бағдарламасы жасалған. Оның мақсаты – балаларды бес жаттығуды ойдағыдай орындауға және президенттік сыйлыққа ие болуға дайындау.

АҚШ-та балабақшадан бастап 12-сыныпқа дейінгі балалар мен жасөспірімдерге арналған жаңа оқу бағдарламасы жасалды. «Physical Best» («Физикалық жетілдіру») деп аталатын жаңа бағдарламада бес негізгі бөлім бар: «Аэробикалық төзімділік», «Икемділік», «Шымырлық», «Бұлшық ет қуаты» және «Гармоникалық физикалық даму». Бағдарлама дара тіл табу, оқу материалын үнемі жаңарту және білім алушыларды ынталандыру қағидаттарына негізделген.

АҚШ-та оқу жоспарлары мен бағдарламаларындағы академиялық зерттеулермен қатар спорттық клубтарға көп көңіл бөлінеді. «Sports Illustrated» журналының мәліметтері бойынша, АҚШ-та бұл клубтардың шамамен 25000-ы бар. Олар әр мектепте құрылған деуге болады [7].

Нидерланд елін «Қимылды білім» Тұжырымдамасын іске асыруда. Бұл Тұжырымдама басты идея ретінде қимыл мәдениетін игеру және оны өмір бойы пайдалану міндеттерін қояды. Қимылдың негізгі формаларын үйрету, баланы әртүрлі қимылдық жағдайларға қосу. Өмір бойы дағдыға айналатын негізгі қозғаушы құзыреттіліктерді дамыту моторикалық мәдениетті игеруге ықпал етеді.

Егер қазіргі Еуропа мемлекеттерінің білім беру мекемелеріндегі дене тәрбиесін анықтайтын ұғымдарды Ресейде жүзеге асырылған тұжырымдамалармен салыстырсақ, олардың тығыз байланысын көруге болады. Сонымен, Ресейде соңғы жылдары В.К. Бальсевичтің спортқа бағытталған дене тәрбиесінің тұжырымдамасы кең тарала бастады. Бұл тұжырымдама спортпен айналысушылардың дене сапалары мен қимыл-қозғалыс қабілеттерін дамытуда жаттығу әдісін міндетті түрде қолдануға, академиялық кестеден тыс аптасына үш рет жаттығу сабақтарын өткізуге, білім алушылардың спорт түрін немесе басқа дене жаттығуларының түрін таңдау еркіндігіне, сондай-ақ дене тәрбиесі инфрақұрылымының ауқымды түрлендірулеріне және басқа да қосымша спорттық білім беру нысандарына негізделген [4].

Қытайда дені сау ұрпақ дайындауға және өмір бойы денсаулық деңгейін сақтауға ерекше көңіл бөлінеді [5]. Сондықтан қытайлық отбасыларда балалар жастайынан жекпе-жек өнерімен және дене шынықтырудың сауықтыру бағыттарымен айналысады [6]. 5-6 жасында олар байқауларға қатысады, қытай халқының дәстүрлеріне байланысты түрлі ойын-сауық шараларында өнер көрсетеді. Бірақ, ең бастысы, олар тек жақсы физикалық дамуды ғана емес, сонымен бірге өмір философиясы туралы білімді де алуы керек.

Бұл елде 120 миллионнан астам мектеп жасына дейінгі балалар мен осынша бастауыш сынып оқушылары дене шынықтырумен айналысады. Жастар арасында дене шынықтыру мен спортты дамытуда үкіметтің

«Қытайдағы қалалық саябақтарды пайдалану ережелері» атты қаулысы үлкен рөл атқарды. Оның айтуынша, саябақтар балалар мен жастардың спорт алаңына айналған. Әсіресе отбасылық жарыстар танымалдыққа ие.

Мектептегі дене тәрбиесі ҚХР-дағы ұйымға теңдестірілген. Бұл үрдіс мектеп оқушыларына өмір бойғы дене жаттығулары мен спорт түрлерін дағдыландыруға, моториканы және дене дайындығы туралы білім жүйесін қалыптастыруға бағытталған және бұл кездейсоқ емес. Себебі, соңғы онжылдықтарда Қытай қоғамында мемлекеттің күші мен ұлттың гүлденуі халықтың денсаулығымен байланысты деген идея қалыптасты. Елдегі саламатты азаматтарын тәрбиелеу ҚХР-ның білім беру саласындағы мемлекет саясатының негізі болып табылады [8].

ҚХР-ның «Дене шынықтыру және спорт туралы» Заңы негізінде ол ҚХР Білім министрлігінің 12.03.1990 жылғы №8 бұйрығымен «Білім беру ұйымдарында дене шынықтыру мен спортты дамыту бағдарламасы» әзірленіп, бекітілді.

Дене шынықтыру және спорт жұмыстары Қытайдың барлық оқу орындарында: оқушылар мен білім алушылардың денсаулығын жақсарту, сондай-ақ балалар мен жастарды спорттық қозғалысқа тарту мақсатында: бастауыш және орта мектептерде, мамандандырылған оқу орындарында, кәсіптік мектептерде, жоғары оқу орындарында жүргізілуі керек. Сонымен, құжатта білім беру ұйымдарындағы дене шынықтыру сабақтары, факультативті спорт түрлері, дене шынықтыру үйірмелеріндегі сабақтар және әртүрлі спорт түрлерінен спорттық жарыстар түрінде өткізілуі керек делінген. Барлық білім беру ұйымдарының оқушылары мен студенттері міндетті түрде дене шынықтыру емтихандарын тапсырады. Емтиханнан тек созылмалы аурулары бар балалар (медициналық анықтамасы бар) және мүмкіндігі шектеулі адамдар босатылады [9].

Осы бағдарламаға сәйкес, дене шынықтырудың негізгі міндеттері сауықтырумен қатар, дене тәрбиесі мен спорт саласындағы базалық білімді игеру, спорттық шеберлік пен дағды деңгейлерін арттыру, спорттық нәтижелерді жақсарту және жоғары нәтижелі спорт түрлеріне дарынды резервті даярлау, оқушылар ағзасының адаптивті мүмкіндіктерін арттыру болып табылады. Сонымен қатар, бағдарлама тек танымал спорт түрлерін дамытуға ғана емес, сонымен қатар дәстүрлі қытайлық спорт пен денсаулық сақтау жүйесін дамытуға бағытталған.

Қытайлық білім беру жүйесінде халықтың ғасырлар бойғы мәдени дәстүрлері, оның ішінде дене тәрбиесі процесі сақталатынын, бұл өз кезегінде балалардың әлеуметтік дамуына және патриотизм мен Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелеуге оң әсерін тигізетіндігін ерекше атап өту керек.

Мақсатты бағыттардың мәні мен негіздемесін, дене тәрбиесінің мазмұнын, білім беру міндеттерін іске асыру технологиясын анықтаудағы шетелдік тәжірибені зерттеу әртүрлі елдердегі дене шынықтыру саласындағы педагогикалық ойдың дамуының негізгі бағыттары туралы түсінік береді.

Жалпы қоғам бізге дене тәрбиесінің адамзат алған әлеуметтік және мәдени құндылықтарды жинақтау мен сақтаудағы рөлін түсінуге мүмкіндік береді.

Қытай, Жапония және Корея орта мектептері оқушыларының дене тәрбиесі моделінің мәні мен бағытын қарастырайық (1-кесте).

1-кесте – Қытай, Жапония және Корея мектептеріндегі дене тәрбиесінің мәні мен бағыты

Дене шынықтыруды дамыту	Адамның дене дамуы арқылы дене тәрбиесі
Дене күшінің дамуы	Дене күшін дамытуға көзделген қолданбалы бағыт
Спорттық бағдар	Спортшыны тәрбиелеу
Адамның жеке басының дамуына бағыт	Адамның әлеуметтік және психо-эмоционалды дамуы
Қимыл дағдыларын дамыту	Қимыл дағдыларын қалыптастыру жаттығуларындағы дене шынықтыру.
Жеке дене тәрбиесі	Дене тәрбиесі тапсырмаларын шешуде және оқыту мен жаттықтыру мақсатына жетуде дараландыру

Жапония, Корея Республикасы және Қытайдағы дене тәрбиесінің барлық ерекшелігімен ол мектеп оқушыларының дене тәрбиесі мен дене жаттығуларын басқарудың жалпы мазмұнын, мәнін, формаларын, әдістерін көрсетеді.

Қазіргі кезде бұл елдерде дене шынықтыру мен спорт денсаулықты нығайтуға, адам денесінің қабілеттері мен рухани құндылықтарын дамытуға бағытталған. Адам қызметінің бір саласы ретінде қоғамның жалпы мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады. Осыған байланысты әртүрлі елдердегі оқушылардың дене тәрбиесінің мазмұнын негізгі буын – адамның өмір бойғы дене мәдениеті мен адамның салауатты өмір салтының негіздері қаланатын жалпы білім беретін мектепте салыстыру жүргізілді [10].

Осы үш елдегі мектеп оқушыларының дене тәрбиесінің мазмұнын салыстырмалы түрде талдау олардың жалпы білім беретін мектептерді дамытудың қазіргі бағдарламаларында баяндалған педагогикалық идеяларын салыстыруға мүмкіндік береді.

Кореяның заманауи ұлттық оқу бағдарламасы мектеп оқушыларына білім берудің негізгі өзгермелі және компоненттерін қарастыратын білімге қойылатын заманауи талаптарды көрсетеді. Оған мектептегі оқу процесін ұйымдастыруға арналған элементтерді және мектеп оқушылары мен мұғалімдерінің сыныптан тыс жұмыстарының мазмұнын толықтыратын оқу пәндерінің мазмұны кіреді. Дене тәрбиесі адам өмірінің сапасын жақсартуға бағытталған білім берудің функционалды, академиялық және нормативтік аспектілерін қамтитын оқыту мен әлеуметтік тәрбиенің жалпыға бірдей мектеп пәні ретінде анықталады [11].

Корея Республикасындағы білім беру жүйесі 6-3-3-4 моделіне негізделген: бастауыш мектеп (1-6 сыныптар), кіші орта мектеп (7-9-сыныптар), үлкен орта мектеп (10-12-сыныптар), екі жылдық курстық білім беру колледжі, кәсіптік колледж және университет.

Бастауыш мектептің негізгі оқу бағдарламасы дене тәрбиесін мектептегі білім берудің бөлігі ретінде қарастырады, оның мәні бойынша адам дамуының ішкі және сыртқы құндылықтарын қамтиды: балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын нығайту және әлеуметтендіру, әр оқушының бойындағы үйлесімділікті, рух пен зияткерлікті дамыту. Бейнелеп айтқанда, дене тәрбиесінің мақсатын былайша көрсетуге болады: 1) «дене үшін», 2) «дене туралы», 3) «дене арқылы».

Біріншіден, физикалық және психикалық денсаулықты нығайту мақсатында оқушылардың дене белсенділігіне (спорттық іс-шаралар, би, ойындар) қажеттіліктерін қалыптастыру және тиісті дағдыларды алу.

Екіншіден, физикалық мәдениеттің адам өміріндегі рөлін шығармашылық тұрғыдан бағалауға және физикалық әлеуетіңізді ғылыми негізде құруға мүмкіндік беретін физика, спорт, би, ойын, психология, философия, тарих, физиология, әлеуметтану, психология бойынша білімді игеру.

Үшіншіден, рухани-адамгершілік әлеуетті және эмоционалды жағымды тұлғааралық қатынастарды қалыптастыру.

Оқушылардың дене тәрбиесі бойынша ұлттық оқу бағдарламасы мектеп оқушыларының үздіксіз дене тәрбиесі жүйесін құра отырып, мектептегі білім берудің әр кезеңіне мақсатты қондырғылар жүйесін біріктірді.

Корея Республикасының Ұлттық оқу жоспарында көрсетілген жалпы және әлеуметтік мақсаттар (2-кесте) [11]:

2-кесте – Корея Республикасының Ұлттық оқу жоспарындағы мақсаттар

Жалпы мақсаттар	1. Білім алушылардың дене белсенділігіне деген қажеттілігін дамыту. 2. Қозғалтқыш дағдыларын қалыптастырып, дене сапаларын дамыту. 3. Денсаулықты нығайту құралдары мен әдістері туралы білімді қалыптастыру.
Әлеуметтік мақсаттар	1. Денсаулық пен мықты жағдай арқылы әлеуметтік имиджді арттыру. 2. Адам бойындағы физикалық және рухани білім арқылы тиімділікті арттыру. 3. Дене шынықтыру саласы арқылы ұжымшылдықты нығайту.

Корея Республикасында дене шынықтыруды кеңінен насихаттау үш негізгі элементті қарастырды:

- 1) қамтылған адамдар санының көбеюі;
- 2) мектеп қызметін енгізу және ұйымдастыру;

3) халық арасында дене шынықтыру мен спортқа деген оң көзқарасты дамыту.

Мемлекет саясатында үш бағыт ерекше атап көрсетілген: мектептердегі дене тәрбиесі; әлеуметтік дене шынықтыру; элиталық спорт.

Мектеп оқушыларына арналған дене шынықтырудың 4 бағдарламасы бар: міндетті; қосымша (дайындықтың ең жоғары деңгейін алғысы келетіндер үшін); спорт түрлері (сыныптан тыс таңдалған спорт түрлеріне сабақтарды тарту); спортқа дайындық және қатысу (мектеп оқушылары үшін).

Жапонияда әр білім беру деңгейіндегі мектеп оқушыларының дене тәрбиесінің жалпы мақсаттары схема бойынша нақтыланған: бастауыш мектеп 1-2 сыныптар, 3-4 сыныптар, 5-6 сыныптар, орта мектеп – ортақ мақсат – әр бөлім бойынша мақсаты (дене шынықтыру және денсаулық). Жапониядағы мектеп оқушылары мақсатты бағыттары деңгейлерінің мәні (3-кесте) [11]:

3-кесте – Жапониядағы дене тәрбиесінің жалпы мақсаттары

Білім деңгейі	Мақсатты бағыттардың мәні
Бастауыш мектептер	1. Дене сапалары мен қабілеттерін дамыту. 2. Адам денсаулығы, қауіпсіздігі, физикалық және ақыл-ой белсенділігі туралы білімге негізделген спорттық тәжірибені қалыптастыру. 3. Адамның салауатты өмір салтын тәрбиелеу.
Орта мектептер	1. Дене сапалары мен қимыл-қозғалыс қабілеттерін дамыту. 2. Таңдалған спорттық, сауықтыру бағдарламалары бойынша танысу және жаттығу. 3. Дене шынықтыру және спорттық дайындық және адаптивті дене жаттығулары. 4. Салауатты өмір салтын қалыптастыру дағдыларын қалыптастыру.
Жоғары мектептер	1. Дене белсенділігі нәтижелерінен ләззат алу үшін дене сапалары мен қабілеттерін дамыту. 2. Денсаулық, өмірдің физикалық қауіпсіздігі, дене жаттығуларының мазмұны және оларды өз бетінше қолдану әдістері туралы білімді қалыптастыру. 3. Мықты адам бейнесін қалыптастыру.

Қытай мектебінің білім алушыларға арналған дене тәрбиесінің жалпы мақсаттары (4-кесте) [9]:

4-кесте – Қытай мектептеріндегі дене тәрбиесінің жалпы мақсаттары

Білім деңгейі	Мақсатты бағыттардың мәні
Бастауыш мектептер	1. Дене тәрбиесі, гигиена және адам денсаулығы туралы бастапқы білімді қалыптастыру.

	<p>2. Спорттық іс-әрекет жағдайында қозғалыс белсенділігі дағдыларын жетілдіру.</p> <p>3. Дене дамуын жақсарту, гигиеналық әдеттерді бекіту, тәртіпті, жолдастықты, батылдықты және мансаптық өсуді тәрбиелеу.</p>
Орта, жоғары мектептер	<p>1. Білім алушыларға дене тәрбиесі және денсаулықты нығайту туралы білімді алуға көмектесу.</p> <p>2. Жарыс жағдайында күрес дағдыларын жетілдіруге көмек көрсету.</p> <p>3. Өз бетімен дене шынықтыру дағдыларын қалыптастыру.</p> <p>4. Ұжымдылыққа, батылдыققа, шешімділікке, мансаптық өсу рухына тәрбиелеу.</p>

Қытайдағы бастауыш және орта мектептердегі дене тәрбиесі мазмұнында оқушылардың жас ерекшеліктері мен физиологиялық ерекшеліктеріне байланысты табиғи айырмашылықтар бар. Бастауыш мектепте, әсіресе төменгі сыныптарда, аз дене жаттығулары бар сабақтар алдымен басым болып келеді және негізінен оқушыларға дене шынықтыру, гигиена және адам денсаулығы, қимыл-қозғалыс, ырғақ, қимылдар мен билер, сондай-ақ жүзу негіздері туралы қажетті білімдер беруге арналған. Содан кейін олар жаяу және жүгіруді, гимнастиканы үйретеді, әр түрлі доп ойындарымен айналысады, сондай-ақ дене шынықтыру мен спорттың ұлттық, дәстүрлі түрлері бойынша және оқушылардың таңдауы бойынша сабақтар ұйымдастырады. Бастауыш мектеп гимнастикалық бұрғылау, секіру, лақтыру, өрмелеу, тепе-теңдік жаттығулары сабақтарында күш пен ептілікті дамыту, жылдамдық пен ептілікті дамытуды қолдайды [11].

Орта мектепте, ең алдымен, тегіс және кедергілермен жүгіру, ұзындыққа және биіктікке секіру, акробатика элементтері бар гимнастика, граната лақтыру, ядро лақтыру, тепе-теңдік эквилибристикасы бар тепе-теңдік жаттығулары, баскетбол және волейбол, ептілік пен күштілік, ату жарыстары, сонымен қатар эстафеталық жарыстар, ушу түрінің әртүрлі түрлері бойынша сабақтар. Факультативті іс-шара ретінде мектеп оқушылары жүзуге, коньки тебуге, шаңғы жаттығуларына, ырғақты және көркем гимнастикаға (қыздар), әртүрлі спорттық жабдықтардағы жаттығуларға басымдық береді. Қытай мектептерінде әртүрлі спорттық жарыстар өткізіледі, көбінесе үстел теннисі, бадминтон, футзал, акробатика, гимнастика (соның ішінде көркем гимнастика) және т.б. Орта мектеп оқушылары мен білім алушылармен мезгіл-мезгіл қатысатын провинциялар мен ірі қалалардың құрама командалары құрылады. Ұлттық жарыстар мен Ұлттық Универсиадаларды қосқандағы түрлі жарыстар. Мұндай жарыстарды өткізу дене шынықтыруды, спортты дамытуға ықпал етеді, спорт шеберлерін дайындауға және спорттық резервтерді толықтыруға мүмкіндік береді [11].

Жалпы, *Корея Республикасының, Жапонияның, Қытайдың* дене шынықтыру және спорт түрлерін ескере отырып, келесі негізгі аспектілерді бөліп көрсетуге болады.

1. Дене шынықтыру мен спортты белсенді қолдау. Дене тәрбиесінің ұлттық жүйелерінің негізі ретінде мемлекеттік және қоғамдық қағидалардың үйлесуі.

2. Мәдени дәстүрлермен, діни және философиялық ілімдермен (буддизм, даосизм, индуизм, конфуцийшілдік және т.б.), ұлттық психологиялық ерекшеліктермен, қоғам өмірімен терең және ажырамас байланыс.

3. Батыста және бүкіл әлемде дәстүрлі психофизикалық дайындық жүйелерін өздерінің мәдени, философиялық және діни негіздерімен танымал ету және одан әрі дамыту тенденциясы. Бұл батыстық адамға бейімделуге, өмірдің жоғары деңгейін ұстап тұруға және заманауи технократтық қоғамда жұмыс істеуге мүмкіндік береді [12].

Сонымен, шетелдік тәжірибені жүйелеу әлемнің барлық елдерінде дене тәрбиесі жалпы білім беретін мектептердің оқу бағдарламаларына енгізілгендігін көрсетеді; сонымен қатар сабақтан тыс уақытта әр түрлі спорттық жұмыстар жүргізіледі. Жүйеленген түрде, ең дамыған шет елдердегі мектеп спортының ұйымдастырушылық формалары туралы мәліметтер кестеде келтірілген.

Едәуір дамыған шет елдердегі мектеп оқушыларымен спорттық жұмысты ұйымдастырудың түрлері (5-кесте):

5-кесте – Едәуір дамыған шет елдердегі спорттық жұмысты ұйымдастыру түрлері

Елдер	Жұмысты ұйымдастырудың түрлері
Австрия	Білім алушылар жалпы білім алып, таңдаған спорт түрінен жетістікке жетуге машықтанатын спорттық бағыттағы мектеп
Германия	Мектеп спорт секциясы және ерікті спорт қоғамы; ұзартылған күндегі спорт мектебі
Италия	Ассоциация – мектептегі спорт тобы. Сабақтар дене тәрбиесі мұғалімінің басшылығымен сабақтан кейін аптасына 2-3 рет өткізіледі (жалпы ұзақтығы - аптасына 6 сағат)
АҚШ	Мектепте құрылған бастамашыл спорт клубы немесе тобы. Олар ата-аналардың басшылығымен жұмыс істейді. Жұмысты мектептің спорт директоры жүзеге асырады. Оның міндетіне сабақтарға ақы жинау, сабақ кестесін құру, жаттықтырушыларды жалдау, спорттық жарыстарды ұйымдастыру және т.б.
Франция	Мектеп жанынан құрылған спорт бірлестігі. Көшбасшылықты дене шынықтыру мұғалімі жүзеге асырады
Жапония	Спорт клубы. Мектептен кейінгі барлық мектеп оқушылары үшін міндетті болатын қосымша спорттық шаралар бар. Әрбір

білім алушы спорттық клубтағы сабақтарға аптасына кемінде 1 рет қатысуға міндетті. Мамандардың бақылаулары көрсеткендей, қазір Жапониядағы орта мектеп оқушыларының шамамен 60%-ы аптасына кем дегенде 8 сағат спорт клубтарымен айналысады

Әлемнің кейбір елдеріндегі мектептегі спорт түрлерін ұйымдастыру формаларын толығырақ талдап көрейік [13].

Австрия мектебінің міндеті 1962 жылы қабылданған мектеп заңымен анықталған – жастарды елде қабылданған дәстүрлер мен әлеуметтік құндылықтар – шындық ізгілік және сұлулық рухында тәрбиелеуге ықпал ету. Оқу бағдарламасында дене тәрбиесі аптасына 2–ден 4 сағатқа дейін қарастырылған.

Мектеп осы бағытта барлық мүмкіндіктерді пайдаланады. Мектеп оқушыларының бос уақытында мотивация деңгейін арттыру үшін шаңғы курстары, спорттық апталар, жүзу апталары, туризм күндері сияқты спорттық жұмыс түрлері қолданылады. Оқушыларды бос уақытында спортқа даярлау үшін мектепте қызығушылық топтарын құруға болады, оларда балалар елде өте танымал спорт түрлеріне бағытталған дене жаттығуларын үйренеді: футбол, жүзу, жеңіл атлетика, шаңғы, волейбол, теннис және т.б. Австрияда балалар жалпы білім берумен қатар осы салада жетістікке жетуге ұмтылып, спортпен айналысатын мектептер бар.

Мектептегі жарыстар оқушылардың дене шынықтыру оқу бағдарламаларын толықтырады, бұл оқушылардың бойында қалыптасқан спорттық дағдыларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді [4].

Бельгия

Міндетті дене шынықтыру бағдарламаларына 6–14 жас аралығындағы оқушыларға 3 сағат және 15–18 жас аралығында 2 сағат, сонымен қатар сыныптан тыс міндетті сабақтарға аптасына 2 сағат бөлінген.

Мектеп спортының дамуын Білім министрлігі айқындайды және ұлттық қауымдастықтардың тікелей жауапкершілігінде. Бельгия мектеп спорт федерациясы әр деңгейдегі мектептер аралық жарыстар ұйымдастырады.

Фламанд қауымдастығында федерация «Дене шынықтыру, Спорт және қимыл-қозғалыс спорт түрлері Әкімшілігімен», Баллон қауымдастығында «Дене шынықтыру және Спорт Әкімшілігімен» ынтымақтастықта болады. Үш ұйым да бір мақсатты – бұқаралық спорттық іс-шараларға мүмкіндігінше көбірек мектеп оқушыларын тартуды басшылыққа ала отырып жұмыс істейді. Олардың ішіндегі ең үлкені – мектептің жыл сайынғы спартакиадасы болып отыр [14].

Ұлыбритания

Бұл елде бастауыш сынып оқушылары (5 пен 11 жас аралығындағы балалар) үшін дене шынықтыру Бағдарламасы бар. Ол күнделікті сабақтарды қарастырады. Орта мектептерде «Дене тәрбиесі – өмірге дайындық» деп аталатын бағдарлама бар. Спорттық дайындық сыныптан тыс уақытта – ережеге

сәйкес, аптаның соңында – дене шынықтыру мұғалімінің басшылығымен өтеді. Мектепаралық жарыстар да өткізіліп тұрады.

Мамандандырылған мектептердегі дене шынықтыру сабақтары аптасына 2 рет өткізіледі. Сабақ 60 минутқа созылады. Бұл бұлшық еттерді қыздырудан, жаттығулардан және 15 минут жүгіруден басталады. Лондонда волейбол, баскетбол, бадминтон, гимнастика және би сияқты топтық ойындарға ерекше көңіл бөлінеді. Қыздар мен жігіттер бөлек оқиды. Оқушыларда негізінен практикалық жаттығулар, бірақ сабақ барысында мұғалімдер бұлшық еттердің атауын және олардың орналасуын түсіндіреді. Осылайша, жеке теориялық сабақтар қарастырылмаған.

Ұлыбританиядағы дене шынықтыру әр түрлі қозғалыс түрлеріне байланысты іргелі спорттық дағдыларды дамыту тұжырымдамасына негізделген.

Сонымен бірге, бұл мақсат – спорттық дайындық және жас ұрпақтың бойында жоғары спорттық нәтижелерге деген ұмтылысты қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар олардың барлық спорттық іс-шараларға және спорттық бәсекелестіктің басқа да әр түрлі түрлеріне жаппай қатысуын қамтамасыз ету. Британдық спорт тұжырымдамасының орталық идеясы білім алушыларды белсенді өмір салтына даярлау, сондай-ақ бүкіл өмір бойы дене шынықтыру және спорттық белсенділіктің көрінісі болып табылады [4].

Германия

Мектептің бірінші сыныптарында дене шынықтыру сабақтары күн сайын өткізіледі. Қалған мектеп оқушылары үшін оқу бағдарламасында аптасына 45 минуттан 3 сабақ қарастырылған. Тілек білдірушілер қосымша спорттық клубтармен тығыз байланыста жұмыс істейтін мектеп спорт секцияларында және мектептегі ерікті спорттық қоғамдарда факультативте аптасына 2 сағаттан қатыса алады [6].

Греция

Грек мектептеріндегі дене шынықтыру сабақтары 4 сыныптан бастап (8 жастан бастап) күніне 2 сағаттан беріледі. Сабақтар топтық ойындарға арналған шағын аудандарда өткізіледі.

Елдегі мектеп спортына жалпы басшылықты Білім министрлігінің арнайы бөлімі жүзеге асырады. Жарыстар орта мектеп оқушыларына үш деңгейде; жергілікті, департаменттік және ұлттық түрінде өткізіледі: Жарысты арнайы Спорт әкімшілігі қызметі ұйымдастырады. Грек мектептерінде спорттың жаппай дамуына екі фактор кедергі келтіреді: жабық спорт ғимараттарының жетіспеушілігі және спорттық құрал-саймандар мен жабдықтардың жетіспеушілігі [4].

Италия

Дене тәрбиесі итальяндықтар үшін негізгі білім берудің 13 жылында міндетті болып табылады – мүмкіндігі шектеулі балаларды есептемегенде барлық балалар үшін. Олар үшін бейімдік сабақтар өткізіледі.

Италия мектептерінде дене шынықтыру сабақтарындағы академиялық зерттеулермен қатар спортқа көп көңіл бөлінеді. Әрбір мектепте дерлік

бірлестік бар – мектептегі спорттық топ. Сабақтар дене тәрбиесі мұғалімінің жетекшілігімен аптасына 2-3 рет сабақтан кейін өткізіледі (жалпы ұзақтығы - аптасына 6 сағат).

Мектепішілік жарыстарды Қоғамдық білім министрлігі Италия ҰОК көмегімен ұйымдастырады. Олардың ішінде бастысы – Жастар ойындары. Италияда аула футболының мәдениеті кеңінен танымал [5].

Португалия

1990 жылы 13 қаңтарда Спорт жүйесі туралы негізгі заң қабылданғанға дейін мұндағы мектептердің міндеттері тек дене шынықтырумен шектелді. Осы Заңның 6-бабы «Спорт және мектеп» ресми түрде мектеп спортының мәртебесін «мектептегі сыныптан тыс жұмыс ретінде», сондай-ақ жан-жақты білім беру элементі және бос уақытты ұйымдастырудың формасы ретінде бекітті. Заңға сәйкес мектептерде үйлестіруші мұғалімнің басшылығымен аудандық кеңеспен бірлесіп мектеп спортының ұйымдастырушылық «ұяшығы» құрылады.

Еліміздегі мектеп спортының дамуына тікелей білім министрлігі, кеңес беру негізінде әрекет ететін ұлттық мектеп спорт кеңесі және әр ауданда бір мұғалім қатысатын үйлестіру кеңесі қатысады, олар жарыстың мақсаттарын анықтайды және осы жұмысты ұйымдастырады [14].

Америка Құрама Штаттары

Америка Құрама Штаттарындағы спорт – ұлттық идеялардың бірі, ал мектептер ұлттық құрамалардың резерві болып табылады. Демек, дене шынықтыру сабағы бұл жерде тек сабақ емес, оқушылардың барлығы дерлік қатысатын тұтас жүйе. 1987 жылы желтоқсанда АҚШ Сенаты «Дене тәрбиесі» туралы қаулы қабылдады, онда жергілікті өзін-өзі басқару органдарына күнделікті дене шынықтыруды бастауыш сыныптардың оқу бағдарламаларына қосуды ұсынды.

Әр мектепте өзінің толыққанды ойын алаңы бар: баскетбол, бейсбол, американдық (немесе еуропалық) футбол. Көптеген мектептерде бассейн бар. Барлығы дерлік мектеп аралық жарыстарға қатысады, олар тіпті жергілікті теледидарда ерте жастан бастап спорттық өмір салтын насихаттауға арналған.

Экранда ойыншылардың аты-жөндері жазылады, ал сыныптастар стадионда немесе үйде теледидар алдында өздерін-өздері қуантады.

Жасөспірім немесе мектеп туралы кез-келген американдық фильмді еске алыңыз. Онда міндетті түрде жергілікті спортшылар, мектеп командасы немесе чирлидерш туралы бірдеңе көрсетіледі. Аула спорт мәдениеті АҚШ-та да жақсы дамыған. Ресейдегі көше футболы танымал болса, американдықтар көшеде баскетболды, бейсболды, жүгіруді және тіпті йоганы ұнатады.

Дене шынықтыру сабақтарының көпшілігі бәсекелестік пен топтық жұмыс туралы. Бірінші сыныптардан бастап білім алушылар дәстүрлі жаттығумен қатар мектеп стадионында, мектепішілік және мектеп аралық жарыстарға қатысады. Білім алушы әрдайым өзінің сүйікті спорт түрін таңдауға, айналысуға мүмкіндігі бар.

Сабақтың басында денені қыздыру өте ұзақ және қарқынды өтеді. Балалар көп жүгіруге, доппен командалық ойындар ойнауға, қуып жетуге, орын ауыстыруға мәжбүр. Американдық мұғалімдердің айтуы бойынша бұл тәсіл үш мәселені сабақта шешуге көмектеседі: ойын алдында бұлшық еттерді жылыту, балаларға алдыңғы сабақтар кезінде жинақталған энергияны тастауға мүмкіндік беру, сыныпты бір командаға ұйымдастыру, бұл әсіресе нашар тәртіпті сыныптарда жұмыс істейді.

Сабақтың екінші бөлімі – фитнес. Көптеген мектептерде мұндай жүйе бар: оқушылар топтарға бөлінеді және әр топ бірнеше минут ішінде бір іс-әрекет түрімен айналысады. Арқаннан секіреді, допты лақтырады, итермелеуді орындайды. Бірнеше минуттан кейін топтар ауысады.

Бұл білім алушылар спорттың қай түрін және негізінен жүктеменің қандай түрі оларға жақын екенін түсіну үшін жасалады. Өйткені, біреулер жүгіруді ұнататын болса, кейбіреулері доппен көбірек ойнағанды ұнататын болады.

Сабақтың соңғы бөлімі ойынға арналған. Мектеп сабақтары жағдайында бұл көбінесе баскетбол немесе волейбол ойындарынан тұрады.

Кейбір ірі мектептерде дене тәрбиесін толығымен әртүрлі секцияларға ауыстырады. Яғни, білім алушы мысалы, бейсбол ойынына жазылып, оны сабақ күнінің ортасында жасайды. Серуендеуге мүмкіндік болмау үшін және «партада отыратын сабақтарда» үзіліс жасау үшін қажет [7].

Финляндия

Финляндиядағы дене шынықтыру екі постулатқа негізделген. Олардың біріншісіне серуендеу, шаңғымен сырғанау және ескек есу сияқты қимыл әрекеттерді күнделікті орындауға байланысты барлық қызмет түрлері жатады. Екінші постулат әртүрлі ойындар мен ойын-сауықтарды, сондай-ақ «кішігірім» жарыстарды қамтиды.

7-ден 16 жасқа дейін фин балалары жалпы білім беру мекемелерінде оқиды. Мектептердегі дене шынықтыру бағдарламалары міндетті сабақтарды қарастырады: 1-2 сыныптарда аптасына – 1,5 сағат, 3-4 сыныптарда – 3 сағат, 5-6 сыныптарда – 2,5 сағат, 7-9 сыныптар – 2 сағат. Финн ғалымдарының пікірі бойынша барлық жастағы мектеп оқушылары үшін сабақтың оңтайлы саны аптасына 3-4 сағатты құрайды.

Скандинавия дәстүрі бойынша 7-сыныптан бастап дене шынықтыру сабағы аясында «денсаулыққа тәрбиелеу» сабақтары өткізіледі. Ата-аналардың мектеп спортына салатын жалғыз салымы – балаларына қысқы спорт жабдықтарын сатып алу (қалауынша, коньки немесе шаңғы тебу үшін) [5].

Финляндиядағы дене тәрбиесінің негізгі міндеттері:

- білім алушылардың физикалық дайындығын арттыру, мұнда жүрек-қантамыр жүйесінің белсенділігі жақсарады, күш (бұлшық ет) төзімділік дамиды, физикалық белсенділіктің (қозғалғыштықтың) жоғары деңгейіне жету;
- білімді арттыру, негізгі моториканы меңгеру, жағымды эмоцияларды дамыту, жеке қызығушылықтарды тәрбиелеу және әр түрлі спорттық

пәндермен айналысу арқылы дене шынықтыру сабақтарына тұрақты қызығушылықты қалыптастыру;

- сабақтан және демалудан қуаныш алу;

- белгілі қоғам қайраткерлерімен тиісті байланыстарды қамтамасыз ету, басқалар үшін жауапкершілік сезімін қалыптастыру арқылы сыныптардың маңыздылығының этикалық және әлеуметтік құндылықтарын тәрбиелеу;

- жаттығуларды орындау кезінде мәнерлілік пен шығармашылықты қамтамасыз ету арқылы эстетикалық мәселелерді шешу.

Дене тәрбиесінің мазмұны ерлер мен әйелдер үшін бөлек:

- ұлдар мен жастарға гимнастика, жеңіл атлетика, бағдарлау элементтерімен жүгіру, жаяу серуендеу, командалық спорт, шаңғы жаттығулары, коньки тебу, мұз ойындары мен ойын-сауық, жүзу.

- қыздар мен әйелдер үшін гимнастика, шаңғымен сырғанау материалдары басымдық ретінде, ал 3 және 4 сынып оқушылары үшін – жүзу. Сондай-ақ қыздарға (бойжеткендерге) ашық және командалық спорт түрлері, жеңіл атлетика, бағдарлау элементтерімен жүгіру, ашық ойындар, ашық спорт түрлері, қысқы спорт түрлері және жүзу түрлері ұсынылады.

Білім алушылардың «Дене шынықтыру» пәнін оқытудағы жетістігі тиісті дағдыларды игерудегі прогресс және дене қабілеттерін дамытудағы өсу, сондай-ақ дене шынықтыру сабақтарына қызығушылық дәрежесінің жоғарылауы негізінде бағаланады.

Қазіргі Финляндиядағы дене шынықтыру жүйесі денсаулық сақтау тұжырымдамасына негізделген, оның негізгі міндеті – Білім алушылардың салауатты өмір салты бойынша білімдері мен дағдыларын дамыту.

Франция

Француз мектептеріндегі дене шынықтыру және спорттық білім беру бағдарламаларының мақсаты – мектеп оқушыларының денсаулығын нығайтуға, жеке тұлғаның үйлесімді дамуына ықпал ететін спорт және дене шынықтыру саласындағы әр түрлі қызмет түрлерін меңгеру. Бағдарламалар ең алдымен жылдамдықты, күшті, төзімділікті, қимылдарды үйлестіруді, тепе-теңдікті, икемділікті дамытуды көздейді. Дене тәрбиесі балабақшадан басталады – аптасына алты сағаттан кем емес. Төрт жастан бастап балаларды секіруге, жүгіруге, суда қалуға үйретеді. Бастауыш мектепте сабақтың ең аз мөлшері аптасына 6 сағатты құрайды. Бірқатар мектептер 7 сағатқа немесе одан да көп уақытқа арналған бағдарламаны сынап жатыр.

Францияда көптеген мектептерде сабақ арасында екі сағаттық үзілістер жасалады. Осы кезде сізге футбол, пинг-понг, баскетбол ойнауға болады.

Франциядағы мектеп спорты құрылымының негізгі ұйымдастырушылық бөлімі – бұл әр мектепте болатын спорттық қауымдастық. Француз сарапшылары мұндай жүйе міндетті дене шынықтыру және спорт шеңберінде жұмысты жақсы жүргізуге мүмкіндік береді деп санайды. Физикалық даму деңгейіне және қызығушылықтарына сәйкес мектеп оқушыларының спорттық жарыстарға қатысуы олардың алған моторикасы мен дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді [6].

Швеция

Дене шынықтыру сабақтарына арналған мектеп бағдарламаларына 1-сыныптарда аптасына – 1 сағат, 2-сыныптарда – 2 сағат, 3-4 сыныптарға – 3 сағат бөлінеді. Сонымен қатар, оқу жылы ішінде кем дегенде алты «спорт күні» өткізіледі.

Бразилия мен Мароккода мектептерде дене тәрбиесі міндетті болып табылады. Әрбір оқушының сабақты себепсіз қалдыруға құқығы жоқ, бұған байланысты олар қатал. Әр мектептің өз корты бар және сабақтардың көпшілігі топтық ойындарға арналған. Негізінен қыздар волейболмен айналысады, ал ер балалар өз хоббиін футболға арнайды.

Білім алушыларға теориялық және практикалық сабақтар жүргізіледі. Ұзақтығы бойынша теориялық сабақтар 2 айға созылады, қалған оқу уақыты практикалық жаттығулармен өтеді. Сабақтар аптасына 1 немесе 2 рет өткізіледі. Сабақтарды арнайы дайындалған жаттықтырушылар жүргізеді [14].

Жапония

Адамдардың денсаулығы ұлттық идеяның бір бөлігі болып табылатын Жапонияда жас ұрпақтың дене тәрбиесіне үлкен көңіл бөлінеді.

Балалар мен оқушылардың дене тәрбиесі екі бағытта жүзеге асырылады: оқу бағдарламасы аясында және сыныптан тыс. Мектептен тыс дене шынықтыру бағдарламасы сыныпта спорттық үйірмелерде де, мектептегі басқа іс-шараларда да жүзеге асырылады.

Мүмкін, әлемнің бірде-бір елінде студенттің денсаулығына мұндай мұқият көзқарас жоқ. Бірінші сыныпта-ақ бала тексеріліп, денсаулығының проблемалары, анатомиялық ерекшеліктері мен стресстің жекелеген түрлеріне бейімділігі анықталады. Егер оқушының денсаулығында қиындықтар болса, дене шынықтыру мұғалімі оны оқуының соңына дейін басқарады. Тамақтану бағдарламасын, арнайы жаттығуларды құрастырады. Басты мақсат – денесін сау, денесінің ерекшеліктерін білетін, қимыл-қозғалыс мәдениеті мен тамақтануды білетін адамды мектеп қабырғасынан шығару.

Бастауыш мектепте (1–6 сыныптар, 6–12 жас аралығындағы оқушылар) аптасына кемінде 3 сағат дене шынықтыру және спорт қарастырылған. Бастауыш мектеп бағдарламасына мыналар кіреді: жалпы дене шынықтыру, гимнастика, жеңіл атлетика, жүзу, доп ойындары, би, және салауатты өмір салтын қалыптастыру. Жапондық бастауыш мектептерде сыныптағы міндетті сабақтардан басқа, 40% -да спорттық клубтарда сыныптан тыс жұмыстардың қосымша бағдарламасы бар (аптасына 5 сағаттан артық). Сонымен қатар спорттық ойындар, жүзуге әуесқойлар күндері, сауықтыру-сауықтыру экскурсиялары және мектепішілік спорттық жарыстар бар.

Орта мектепте міндетті сабақтар аптасына 3 сағаттан кем емес. Қосымша спорттық іс-шаралар бағдарламасына сәйкес әрбір студент спорттық клубтағы сабақтарға аптасына кемінде бір рет қатысуға міндетті. Орта мектеп оқушыларының шамамен 60 %-ы аптасына кем дегенде 8 сағат спорт клубтарына барады.

Жоғары сыныптарда міндетті дене шынықтыру сабақтары ер балалар үшін аптасына 4 сағат, қыз балалар үшін 2 сағат (10 сынып), 11 сынып ұлдары мен қыздары үшін әрқайсысы 3 сағаттан бөлінген. Студенттердің 40% -дан астамы аптасына кемінде 9 сағат оқиды [12].

Қорытынды:

Шетелдік тәжірибенің талдауы келесі қорытындыны көрсетеді:

– барлық өркениетті елдерде мектептегі оқытудың барлық кезеңінде дене шынықтыру мен спорттық тәрбиеге басым назар аударылады. Көптеген шет елдерде дене шынықтыру сабағы аптасына үш рет жүргізіледі және ең көп сағат саны балалардың жеке қабілеттерін дамыту үшін неғұрлым қолайлы болып табылатын мектептің бастауыш сыныптарына тиесілі;

– көптеген елдердің мектеп бағдарламаларында спорт түрінде берілетін пәндерге сағат санының көбейтіліп отырғандығы, сонымен қатар спорттық және қозғалмалы ойындардың өткізілуіне көп көңіл блінетіндігі байқалады;

– әр түрлі елдерде сыныптан тыс және мектептен тыс дене шынықтыру-спорттық жұмыстар дене шынықтыру сабақтарын үйлесімді толықтырып отырады және дене тәрбиесінің ұлттық бағдарламасының құрамдас бөлігі болып табылады. Сонымен қатар, міндетті және сыныптан тыс сабақтарға спорттың ұлттық түрлері мен жаттығулары енгізілген.

Көптеген шет елдерде (Аустрия, Германия, АҚШ, Франция, Жапония және басқалар) мектепшілік спорт жарыстары өткізіледі.

Дене қабілеттерін дамыту және спорттық таланттарды іріктеу, спорттық жаттығулар мен спорттық жарыстар өткізуді ұйымдастыру бойынша мемлекеттік мектеп бағдарламасын жүзеге асыратын арнайы ұйымдар құрылған. Италияда бұл мектептік спорттық топтар (ассоциациялар), АҚШ – бастамашыл спорт клубтары, Францияда – спорт ассоциациялары, Жапонияда – спорт клубтары және т.б.

Көптеген шет елдерде мезгіл-мезгіл өткізілетін балалар мен жасөспірімдерге арналған дене шынықтыру-спорттық іс-шаралардың (кампаниялардың) ұлттық бағдарламалары өте танымал болып табылады (Аустралияда «Мектептегі спорт аптасы», Германияда «Жастар Олимпиада үшін жаттығады», Жаңа Зеландияда «Киви-спорт» және т.б.).

Мектептік спорт әлеуметтік маңызы бар бұқаралық құбылыс болып табылатындықтан, мемлекеттік органдар спортқа қаржылық қолдау көрсететін арнайы спорттық үкіметтік комитеттер құра бастады.

Қазіргі кезеңде зерттеу жұмыстары жалғасуда. Шетелдік мамандар (Д. Басвел, К. Эскот-Элен, Д. Эндрюс және басқалар) мектептік дене тәрбиесін қоғамдық құндылықтар жүйесіне енгізу бойынша ғылыми ізденістерін жалғастыруда, бұл жұмыстың басты мақсаты мектептер мен салауатты өмір салтын насихаттайтын қоғамдық орталықтардың арасындағы байланысты нығайту болып табылады.

2 Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорт түрлерінің (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) қазіргі жағдайы

Елбасы Н.Назарбаевтың 2017 жылғы 12 сәуірдегі «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласына сәйкес ұлттық бірегейлікті сақтау рухани жаңғырудың бір бағыты ретінде танылды. Дене шынықтыру мен спорт саласы жасына және әлеуметтік мәртебесіне қарамастан, қоғамның тұрақты әлеуметтік шоғырлануына, біртұтас болашақ ұлт болып қалыптасуына және жүйелі патриотизмге тәрбиелеуге ықпал ететін перспективалық алаңның бірі ретінде әрекет етеді.

Қазіргі кездегі Қазақстандағы спорт – әлеуметтік лифттер едәуір түзетілген саланың өзі болып табылады. Спорт пен бұқаралық дене шынықтыруды дамыту – жастар саясатының ерекше басымдығы және ол бірқатар мемлекеттік нормативтік құқықтық актілермен бекітілген.

Бірінші кезекте, оған:

- Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі «Дене шынықтыру және спорт туралы» №228-V заңын [15],

- Қазақстан Республикасының дене шынықтыру және спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын [16],

- Қазақстан Республикасының мектеп және студенттік спортты дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған тұжырымдамасын [17],

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы «Дене шынықтыру дайындығының президенттік тестілерін» [18] және халықтың физикалық жағдайын жақсартуға бағытталған басқа да бірқатар нормативтік құжаттарды жатқызуға болады.

Спорт пен салауатты өмір салтын таңдайтын дені сау ұлт қалыптастыру мақсатына негізделген дене шынықтыру және спорт саласын дамытудың басым бағыттарын айқындайтын стратегиялық маңызды құжат – Қазақстан Республикасының дене шынықтыру және спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы (бұдан әрі – Концепция) болып табылады. Концепция бұқаралық спортты дамытуға; спорт жетістіктерін жоғарылату; саланың кадрлық әлеуетін даярлау жүйесін жетілдіруге бағытталған [16].

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев спорт саласының басым міндеттерінің бірі – бұқаралық спортты дамытуды алға қояды. Тапсырысты жүзеге асыру мақсатында Қазақстанда дене шынықтыру мен бұқаралық спортты дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған кешенді жоспарын жүзеге асыруға кірісті. Олар еңбектеген баладан, еңкейген қарттарға дейінгі барлық қазақстандықтарды белсенді өмір салтына тартуды жоспарлап отыр. Ол үшін үкімет белгілі бір жағдай жасамақшы.

Басты мақсат – бұқаралық спорт пен элиталық спортты интенсивті дамытудың біріктіруші қағидаты және негізгі қозғаушы күші ретінде ұлттың спорттық әлеуетін жұмылдыруға арналған дене шынықтыру және спорт саласындағы мемлекеттік саясаттың тиімді моделін қалыптастыру.

Стратегиялық маңызды міндеттерге еліміздің барлық аймақтарындағы балалар мен жасөспірімдер спорт мектептері желісін жүйелі түрде дамыту, спорт секциялары мен клубтарының қызметін спорттағы федерациялармен бірлесе отырып, белсенді жұмыс жасау арқылы дене шынықтыру және спорт саласындағы қосымша білім беру жүйесін дамытуды ынталандыру кіреді.

Елдің спорттық өмірі – ұлтты жұмылдырудың маңызды факторы. Дене шынықтыру-спорт бірлестіктері мен спорт клубтарының жұмысы жандана түсті. Дене шынықтыру-сауықтыру орталықтары мен спорт клубтарындағы ашық есік шаралары дәстүрге айналды.

Перспективалық бағыт – бұл танымал және қол жетімді спорт түрі ретінде футболды жаппай дамыту. Әуесқой футбол командаларын құру мектеп деңгейінен басталады.

Дені сау ұрпақты қалыптастыру үшін балалық шақтағы бастапқы жағдайлардың теңдігі бірдей мүмкіндіктер мен спорттық шараларға бірдей қол жетімділік арқылы қамтамасыз етіледі. Баскетбол, волейбол, футбол және басқа да бұқаралық спорт түрлерінен мектеп лигалары жастардың көптігі үшін дамып келеді.

Елімізде адаптивті дене шынықтыруды дамыту шеңберінде дені сау құрдастарының ортасында болу үшін мүмкіндігі шектеулі балалардың қатысуымен спорттық жарыстар мен турнирлерді жүйелі түрде өткізу күшейтілді [16].

Балалар мен жасөспірімдер спортының инфрақұрылымы 435 бірлік балалар мен жасөспірімдер спорт мектептері, мамандандырылған балалар мен жасөспірімдер мектептері, спортта дарынды балаларға арналған 16 мектеп-интернаттарымен ұсынылған.

2014 жылы қосымша білім беру ұйымдарының құрамына 569 балалар мен жасөспірімдер клубтары, 105 балалар мен жасөспірімдердің дене шынықтыру клубтары кірді, 120 мыңнан астам балалар мен жасөспірімдер қамтылды.

Республикада мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған 10 спорт клубы бар. «Мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған спорттық оңалту орталығы» РМҚМ құрылды.

Спорттық шаралар жүйелі негізде ұйымдастырылады. Тек 2014 жылдың өзінде салауатты өмір салтын қалыптастыру орталығымен бірге 34 мыңға жуық спорттық шаралар мен іс-шаралар өткізілді, оған 4,1 миллионнан астам адам қатысты. Жыл сайын әртүрлі санаттағы мүгедектерге арналған 40-тан астам халықаралық және республикалық чемпионаттар мен турнирлер өткізіледі, оған 5 мыңнан астам мүгедек спортшылар қатысады.

Жыл сайын 2 миллионнан астам адам қатысатын спорт түрлерінен түрлі турнирлер, «Тұңғыш Президент – Ұлт Көшбасшысының сынақтарын» тапсыру айлары, «Мама, папа, мен – спорттық отбасы!» отбасылар арасында спорт жарыстары, бұқаралық жарыстар, спорт күндері дәстүрге айналды.

Қазақстанда 7 мамандандырылған клуб және ұлттық спорт түрлері бойынша 9 мамандандырылған спорт мектебі, спорт түрлерінен 109 республикалық федерация бар. Оның 40-ы олимпиадалық, 7 ұлттық федерация,

3 кемтар жандар федерациясы және олимпиадалық емес спорт түрлерінен 59 федерация бар.

Өздерінің біліктіліктерін арттыру үшін жетекші спортшылар мен жаттықтырушылар 2013 жылдан бастап Қазақстан Республикасы Президентінің «Болашақ» халықаралық стипендиясы аясында таяу және алыс шет елдерде оқуға мүмкіндік алды.

Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің мәліметтері бойынша бұқаралық спортты дамыту, тұрғындар арасында салауатты өмір салтын насихаттау келесі көрсеткіштерге ие. Балалар мен жасөспірімдердің қамтылуы 475,4 мың мектеп оқушысын немесе барлық білім алушылардың 15,6% құрайды (2017 ж. – 451,2 мың, 2016 ж. – 427,3 мың адам).

Балалар арасында тұрғылықты жері бойынша дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарын қамтамасыз ету үшін қосымша білім беру мекемелері жұмыс істейді, олардың арасында 2018 жылы 570 балалар мен жасөспірімдер клубтары, 172,6 мыңнан астам балалар мен жасөспірімдерді қамтыған 87 балалар мен жасөспірімдер дене шынықтыру клубтары болды (2017 жылы - 537 бірлік болған). 2017 жылмен салыстырғанда жастар мен жасөспірімдер клубтарына тартылған балалар мен жасөспірімдер саны 28% -ға немесе 48 мың балаға өсті (2016 ж. – 114,6 мың бала, 2017 ж. – 124, 4 мың бала) [19].

2018-жылы мектеп жасындағы балалардың 90% жалпы білім беретін мектептердегі спорт залдарында жыл бойына дене шынықтыру және спортпен айналысуға мүмкіндіктермен қамтамасыз етілген, оның 26% -ы қысқы спорт түрлері.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің мәліметтері бойынша 2018-жылы мектептерді спорт залдармен қамтамасыз ету 85,7% (2017 ж. – 84,5%), ойын алаңдарымен 93% (2017 ж. – 91%) құрады. Мектептерді спорт залдарымен қамтамасыз етудің жоғары пайызы Алматыда (99%), Нұр-Сұлтанда (96,5%), Маңғыстауда (93,7%), Шымкентте (93,3%), Қызылордада (92,8%), Павлодар (92,3%), Атырау (90,2%), Қарағанды облыстарында (90,2%). Үш аймақта (БҚО – 75%, Ақтөбе – 77,2%, Түркістан – 79,1%) бұл көрсеткіш орташа республикалық деңгейден 5 % төмен.

Қазақстанда спорт түрлері бойынша 94 республикалық федерация бар, оның 37-сі олимпиадалық, 11 федерация ұлттық, 3 федерация мүмкіндігі шектеулі жандар және 43 федерация олимпиадалық емес [19].

2018 жылдың соңында ұсынылған статистикалық мәліметтерге сәйкес 1,8 млн мектеп жасындағы балалар мектеп оқушылары арасында дене шынықтырумен және спортпен шұғылданды, бұл дене шынықтырумен және спортпен жүйелі түрде айналысатындардың жалпы санының 33% құрайды.

Үш қалада (Нұр-Сұлтан, Алматы, Атырау) бұқаралық спорт пен дене шынықтыруды дамыту, жастардың патриоттық тәрбиесін нығайту, жастар арасында салауатты өмір салтын насихаттау мақсатында бірегей «Qazaqstan Zhastar FEST» жобасы 2018 жылдың 30 тамызында басталды. Болашақта жоба еліміздің барлық аймақтарында жүзеге асырылатын болады. Іске асыру

барысында жастарды кең қамту жоспарланған, бұл бүкіл Қазақстан бойынша 15 мыңнан астам қатысушы деген сөз.

Министрлік балаларға арналған спорттық базалардың болуына үлкен көңіл бөледі. Жергілікті атқарушы органдардың мәліметтері бойынша, өткен жылы 462,3 мың бала тегін абонементке ие болды, оның ішінде 185,3 мыңы – аз қамтылған отбасылардың балалары, 237,5 мыңы – көпбалалы, 30 мыңға жуығы жоқ балалар ата-ана қамқорлығынсыз қалған (жетімдерге) және ерекше қажеттіліктері бар 10 мыңнан астам балалар бар.

Сонымен бірге, мүмкіндігі шектеулі жандар үшін жеңілдіктер қарастырылған: 1 және 2 топтағы кемтар жандарға – мемлекеттік спорт нысандарына тегін, 3 топқа – 50% жеңілдікпен бара алады. Сондай-ақ, паралимпиадалық қозғалысты дамыту мақсатында алғашқы паралимпиадалық жаттығу орталығы Нұр-Сұлтан қаласында ашылды.

Президенттік тестілер бұқаралық спорттың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Үкіметтің 1996 жылғы 24 маусымдағы қаулысымен «Дене шынықтыру дайындығының президенттік тестілерін» тәжірибеге енгізілді, олар ел тұрғындарының дене тәрбиесінің бағдарламалық және нормативтік негіздері болып табылады [18].

Президенттік дене шынықтыру дайындығы туралы жарлық дене тәрбиесінің өкілдері үшін оқу процесін ұйымдастыруда да, бұқаралық дене шынықтыру жұмыстары мен жарыстар өткізуде де белсенділік пен бастаманың кең өрісін тудырады.

Волейбол, баскетбол және мини-футбол сияқты ең танымал спорт түрлері бойынша жасөспірімдер спортын мектеп лигасы шеңберінде дамыту бойынша шаралар қабылдануда. Олардың саны артқан балалар мен жасөспірімдер спорт мектептері, мамандандырылған балалар мен жасөспірімдер мектептері желісінің дамуы Қазақстандағы спорттың болашағы үшін маңызды.

Нұр-Сұлтан, Орал, Қостанай, Шымкент, Павлодар қалаларында спорт сарайлары пайдалануға берілді. Қарағанды, Өскемен, Астана, Атырауда заманауи спорт кешендері салынды. Елде тұрғылықты жері бойынша 488 жасөспірімдер клубы, 73 балалар мен жасөспірімдер дене шынықтыру клубтары, 499 сауықтыру-сауықтыру және 87 кәсіби клубтар құрылды. Дене шынықтырудың үшінші сағаты республиканың орта мектептерінде 75,3% -да, ал қыздар мен ер балаларға арналған бөлек оқыту 46,6% мектептерде енгізілді.

Жазғы және қысқы спорт түрлерінен, студенттердің Универсиадасынан, мектеп, футбол, хоккей, шаңғы спортынан жаппай старттан мектеп оқушыларына арналған республикалық спартакиада өткізу қайта басталды. Балалар мен жасөспірімдер спорт мектептерінің саны өсті, олардың саны 2005 жылдың 1 қаңтарына 389 құрады, бұл 2004 жылмен салыстырғанда 22-ге көп, балалар мен жасөспірімдер спорт мектептеріне тартылған балалар саны да өсті. Спартакиадалар, спорт түрлерінен турнирлер, спорттық отбасылар арасындағы «Бірге бастайық» жарыстары, бұқаралық жарыстар, сонымен қатар әрқайсысына 2 миллионнан астам адам қатысқан Президенттік тестердің өту айлығы дәстүрге айналды.

Қазақстанда бұқаралық спортты дамытуда күрес пен бокс, волейбол, баскетбол, шағын футбол, футбол, шахмат, жеңіл атлетика ерекше танымал. 2017 жылы республикада 20-дан астам қоғамдық спорт федерациясы тіркелген.

Қазақстандағы 200-ден астам мектепте жаңа пән пайда болды. Қазақстанның 80 қаласы мен ауылындағы 205 мектепте «Мектептегі шахмат» арнайы бағдарламасы бастауын алды. Мұнда 15 мыңнан астам мектеп оқушылары шахмат өнерін үйренеді. Оқыту процесі Қазақстан шахмат федерациясының арнайы әзірленген әдістемелік құралдарына сәйкес жүргізіледі. Материалды игеру үшін оқу құралдары дайындалды, 223 жаттықтырушы мен 25 мектеп психологы даярланды [20].

Тәуелсіз Қазақстан кезеңінде 20-дан астам ұлттық спорт түрлері белсенді дамыды, оған 2014 жылдың қорытындысы бойынша 265,7 мыңнан астам адам тартылды (2012 ж. – 229, 9 мың адам, 2013 ж. – 250,9 мың адам).

Бұған жыл сайынғы чемпионаттарды, республикалық және халықаралық турнирлерді өткізу, соның ішінде тоғызқұмалақтан бірінші әлем чемпионаты, жастардың алғашқы ауылдық спорт ойындары, қазақ күресінен әлем және Азия чемпионаттары, Қазақстан Республикасы Президентінің жүлделері үшін Ұлттық спорт ойындары, спорт мектептерінде және клубтарда ұлттық спорт түрлерінің бөлімшелерінің ашылуына ықпал етті.

2016 жылы Материалдық емес мәдени мұраны қорғау комитетінің шешімдеріне сәйкес «Қазақ күресі» мен «Соколиная охота» ұлттық спорт түрлері ЮНЕСКО-ның Материалдық емес мәдени мұралардың репрезентативті тізіміне енгізілді.

Ұлттық ат спорты жарыстарын жоғары ұйымдастырушылық деңгейде өткізу үшін жағдайлар жасалуда. Стандартты ипподромдар барлық облыстарда және Нұр-Сұлтан мен Алматы қалаларында салынды.

Оқу орындарында дене шынықтыру мен спортты дамытудың бір бағыты - ұлттық спорт түрлерін білім беру бағдарламаларына енгізу.

2020 жылдың 1 қыркүйегінен бастап Нұр-Сұлтан қаласының білім беру ұйымдарында ұлттық ойындарды дамыту жобасы «Ұлттық ойындар – ұлт тәрбиесінің өзегі» «ALTYN URPAQ» Жобалары жүргізіле бастады.

Негізге алынған құжаттар: Жобаның тұжырымдамасы – Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі «Білім туралы» Заңы, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы жаңғырту» бағдарламасы және Елбасы Н.Назарбаевтың «Ұлы даланың жеті қыры» – «Семь граней великой степи» мақаласы.

Жобаның өзектілігі: Ұлттық құндылықтарға деген қызығушылықты дамыту, ұлттық спорт түрлері арқылы патриоттық сезімді қалыптастыру.

Іске асыру: Факультативті курс білім беру ұйымдарының (мектеп, лицей, гимназия) білім беру үдерісіне енгізілген. Жоба білім алушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес жүзеге асырылуда.

Жобаға Нұр-Сұлтан қаласының «Сарыарқа», «Алматы», «Байқоңыр», «Есіл» аудандарындағы 12 мектеп қатысады:

- Қазақ күресі: 5-6-7 сыныптар, аптасына 2 сағат, барлығы 68 сағат.

- Асық ату: 1-2 сыныптар; аптасына 2 сағат, барлығы 68 сағат.
- Тоғыз құмалақ: 3-4 сыныптар, аптасына 2 сағат, барлығы 68 сағат.

«ALTYN URPAQ» жобасын жүргізу:

1-қадам: жобаға қатысатын мектептер анықталды, мектептердің материалдық-техникалық жағдайы, қажетті жабдықтармен және инвентарлармен қамтамасыз ету қарастырылды.

2-қадам: Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, жобаны іске асыруға арналған оқу-әдістемелік кешен әзірлеу, бағдарламалар шығарылып, қалалық сарапшылар кеңесі өтеді.

1-қадам: Жобаны жүзеге асыратын мұғалімдерге арналған нұсқаулық-әдістемелік семинарлар мен шеберлік сыныптарын өткізу, мамандармен, спорт федерацияларының өкілдерімен шеберлік сыныптары ұйымдастырылады.

Жобаны ұйымдастырушы: Нұр-Сұлтан қаласы әкімдігінің «АРҚА ALAN» Ұлттық спорт түрлерінің орталығы мен «ШЫҒЫС» балалар мен жасөспірімдер орталығы.

Жүйелі түрде Ұлттық спорт ойындары, «Ақ бидай» ауылдық спорт ойындары, ауыл жастары ойындары, ұлттық спорт түрлері фестивальдері, қазақ күресінен «Қазақстан барысы» мен «Жас барыс» республикалық турнирлері, ұлттық чемпионаттар өткізіліп тұрады. «Қазақстан барысы» жобасы біздің ұлттық спорттық брендке айналды және «Еуразия барысы» және «Әлем барысы» сияқты турнирлерді ұйымдастыру арқылы халықаралық деңгейге шықты.

Цифрлық Қазақстан бағдарламасы аясында 2019 жылы eSPORT.kg.kz интернет-порталы және eSPORT.kg мобильді қосымшасы аймақтарда жұмыс істей бастады.

Бұл облыстық дене шынықтыру және спорт басқармасы мен ДСҰ Ақпараттық жүйелер орталығының бірлескен жобасы болып табылады.

Осы ресурстардың көмегімен сіз облыста өтетін іс-шаралар, спорт мектептері, федерациялар мен клубтар туралы ақпарат, олардың кестесі туралы біле аласыз, жаттықтырушылар туралы мәліметтер ала аласыз, спорттық ғимараттар, спорт клубтарының орналасқан жерлері көрсетілген электронды картаны көре аласыз және баланы спорт мектептеріне қабылдауға өтініш бере аласыз.

Үш қалада (Нұр-Сұлтан, Алматы, Атырау) бұқаралық спорт пен дене шынықтыруды дамыту, жастардың патриоттық тәрбиесін нығайту, жастар арасында салауатты өмір салтын насихаттау мақсатында бірегей «Qazaqstan Zhastar FEST» жобасы 2018 жылдың 30 тамызында басталды. Болашақта жоба еліміздің барлық аймақтарында жүзеге асырылатын болады. Іске асыру барысында жастарды кең қамту жоспарланған, бұл бүкіл Қазақстан бойынша 15 мыңнан астам қатысушы деген сөз», - деді министр Ақтоты Райымқұлова.

Министрлік балаларға арналған спорттық базалардың болуына үлкен көңіл бөледі. Жергілікті атқарушы органдардың мәліметтері бойынша, өткен жылы 462,3 мың бала тегін абонементке ие болды, оның ішінде 185,3 мыңы – аз қамтылған отбасылардың балалары, 237,5 мыңы – көпбалалы, 30 мыңға жуығы

жоқ балалар ата-ана қамқорлығынсыз қалған (жетімдерге) және ерекше қажеттіліктері бар 10 мыңнан астам балалар бар.

Жас ұрпақтың денсаулығын сақтау мен нығайтудың стратегиялық маңызы зор, өйткені әңгіме ұлттың генофонды, демек, елдің болашағы туралы болып отыр. Елімізде жүргізіліп жатқан дене шынықтыру және спорт саласындағы мемлекеттік саясат балалар мен жасөспірімдер спортының дамуындағы тоқыраудың аяқталуына ықпал етеді.

Мектеп және студенттік спортты дамыту мақсатында жастарды ақыл-ой және физикалық жетілдіру, қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыру, әр түрлі спорт түрлерінен Қазақстан құрамалары үшін спорт резервін дайындау мақсатында жүзеге асырылатын дене шынықтыру-спорттық іс-шараларды ұйымдастырудың мемлекеттік және қоғамдық нысандарының жиынтығы болып табылатын 2019-2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында мектеп және оқушылар спортын дамыту тұжырымдамасы бекітілді. [17].

Тұжырымдама мемлекеттік органдарға, сондай-ақ жергілікті өзін-өзі басқару ұйымдарына мектеп оқушылары мен студенттердің дене тәрбиесі жүйесін дамытуға, салауатты өмір салтын қалыптастыруға байланысты мәселелерді шешуде басшылық болып табылады. Тұжырымдаманы іске асыру шеңберінде мектеп және оқушылар спортын дамытуға бағытталған бағдарламалық құжаттар құрылуы мүмкін.

Тұжырымдаманың міндеттері:

- барлық типтегі оқу орындарында дене тәрбиесі жүйесін жетілдіру арқылы физикалық және моральдық жағынан дамыған азаматты тәрбиелеу, Қазақстан Республикасының жас ұрпағының денсаулығын нығайту;

- жас ұрпақтың денсаулығы мен физикалық дайындығын жақсарту үшін дене шынықтыру мен спортты тиімді пайдалануды қамтамасыз ететін жағдайлар жасау, тиісті өмір салтын қалыптастыру;

- студент-спортшылардың Олимпиада ойындарында, Дүниежүзілік Универсиадада, Азия ойындарында, Әлем және Азия чемпионаттарында, ұлттық спорттық турнирлер мен чемпионаттарда сәтті өнер көрсетуі үшін спорттық резервті дайындау.

Алға қойылған мақсаттарға жету келесі міндеттерді жүзеге асыруды көздейді:

- жалпы білім беретін орта мектеп білім алушылары, ТЖКБ және ЖОО студенттерінің дене тәрбиесінің ұлттық жүйесін жаңғырту;

- мектеп және студенттік спорт клубтарына тартылатын адамдар санының артуы, мектеп оқушылары мен колледж студенттерінің спорт жарыстарына, Қазақстан Республикасы студенттерінің Универсиадасы мен турнирлеріне қатысу арқылы жаппай қатысудың артуы;

- балалар мен жасөспірімдер спорт мектептері (БЖСМ), балалар мен жасөспірімдердің дене шынықтыру клубтары (ДЮКФП), спорт түрлерінен мамандандырылған сыныптар желісін дамытуды қоса алғанда, мектеп және оқушылар спортының дамуына мемлекеттік қолдау шараларын жетілдіру;

- қаржылық және материалдық базаны нығайту;
- спорт пен дене шынықтыру-сауықтыру қызметтерінің қол жетімділігін қамтамасыз ету;
- бұқаралық спорттық іс-шараларды, оқу-жаттығу жиындарын ғылыми-әдістемелік қолдау мақсатында ғылыми зерттеулер жүргізу;
- ақпараттық кеңістікте жастар мен студенттік спортты насихаттаудың тиімді жүйесін құру;
- студенттер-спортшыларға оқу үдерісін спортпен оңтайлы ұштастыруға мүмкіндік беретін қажетті жағдайлар жасау;
- әлеуметтік қорғау шараларын жүзеге асыру, сондай-ақ жас спортшылар мен олардың тәлімгерлерінің жоғары спорттық жетістіктері үшін сыйақы беру.

Республикалық, аймақтық және жергілікті деңгейлерде мектептегі және университеттік спортты дамыту тұжырымдамасын іске асырудың негізгі қағидаттары келесі принциптерге негізделген:

1) мектеп және оқушылар спортын дамыту саясатын жан-жақты әзірлеу және жүзеге асыру. Жастар ортасында тұрақты қызығушылық пен дене шынықтыру және спортпен айналысу қажеттілігін қалыптастыру;

2) мектеп және студент жастарды дене шынықтырумен және спортпен кеңінен қамту;

3) дене шынықтыру мен спорттық қызметті ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету мәселелерін шешуде инновациялық технологияларды әзірлеу және енгізу;

4) іске асырылатын бағдарламаларды мақсатты ақпараттық қолдау.

Негізгі бағыттар:

- мектеп және оқушылар спортына, оның мәртебесіне, елдің дене шынықтыру және спорттық қозғалыстағы орны мен рөліне мемлекеттік қолдау шараларын күшейту;

- спорт түрлерін ұйымдастырудың оқу-әдістемелік түрлерін жетілдіру;

- дене шынықтыру және спорт саласындағы республикалық және халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларды жыл сайын өткізу;

- оқушылар мен студенттердің тиімді дене шынықтыруы мен спорттық дайындығын қамтамасыз ету үшін қажетті материалдық-техникалық базаны нығайту;

- білім беру жүйесінің оқу орындарын жаңа спорттық жабдықтармен жарақтандыру, спорттық тренажерлар, жабдықтар мен тауарлық-материалдық құндылықтар шығаратын кәсіпорын құру;

- мектеп және оқушылар спортының жұмыс істеуі үшін оңтайлы қаржылық-экономикалық жағдайлар жасау;

- ведомстволық бағыныстылығына қарамастан спорттық ұйымдар үшін тікелей мемлекеттік сатып алу туралы шарт жасасу жолымен спорттық жарыстарды өткізу бойынша қызметтерді бір көзден сатып алу мүмкіндігін белгілеу (Мемлекеттік сатып алу туралы Заңның 39-бабы, 3-тармағы);

- меншік нысанына қарамастан жалпы білім беретін мектептерде, ТЖКБ-да және жоғары оқу орындарында, дене шынықтыру командаларында,

құрылымдық бөлімшелер мәртебесіндегі және заңды тұлға құқығымен спорт клубтарында арнайы сыныптар құру;

- оқушылар мен спортшы студенттердің арасынан Қазақстанның жастар құрамалары үшін спорттық резервті даярлау әдістемесін жетілдіру;

- мектеп және оқушылар спортының дамуына қаржы салатын заңды және жеке тұлғаларға салықтық ынталандыру жүйесін құру.

Педагогикалық, биомедициналық және психологиялық тестілер кешенін әзірлеу және негіздеу, жалпы және арнайы нәтижелерді бағалау, сондай-ақ оқу процесінің тиімділігін бақылау, соның ішінде:

- Қазақстанның студенттік құрама командаларын жазғы және қысқы Дүниежүзілік Универсиадаға дайындауды ғылыми-әдістемелік қолдау;

- орта мектептер мен жоғары оқу орындарында дене шынықтыру және спорт бойынша әдістемелік нұсқаулар дайындау және шығару;

- білім беру ұйымдарында жетілдірілген дене шынықтыру оқу бағдарламаларын әзірлеу және енгізу;

- мектеп жасындағы балалар мен жоғары оқу орындары мен ТЖКБ студенттері үшін дене тәрбиесі бойынша оқу-әдістемелік құралдар мен ұсыныстар әзірлеу;

- білім беру ұйымдарында дене тәрбиесі бойынша жалпы білім беретін және мамандандырылған бағдарламаларды әзірлеу;

- құқық бұзушылыққа бейім балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларды дене шынықтыруға арналған спорт клубтарына, жасөспірімдер клубтарына (ақысыз және ыңғайлы уақытта) бару үшін жағдай жасау;

- студент жастардың денсаулығын нығайтуға бағытталған тиімді дене шынықтыру-сауықтыру жүйесін, құралдары мен әдістерін әзірлеу;

- дене шынықтыру факультеттерінің педагогикалық университеттеріндегі мазмұнды жаңарту;

- мектеп және студент жастардың денсаулық жағдайы мен физикалық дамуын бақылау жүйесін құру;

- дене шынықтыру және спорт құралдары арқылы салауатты өмір салтын насихаттау бойынша тиімді шаралар кешенін әзірлеу;

- оқу-жаттығу жиындары мен республиканың құрама командаларын медициналық-биологиялық қолдау үшін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Ұлттық ғылыми-практикалық дене шынықтыру орталығы» РҚМК қатысуымен қысқы және жазғы спорт түрлеріне арналған ғылыми-әдістемелік, оқу-жаттығу кешендерінің құрылысы болжансын.

Республикадағы 7014 мемлекеттік жалпы білім беретін мектептерде 2,5 миллион бала білім алады. Барлық білім беру мектептерінде 3 сағаттық дене шынықтыру сабақтары енгізілген. Барлық мектептерде денсаулық жағдайы бойынша арнайы медициналық топтарға тағайындалған оқушылармен жаттығу жүргізіледі. Мектептерде, лицейлерде, ТЖКБ-да, университеттерде дене шынықтыру сабақтарын жүргізетін мұғалімдер саны Қазақстан Республикасындағы барлық дене шынықтыру қызметкерлерінің 65% құрайды [17].

Мектеп және студенттер спорты белсенді дамып келеді. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Ұлттық ғылыми-практикалық дене шынықтыру орталығы 2001 жылдан бастап мектеп оқушылары мен колледж студенттеріне арналған ұлттық спорт түрлері бойынша іс-шаралар өткізіп келеді. Бұған спартакиадалар, республикалық Универсиадалар, турнирлер, жарыстар жатады.

Тәуелсіздік жылдары ішінде Қазақстан құрамасы 9 жазғы және 10 қысқы Дүниежүзілік Универсиадаға қатысып, 51 алтын, 58 күміс және 77 қола медаль жеңіп алды. Барлығы: 183 медаль.

Қазақстан Республикасының мектеп оқушылары мен колледж студенттеріне арналған 9 қысқы, 9 жазғы Спартакиада және ҚРсы жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған 7 қысқы және 10 жазғы Универсиада өтті. Республикалық бұқаралық спорт күнтізбелік жоспарына сәйкес, халықаралық жарыстардың дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары, республикалық бұқаралық спорт, дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары және халықаралық жарыстар жыл сайын өткізіледі:

Қазақстан Республикасының мектеп оқушылары мен колледж студенттеріне арналған 9 қысқы, 9 жазғы Спартакиада және Қазақстан Республикасы жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған 7 қысқы және 10 жазғы Универсиада өтті.

Республикалық бұқаралық спорт күнтізбелік жоспарына, халықаралық жарыстардың дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары сәйкес жыл сайын республикалық бұқаралық спорт, дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары және халықаралық жарыстар өткізіледі:

Республикалық кешенді бұқаралық-спорт шаралары

1. Қазақстан Республикасы мектеп оқушылары мен колледж студенттерінің спартакиадасы (қысқы жарыс – 10-12, жазғы жарыс – 52-54).

2. Республикалық ұлттық мектеп лигасы - 29-30 жарыс.

3. Республикалық балалар мен жасөспірімдердің көп деңгейлі турнирлер мен жарыстары (20-22 жарыс).

Жыл сайын ҚР БҒМ ҰОДШ (ННПЦФК) шамамен 113-115 Республикалық спорттық іс-шараларды өткізеді:

I кезең – мектепшілік, аудан, қала;

II кезең – облыстық;

III кезең – республикалық.

Стартқа шамамен 2 500 000 оқушы мен студент қатысады [3].

Жалпы алғанда, белгілі бір оң тенденцияларға қарамастан, оқушылардың дене тәрбиесін ұйымдастыруға және Қазақстан Республикасының спорт резервін дайындауға байланысты жағдай қазіргі заманғы талаптарға толық сәйкес келмейді. Денсаулық жағдайының нашарлауы және оқушылардың физикалық белсенділігінің төмендеуі, жаттығу жүктемесінің көлемі мен қарқындылығының артуы ұлттық дене шынықтыру жүйесін, мектеп және оқушылар спорттарын жаңартуға бағытталған шаралар кешенін қажет етеді.

Мектеп оқушыларын дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық іс-шараларға тарту, салауатты өмір салтын қалыптастырудағы дене шынықтыру мен спорттың рөлін арттыру, белсенді демалысты ұйымдастыру және барлық типтегі білім беру ұйымдарында студенттер арасында зиянды әдеттердің алдын алу мәселелерін шешу мектеп спортының саласында арнайы мемлекеттік саясатты әзірлеуді талап етеді.

Дене шынықтыру және спорт саласы жаһандық проблемалар мен проблемаларға тап болады, оларды шешу заманауи тәсілдерді қажет етеді.

Мектептегі және университеттік спорт жүйесінде балалар мен студенттік спортты дамытудың нақты бағдарламасының болмауымен байланысты проблемалар кешені қалады:

- дене шынықтыру және спорт саласындағы нормативтік, материалдық-техникалық, ғылыми-әдістемелік және кадрлық қамтамасыз етудің, сондай-ақ дене шынықтыру мен спорттың инновациялық технологияларын дамытудың шешілмеген мәселелері;

- балалар мен жастардың денсаулығының, физикалық дамуының және дене дайындығының төмен деңгейі;

- спорттағы жаһандық бәсекелестіктің күшеюі, спорттық резервті таңдау мен даярлаудың тиімді жүйесінің болмауы.

Белсенді, әдістемелік негізделген дене шынықтыру және спортсыз салауатты өмір салтын қалыптастыру мүмкін емес. Білім беру ұйымдарында жеткіліксіз тиімді дене шынықтыру жас ұрпақтың денсаулығына кері әсер етеді. Бұл аурулар мен жарақаттардың көбеюіне әкеледі, мектеп оқушылары мен студенттердің функционалдық және физикалық дамуының жалпы деңгейіне әсер етеді.

Адам денсаулығы тұқым қуалаушылыққа 20%, қоршаған ортаның жай-күйіне 20%, денсаулық сақтау деңгейіне 10% және өмір салтына 50% тәуелді екендігі белгілі. Зерттеулер көрсеткендей, күндізгі уақыттың 83-85% дейін, мектеп оқушыларының көпшілігі статикалық күйде, мектеп партасында немесе компьютер үстелінде өткізеді.

Оқушылардың бойында дене шынықтыру мен спортқа деген қызығушылықты қалыптастыру қажет. Бүгінгі таңда әр оқушының денсаулық жағдайына сәйкес физикалық белсенділіктің жеке бағдарламаларын жасау мәселесі өзекті болып қала береді. Мектеп оқушылары мен студенттердің дене шынықтыру мен спорттың тиімділігін арттыру факторларының бірі - дене шынықтыру сабақтарында және спорт секцияларында жаттығу процесінде медициналық-биологиялық бақылау әдістерін жетілдіру.

2025 жылға дейінгі мектеп және университеттік спортты дамыту тұжырымдамасын іске асыру білім берудің барлық деңгейлерінде дене тәрбиесінің тиімді жүйесін қалыптастыруға, жастардың едәуір бөлігін жүйелі дене шынықтыру мен спортқа тартуға, салауатты өмір салтын енгізуге мүмкіндік береді, бұл Қазақстан Республикасы азаматтарының өмір сүру сапасына әсер етеді [17].

Жоспарланған қайта құрулардың түпкі мақсаты дене тәрбиесі мен спорттың өскелең ұрпақтың және бүкіл Қазақстан халқының денсаулығын сақтау және нығайту негізінде адам әлеуетін одан әрі дамытуға қосқан үлесі болады.

2020 жылы мектеп спорт федерациясы өзінің Telegram каналын ашты. Бұл мектеп ішіндегі және дүниежүзілік мектеп спорттары әлемінде орын алған керемет жаңалықтарды көрсетеді.

Ресми арнаны мына жерден алуға болады: <http://t.me/mektepsport>.

Қазақстанда спортпен шұғылданатындардың ішіндегі ең белсендісі – т мектеп оқушылары болып табылады. Дене шынықтырумен және спортпен айналысатын халықтың ең белсенді үлесі жалпы білім беретін мектеп оқушыларына келеді. Мектеп жасындағы 1 834 567 бала дене шынықтырумен және спортпен айналысады, бұл білім алушылардың жалпы санының 63% (2917,8 оқушы) құрайды.

Дене шынықтырумен және спортпен шұғылданатын халықтың белсендірек үлесі орта мектеп оқушыларына келеді. Мектеп оқушыларының ішінде 1 865 726 мектеп жасындағы балалар дене шынықтырумен және спортпен шұғылданады, бұл білім алушылардың жалпы санының 58,5% (3186,2 оқушы) құрайды (6-кесте). Аймақтар бойынша дене шынықтыру және спорт мектептерінің, спортпен айналысатындардың саны төмендегі кестеде (6-кесте).

6-кесте – Аймақтар бойынша спорт мектептері мен жаттығушылар саны

№	Аймақ	2019 жыл		2018 жыл	+/- 2018/2019
		Мектеп саны	Жаттығушылар саны	Жаттығушылар саны	
1	Ақмола	579	59043	54669	+4374
2	Ақтөбе	415	63283	57826	+5457
3	Алматы	783	300770	29943	+1336
4	Атырау	203	64603	61647	+2956
5	БҚО	392	87631	71370	+16261
6	Жамбыл	461	107280	99556	+7724
7	Қарағанды	542	79438	79438	-
8	Қостанай	523	45006	49242	-4236
9	Қызылорда	310	74495	67012	+7483
10	Манғыстау	160	41550	39715	+1835
11	Павлодар	373	44551	42714	+1837
12	СҚО	496	23104	21463	+1641
13	Түркістан	919	216918	251481	-34563
14	ШҚО	687	169865	167976	+1889
15	Нұр-Сұлтан қ.	112	78809	74392	+4417
16	Алматы қ.	282	209071	196323	+12748
17	Шымкент қ.	156	200309	200309	-

Барлығы	7 393	1865726	1834567	+31159
----------------	--------------	----------------	----------------	---------------

Дереккөз: Ұлттық білім беру деректер базасы

2019 жылға арналған жастар мен жасөспірімдер клубтарының және дене шынықтыру клубтарының саны.

2019 жылдың аяғында республикада 180 741 мың балалар мен жасөспірімдерді қамтыған 579 балалар мен жасөспірімдер клубтары (БЖК) (2018 ж. 570), 107 балалар мен жасөспірімдер дене шынықтыру клубтары (БЖДШК) (2018 жылы – 87) жұмыс істейді.

2018 жылмен салыстырғанда БЖК саны 9 бірлікке артты (ауылда – 12 бірлік), Ақтөбе облысында – 3, Жамбыл облысында – 3, Павлодар облысында – 9, Түркістан облысында – 4, БЖК-ның төмендеуі Алматы облысында – 3, Қостанай облысы – 9, соның ішінде Алматы облысында ауылдық жерлерде – 1.

Білім алушылардың БЖК-да айналысушылар саны бойынша 6132 адамға өсуі байқалады, соның ішінде ауылда 1529 адамға арналған санының ең көп өсуі Павлодар облысында – 1997 адам, Ақтөбе облысында – 1966 адам, Түркістанда – 1481 адам, Жамбыл облысында – 1384 адам, Шымкент қаласында – 980 адам, Жамбыл облысында ауылдық жерлерге айналысушылардың қамтамасыз ету – 1384 адамға өсті, Түркістан облысы – 488 адам, сонымен бірге Қостанай облысында БЖК айналысушылар санының азаюы байқалады – 1481 адам, БҚО – 721 адам, Солтүстік Қазақстан облысы – 355 адам, соның ішінде ауылдық жерлерде төмендеуі СҚО-да байқалады – 478 адам.

Алматы қаласында балалар мен жасөспірімдер клубтары жоқ.

2019 жылы БЖДШК саны 2018 жылмен салыстырғанда 20 бірлікке өсті (Алматы облысы – 16, Қостанай облысы – 10, Қарағанды облысы – 1), сонымен қатар, Алматы облысында 16 БЖДШК ашылды. Павлодар облысында БЖДШК -ның азаюы байқалады – 5, сонымен бірге Түркістан облысында – 1, Ақтөбе облысында – 1 БЖДШК жабылды.

БЖДШК айналысушылар саны бойынша 1941 адамға көбейгені байқалады, соның ішінде ауылдық жерлерде – 81 адам. Алматы облысында + 1475 адам, Қостанай облысында +805 адам, Атырау облысында + 648 адам, Солтүстік Қазақстан облысында + 385 адам, Ақмола облысында + 103 адам Алматы облысының ауылдық жерлерінде БЖДШК -да айналысатындар санының көбеюі +1325 адам, Солтүстік Қазақстан облысында +360 адам, Атырау облысында +305 адам, Ақмола облысында +103 адамға қамтамасыз етілген. Сонымен бірге Павлодар облысында – 1148 адам, Түркістан облысында – 480 адам БЖДШК-да айналысатындар санының азаюы байқалады, оның ішінде ауылдық жерлерде Қарағанды облысында – 404 адамға төмендегені байқалады (7-кесте).

Ақтөбе, Қызылорда, Маңғыстау, Батыс Қазақстан, Жамбыл және Түркістан облыстарында және Астана мен Алматы қалаларында балалар мен жасөспірімдердің дене шынықтыру клубтары жоқ.

7-кесте – Аймақтар бойынша дене шынықтыру тәрбиесі бойынша балалар-жасөспірімдер клубтары

№	Облыс/ қала	Балалар-жасөспірімдер клубтары				Дене шынықтыру тәрбиесі бойынша балалар-жасөспірімдер клубтары			
		Саны	Сонымен қатар ауылда	Жаттығушылар саны		Саны	Сонымен қатар ауылда	Жаттығушылар саны	
				барлығы	ауылда			барлығы	ауылда
1	Ақмола	13	4	3523	450	4	3	1890	780
2	Ақтөбе	90	11	70771	1687	-	-	-	-
3	Алматы	31	17	12185	9134	16	15	1475	1325
4	Атырау	8	1	2998	308	6	4	4767	3367
5	ШҚО	81	5	5920	211	2	1	405	405
6	Жамбыл	28	19	5936	4788	-	-	-	-
7	БҚО	23	1	3367	88	-	-	-	-
8	Қарағанды	113	18	13114	909	21	8	4277	864
9	Қызылорда	5	1	1239	650	-	-	-	-
10	Қостанай	28	7	3034	692	45	6	7129	663
11	Маңғыстау	37	13	7070	4320	-	-	-	-
12	Павлодар	40	6	3790	356	1	1	240	240
13	СҚО	35	13	6168	3378	11	7	4553	3902
14	Түркістан	15	7	4803	2975	-	-	-	-
15	Алматы қ.	-	-	-	-	-	-	-	-
16	Нұр-Сұлтан қ.	20	-	8798	-	-	-	-	-
17	Шымкент қ.	12	-	3100	-	1	-	189	-
Барлығы		579	123	155816	29946	107	45	24925	11546

БЖСМ, ОРМБЖМ, МБЖСМ жұмыстарының негізгі көрсеткіштері (БЖСМ, ОРМБЖМ, МБЖСМ, СДБМИ және кәсіби спорт клубтарында 2019 жылы айналысатындар саны)

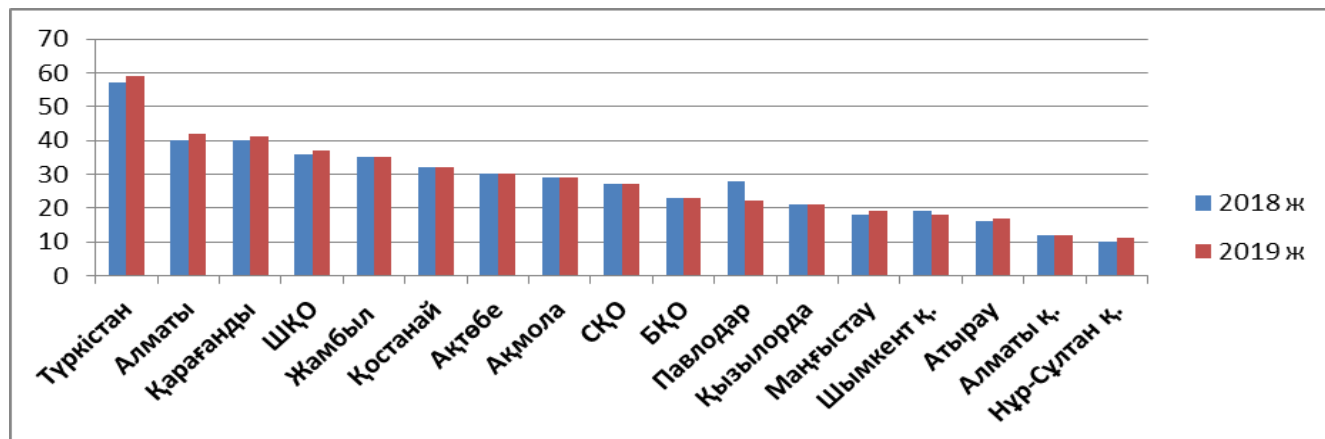
Еліміздің спорттық резервін тәрбиелеуде ерекше орын жоғары санатты спортшыларды даярлау жүйесінің алғашқы кезеңі болып табылатын *балалар мен жасөспірімдер спорт мектептеріне* (БЖСМ) беріледі. БЖСМ-нің мақсаттары мен міндеттері спорт резервін дайындау, жас спортшылардың спорттық шеберліктерін арттыру ғана емес, бұқаралық спортты дамыту болып табылады.

2019 жылдың қорытындысы бойынша республикада 477 БЖСМ жұмыс істейді, оның 142-сі (29,9%) олимпиадалық резервтің мамандандырылған жасөспірімдер мектептері (ОРМБЖМ). 11 жаңа БЖСМ ашылды: Алматы – 2, Ақтөбе – 2, Атырауда – 1, Шығыс Қазақстанда – 1, Маңғыстауда – 1, Қарағандыда – 1, Түркістанда – 2, Нұр-Сұлтан қаласында – 1 бірлік (8-кесте).

8-кесте – Аймақтар бойынша спорт мектептері, жаттығушылар және жаттықтырушылар саны

Балалар-жасөспірімдер спорт мектептері									
Облыс/ қала		Ұйымдар саны		Жаттығушылар саны			Жаттықтырушылар саны		
		2018	2019	2018	2019	(+,-)	2018	2019	(+,-)
1	Ақмола	29	29	14602	14873	271	492	513	21
2	Ақтөбе	30	32	20230	18395	-1835	676	692	16
3	Атырау	16	17	12874	13838	964	391	411	20
4	Алматы	40	42	34364	37519	3155	1311	1397	86
5	ШҚО	36	37	27880	28598	718	1154	1162	8
6	Жамбыл	35	35	22506	23072	566	772	768	-4
7	БҚО	23	23	12490	12674	184	569	586	17
8	Қарағанды	40	41	29486	30975	1489	954	1012	58
9	Қызылорда	32	32	19282	20102	820	565	598	33
10	Қостанай	21	21	19418	19721	303	557	578	21
11	Маңғыстау	18	19	13236	15818	2582	450	527	77
12	Павлодар	28	22	24028	24813	785	711	723	12
13	СҚО	27	27	12402	12599	197	590	600	10
14	Шымкент қ.	19	18	14969	13259	-1710	912	800	-112
15	Түркістан	57	59	45661	48566	2905	1949	1900	-49
16	Алматы қ.	12	12	13407	13730	323	620	640	20
17	Нұр-Сұлтан қ.	10	11	8113	8513	400	328	345	17
Барлығы		473	477	344948	357065	12117	13001	13252	251

Республика бойынша балалар мен жасөспірімдер спорт мектептерінің (БЖСМ) саны жыл санап өсуде. Төмендегі диаграммада аймақтар бойынша 2018 және 2019 жылдардағы ұйымдар саны көрсетілген (1-сурет).

1-сурет. Аймақтар бойынша спорт мектептерінің саны

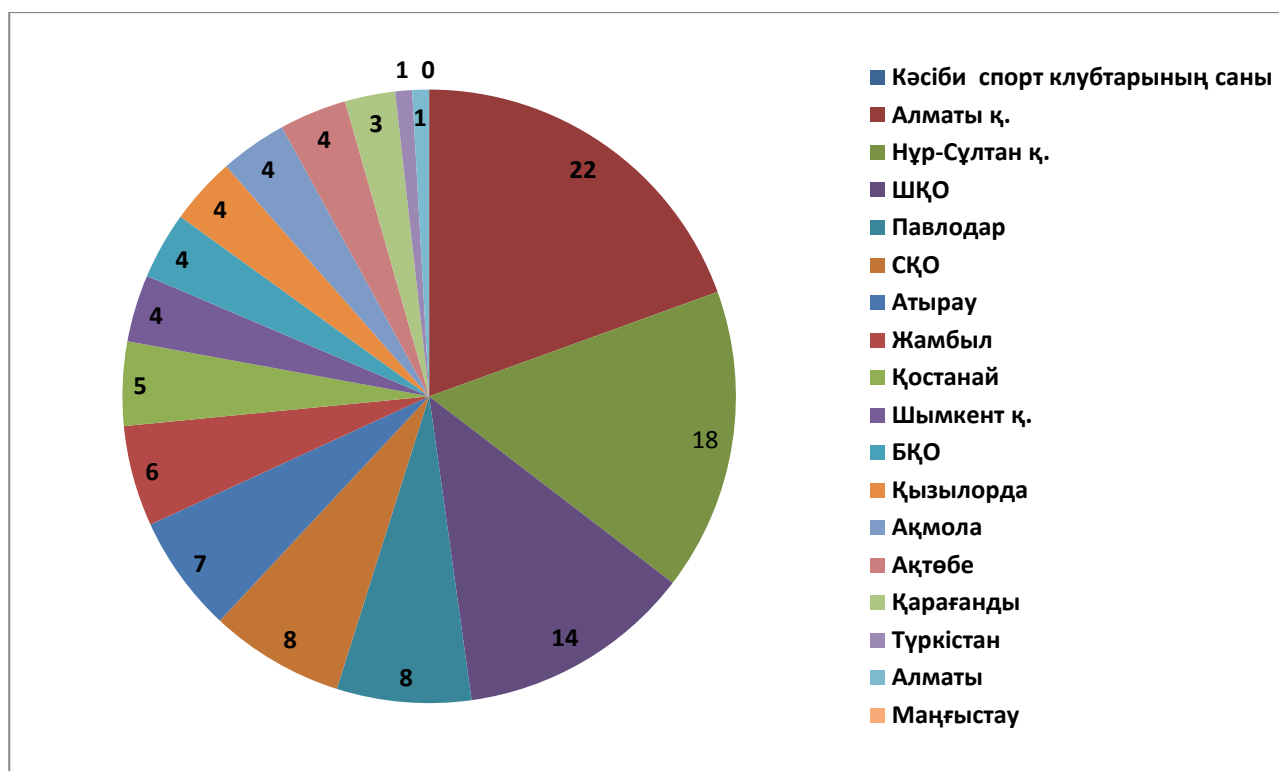
477 БЖСМ-де 357 065 балалар мен жасөспірімдер айналысады. 2018 жылмен салыстырғанда (345 053 адам) бұл көрсеткіш 12 012 адамға немесе 3,3% артты.

477 БЖСМ-де 312 спортшы – ҚР халықаралық дәрежедегі спорт шеберлері (ҚР ХДСШ), 2290 – Қазақстан Республикасының спорт шеберлері (ҚР СШ), спорт шеберлігіне үміткерлер (СШҮ) – 15351, 1 разрядты – 10154 спортшы бар.

БЖСМ-де 13 252 жаттықтырушылар мен оқытушылар жұмыс істейді, 2018 жылмен салыстырғанда бұл көрсеткіш 251 адамға немесе 1,8% артты.

Дене шынықтырумен және спортпен айналысатын балалар мен жасөспірімдердің жалпы қамтылуы 2019 жылғы мектеп оқушыларының жалпы санының 17,06% құрады. Бұл көрсеткішке БЖСМ-де, спорттағы дарынды балаларға арналған республикалық және облыстық мектеп-интернаттарға, балалар мен жасөспірімдердің дене шынықтыру клубтары мен жасөспірімдер клубтарына тартылған спортшылар кірді.

Республикадағы кәсіпқой спорт клубтарының саны 113 бірлікті құрайды, онда 36 373 адам дене шынықтырумен және спортпен айналысады, 2018 жылмен салыстырғанда республикадағы кәсіпқой спорт клубтарының саны – 5 бірлікке қысқарды (2-сурет). Бұл клубтарда дене шынықтырумен және спортпен айналысатындар саны 1807 адамға артты.

2-сурет. Республикадағы кәсіпқой спорт клубтарының саны

Спорт колледждері мен спорттағы дарынды балаларға арналған мектеп-интернаттардың негізгі көрсеткіштері

Республикалық мектеп-интернаттардың, мектептердің, олимпиадалық резерв колледждерінің және спорттағы дарынды балаларға арналған облыстық мектеп-интернаттардың басты міндеті – еліміздің олимпиадалық спорт түрлері бойынша ұлттық құрама командаларына спорт резервін дайындау және өңірлерді білікті кадрлармен қамтамасыз ету.

Олимпиадалық спорт түрлері бойынша спорттық резервті дайындау, оқу-жаттығу процесін қамтамасыз ету, республикалық және халықаралық жарыстарға қатысу, сондай-ақ спорт және дене шынықтыру саласындағы жоғары білікті спортшылар мен мамандар даярлау, республикада спортта дарынды балаларға арналған *13 облыстық мектеп-интернаттар, 1 республикалық спорт колледжі және олимпиадалық резервтің 4 республикалық мектеп-интернаты жұмыс істейді*. Олардың контингенті 5 996 балалар мен жасөспірімдер. 2018 жылмен салыстырғанда (5902 адам) бұл көрсеткіш 94 адамға немесе 1,5% өсті.

Бұл мекемелерде 676 жаттықтырушы мен оқытушы жұмыс істейді. 2018 жылмен салыстырғанда бұл көрсеткіш 37 адамға немесе 5,4% өсті.

Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 03.01.2018 жылғы No20-44 / 3436 бұйрығын орындау барысында спорттағы дарынды балаларға арналған қолданыстағы облыстық мектеп-интернаттарын (бұдан әрі – СДБАҚМИ) республикалық мектеп-интернаттар-колледждер үлгісі бойынша қайта құру және дарынды спортшыларды одан әрі тиімді оқыту туралы. 12 СДБАҚМИ -ның 10-ы олимпиадалық резервтің мамандандырылған мектеп-интернаттары (бұдан әрі - ОРМИКМ) болып Ақтөбе, Қызылорда, Павлодар, Алматы, Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Түркістан, Қарағанды, Ақмола облыстары мен Алматы қаласында қайта құрылды. 2 аймақта жұмыс жалғасуда (Ұлттық білім беру деректер базасы деректері).

2019 жылдың бірінші жартыжылдығында республикада 2,7 миллионнан астам адамды қамтыған 27 мыңнан астам бұқаралық спорттық іс-шаралар өткізілді. Оның ішінде 1,1 миллионнан астам адамды қамтыған 16 мыңнан астам бұқаралық спорттық шаралар ауылдарда өтті.

Жергілікті атқарушы органдардың ұсынған статистикалық мәліметтеріне сәйкес 1,8 миллион мектеп жасындағы балалар дене шынықтырумен және спортпен айналысады. Бұл дене шынықтырумен және спортпен жүйелі түрде айналысатындардың жалпы санының 33% құрайды.

Қазақстанда бұқаралық спортты дамытудың кешенді жоспарын іске асыру мақсатында спортшыларға да, әрбір қазақстандыққа да ақпарат пен қызметтерді біріктіретін *«Е-спорт» цифрлық платформасын* енгізу жоспарлануда.

Қазіргі уақытта спортты цифрландыру қызметтердің, спорттық клубтар мен спорттық ұйымдар туралы ақпараттың жоғары сапада қамтамасыз етілуі үшін өте маңызды. Электрондық платформаны төрт жыл ішінде енгізу жоспарланып отыр. Бірінші кезең 2020 жылға жоспарланған. Ұлттық

платформада үш модуль бар. Бірінші модуль спорттық іс-шараларды басқаруды қамтиды. Яғни, спорт күнтізбесі толығымен цифрландырылатын болады. Барлық пайдаланушыларға өзгерістер туралы хабарлама жіберіледі. Сондай-ақ, байқау хаттамаларын электронды түрде сақтау қарастырылған. Яғни, бұл келесі кезең болады.

Бірінші және екінші модульдер өзара байланысты – спортшының, төрешілердің, жаттықтырушылардың паспортын енгізу және электронды форматта мемлекеттік қызметтер көрсету. Әр түрлі жарыстардың нәтижелері бойынша жүйе барлық атауларды өз бетінше тағайындайды.

Үшінші модуль спорттық секциялар мен іс-шаралар туралы халыққа ақпарат бере отырып, спорт нысандарын цифрландыруды көздейді.

Кешенді жоспар балалар мен мектеп оқушыларының дене шынықтырумен және спортпен жүйелі айналысуына мүмкіндік береді. Онда көрсетілген барлық шаралар, басқалармен қатар, біздің оқушыларымыз бен балаларымыз белсенді өмір салтын ұстануы үшін семіздікпен күресуге ықпал етеді. Бүгінде бұл ешкімге құпия емес - бұл өте өзекті мәселе. Біздің барлық мектеп оқушылары, балалар, ересектер гаджеттерге қызығушылық танытады, онда олар көп уақыт жұмсайды, отырықшы өмір салтын жүргізеді [21].

Бұқаралық спортты тек мемлекет пен қоғамдық ұйымдардың күш-жігерімен қайта жандандыру мүмкін емес. Бизнес-қауымдастық бұл процеске, мысалы, мемлекеттік-жекеменшік серіктестік шеңберінде белсенді қатысуы керек.

Кәсіпкерлер балалардың тұрғылықты жерінен жаяу қашықтықта сапалы мультиспорт алаңдарын салуға және олар бойынша қаланың әр ауданында жыл бойына спорт секцияларын ұйымдастыруға көмектесе алады. Сонымен қатар, олар аулаларда спорт клубтарын құруды және мектептер мен қоғамдық орындардағы қолданыстағы спорттық инфрақұрылымды жақсартуды қолға ала алады.

Қазақстандық ірі бизнесмендердің көпшілігі бұқаралық мектеп спорты мен оның индустриясының дамуына белсенді атсалысады. Forbes Kazakhstan версиясы бойынша 2019 жылғы ең бай бизнесмен *Болат Өтемұратов* Қазақстанда теннисті дамытуда. Ол 2007 жылдан бастап Ұлттық теннис федерациясын басқарады. 12 жылдан астам уақыт бойы бүкіл Қазақстан теннис федерациясын басқарған кезде корттардың саны төрт еседен - 60-тан 250-ге дейін өсті. Бүгінгі таңда бүкіл ел бойынша 6000-нан астам бала теннис ойнайды.

Алматы облысында миллиардер *Алиджан Ибрагимовтың* қаржыландыруының арқасында Sokol автодромы салынды.

Кешеннің аумағы 205 гектар аумақты алып жатыр және 100 мыңнан астам адамды ыңғайлы орналастыруға қабілетті. Sokol кешені негізінде балалар мен жасөспірімдер спорт клубтарының, картингке және автокөлік спортының басқа түрлеріне арналған секциялар, көлік жүргізу шеберлігі мектебінің тұтас желісі ашылуда. Автокөлік және мотоцикл жарыстары, дрейфт, багги және т.б. бойынша әртүрлі жарыстар өткізіледі.

Алматы қалалық дене шынықтыру және спорт басқармасы мен Азия несиелік банкі арасындағы ынтымақтастықтың мысалы осыған қатысты. Соңғысы балалар футбол командаларына демеушілік көмек көрсетеді. Алматының Алатау және Алмалы аудандары толығымен қамтылды, өткен жылдан бастап Медеу ауданында бөлімдер пайда бола бастады. Жалпы, жобаның мақсаты – әуесқой футболды жандандыру және «Былғары доп» турнирін өткізу үшін қаланың барлық аудандарындағы футбол командаларына инвестор табу.

Алматыда бұқаралық спортты дамытуға бизнесмендердің атсалысуының тағы бір тамаша мысалы – «Атакент» ВК аумағында жаңа көпфункционалды спорт кешенінің құрылысы. Құрылысты Алматы қаласы таэквондо федерациясының басшысы, белгілі кәсіпкер *Серік Абдуллаев* өз қаражатына салуда. Кешенде үш шағын футбол алаңы, екі үлкен футбол алаңы, гимнастика залы, таэквондо залы және жеңіл атлетика манежі бар.

Қазіргі қазақстандық қоғамдағы бұқаралық спортты дамыту – бұл өте маңызды өзекті мәселе. Азаматтарымыздың, әсіресе балалар мен жастардың денсаулығының нашарлауын тоқтату, салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін түбегейлі шаралар қабылдау қажет. Сондықтан дене шынықтыру жаттығуларын қалыптастыру, содан кейін дене шынықтыру, спорт және туризм құралдары арқылы салауатты өмір салтын бекіту, оны сақтау мәселесі өте өзекті болып табылады [22].

Ресми білім беру мен тәрбиелеу жүйесінде оның келесі түрлері бар: *балалар мен жасөспірімдер немесе мектеп пен студенттер спорты*. Өзінің физикалық даму деңгейін сақтауға ынталы адамдар спортының келесі түрлері бар: *кондициондық оңтайландыру және рекреациялық сауықтыру*. Қолданбалы жаттығулар үшін *кәсіби қолданбалы спорт түрлерінің* мамандандырылған модификациялары қолданылады. Мүмкіндігі шектеулі жандарды оқыту практикасында *адаптивті спорт* түрлері қолданылады. Әлемнің көптеген елдерінде бұқаралық спорт түрлері және олардың модификациялары «баршаға арналған спорт» қозғалысына енгізілген. Сонымен бірге жеке спорттық модификацияның өзіндік нақты міндеттері мен функциялары бар (3-сурет).

Мектеп спорты – бұл білім беру ұйымдарындағы оқушылардың дене тәрбиесі мен дене шынықтыруға, оларды дене шынықтыру және спорттық іс-шараларға қатысуға және қатысуға дайындауға бағытталған спорттың бір бөлігі. Барлық өркениетті елдерде бүкіл оқу кезеңінде мектептерде дене шынықтыру және спорт тәрбиесіне үлкен мән беріледі, көптеген спорттық жарыстар өткізіліп тұрады.

Мектеп спорты бұқаралық деңгейдегі спорттық нәтижелерге қол жеткізу арқылы жүзеге асырылатын негізгі дене дайындығын қалыптастыруға және жалпы дене қабілетін оңтайландыруға бағытталған. Білім беру жүйесінде спортты қолдану тәжірибесі ең алдымен жалпы педагогикалық қағидаларға бағынады және көп компонентті білім беру процесін ұйымдастырудың бірыңғай логикасы мен шарттарына сәйкес құрылады.

Мектептегі негізгі спорт түрлері жеңіл атлетика, баскетбол, волейбол, гандбол, футбол, гимнастика, жүзу, шаңғы тебу, конькимен сырғанау, ашық ойындар және ұлттық спорт түрлері болып табылады.

3-сурет. Спорттың әлеуметтік практикасы құрылымының схемасы (бағыттар, бөлімдер, формалар)

Ұлттық спорт түрлері – кез-келген ұлттың мәдени мұрасының ажырамас бөлігі. Біз 100-ден астам ұлт тұратын Қазақстанда өмір сүреміз. Олардың барлығында ұлттық ойындар бар. Көпшілігі бір-біріне ұқсас келеді. Қазақтардың өмір салты қазақтардың бүкіл өмірінде дүниеге келген жарыстар түрлерімен алдын-ала анықталған. Дәстүрлерін сақтаудың арқасында көптеген

1. Тоғыз-құмалақ – қазақ халқының шахматы. Үлкен шыдамдылықты, жинақылықты және аналитикалық ақыл-ойды қажет ететін спорт түрі. Қиял мен ойлауды, табандылықты дамытады.

2. Бәйге жарысы – барлық көшпенділердің сүйікті ұлттық спорты. Бұл спорт шын мәнінде спорттық қасиеттерді тәрбиелеумен қатар, жануарлар

дүниесінің тамаша өкілдеріне, жануарларға деген сүйіспеншілікті тәрбиелейді. Ұлттық спорт түрлері, ойындар мектеп жасынан бастап тәрбиелене бастайды. Олардың кейбіреулері мектеп оқушыларына арналған спартакиадаға енгізілген.

3. Балаларға шексіз қимыл-қозғалыстар тән, сондықтан олар қимыл-қозғалыс ойындар мен спорт түрлерін жақсы көреді. Қазақтың ұлттық күресі «қазақша күрес» халық арасында кең таралған.

4. Орыс лаптасы – өте қызықты мағыналы, эмоционалды және динамикалық ойын. Жарыстың өз ережелері бар. Сәл ертеректе 25-30 жыл бұрын орыс лаптасы бойынша жарыстар біздің елімізде республикалық деңгейінде өтті.

5. Городки – қарапайым ойын, көзбен есептеуді және атлетикалық қасиеттерге тәрбиелейді.

Ұлттық ойындардың дамуы халқымыздың толеранттылығын дамытуға өте тиімді әсер етеді. Бауырлас халықтың мәдениетін біле отырып, сіз өзіңді байытасыз. Сонымен қатар, ұлттық ойындарды дамыта отырып, жас ұрпақты отансүйгіштікке тәрбиелеу. Ұлттық ойындар дені сау, физикалық және рухани жаңа ұрпақты тәрбиелеудің жалғыз мақсатына қызмет етеді [23].

Бұқаралық спорт – бұл элиталық спорттың негізі, жас ұрпақты физикалық жетілдірудің шарты, элиталық спорт белгілі бір спорттық іс-әрекеттегі адамның жеке мүмкіндіктері мен қабілеттерін анықтау негізінде мүмкіндік береді (функционалдық жүктемелерді қолданумен байланысты оқу-жаттығу процесін терең мамандандыру және дараландыру арқылы)) спорттық нәтижелерге максималды қол жеткізуге, оларды есепке алуға, эталондарды модельдеуге, бұқаралық практиканы спортты жетілдірудің ең тиімді құралдары мен әдістерімен қаруландыруға. Спорттағы жоғары жетістіктер туралы жазбалар, ресми халықаралық, ұлттық және басқа спорттық жарыстардағы жеңістер бұқаралық спортты дамытуға моральдық стимул жасайды.

Азаматтардың жалпы өмір салтында бұқаралық спорттың бірқатар профильдік модификациялары жүзеге асырылуда.

Кондициондық оңтайландыру спорты жұмысқа қабілеттіліктің қажетті деңгейін ұстап тұру, адамдардың физикалық дайындығын арттыру және олардың нақты қабілетін ұзақ уақыт сақтау үшін қолданылады.

Кәсіби-қолданбалы спорт – ол белгілі бір (негізінен экстремалды) кәсіби қызметке дайындық құралы ретінде қолданылады. Әдетте, ол нақты қимыл-қозғалысты қалыптастыруға және кәсіби қызметтің басымдығы болып табылатын дене сапаларын дамытуға бағытталған (авиациялық және автомобильді спорт, теңіз, әскери, полиция қызметкерлер көпсайысы, өртпен қолданбалы спорт түрлері, әр түрлі жекпе-жек түрлері және т.б.).

Рекреациялық сауықтыру спорты демалыс және ойын-сауық саласында дамыған. Ол бос уақытты, сау демалысты, сауығуды, денсаулықты жақсартуды және тиімді жұмыс деңгейін қолдау құралы ретінде қызмет етеді.

Адаптивті спорт (мүмкіндігі шектеулі жандар спорты) физикалық оңалтуды, мүгедектерді әлеуметтік бейімдеуді және эмоционалды қайта қалпына келтіруді қолдау құралы ретінде қызмет етеді.

Әр халықтың мәдениетіне өзі жасаған спорт түрлері жатады. Олардың көпшілігінің ұзақ тарихы бар: олар ең жақсы ұлттық дәстүрлерді бойына сіңіріп, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан терең ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейін сақталып келеді. Сондықтан спорт практикасында ұлттық спорт сияқты бағыт ерекшеленеді.

Ұлттық спорт түрлері – халықтың этникалық топтарында тарихи қалыптасқан, әлеуметтік-мәдени бағыты бар және бір аймақта, ел немесе континент шеңберінде дамып келе жатқан жарыстар түрлері [22].

Орта білім беру ұйымдарында сабақтың барлық маңыздылығымен мектептегі дене тәрбиесі процесінің негізі ретінде оқушыларды күнделікті дене жаттығуларымен таныстыруда жетекші рөл, әрине, сыныптан тыс дене шынықтыру мен спорт және бұқаралық жұмыстарға жатады. Болашақта басымдық алатын жеке сараланған әдіс-тәсіл де соншалық оң нәтиже бермейді. Бұқаралық спорт жұмысымен қол жеткізілетін дұрыс жоспарланған болса да. Басты мақсат - дене шынықтыру мен спортты білім алушылардың күнделікті өмірі мен тұрмысына енгізу.

Спорттық-бұқаралық жұмыс барысында білім алушылардың жеке ресурстарын дамытуға, мінез-құлықтың жағымды стресстік формаларын, салауатты өмір салтына деген көзқарастарын қалыптастыруға, оларды ұйымдастырылған спорттық жұмысқа тартуға және әр түрлі деңгейдегі спорттық іс-шараларға қатысуға бағытталған әрекеттер жүйесі түсіндіріледі.

Басты мәселе – дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары, ережеге сәйкес, әр мектептің барлық білім алушыларын қамтуы керек.

Мектептегі дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық-бұқаралық жұмыстарды ұйымдастырудың *міндеттері*:

- балалар мен жасөспірімдердің өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігі, физикалық, ақыл-ой дамуы үшін кешенді қамқорлық;
- балалар мен жасөспірімдер, олардың ата-аналары, мектеп мұғалімдері арасында салауатты өмір салтын насихаттау және бекіту;
- балалар мен жасөспірімдердің мағыналы, танымдық және ойын-сауық бос уақытын ұйымдастыру;
- жасөспірімнің жеке қалыптасуының алғашқы кезеңінде оның әлеуметтенуіне жағдай жасау;
- балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын бақылау және қызметтің тиімділігін бағалау.

Мектептегі дене шынықтыру-сауықтыру және спорт жұмысын ұйымдастыру түрлері:

- балалардың қазіргі заманғы ұрпағының физикалық даму жағдайын бақылау, бұл үрей туғызады және заң шығарушы және атқарушы биліктің барлық құрылымдарының белсенді әрекеттерін талап етеді;
- мектепке дейінгі, сыныптан тыс, бос уақытты, білім беру және ағарту жұмыстары арқылы салауатты өмір салтын насихаттау, мектепте дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық-бұқаралық жұмыстарды ұйымдастыру;

- профилактикалық және білім беру бағдарламаларын, «Денсаулық» бағдарламасын, мектепті дамыту мен іске асыруға қатысу;
- мектеп базасында, мектептен тыс және мектептен тыс жұмыстарда спорттық-сауықтыру секцияларының желісін сақтау және дамыту арқылы оқушылардың бос уақыты үшін мүмкіндіктерді кеңейту;
- болашақ ата-аналарды тәрбиелеу және спорттық шараларға қатысу арқылы отбасылық бос уақытты өткізу саласындағы ересектерге психологиялық-педагогикалық білім беру;
- спорт түрлері арқылы балаларды тәрбиелеу туралы ата-аналардың жағымды пікірін қалыптастыру;
- отбасылық құндылық ретінде спорттық бос уақытты өткізу және өз денсаулығына көңіл бөлу әдетін қалыптастыру [24].

Әр мектепте белгілі бір спорт түрімен жүйелі түрде айналысқысы келетін білім алушылар үшін *спорт секциялары* құрылады. Спорт секциясын құрған кезде, ең алдымен, олардың табысты жұмысын қамтамасыз ететін жағдайлар ескеріледі – спорт базасының болуы, сабақ өткізе алатын адамдардың мамандандырылуы. Әр спорт секциясында оқушылар жас топтарына бөлінеді: кіші, орта, үлкен. Секциялар бойынша сабақтар аптасына 2-3 рет өткізіледі. Секцияға жазылмас бұрын студенттер тұрғылықты жері бойынша мектеп дәрігерінің немесе емхананың медициналық тексеруден өтуі керек. Әр мектепте белгілі бір спорт түрімен жүйелі түрде айналысқысы келетін оқушылар үшін спорт секциялары құрылады. Спорт секциясын құрған кезде, ең алдымен, олардың табысты жұмысын қамтамасыз ететін жағдайлар ескеріледі – спорт базасының болуы, сабақ өткізе алатын адамдардың мамандандырылуы. Әр спорт секциясында білім алушылар жас бойынша топтарға бөлінеді: кіші, орта, ересек. Секциялар бойынша сабақтар аптасына 2-3 рет өткізіледі. Секцияға жазылмас бұрын білім алушылар тұрғылықты жері бойынша мектеп дәрігерінің немесе емхананың медициналық тексерінен өтуі керек.

Мектепте спорттық секциялармен қатар *жалпы дене шынықтыруға арналған топтар* құрылуда (*ДШТ*). Олардың міндеті – дене шынықтыру сабағының негізін құрайтын дене шынықтыру мен спорттың әр түрлі құралдарын қолдану арқылы білім алушылардың жалпы дене дайындығын арттыру. Мұндай топтардағы сабақтарға физикалық дамудан біршама артта қалған немесе оқу жоспарының талаптарын орындауға жеткіліксіз дайындалған қосымша сабақтар қажет ететін оқушылар тартылады.

Мектептегі сыныптан тыс бұқаралық – спорттық жұмыс, егер ол спартакиада сияқты *мектептегі спорт жарыстарының жүйесімен* жүрмесе, толыққанды бола алмайды. Спартакиада білім алушыларды жүйелі спорттық іс-шараларға ынталандырады және білім алушылар арасында дене шынықтыру мен спортты насихаттаудың тиімді түрі болып табылады.

Мектепшілік жарыстар климаттық жағдайларға және дене шынықтыру бағдарламасының оқу материалының өтуіне байланысты оқу жылы бойына әр түрлі спорт түрлерінен өткізіледі. Мектепшілік жарыстар сыныптан тыс спорттық жұмыстың ажырамас бөлігі ғана емес, сонымен қатар оқушылардың

жүйелі дене шынықтыру және спортпен шұғылдану қажеттілігіне оқушылардың жоғары қызығушылығын байытады, оқушылардың денсаулығын нығайтуға, олардың физикалық дамуы мен дене дайындығына ықпал етеді [25].

Мақсаты мен міндеттеріне байланысты бұқаралық спорттық іс-шаралар қимыл-қозғалыс сапаларын дамытуға, жеңіске деген ерік-жігер, жарыстарға қатысу кезінде іс-әрекетті жоспарлаудың реттеушілік қабілеті, коммуникативті даму, өзара көмек сезімі, қайырымдылық сияқты әмбебап тәрбиелік әрекеттерді қалыптастыруға ықпал етеді.

Бұқаралық спорттық шаралардың мазмұны келесі құндылықтарды қамтиды:

Өмірдің құндылығы – бұл адам өмірін басқа адамдарға және табиғатқа деген ұқыпты қатынаста жүзеге асырылатын ең үлкен құндылық ретінде тану.

Табиғаттың құндылығы өмірдің жалпы адамзаттық құндылығына, өзін табиғат әлемінің бөлігі ретінде тірі және жансыз табиғаттың бір бөлігі ретінде тануына негізделген. Табиғатқа деген сүйіспеншілік – бұл адамның тіршілік ету ортасы және тірі қалуы ретінде оған деген құрметпен қарау, сонымен қатар сұлулық, үйлесімділік сезімін сезіну, оның кемелділігі, байлығын сақтау және көбейту.

Адам құндылығы – жақсылық пен өзін-өзі жетілдіруге ұмтылатын парасатты тіршілік иесі, салауатты өмір салтын оның компоненттерінің- физикалық, психикалық және әлеуметтік – адамгершілік салауаттылық бірлігінде сақтаудың маңыздылығы мен қажеттілігі.

Жақсылық құндылығы – адамның сүйіспеншіліктің ең жоғарғы қабілетінің көрінісі ретінде жанашырлық пен мейірімділік арқылы баланың өмірді дамытуға және сақтауға бағытталуы.

Шындық құндылығы – адамзаттың, ақылдың, болмыстың, ғаламның мәнін түсінудің мәдениетінің бөлігі ретіндегі ғылыми білімнің құндылығы.

Отбасы құндылығы – Ресей халықтарының мәдени дәстүрлерінің ұрпақтан ұрпаққа сабақтастығын және осылайша орыс қоғамының өміршеңдігін қамтамасыз ететін баланың дамуы үшін алғашқы және маңызды әлеуметтік-білім беру ортасы ретінде отбасының құндылығы.

Еңбек пен шығармашылықтың құндылығы адам өмірінің табиғи шарты, адамның қалыпты өмір сүру жағдайы.

Бостандық құндылығы – бұл баланың өзінің өмір салтын таңдау жолындағы өз ойлары мен әрекеттерін таңдау еркіндігі, бірақ табиғи түрде қоғамның нормаларымен, ережелерімен, заңдарымен шектелген бостандық, ол бала әрқашан бүкіл әлеуметтік мәннің мүшесі болып табылады.

Сонымен, бұқаралық спорт – бұл үздіксіз әлеуметтік эксперимент, оның барысында адамзат өз мүмкіндіктерін біледі, адам капиталын жинақтайды және жетілдіреді, әлеуетін кеңейтеді.

3 Орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) спорттық мектеп лигасын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Қазіргі кездегі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуында орын алып отырған қиындықтарға қарамастан, салауатты өмір сүрудің мемлекеттік жүйесі жалпы адамзаттық рухани байлықтарға негізделуі керек. Ол білім алушылар тұлғасының үйлесімді дамуына, денсаулықтарын нығайтуға, адамдардың тіршілік етуі үшін белсенділігін арттыруға ықпал жасауды өзінің басты мақсаты етіп алуы тиіс.

Жан-жақты дамыған, ізгілікті тұрғыдан таза және рухани бай тұлға қалыптастыру мемлекеттің бірінші кезектегі міндеті болып табылады. Балалардың, жастардың дене бітімінің дұрыс дамуы, дене дайындығы және салауатты өмір салтын ұстануын қалыптастырудың маңызды мәселелері барлық қоғамның тұрақты қамқорлығы аясында болуы алғышартты мақсат болуы тиіс.

Салауатты өмір салты – кез келген адам үшін аса маңызды, денсаулықпен тікелей байланысты құнды форма. Ол адам мәдинетінің бір бөлігі. Ал денсаулық адам бақытының негізгі бөлігі. Қоғамның болашағы әрбір адам денсаулығына байланысты.

Спорттық ойындарды барлық тұрғындар категориясы үшін –мектепке дейінгі жастағы балалардан бастап зейнеткерлерге дейін дене тәрбиесі жүйесінің әмбебап құралы деп сенімділікпен айтуға болады. Олардың көмегімен жеке тұлғаның дене және рухани мәдениетінің негізін қалыптасатыру, денсаулығын нығайту, салауатты өмір сүру салтын қалыптастыру мақсатына жетуге болады. Дене тәрбиесі жүйесінің міндеттерін шешуде спорттық ойындардың рөлі өте үлкен. Дене тәрбиесінің негізгі міндеттері – біріншіден, адамдардың өмірге керек қимылының ептілігі мен дағдысын қалыптастыру, дене қасиеттерінің деңгейін дамыту; екіншіден, осы қасиеттерді адамдардың қалап алған мамандықтарына (кәсіптік, спорттық т.б.) қолдану.

Жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеуде спорттық ойындардың тиімділігі өте зор.

Спорттық ойындар жалпы білім беру ұйымдарындағы «Дене шынықтыру» оқу пәнінде және мектептің спорттық үйірме жұмыстарында кеңінен қолданылады. Оқу жұмысында бұл баскетбол, волейбол, футбол, гандбол; сыныптан тыс дене шынықтыру-спорттық және сауықтыру жұмыстарда, аталған спорттық ойындардан басқа үстел теннисі, бадминтон, хоккей, теннис және т.б. спорттық ойындардың түрлері кеңінен қолданылады [26].

Спорттық ойындар дегеніміз – өте белсенді қимыл-әрекет жасау түрі, сайыс қорытындысы бойынша нәтижеге жетуге бағытталған дене жаттығулар кешені, сондықтан, ол білім алушылармен тәрбие жұмысында өте қажет. Балалар мен жасөспірімдер арасында спорттық ойындардың кең тараған түрлері: футбол, волейбол, баскетбол және т.б.

Футбол, волейбол, баскетбол және т.б. спорт ойындары жүгіру, секіру, бір орында тұрып және секіріп барып доп лақтыру, соққылар, түрлі күш түсіретін элементтер кіретін және әртүрлі қозғалыстармен сипатталады.

Ойын кезінде аталған қозғалыс түрлерінің құрылымы, бағыты мен күші алдын ала жоспарланбайды, әрбір жеке жағдайға байланысты қас-қағым сәтте туындайды, алайда орындалу техникасы жаттығулар барысында біртіндеп дағды боп қалыптастырылады. Қимыл-қозғалыстың құрылымы мен екпіні ойын барысындағы жағдайға байланысты өзгеріп отырады.

Бұқаралық спорт ойындары – доппен, шайба және басқа да спорттық құралдармен нысанаға дәл тигізуді қамтамасыз ететін, арнайы техникалық және тактикалық тәсілдер қолданылатын сайыс түрлері.

Спорттық ойындардың көптеген түрлері, техникалық тәсілдердің әртүрлілігімен және көпшілік жағдайда, әсіресе доппен бірге жылдам қозғалып, секіру, жүгіру кезінде техникалық тәсілдерді орындау, сонымен қатар оған қол жеткізу үшін үздіксіз күресу, координацияның өте күрделілігімен сипатталады (баскетбол, волейбол, футбол және т.б.).

Балалардың жас ерекшеліктеріне қарай мектептің спорттық лигасында дене шынықтырумен айналысудың сипаты мен рұқсат етілетін жүктемелер мөлшері әртүрлі болуы тиіс.

Орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) спорттық мектеп лигасының негізгі ерекшеліктері:

– білім беру ұйымдарының спорт секцияларында үнемі жаттығатын балаларды жарысқа жіберу. Негізгі тәсіл: команда – секция.

– мамандандырылған спорттық мектептерде оқымайтын білім алушыларды қатыстыру;

– қосымша білім беру педагогының мәртебесін көтеру;

– қосымша дене шынықтыру білім беру жүйесі қызметінің қорытындысы ретінде жарыс тәжірибесін жинақтау;

– оқу жылы бойы айналмалы жүйе бойынша жарыстар өткізу және оқу жылының соңында финалдар жүргізу;

– оқу жылы бойында бұқаралық спорт түрлерін (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) дамытудың жаңа үрдістері бойынша қосымша білім беру педагогтары мен жаттықтырушыларына арналған семинарлар ұйымдастыру;

– секциялардың оқу-жаттығу жұмысының құрылымын оқу жылы бойы тұрақты қадағалау және үйлестіру;

– шеберлік кластарын өткізу үшін атақты спортшыларды тарту;

– бұл жүйеге балалардың, мұғалімдердің және ата-аналар қауымдастығының баға беруі.

Әдістемелік ұсынымдар еліміздің жалпы орта білім беру ұйымдарында бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) спорттық мектеп лигасын (бұдан әрі – СМЛ) құрудың және СМЛ іс-әрекетін ұйымдастырудың алгоритмін түсіндіру мақсатында әзірленіп отыр.

СМЛ мақсаты – білім алушылардың денсаулығын сақтау және нығайту; білім алушыларды спорт ойындарына және дене шынықтырумен айналысуға тарту; сабақтан бос уақытта жалпы білім беру ұйымдарында спорттық-бұқаралық жұмыстар/іс-шаралар ұйымдастыру және өткізу; салауатты өмір салтын ұстануға, спорттық волонтерлікке және төрешілікке тарту.

СМЛ негізгі міндеттері:

- бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын білім беру ұйымдарында, спорттық, дене шынықтыру және сауықтыру іс-шараларын ұйымдастыру және өткізу;

- білім алушылардың бойында физикалық және моральдық-ерік қасиеттерін тәрбиелеу, денсаулықтарын нығайту;

- дене шынықтырумен және спортпен айналысудың көмегімен білім алушылардың және бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын жалпы білім беру ұйымдары педагогтарының әлеуметтік белсенділігін тәрбиелеу;

- бұқаралық спорт түрлері бойынша командалар қалыптастыру және олардың әртүрлі деңгейдегі жарыстарға қатысуын қамтамасыз ету;

- бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын жалпы білім беру ұйымдарында дене шынықтырудың, спорттың, салауатты өмір салтының негізгі идеяларын насихаттау;

- дене шынықтыру-спорт жұмысында жоғары көрсеткіштерге қол жеткізген білім алушыларды марапаттау;

- бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын жалпы білім беру ұйымдарында өткізілетін спорттық, дене шынықтыру және салауатты өмір салтына байланысты іс-шаралар туралы білім алушыларды ақпараттандыру;

- спорттық волонтерлікті және төрешілікті дамыту және көпшілікке тарату үшін жағдай жасау арқылы дене шынықтыру-спорттық іс-шаралардың ұйымдастырушылары ретінде білім алушыларды қоғамдық іс-әрекеттерге тарту.

СМЛ өзінің жұмысында дене шынықтыру-спорттық, дене шынықтыру-сауықтыру, ақпараттық-насихаттаушылық және әскери-патриоттық тәрізді бірнеше бағытты біріктіреді (9-кесте).

9-кесте – СМЛ іс-әрекетінің үлгілік құрылымы

Спорттық мектеп лигасының іс-әрекеті			
Дене шынықтыру-спорттық бағыт	Дене шынықтыру-сауықтыру	Ақпараттық-насихаттаушылық бағыт	Әскери-патриоттық бағыт
- спорт секциялары; - спорттық-бұқаралық іс-	- СДШ тобы; - фитнес топтар	- СӨС насихаттау бойынша акциялар; - СӨС насихаттау	-әскери-патриоттық ойындар; - сап түзеу және

шаралар		бойынша кино- бейнефильдер; - СӨС тақырыбына сынып сағаттары және т.б.	ән сайыстары; - Әскери данк күндері; - медициналық көмек көрсету дағдылары және т.б.
үшеуден кем емес тегін спорт секциясы	бір топтан кем емес		

Спорттық мектеп лигасы Кеңесінің құрылымы келесідей болуы мүмкін:

- СМЛ жетекшісі (педагог);
- СМЛ Президенті (білім алушы);
- СМЛ мүшелері (білім алушылар, мектеп педагогтары, ата-аналар).

СМЛ басқаруды жалпы білім беру ұйымының директоры тағайындаған спорттық мектеп лигасының жетекшісі жүзеге асырады. Директордың орынбасары; «Дене шынықтыру» пәнінің мұғалімі, педагог-ұйымдастырушы; пән мұғалімдері – СМЛ-дың жетекшісі бола алады.

СМЛ Президентін сайлау (жалпы білім беру ұйымының білім алушыларының ішінен) СМЛ Кеңесінің бірінші отырысында, жасырын дауыс беру немесе басқадай жолмен жүзеге асырылады.

Жалпы білім беру ұйымының білім алушылары, мектеп педагогтары, білім алушылардың ата-аналары СМЛ мүшесі бола алады.

СМЛ жергілікті актілерінің және құжаттамаларының ұсынылатын тізбесі келесідей болуы мүмкін:

1. Жалпы білім беру ұйымында СМЛ құру туралы мектеп бойынша бұйрық.

2. СМЛ ережелері.

3. СМЛ жұмыс жоспары.

4. СМЛ Кеңесі туралы ереже.

5. СМЛ Кеңесі отырыстарының жоспары.

6. СМЛ Кеңесі отырыстарының хаттамалары.

7. СМЛ Кеңесі тізімдік құрылымы.

8. Спорт секциялары жұмысының кестесі.

9. Спорт секцияларында жаттығатын топтардың журналы.

10. Спорт разряды бар жаттығушылардың тізімі.

11. Оқу жылына арналған спорттық-көпшілік іс-шаралардың күнтізбелік жоспары.

12. Спорттық-көпшілік іс-шаралар (жарыстар, мерекелер және т.б.) өткізу туралы ережелер.

13. Жарыстардың хаттамалары.

14. Өткізілген спорттық-көпшілік іс-шаралар (жарыстар, мерекелер және т.б.) есебі.

15. Мектептің, ауданның/қаланың және т.б. жарыстарына қатысудың нәтижелері мен қорытындылары

16. Еңбекті қорғау бойынша нұсқаулықтар.

17. Дене шынықтыру-спорттық сабақтар, жарыстар өткізу барысындағы қауіпсіздік техникасы ережелері.

18. Мектептің оқу жылында СМЛ бойынша істеген жұмыстарының есебі.

Білім беру ұйымында спорттық мектеп лигасын ашу үшін:

– материалдық-техникалық спорт базасының болуы (спорт залдары, жаттықтырушы залдар, спорт алаңдары және т.б.);

– спорттық құрал-жабдықтармен жарақтандырылуы;

– білікті кадрлардың болуы;

– спорт түрлері бойынша кем дегенде 3 спорт секциясының болуы;

– білім алушылардың спорттық-бұқаралық іс-шараларға және әртүрлі деңгейдегі жарыстарға белсенді қатысулары қажет.

СМЛ сабақтары кестеге сәйкес жүргізіледі. Сабақтарды/жаттықтыруды дене шынықтыру пәнінің мұғалімдері, қосымша білім беру педагогтары, жаттықтырушы-тренерлер, дене шынықтыру және спорт саласының мамандары жүргізе алады.

Жалпы білім беру ұйымы білім алушылардың дене шынықтырумен және спортпен айналысуына жан-жақты жағдай жасауы, қажетті спорттық құрал-жабдықтармен қамтасыз етуі тиіс.

Спорттық мектеп лигасының атауы, ұраны, туы, белгісі, спорттық формасы болуы тиіс.

СМЛ құру бойынша жалпы білім беру ұйымының іс-әрекеттер алгоритмін үлгісін ұсынамыз (10-кесте).

10-кесте – СМЛ құру бойынша жалпы білім беру ұйымының іс-әрекеттер алгоритмі

<i>№</i>	<i>Іс-әрекеттер</i>	<i>Жауапты</i>
1	Спорттық мектеп лигасын құру бойынша материалдармен таныстыру	Мектеп директоры
2	СМЛ құру бойынша жұмыс тобын құру және нормативтік базамен таныстыру	Мектеп директоры
3	СМЛ жетекшісін тағайындау	Мектеп директоры
4	СМЛ ережелерін әзірлеу	СМЛ жетекшісі
5	СМЛ ашылғаны туралы жалпы мектептік жиналыс өткізу	Мектеп директоры
6	СМЛ ашылғаны туралы бұйрық шығару	Мектеп директоры
7	СМЛ Кеңесі туралы ереже әзірлеу және қабылдау; - білім алушылар, - мектеп қызметкерлері, - ата-аналар мен мүдделі тараптар арасынан СМЛ Кеңесі мүшелерін сайлау;	СМЛ жетекшісі, жұмыс тобы

	СМЛ Президентін сайлау	
8	Білім алушылардың жалпы жиналысында СМЛ құрамын белгілеу	СМЛ жетекшісі, жұмыс тобы
9	СМЛ жұмыс жоспарын және басқа да құжаттарды әзірлеу	
10	СМЛ атауын және ұранын таңдау	
11	СМЛ белгісін (логотипін) әзірлеу	
12	СМЛ туын әзірлеу	
13	Жарыстарға қатысу үшін спорттық форма алу	
14	СМЛ іс-әрекеттері жария етілетін ақпараттық кеңістік құру (мектептің сайтында, ақпараттық стендте, әлеуметтік желілерде)	

Спорттық мектеп лигасы ережесінің үлгісі келесідей болуы мүмкін:

Жалпы ережелер

Спорттық мектеп лигасы (бұдан әрі – СМЛ) қоғамдық ұйым болып табылады. Оның қызметі жалпы білім беру ұйымының білім алушыларын дене шынықтырумен және спортпен жүйелі айналысуға тарту.

СМЛ өзінің қызметін Қазақстан Республикасының заңнамасына және жалпы білім беру ұйымының Жарғысына сәйкес жүзеге асырады.

СМЛ қызметі жалпыадаматтық және ұлттық құндылықтар, білім алушылардың денсаулығын сақтау; азаматтық, Отанға деген сүйіспеншілік және патриоттық сезім қалыптастыру; білім беру деңгейлері мен білім алушылардың денсаулық, физикалық дамуы, дене шынықтыру дайындықтары ерекшеліктері және жүзеге асырылатын дене шынықтыру-сауықтыру мен спорттық бағдарламалардың жалпыға қол жетімділік және бейімділік қағидаттары негізінде құрылады.

СМЛ қызметіне білім беру ұйымының әкімшілігі үнемі қолдау көрсетеді.

Мақсаты мен міндеттері

Денсаулығы мықты дене шынықтыру тәрбиесіне, еңбекке және Отанды қорғауға жоғары деңгейде психологиялық-физикалық дайындықта белсенді көмек көрсету.

Білім беру ұйымы әкімшілігімен, білім алушылардың қоғамдық ұйымдарымен, басқа да мүдделі ұйымдармен бірлесіп білім беру ұйымдарында дене шынықтыруды және спортты дамытуға қажетті жағдайлар жасау, білім алушылардың спорттық қызығушылықтары бойынша бос уақытын ұйымдастыру, олардың физикалық жетілуі қажеттіліктерін қанағаттандыру.

Дене шынықтыру және спорт құралдарының көмегімен денсаулықты сақтауда және нығайтуда СМЛ мүшелеріне практикалық көмек көрсету.

Білім алушылардың және олардың отбасы мүшелерінің күнделікті өмірінде дене шынықтырудың болуын, салауатты өмір салтын ұстануларын насихаттау.

Білім алушылардың бойында жеке және қоғамдық гигиена, өзін-өзі бақылау, зардап шеккендерге алғашқы көмек көрсету, дене шынықтыру-

бұқаралық іс-шаралар ұйымдастыру бойынша білім мен дағдалар қалыптастыру.

Балалар-жасөспірімдер спорт мектептерімен және басқа да спорттық ұйымдармен өзара қарым-қатынас жасау.

Жұмыстың мазмұны

СМЛ өз қызметін білім беру ұйымының әкімшілігімен және білім алушылардың қоғамдық ұйымдарымен өзара қарым-қатынаста жүзеге асырады және келесі функцияларды орындайды:

– білім алушыларға, мектептің қызметкерлеріне, ата-аналарға спорт секциялары мен командаларда, сауықтыру бағытындағы топтарда, әуесқой және қызығушылықтары бойынша бірлестіктер мен клубтарда, дене шынықтыру-спорт орталықтарында жүйелі түрде дене шынықтыру, спорт сабақтарын/сағаттарын ұйымдастырады;

– бұқаралық дене шынықтыру-сауықтыру іс-шараларын, спорттық мерекелер, денсаулық күндерін, спартакиадалар, жарыстар өткізеді;

– дене шынықтыруды және спортты дамыту бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстар мен отандық және шетелдік озық жұмыс тәжірибесін пайдаланады;

– спорттық волонтерлікті және төрешілік етуді дамыту және насихаттау үшін жағдай жасау арқылы дене шынықтыру-спорттық іс-шаралар өткізуді ұйымдастырушылар ретінде білім алушыларды қоғамдық қызметке тартады;

– денсаулығында ауытқулары бар және дене шынықтыру дайындығы әлсіз білім алушылардың дене шынықтыруын оңалту бойынша жұмыс жүргізеді;

– дене шынықтыру мұғалімдерімен бірлесе отырып жыл сайын Президенттік сайыстар бойынша тест тапсыруды өткізуді ұйымдастырады;

– балалар-жасөспірімдер спорт мектептерімен және басқа да спорттық ұйымдармен байланыс орнатады және қолдайды;

– бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара қарым-қатынас жасайды, білім беру ұйымының сайтында және басқа жа әлеуметтік желілерде СМЛ қызметі туралы ақпараттар орналастырады;

– білім беру ұйымының медициналық қызметкерлермен бірлесіп, дене шынықтырумен, спортпен айналысатын білім алушылардың денсаулық жағдайына медициналық бақылау ұйымдастырады;

– жазғы алаңдардың жұмысын ұйымдастыруға тікелей атсалысады;

– СМЛ жұмысының дамуына және өзін-өзі басқаруына ықпал етеді.

Білім беру ұйымының әкімшілігімен бірлесіп:

– секцияларының, сауықтыру топтарының, СМЛ командаларының оқу-жаттығу процесіне бақылау жасауды қамтамасыз етеді;

– бұқаралық спорт түрлері бойынша білім беру ұйымының құрама командаларын қалыптастырады және олардың спорттық жарыстарға қатысуын қамтамасыз етеді;

– сыныптар, оқу топтары арасында жақсы жолға қойылған бұқаралық дене шынықтыру-сауықтыру және спорт жұмысы бойынша байқаулар,

конкурстар ұйымдастырады және өткізеді [27]. СМЛ жұмысының мазмұнын ұйымдастырушылық-педагогикалық жұмыс; оқу-тәрбие жұмысы; әдістемелік жұмыс; спорттық-бұқаралық жұмыс; бақылау және жетекшілік; қаражаттық-шаруашылық қызмет бөлімдеріне бөліп, жоспарлауға болады (11-кесте).

11-кесте – СМЛ жұмыс жоспарының үлгілік құрылымы

№	Жұмыстың мазмұны	Мерзімі	Жауапты
Ұйымдастырушылық-педагогикалық жұмыс			
1	СМЛ Кеңесінің отырысы «СМЛ Кеңесі құрамын бекіту, жұмыс жоспарын құру)		
2	Өткен оқу жылында орындалған жұмыс туралы есеп, жұмыстың талдауы		
3	Жаңа оқу жылының жұмыс жоспарын талқылау және бекіту		
4	Спорт секцияларының жұмыс кестесін құру		
5	Оқу жылына арналған дене шынықтыру-спорттық және сауықтыру іс-шаралар жоспарын жасау		
6	Спорт залын және алаңдарын дайындау	Жыл бойы	
7	Командалар қатысушыларын әзірлеу		
8	Төрешілер бригадасын іріктеу		
9	Марапаттау қорын қамтамасыз ету		
10	Білім беру ұйымының сайтында, басқа да әлеуметтік желілерде СМЛ интернет парақшасын рәсімдеу		
11	Ағымдағы құжаттарды (жарыстардың кестесін, құттықтаулар, хабарландырулар) рәсімдеу		
12	Қажетті ақпаратты жаңартып отыру		
13	СМЛ стендін ұйымдастыру және рәсімдеу		
Оқу-тәрбие жұмысы			
14	Жалпы мектептік, сыныптық ата-аналар жиналыстарына қатысу, ата-аналарға кеңес беру	Жыл бойы	
15	Ата-аналарды спорттық-бұқаралық іс-шараларға қатысушылар, төрешілер және қолдау тобы ретінде қамту		
16	Спорттық-бұқаралық іс-шаралар мен мерекелер ұйымдастыру және өткізу (жоспарға сәйкес)		
17	Мәдени-бұқаралық іс-шаралар (экскурсиялар, спорттық жарыстарға бару, көркем фильмдер көру және т.б.) ұйымдастыру		
Әдістемелік жұмыс			
18	Дене тәрбиесі бойынша спорт клубтары жетекшілеріне, жаттықтырушыларға арналған		

	семинарларға қатысу		
19	Спорттық төрешілік ету және волонтерлік бойынша дене шынықтыру мұғалімдеріне/жаттықтырушыларға арналған оқулар, нұсқаулықтар		
20	Спорт клубтарының, ұйымдарының, СМЛ-ның қызметін реттейтін нормативтік құжаттамаларды зерделеу		
21	Спорт секцияларының сабақтарына қатысу		
Спорттық-бұқаралық жұмыс			
22	Спорттық-бұқаралық іс-шаралар жоспарын құру және бекіту		
23	Спорттық-бұқаралық іс-шаралар өткізуге арналған ережелер әзірлеу		
24	СМЛ-лары немесе клубтар арасындағы жарыстар мен мерекелер ұйымдастыру және өткізу		
25	СМЛ немесе клуб командасының спорттық-бұқаралық іс-шараларға қатысуын қамтамасыз ету		
Бақылау және жетекшілік			
26	Оқу-жаттықтыру сабақтарына бақылау		
27	Қойылған міндеттердің орындалуы және спорттық-бұқаралық іс-шаралардың өткізілуінің талдауы		
28	СМЛ жұмыс жоспарына түзетулер мен толықтырулар енгізу		
29	Оқу жылына арналған жаттығу сабақтарының күнтізбелік-тақырыптық жоспарын құру және бекіту		
Қаражаттық-шаруашылық қызмет			
30	Сыйлықтар, марапаттау материалдарын алу		
31	Спорттық мүліктерге және спорттық залдарға қойылатын санитарлық-гигиеналық талаптардың сақталуын бақылау		
32	Спорт залының, құрал-жабдықтардың және спорт алаңдарының қауіпсіздік жағдайын бақылау		
33	Спорттық құрал-жабдықтарды жөндеу		

Бастауыш сынып балаларының, негізгі орта білім беру деңгейі оқушыларының, яғни жасөспірімдердің және жоғары сынып білім алушыларының дене шынықтыру жаттығуларын орындау мүмкіндіктері, дене жүктемелерін жасаудағы қабілеттіліктері әртүрлі екендігін белгілі. Сондықтан,

жалпы білім беру ұйымдарында жаттығу жүргізу, спорттық ойын түрлерімен айналысу барысында олардың даму деңгейін және ағза мүмкіншіліктерін ескеру қажеттілігін ұмытпаған дұрыс.

Қазіргі кезде бастауыш білім арудың мақсаты мен басты нәтижесі – өзін-өзі дамыту қабілетін, оқу білігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін, әмбебап оқу әрекеттері (бұдан әрі – ӘОӘ) меңгеру негізінде тұлғалық, әлеуметтік және танымдық дамудың әлеуметтік қажеттілік деңгейіне жету болып табылады. Әдеби деректерді зерделеу дене шынықтыру құралдарының білім берудегі жоғары әлеуетін айғақтайды.

Бастауыш сынып білім алушыларының бойында ӘОӘ қалыптастыру міндеттерін шешуде доппен ойналатын спорттық және қозғалмалы ойындардың білім беру әлеуеті кең: ойын барысында олар әдетте субъект қызметінің орнын иеленеді, мазмұны мен шарттардың әр түрлілігі және баламалылығы қозғалыс шығармашылығына арналған кеңістік жасайды, ынтымақтастық және бәсекелестік жағдай қарым-қатынас жасау тәжірибесінің пайда болуына ықпал етеді.

Үйрену дағдыларын қалыптастыру – оқу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында білім алушылардың өздігінен субъектілік ұстанымды қабылдауын қарастырады. Ауыспалы құрамды жұптық өзара оқыту ұйымдастырудың бұндай формасы болып саналады, яғни ойын барысында білім алушы субъекті ретінде мұғалімнің ролінде де, оқушының ролінде де кезектесіп әрекет етеді және әмбебап оқу әрекеттерінің барлық түрлерін жүзеге асырады.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттердің талдауы мен қорытындылауларына сүйене отырып бастауыш сынып білім алушыларының бойында бұқаралық спорт түрлерінен ӘОӘ қалыптастырудың тиімділігін арттыру үшін әр педагог/жаттықтырушы өзінің әдістемелік қорына, әдіс-тәсілдеріне талдау жасап алуы тиіс. Мысалы, жұмысындағы өзі жоғары деңгейде білетін бағытты таңдау:

– жұмысты кәсіби деңгейде жүргізу үшін, мақсат пен міндеттер қою қажет, яғни «Биылғы жылы мен балалардың бойында (спорт түрінен) қандай біліктер дамытамын?» сұрағына жауап;

– балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты нақты мақсаттар қою үшін, біліктер дегеннің не екенін және спорт түріне байланысты қандай біліктердің болатынын жақсы білу/түсіну қажет;

– өзінің кәсіби міндеттерін жүзеге асыру үшін, оны жүзеге асыру жолдарын, тәсілдерін білуі, яғни әдіс түрін табу, меңгеру немесе өзі ойлап шығаруы тиіс;

– осы біліктерді тиімді дамыту үшін, өз пәнінің/спорт түрінің ресурстарын қарастыру керек: ОӘҚ-дан балаларға неғұрлым тиімді болатын материалды/жаттығу түрлерін табу, яғни дамытушы ресурстарға талдау жасау қажет;

– доппен және онсыз қимыл-қозғалыс әрекеттерінің біртұтас жүйесі ретінде оқу бағдарламасын әзірлеу керек (оқу бағдарламасына нақты атау беруге болады, мысалы, «Доп мектебі»);

– аталған бағдарламаны қимыл-қозғалыс әрекеттерін орындаудың тәсілдерін ашудың және меңгерудің оқу міндеттерін шешу процесі ретінде ұйымдастыру қажет;

– балалардың ауысымды құрамы жұптарының бірін-бірі оқытуын пайдалану арқылы, жалпыдан жекеге принципі бойынша, олардың арасындағы құрылымдық-логикалық қарым-қатынастарды ескере отырып, қимыл-қозғалыс әрекеттерін орындау тәсілдерін меңгеру және жүзеге асыру;

– жарыс және ойын қызметіндегі қимыл-қозғалыс әрекеттерін үйрену үшін жағдай жасау [28].

«Доп мектебі» доппен ойналатын спорттық ойындарында жарыстық іс-қимыл орындау тәсілдері туралы білімді меңгерумен; олардың арасындағы құрылымдық-логикалық байланыстардың ортақтығымен және айырмашылықтарымен; осы тәсілдерді жарыс-ойын жағдайында пайда болатын қимыл-қозғалыс міндеттерін шешу үшін нақты ойын жағдайларында қолдану біліктерімен және дағдыларымен анықталады.

«Доп мектебінің» мазмұны оның мазмұнына кіретін қозғалыстар мен қимыл-қозғалыстық әрекеттерге құрылымдық-логикалық талдау жасау арқылы ашылады. Олардың мазмұнындағы доппен орындалатын жалпы және жеке қозғалу/орын ауыстыру техникасының элементтерін және іс-әрекеттер техникасын ескере отырып жеке-жеке сипаттауға болады.

Орын ауыстыру техникасы элементтеріне келесілерді жатқызуға болады:

1. «Мүсін» – дененің тұзу тұру қалпында адамның жалпы барлық орын ауыстыруларына (бірінші реттің мәні) қатысты базалық элемент, оның маңызды белгілері: құлақ, иық, үлкен ұршық аймағы, тізенің ұршық сүйегі және омыртқа бұғанасына қатысты тік форманың өзара орналасуы.

2. «Ойын барысындағы тұрыс» – доппен ойналатын спорттық ойындардағы барлық қозғалыстарға арналған жалпы элемент (екінші реттің мәні), оның маңызды белгілері: аяқтар – иық ені бойында, бір аяқ екіншісінің алдында, дене салмағы – аяқ ұшымен тұру, қолдар еркін төмен түсірілген.

3. «Қадам» – жалпы барлық орын ауыстыруларға арналған элемент (үшінші реттің мәні), оның маңызды белгілері: тұрақты қатты динамикалық тірек және тіректі ауыстыру (12-кесте).

4. «Жүру қадамы», «жүгіру қадамы», «жедел қадам», «тоқтау қадамы», «бұрылу қадамы», «секіру қадамы» (төртінші реттің мәні).

Аталған қадам түрлері анықталған елеулі белгілерді міндетті түрде сақтай және нақты жағдайларды ескере отырып спорттық ойындар барысында орындалады (бесінші реттің мәні).

12-кесте – «Доп мектебі» мазмұнына кіретін, орын ауыстыру тәсілдерінің сипаттамасы

Қадам фазалары	Орын ауыстыру тәсілдері					
	Жүру	Жүгіру	Серпіліс	Қадаммен тоқтау	Жүгіру барысында	Бір аяқпе

					ы бұрылыс	н итеріл іп секіру
Қадамның түрлері						
	Жүру қадамы	Жүгіру қадамы	Жеделдеу қадамы	Токтау қадамы	Бұрылыс қадамы	Секіру қадамы
Қадам жасау ережелері						
Тіректе н шығару дан тігіне дейінгі артқы сермеу шығару	Табанды ауыстырумен санды белсенді алға шығару			Санмен тежелу		Санд ы белсе нді шыға ру
	төмен траектория да	жамбасқа тура		тізе буынын бүкпестен		
Алға сермеу (тігінен бастап аяқты тірекке қойғанға дейін)	Өкшеден ДМО проекцияс ына жақын барлық табанға қою	Табанның алғы бөлігіне қою		ДМО проекцияс ына дейін жарты қадам қалғанда түзу аяқпен өкшеге қою	Санмен сермеу	
		ДМО проекцияс ына дейін	ДМО проекцияс ына		ДМО проекци ясы артынан табанның алғы бөлігіне сүйене бір жаққа	тұрақ ты немес е серпін ді ойын тік тұруға жерге қонум ен алға – жоғар ы
Алғы серпіліс (тіреніш сәтінен тік ұруға дейін)		Аяқтың тізе және жіліншек-тобық буындарындағы серпімді бүгілуі				
		үлкен емес			үлкен	
Артқы серпіліс (тік сәтінен	Аяқты тізе және жіліншек-тобық буындарында серіппелі жазылу			Жазылу жоқ	Аяқты тізе және жіліншек-тобық буындарында серіппелі жазу	

бастап тіреніш тен алғанға дейін)	Ауысу жағына қарай		бұрылу жағына қарай	алға – артқа
Қолмен сермеу	Аяқтармен айқыш-ұйқыш сермеу		бұрылу жағына қарай	алға – артқа

Ескертпе: ДМО – дене массасының орталығы.

Допқа шығу – доппен жасалатын барлық қимыл-әрекеттерде болатын елеулі элемент болып табылады (бірінші реттің мәні). Қорытындылаудың екінші деңгейде доппен орындалатын қимыл-әрекеттің негізгі екі түрі бар, олар: допты алу және доптың ауысуы, үшінші деңгейде – допты алуды орындау тәсілдері (серпіліспен допты қағып алу және допты алу) және оның ауысулары (допты сырғанату, итеру, соққылау және лақтыру), төртінші деңгейде – допты қағып алу тәсілдері (бір және екі қолмен) және кері серпіліспен допты қабылдауды орындау (волейболдағы алу-беру, допты маңдайдың ортасымен, кеудемен, жанбаспен, табанның ішкі және сыртқы жағымен, аяқ алқымымен, аяқ алқымының ортасымен, аяқтың ұшымен қабылдау). Сонымен қатар, қорытындылаудың төртінші деңгейінде допты сырғанату тәсілдері де бар (табанмен, табанның ішкі және сыртқы бөліктерімен), допты лақтыру (екі қолмен: волейболдағы қабылдау-беру, екі қолмен кеуде тұсынан лақтыру; бір қолмен: иық тұсынан бір қолмен лақтыру, баскетболда допты алып жүру), допты алып жүру (футболда табанның ішкі жағымен және аяқ алқымының сыртқы жағымен тебу), допты тебу (аяқ алқымының ортасымен, ішкі және сыртқы бөліктерімен, маңдай ортасымен волейболдағы шабуыл соғуы), доп лақтыру (футболда допты лақтырып ойынға қосу, баскетболда допты бастың артқы жағынан бір және екі қолмен лақтыру) (13-кесте).

13-кесте – «Доп мектебінің» мазмұнына кіретін, доппен орындалатын қозғалыс қимылдарының сипаттамасы

Қадамның әр түрін қолдану арқылы допқа шығу					
Допты алу		Допты жылжыту			
Кері серпіліспен қабылдау (қағып алу)	Допты қағып алу	Итеру	Жылжыту	Лақтыру	Соғу
	допты ұстау				
тығыздық	жұмсақтық			каттылық	
Дене буынының шегіністік қозғалысы		Допқа күшпен әсер ету			
		уақыт бойынша			
		ұзақ		жылдам	
		траектория бойынша			

Дене буынын допқа қарай шығару		ілгерімелі		айналмалы	
Түсіп келе жатқан допты табанмен, табанның ішкі және сыртқы жағымен қабылдау	Допты аяқ алқымының ортасымен қағып алу	Допты қолмен алып жүру	Бір қолмен иықтан дөңгелекке лақтыру	Соғу	
				Сермеу	
Домалап келе жатқан допты табанның ішкі жағымен қабылдау	Жоғарыдан бір және екі қолмен қабылдау-беру	Екі қолмен иықтан дөңгелекке лақтыру	Минифутболда допты алып жүру	Футболда допты лақтыру	Шабуылшы соққы
Қарсы ұшып келе жатқан допты санмен, табанның ішкі жағымен, аяқ алқымымен, маңдайдың ортасымен, қолмен (екі қолмен) қабылдау	Баскетболда, футболда (қақпашы) бел, кеуде деңгейінде, бастан жоғары ұшып келе жатқан допты бір және екі қолмен қағып алу	Волейболда жоғарыдан бір және екі қолмен беру-қабылдау			Аяқ алқымының ортасымен соғу
Допты төменгі жақтан екі қолмен қабылдау-беру		Допты аяқпен алып жүру			Маңдайдың ортасымен соғу
		Футболда «бетпен» және «шведкамен» соғу			

Жоғарыда келтірілген доппен орындалатын қимылдар оның орын ауыстыру траекториясы бойынша ерекшеленеді (қорытындылаудың бесінші

деңгейі). Оларды орындаудың тәсілдеріне бір жағынан, жүру, жүгіру, тоқтау қадамы, бұрылу қадамы және секіру қадамымен допқа шығу ерекшеліктерімен, екінші жағынан – қимыл-қозғалыстың шешілетін міндеттерінің өзгешеліктерімен шартталған өзгерістер енгізіледі (қорытындылаудың алтыншы деңгейі).

Бұл бірінші реттің мәнін меңгеруден (ойын тұрысы) қорытындылаудың жеке деңгейлеріне жататын қозғалыстарды және қимыл-қозғалыс әрекеттерін меңгеруге апаратын реттілікті болжайды;

1) қозғалыстар мен қимыл-қозғалыс әрекеттерінің олардың арасындағы құрылымдық-логикалық байланыстардың мәні мен мазмұнының теориялық білімдерін меңгеруді;

2) олардың орындалу тәсілдерінің жалпылама сипатын;

3) бастауыш сынып білім алушыларының бойында танымдық ӘОӘ қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Жалпы білім беретін мектептердегі бұқаралық спорт түрлерінің бір бөлігі ретінде «Доп мектебі» бағдарламасының мақсаты тұлғалық маңызды қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ойын әрекеттерінде доппен орындалатын қимыл-қозғалыс әрекеттерін және олардың тәсілдерін меңгеру негізінде, бастауыш сынып білім алушыларының тұлғасын қалыптастыру болып табылады. Бұл мақсатқа қол жеткізу сауықтандыру, білім беру және тәрбие беру міндеттерімен қамтамасыз етіледі. Бағдарламаның мақсаты мен міндеттерін ескере отырып оның мазмұны келесідей үш бөлімді қамтуы мүмкін: пәндік (яғни, «Доп мектебі»), пәнаралық және тұлғалық-дамытушылық.

Пәндік бөлім: «Теориялық білімдер», «Біліктер мен дағдылар» және «Физикалық жетілдіру» бөлімдерінен тұрады.

Пәнаралық бөлім танымдық ӘОӘ (жалпы оқулық, белгілік-символдық, логикалық), реттеуші (мақсат қою, жоспарлау, бақылау, бағалау және түзету, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау және өзін-өзі түзету) және коммуникативтік (сөздік реттеу, ауызша және жазбаша сипаттау, өзара әрекеттесу) жүзеге асыру қабілеті мен дайындығын қамтиды.

Тұлғалық-дамытушылық бөлімге тұлғаның ынталандыру ортасы, күш-жігері мен адамгершілік қасиеттерін көрсетуге дайындығы кіреді.

Аталған бағдарлама бастауыш мектепте екі жыл көлемінде жүзеге асырылады.

Оқыту негізгі, ал содан кейін ойын тұрысын игеруден басталады, бастауыш сынып білім алушылары қадам және оның түрлері туралы ұғымдарды меңгереді. Бұл ұғымдарды меңгеру доппен ойналатын жүгіру, жүлкі жүгіру, тоқтау, бұрылу және секіру тәрізді ойындарда қолданылатын орын ауыстырудың негізгі тәсілдерін меңгеру үшін алғышарт болып табылады. Орын ауыстырудың бұл тәсілдері доппен орындалатын қозғалыс әрекеттерінің құрамдас бөлігі болып саналады, яғни олар бұл санатта допқа шығу ретінде жүреді (доппен орындалатын барлық ойын әрекеттері үшін бастапқы абстракция).

Допқа шығудың жеке тәсілдерін орындау – оны қабылдау немесе кеңістіктің белгілі бір нүктесіне жылжыту тәрізді шешілетін қозғалыс міндеттерінің сапалық өзгешелігімен шартталған.

«Допқа шығу» ұғымын меңгергеннен кейін бастауыш сынып білім алушылары допты қолмен (екі қолмен) қағып алу және кері секіру (серпілу) арқылы допты қабылдау тәсілдерін меңгеруге кірісе алады.

Бір уақытта допты сырғытудан (ең қарапайымынан) бастап итеруге дейінгі, допты ауыстыру тәсілдері оқытылады. Осыдан кейін допты лақтыруға, допты ұру тәсілдерін үйренуге көшуге болады.

Қорытындылаудың бір деңгейінде тұрған (көлденең реттілігі), доп мектебіндегі қимыл-қозғалыс әрекеттерін зерделеудің ретін анықтау барысында, балалар ең алдымен қорытындылаудың аталған деңгейіндегі басқа әрекеттердің мазмұнына енетін барлық элементтер көрсетілген, яғни олар үшін ортақ болып табылатын базалық әрекеттерді меңгереді. Бұл базалық әрекеттерді зерделеу барысында алынған дағдыларды білім алушылардың көпшілігінің бойында бар тәжірибесіндегі жеке элементтерді басқа әрекеттерді меңгеруге ауыстыруға болатындығының оң мүмкіндігін көрсетеді.

«Ойын тұрысы», «қадам», «допты аяқпен алып жүруде допқа қарсы шығу», «қарсы ұшып келе жатқан допты төменнен екі қолмен қағып алу», «қарсы ұшып келе жатқан допты кейін серпілу арқылы екі қолмен қағып алу», «допты аяқ алқымының сыртқы бөлігімен алып жүру және допты қолмен алып жүру», «аяқ алқымының ортасымен ұру» қорытындылаудың сәйкес деңгейін зерделеу басталатын базалық қимыл-қозғалыс әрекеттеріне жатады.

Меңгерілген қозғалыстар және қимыл-қозғалыстардан кейін оларды біртұтас ретке қосу үрдісі жүреді, яғни: допты алу/қабылдау (қағып алу) – допты алып жүру – допты беру (немесе соғу және лақтыру). Әр сабақтың немесе жаттығу уақытының соңында спорттық ойындардың элементтері бар қозғалыс ойындары қолданылады. Ойынды таңдау сабақтың немесе жаттығу сағатының мақсатына сәйкес таңдалады.

Сабақ барысында проблемелық жағдай жасау оқу-танымдық әрекетті жүзеге асырудың қажетті шарты болып табылады. Ол үшін білім алушылардың алдына оларға шешімі таныс емес қимыл-қозғалыстық нақты міндет қойылуы тиіс (қозғалысты орындау немесе доппен қимыл-әрекет жасау). Бұл қарама-қайшылық бұл тәсілді ашудағы танымдық белсенділікті тудырады және бағыттады.

Оқу процесі осы мақсатты қабылдаудан басталады. Мұғалім үйретілетін қозғалыс әрекетін көрсетеді, оның ойын әрекетінің табысты болуындағы мағынасы туралы айтады, балаларға қозғалысты қайталауды ұсынады [29].

Келесі оқу әрекеті – нақты міндетті шешу жолынмен шарттасатын жалпы қарым-қатынасты анықтау. Мысалы, опты тебу немесе лақтыру барысында «соғу» ережесі, яғни оны орындау үшін қажет болатын түрлі тәсілдерді іздеу және байқап көру.

Содан кейін табылған тәсіл пәндік психикалық бейнелерімен бірге ішкі интеллектуалдық жоспармен орындалатын ой қызметі формасына ауысады. Сөз

немесе көрнекі кесте (модельдеу) түрінде оның нобайын жасау жалпы қарым-қатынастың пәндік әрекет процесінде белгіленгенін меңгерудің қажетті шарты болып табылады.

Осыдан кейін көптеген жеке міндеттер жүйесін шешу қарастырылады (допты ұру және лақтырудың тәсілдері). Теориялық ұғымдарды («соғу, ұру») меңгеру процесінде білім алушылар танымдық ӘОӘ (талдау, салыстыру, қорытындылау, ой қорыту) меңгереді және келесідей тапсырмалар орындай алады:

- меңгерілетін қозғалыс қимылының болжамды негізін есте сақтау және көрсету;

- меңгерілетін қозғалыс қимылының болжамды негізі туралы мұғалімнің қойған сұрақтарына жауап беру;

- дене шынықтыру мұғалімінің/жаттықтырушының көрсеткен жана жаттығу түрінің орындалу тәсілі туралы әңгімелеп айтып беру/түсіндіру;

- көру және логикалық бейнесіне сүйене отырып сол жаттығуды орындау;

- қозғалыс әрекеттерінің орындалу талаптарының дұрыс орындалуын бақылаушы мұғалімнің/жаттықтырушының ескерпелерін қабылдау және мәнін түсіну;

- мұғалімнің ескерпелерін ескерумен қозғалыс әрекеттерінің орындалу тәсіліне түзетулер енгізу.

Бұл оқу тапсырмаларын орындау танымдық, жалпы оқу (есте сақтау, қабылдау, түсіну, қайталап көрсету), реттеуші (өзін-өзі бақылау, өзін-өзі түзету) және коммуникативтік (ауызша сипаттау, қарым-қатынас жасау, сөзбен реттеу тәрізді ӘОӘ қалыптастыруға қамтамасыз етеді.

«Доп мектебі» доппен ойналатын спорттық ойындардың жарыстық қозғалыстарын орындау тәсілі туралы білімді, олардың арасындағы ортақтықтың және айырмашылықтың құрылымдық-логикалық байланыстарын меңгеру ретінде, сонымен қатар нақты ойын жағдайларында пайда болатын жарыстық-ойын әрекеттерінде қимыл-қозғалыс міндеттерін шешу тәсілдер ретінде қарастырылады [30].

Орта білім беру ұйымдарының білім алушыларын бұқаралық спорт түрлеріне тартудың басты мақсаты – тұлғаның бойында дене шынықтыру құндылықтарын қалыптастыру арқылы жан-жақты дамуына жағдай жасау.

Мықты денсаулық, дененің жақсы дамуы, қимыл-қозғалыс қабілеттерінің оңтайлы деңгейі, дене шынықтыру саласындағы білім мен дағдылар, дене шынықтыру-сауықтыру және спорт қызметін жүзеге асырудың себептері және меңгерілген тәсілдері (іскерліктер) дене шынықтырудың құрамдас бөліктері болып табылады

Футболмен, волейболмен, баскетболмен айналысу баланың физикалық, рухани қабілеттерін ашуға және дамытуға, өзін-өзі анықтауына қажетті барынша қолайлы жағдайлар жасайды.

Бұқаралық спорт түрлері – баланың дамуына неғұрлым кешенді және жан-жақты әсер ететін командалық спорттық ойын.

Жеке, топта, команда құрамында доппен орындалатын арнайы іріктеліп алынған ойын жаттығулары, ең алдымен координациялық (кеңістікте бағдарлану, реакцияның шапшаңдығы, қимыл-қозғалыстық әрекеттерді қайта түзеу, қимыл-қозғалыс параметрлерінің кеңістіктік, уақыттық және күштік жағдайларын саралау мен бағалау дәлдігі, жекелеген қимыл-қозғалыс түрлерін тұтас комбинацияға айналдыру қабілеті) және шартқа сәйкестік (күштік, төзімділік, жылдамдық) қабілеттерін дамуға, сонымен қатар осы қабілет топтарының әр түрлі үйлесімділігіне шексіз мүмкіндіктер жасайды.

Спорт ойындары бойынша материалдар бір мезгілде білім алушылардың психикалық процестерінің (қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау, қиял және т. б.), адамгершілік және ерік қасиеттерінің дамуына көпжақты ықпал етеді. Бұл ойын немесе жарыс барысында ойын жаттығуларының және ойынның ережелерін сақтау, сонымен қатар серіктестері мен қарсыластарының өзара жеке, топтық және командалық келісімінің қажеттілігімен шарттасады.

Ойын материалдары білім алушылардың қажеттіліктерін, қызығушылықтарын және эмоцияларын қалыптастырудың жақсы құралы және әдісі болып табылады.

Ойын балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Ойындар білім алушылардың бойында бірлескен жұмыстың, қарым-қатынастың маңызды дағдыларын қалыптастырады. Ойын әрекеті барысында білім алушылардың бойында жауапкершілік тәрбиеленеді, жанындағы достарына қамқорлық жасау, жаны ашу, жеңістің және жеңілістің қуанышын және қайғысын түсіну қабілеті дамиды.

Балалардың көпшілігі футбол, волейбол немесе баскетбол мектебіне футбол, волейбол, баскетбол ойнауды үйренуге емес, таңдаған ойын түрін ойнау үшін келеді. Сондықтан оқу-жаттықтыру процесін олар футболда, волейболда, баскетболда қалатындай және жақсы ойыншы болып шығатындай дәрежеде ұйымдастыру қажет. ал оның шешімі біреу-ақ: ол – балаларға қызықты болуы тиіс. Ойын және ойын жаттығулары балалар үшін жаттығудың негізгі құралы болуы тиіс.

Балалардың паспорттық жасы бірдей болғанымен биологиялық жасы, организм функционалдық жүйесінің дамуы бойынша (сүйек-бұлшық ет, жүйке, жүрек-қан тамырлары, десалу және т.б.) әр түрлі болуы мүмкін, олардың кейбіреуі 8 жасқа сәйкес болса, енді біреуінің – 12 жасқа сәйкес болуы тиіс. Сонымен қатар, ойын тәсілдерін орындау техникасының тиімділігімен, тактикалық білімдерімен анықталатын, спорттық жас та бар. Бұл жерде де бірдей паспорттық жастағы балалардың арасында үлкен айырмашылық болуы мүмкін. Жаттығулық жүктемені жоспарлау барысында бұл факторларды ескеру қажет.

Жүктемелердің шамасы, көлемі және қарқындылығы ойынның талаптарына да, сондай-ақ дайындылық құрылымының ерекшеліктеріне де сәйкес болуы тиіс. Әр жас ойыншының дарындылық шегін анықтайтын ең жақсы қасиеті, бірінші кезекте дамытылуы және жетілдіріп отырылуы тиіс.

Әсіресе бірінші кезеңде азайтылған құрамды ойын және ойын жаттығулары, балаларды бұқаралық спорт түрлерінің техникасына оқытудың негізгі құралы болып табылады. Тек бір ғана ойынмен балаларды футболға, волейболға немесе баскетболға үйрету мүмкін емес, міндетті түрде ептілік, шапшаңдық, үйлестірушілік тәрізді қимыл-қозғалыстың маңызды қасиеттеріне баулитын және ойын техникасын үйрететін жаттығулар жасату қажет.

Бұқаралық спорт ойындарына, оның ішінде футболға тоқталатын болсақ.

Футбол – командалық ойын. Ойынның мақсаты – қарсы команданың қақпасына неғұрлым көп доп (гол) соғу. Ойыншыларға допты қолмен тоқтатуға, ұруға рұқсат етілмейді. Допты қолмен тоқтату, лақтыру, қағып алу мүмкіндігі тек қақпашыда ғана бар.

FIFA және UEFA ұсынысы бойынша балалар футболында ойын ережесінің «жеңілдетілген нұсқасы» қолданылады.

UEFA бұқаралық футбол ережесіне және көптеген елдердің бұқаралық футболды дамыту бағдарламасы тұжырымдамасына сәйкес балалар футболы бұқаралық футболдың бір түрі болып табылады.

FIFA және UEFA қолданылатын нормативтер бойынша балалар туған даталарына сәйкес әр түрлі жастық топтарға бөлінеді:

U9 – 2007 жылдың 1-қаңтарынан кейін туғандар.

U10 – 2006 жылдың қаңтарынан кейін туғандар.

U11 – 2005 жылдың қаңтарынан кейін туғандар және т.с.с.

Халықаралық стандарт бойынша футбол ұзындығы 100-110 метр, ені 64-75 метр төртбұрышты алаңда ойналады. Жасыл алаң әртүрлі сызықтармен белгіленеді. Маңдай сызықтың дәл ортасында орналасқан қақпаның екі шеткі бағанасының арасы 7 м 32 см, жоғарыдағы бағананың жерден биіктігі 2 м 44 см. Қақпаның сыртын тор жауып тұрады. Ойын диаметрі 68-71 см, салмағы 396-453 гр келетін доппен ойналады [27].

Футболшы тепе-теңдік қалпын жақсы ұстап алаңда орнықты қимылдауы керек. Мұндай қалыпты жақсы ұстай білген адам алаңда жиі құламайды. Осындай қасиетті де әр түрлі жаттығуларды орындау акробатика, гимнастика, батуттан секіру, фристайл сияқты спорт түрлерімен айналысу арқылы дамытуға болады.

Алаңдағы футбол добын меңгеруі оны өзі қалаған жағына теуіп жібере алуы футболшының әдістік дайындығы деп аталады. Әрине футболшының тез жүгіре білуі, әріптесімен түсінсуі, ұйымдастырушылық қабілеті, алаңды жақсы көре білуі, жігерлігіне қоса аяғының астындағы допты шебер меңгере алуы қажет.

Балаларды жаттықтыруды жоспарлаудағы басты мақсат – балаларға қызықты болатын және онша қызықты емес, бірақ ойынға үйрету үшін пайдалы жүктеме көлемдерінің (бұқаралық спорт түрлері ойындары бойынша) арасындағы оңтайлы арақатынасты табу (жалпы және арнайы даярлау жаттығулары).

Мысалы, футбол ойыны үшін жаттығулардың екі түрі қарастырылған. Ойын жаттығулары балалар үшін өте қызықты және олар онымен әрдайым

айналысуға дайын. Басқасы – стандартты жаттығулар (допты жұпта беру және тоқтату, допты әр түрлі тәсілмен алып жүру және т. б.) – онша қызықты емес.

Онша қызықты емес, бірақ жарыстар немесе әр түрлі эстафеталар формасындағы жаттығулардың техникасын үйрету өте пайдалы, бұл – жаттықтырушының міндеттерінің бірі болып табылады

Футбол ойынына жаттықтыру бағдарламасы келесідей болуы мүмкін

1. Допты алып жүру:

- аяқ алқымының ішкі және сыртқы жақтарымен;
- әр түрлі жылдамдықпен және бағытты ауыстырумен;
- опты айналдырып алып кету;
- алдама қозғалыстар қолдана отырып;
- аялдамалардан кейін әр түрлі тәсілдермен.

2. Допты қақпақылдау:

- бір аяқпен (табанмен);
- екі аяқпен (табандармен);
- екі аяқпен (санмен);
- бір аяқпен «табан-жамбас» кезектесіп;
- екі аяқпен «табан-жамбас» кезектесіп.

3. Допты тоқтату:

- табанмен және табанның әр түрлі бөліктерімен.

4. Допты беру:

- қысқа және орташа;
- табанның әр түрлі бөліктерімен орындалатын.

5. Қарсыласты орап өту (күрессіз немесе күресте).

6. Қарсыластан допты тартып алу.

7. Допты ауттан лақтыру.

Бұл тәсілдерді аптасына болатын 2-3 сабақта үйрету мүмкін емес. Сондықтан жаттығудың бірінші жылында негізгі техникалық әрекеттерге аса көңіл бөлу қажет. Допты алып жүру, соғулар, тоқтату және беру негізгілердің қатарына жатады. Сонымен қатар, балалардың физикалық дамуын жан-жақты жоғарылату үшін әр түрлі жаттығулар қолдану қажет. Ұсынылып отырған бағдарлама жоғарыда айтылғандарды ескере отырып әзірленген, оның негізінде әртүрлі ойындардың және стандартты жаттығулардың бір техникалық тәсілдері бірнеше рет қайталану қағидаты жатыр.

Дайындық негіздері

Егер балалар доппен орындалатын жаттығуды мектепте ғана емес, үйде де, аулада да, көшеде де орындайтын болса, сонда оқыту барынша тиімді болады.

Үйде: балаларға таңертеңгілікте ең қарапайым жаттығу түрлерін орындау қажеттілігін түсіндіріңіздер. Олардың ішіне тепе-теңдікті сақтау, иілгіштік (бір аяқпен тұру), сонымен қатар кішкентай доппен (мысалы, үлкен тенниске арналған) орындалатын жаттығулары кіруі тиіс. Допты дененің әр түрлі бөліктерімен қақпақылау, допты алып жүру және т. б. доппен орындалатын кез

келген жаттығуларды пәтерде немесе үйдің маңындағы көшеде, аулада орындауға болады.

Көшеде: достарымен футбол ойнау. Бұл, міндетті түрде, қаіпсіз жерде жүргізілуі тиіс. Мүмкіндігінше ауданы шағын алаңда ойнау. Бұл жағдайда доппен байланыс жиі болады, демек, ойыншы допты алып жүру және допты айналдырып алып кету тәрізді тәсілдерді жиі қолданатын болады.

Мектепте: апта ішінде екі-үш жаттығу сабағы және бір ойын күні.

Балаларға түсетін жүктемені жоспарлау барысында, олардың жас ерекшеліктерін ескеру маңызды. сондықтан жаттықтырушы өзі үшін жаттықтырудың бірнеше түрін анықтап алуы тиіс. Сабақтарда ойын футболдың негізгі элементтеріне үйрететін жаттықтырулармен үйлесімді болуы тиіс.

7-8 жастағы балаларға арналған жаттығу сабақтары (оқытудың 1-ші жылы)

Балалар жаттығуға алғаш рет келгенде, футбол ойнағылары келеді, бірақ, әдетте, доппен қарым-қатынас жасауды әлі біле қоймайды. Сондықтан олар үшін бастапқы кезеңде, біріншіден, допты алып жүрудің ең қарапайым жаттығулары, ойынның өзі және әр түрлі ойын жаттығулары негізгі болады. екіншіден, қозғалмсалы ойындар, ептілікті, тепе-теңдікті, қимыл-қозғалыс, жүру және жүгіру, секіру үйлесімділігін дамытуға бағытталған жаттығулар.

Мамандар осы жастағы балалар үшін аптасына екі оқу-жаттығу сабақтары мен бір ойын күнін ұсынады. Сабақтың ұзақтығы 45 минуттан 60 минутқа дейін.

Әрбір жаттығу сабағында қажет:

- балалардың көңілін сабаққа аударуға көмектесетін жаттығуға қысқаша кіріспе жасау;

- әр балаға бір доптан беру. Доптың өлшемі және массасы балалардың жасына және қимыл мүмкіндіктеріне сәйкес болуы тиіс (№3 футбол добы, волейбол добы, теннис добы және т.б.);

- әр жаттығуды нақты көрсету және түсіндіру;

- тапсырмаларды орындағаны үшін балаларды жиі мақтау/ынталандыру;

- балалар жаттығуды жағымды, оң эмоциялармен аяқтау үшін қысқаша қорытынды жасау.

мұны ды ға

№1 сабақ

Жаттығушылар саны: 16 адамнан көп емес.

Құралдар: доптар, көкірекшелер, конустар.

Міндеттер:

1. Орын ауыстыру техникасына үйрету.

2. Допты меңгерудің қарапайым тәсілдеріне, яғни футбол техникасын игеруге қажетті қимыл әрекеттеріне үйрету.

Дене шынықтыру/денені ширату

Ұзақтығы 10 минут шамасында. Денені ширату барысында балалар доппен және допсыз жаттығулар жасау арқылы алаңда орын ауыстырып жүреді.

1. Алаңның бір жағынан екінші жағына (10-15 метр) әртүрлі тәсілдермен жүгіріп өту: жалғамалы қадаммен сол жақ бүйірімен, содан кейін оң бүйірімен, арқасымен алға; екі реттен қайталау.

2. Әр жаттығушының қолында доп, жаттықтырушы қозғалыс бойынша тапсырма береді:

– аяқтың ұшымен «түлкіше», «тасбақаша» баяу жүгіру, жылдам жүгірумен кезектесіп отырады; үш-төрт реттен қайталау;

– допты екі қолмен жоғары лақтыру және қағып алу – 10 рет;

– аяқты мүмкіндігінше кеңінен қою, допты сол қолмен сол аяқты айналдыра қозғау және оң қолмен оң аяқты айналдыра қозғау (сегіздік жасап) – әрқайсысының айналасында бес реттен;

– допты қолға ұстап, санға тигізіп, алаңда қозғалу – сол және оң аяқпен 10 реттен.

Негізгі бөлім

Әр ойыншыда бір доптан. Допты оң және сол аяқтың табанымен бақылау:

– бір орында тұрып және оң аяқпен, содан кейін сол аяқпен дөңгелек қозғалыстар жасау арқылы допты табанмен домалату;

– допты табанмен домалату – бір орында тұрып, допты көтермелеп алға қарай домалату және допты табанмен артқа қарай тарту, оң және сол аяқпен кезек-кезек. Әр аяққа 20 реттен;

– алаңда жатқан допты аттап өту – 20 реттен, алдымен сол аяқпен, содан кейін оң аяқпен.

Үздіксіз, 10 минут ішінде, стандартты жағдайларда орындалатын жаттығулар, жаттығушылардың қызығушылығын төмендетуі мүмкін. Сондықтан, жаттығудың бұл бөлігінде 2x2 немесе 3x3 шағын алаңда қақпаға доп соғу арқылы балаларға футбол ойнауға мүмкіндік беруге болады. Ойынның ұзақтығы – 8 минуттан 2 тайм. Таймдардың арасындағы үзілісте жаттықтырушы, балаларға олардың қимыл-қозғалысының қайсысы жақсы, қайсысы нашар екені туралы түсіндіреді.

Қызығушылық қалыпқа келтірілгеннен кейін, келесі 10 минут бойында тәсілдердің техникасын үйренуді жалғастыруға болады. Сонымен қатар, қызығушылықты қалпына келтіру мақсатында төменде келтірілген қозғалмалы ойынды ойнатуға болады.

Жаттықтырудың негізгі бөлімінің соңында, кіші қақпаға 5 метр қашықтықтан доп соғу.

Қорытынды бөлім

Жаттықтырудың қорытынды бөлімінде жаттықтырушы барлық балаларға арналған мадақтау/көтермелеу сөзін табуы тиіс. Мысалы, «бүгін сендер, тапсырманы жақсы орындадыңдар және футболды жақсы ойнадыңдар, бірақ одан да жақсы ойнауға болады, оны қалай істеуге болатынын келесі жолы қарастырамыз» тәрізді сөздер.

№2 сабақ

Жаттығушылар саны: 16 адамнан көп емес.

Құралдар: футбол және теннис доптары, көкірекшелер, конустар.

Міндеттер:

1. Орын ауыстыру техникасын үйрену.
2. Допты меңгерудің қарапайым тәсілін үйрену.
3. Ойын жаттығуларындағы футбол техникасын үйрену.

Дене шынықтыру/денені ширату

1. «Епті балалар» қозғалмалы ойыны (төменде берілген). Ол балалардың көңіл-күйін және ойын белсенділігін көтереді.

2. 20 метр кесіндіде үш конус қойылады (бір-бірінен ара қашықтығы 5 метр). Міндет – ұсынылған тәсіл бойынша конустарды айналып жүгіру: жалғамалы қадаммен сол бүйірмен, оң бүйірмен және арқасымен алға қарай. 2-3 реттен қайталау.

3. Теннис добымен орындалатын жаттығулар: допты оң қолмен лақтырып, сол қолмен қағып алу және сол қолмен лақтырып, оң қолмен қағып алу – осылайша 20 реттен.

Негізгі бөлім.

Әр ойыншыда бір футбол добы болады.

– орнында тұрып, оң аяқтың табанымен допты солға-оңға, оны оң жақ табанның ішкі және сыртқы жағымен кезекпен тоқтатып домалату – 20 рет

– тура осылайша – сол аяқпен;

– орнында тұрып және допты жерге аяқтардың арасына қойып, сол аяқтың табанының ішкі жағымен солға қарай домалату және оң аяқтың табанымен тоқтату, содан кейін оң аяқтың ішкі жағымен допты қайтадан кейін қарай домалатып, сол аяқтың табанымен тоқтату – осылайша қайта-қайта орындау – 20-30 рет;

– допты табанмен тоқтату арқылы, түзу сызық бойымен алып жүру (8-10 метр), содан соң 180 градусқа бұрылуды орындау – 8-10 рет қайталау.

20x10 метрлік алаңда 2x2 немесе 3x3 командамен кіші қақпаға доп соғып 8 минуттан 2 тайм ойнау.

Жаттығудың негізгі бөлімінің соңында – 7 метрлік қашықтықтан кіші қақпаға доп соғу.

Қорытынды бөлім

(Жоғарыда қараңыздар).

№3 сабақ

Жаттығушылар саны: 16 адамнан көп емес.

Құралдар: доптар, көкірекшелер, конустар, гимнастикалық шеңберлер.

Міндеттер:

1. Тепе-теңдік сезімін қалыптастыру.

2. Допты аяқ алқымының сыртқы және ішкі жағымен алып жүру техникасына үйрету.

3. Допты лақтырып ойынға қосуға үйрету.

Дене шынықтыру/денені ширату

Алаңның периметрі бойымен жүру, содан соң аяқтың ұшымен жүру, содан кейін – қолды бастан жоғары көтеріп «бір» санына шапалақ ұрумен жүру. Қадам ұзындығын үлкейтумен, кішірейтумен жүру.

Содан соң, түзу сызық бойымен жүгіруге айналатын жүріс (алаң жиегіндегі белгі бойымен немесе алаң бойымен тартылған жіп бойымен): сызыққа ғана баса отырып, белгі бойымен жүру (жүгіріп өту); жаттықтырушының белгісі бойынша бір аяққа тұру және бір орында тұрып қалу; кімде-кім екі аяғына тұрып қалса немесе сызықтан шығып кетсе, сол жеңілген боп саналады – 5-6 рет қайталау.

«Орын ал» қозғалмалы ойыны.

Негізгі бөлім

Қозғалыс барысында оң және сол аяқтың табанымен кезек-кезек допты домалату. 40-50 метр қашықтықты доппен өту қажет.

Доп жаттығушылардың аяғында – бір аяқ доптың үстінде, екіншісі жерде. Секіру барысында аяқтардың орнын ауыстыруы қажет. 10-15 рет секіру. Доптың орналасуы бойынша жаттығу орындаудың екі нұсқасы: доп ойыншылардың алдында немесе аяқтарының арасында тұрады.

Допты гимнастикалық шеңбердің бойымен, алдымен оң аяқ алқымының сыртқы жағымен сағат бағытымен айналып алып жүру. Содан соң аяқ алқымының ішкі жағымен сағат бағытына қарсы – 2-3 рет қайталау.

20x10 метрлік алаңда 2x2 немесе 3x3 командамен кіші қақпаға доп соғу ойыны; 8 минуттан 2 тайм.

Бастың артқы жағынан допты жерге лақтыру және секіріп оны қағып алу – 15-20 рет қайталау.

25x20 метрлік алаңда 4x4 командамен кіші қақпаға доп соғып 5 минуттан 2 тайм ойнау.

Негізгі бөлімнің соңында – 5 метрлік қашықтықтан кіші қақпаға доп соғу. Әр ойыншы 8-10 соғу орындайды.

Қорытынды бөлім.

Жаттықтырушы барлық бала үшін мадақтау/көтермелеу сөздерін айту, сонымен қатар оларға үй тапсырмасын беруі тиіс. Мысалы, теннис добымен қарапайым жаттығулар жасау – оны футбол добымен тәрізді табанмен немесе басқа да тәсілдермен домалату.

Қозғалмалы ойындар.

«Епті балалар»

Алаңның қарама-қарсы екі жағында сызықтармен екі «үй» белгіленеді. Олардың арасындағы қашықтық 15-20 метр. «Үйлердің» арасында алаңның ортасында жүргізуші тұрады, басқа барлық ойыншылар алаңның бір жағында үй сызығының сыртында тұрады. Егер ойын үлкен алаңда жүргізілсе, онда оны бүйірлік сызықтармен бір-бірінен 10 метр қашықтықта шектеу қажет. Жүргізуші алаңның ортасында тұрып, дауысын қатты шығарып «Бір, екі, үш!» деп санайды. Барлық ойыншылар:

«Біз көңілді баламыз,

Жүгіріп жылдам, қызыққа батамыз.

Ал, бізді ұстап алып көріңіз!» - деп бірге жауап береді.

Осыдан кейін барлық балалар қарама-қарсы беттегі «үй» сызығының артына қарай жүгіреді.

Жүргізуші жүгірген ойыншыларды ұстар алуы тиіс, ұсталғандар шетке шығып тұрады. Барлық балалар жүгіріп өткеннен кейін, жүргізуші тағы да белгі береді, ойын қайтадан қайталаынады. Үш-төрт реттен кейін ұсталғандар саны саналады да, ұсталмағандар арасынан жаңа жүргізуші тағайындалады. Ұсталғандар қайтадан топқа қосылады, ойын қайтадан ойналады.

Ойын ережесі:

– екінші жаққа қарай жүгіріп өту «Ал, бізді ұстап алып көріңіз!» сөзінен кейін ғана болады;

– «ұй» сызығының артына өткен ойыншы, алдына қарай қайтып келсе, ұсталған болып саналады;

– «ұстап алу» – «ойыншыға қол тигізу» ұстап алған болып саналады;

– ұсталынған балаларға көңілсіз болмау үшін, оларды санап, қайтадан ойынға қосуға болады.

«Бос орынға орналас».

Арасы 1,5 метрлік қашықтықта сызық бойымен белгілер (фишкалар) қойылады. Фишкалар саны ойыншылар санына қарағанда екеуге кем болуы тиіс. Фишкаға қатарлас (параллель сызықпен), олардан 15-17 метр қашықтықта және оларға бетпе-бет бір қатарға ойыншалар тұрады. Жаттықтырушының белгісі бойынша олар фишкаларға қарай жүреді, ал жаттықтырушы «құпия сөз» (ойыншылармен келісілген) айтқан кезде, олар фишкаларға қарай жүгіреді де бос орынға тұруға тырысады. Фишкалардың жанынан орын алып үлгермеген екі соңғы ойыншы, ойыннан шығады. Ойыншылардың саны екі адамға кемігендіктен, фишкалардан да екеуі алынады. Ойын алғашқы ретпен қайталаынады, тағы да соңғы екі ойыншы ойыннан шығады, тағы екі фишка алынады. Ойынның соңына дейін жеткен үш ойыншы жеңімпаз аталады. Бұл ойынды үш қайыра ойнауға болады [31].

Волейбол (volleyball, volley — «қалқып ұру», ball — «доп») – командалық спорт түрі. Мұнда 2 команда тордың екі жағына бөлініп тұрып, әр команда өздеріне тиесілі арнайы алаңда ойнайды.

Ойынның мақсаты – волейбол добын команда өкілдері өздерінің алаңдарына түсіріп алмау керек, керісінше, қарсылас команданың белгіленген алаңына түсіріп, ұпай алу қажет. Егер команда өкілдерінің біреуіне доп тиіп, ол доп аутқа кететін болса, қарсылас команда ұпай еншілейді. Сондықтан қарсыласты қателестіру арқылы ұпай алуға болады. Доп белгілі бір команданың алаңында болған кезде, ол командадан тек үш ойыншы ғана допты келесі жаққа асыруға көмек ете алады, яғни, үш реттен артық допқа қол тигізуге болмайды (блок қойған жағдайда ғана төртінші рет допты алаңда ұстауға болады).

Волейболдың ережелерін бекітіп, басқа да волейболға қатысты маңызды істермен айналысатын басты кеңес – Халықаралық волейбол федерациясы, FIVB (ағыл.).

Волейболдың бірнеше түрі бар: жағажай волейболы, мини-волейбол, пионербол, саябақтағы (парктегі) волейбол (1998 жылы Токиодағы FIVB кеңесінде бекітілген) [32].

Классикалық волейбол ойынының ережелері.

Волейбол ойынының ережесі бойынша ауданы 18x9 болатын, ені кем дегенде 3 м болатын бос зона және биіктігі кем дегенде 7 м болатын ойын алаңы болуы тиіс.

Ойын алаңының үсті тегіс, горизонтальды, біртекті және ашық түсті болуы, сонымен қатар ол ойыншылардың ойын барысында жарақат алмауына ыңғайлы болуы керек.

Волейбол ойынына арналған ені 1 метр және ұзындығы 9,5-10 метрлік тор орта сызықтың үстіне тігінен орналастырылады. Тордың жоғарғы шегі команда қатысушыларының жасына сәйкес орналастырылады (14-кесте).

14-кесте – Волейбол ойынына арналған тордың биіктігі.

Жынысы	Жасы		
	17-16 жас	15-14 жас	13-12 жас
Ұлдар	2,43 м	2,35 м	2,24 м
Қыздар	2,24 м	2,20 м	2,15 м

Волейбол ойынына арналған доп созылмалы былғарыдан немесе жасанды былғарыдан жасалған, шеңбер сызығы 65-67 см және салмағы 260-280 г болуы тиіс [33].

Волейбол ойыны барысында еңкейіңкіреп, екі қолды шынтақтан бүгіп, басты көтеріп алға қарай қарап тұру – ойын басталғандағы бастапқы тұрыс болып саналады.

Ұшып келе жатқан допты қағып алу тәсілдері: алға, оңға, солға аттау, секіріп барып қолға құлап түсу т.б. қозғалыстар.

Волейбол ойынында орындалатын бұрылыстар ойын процесінде негізгі рөл атқарады. Себебі, ойыншы ұшып келе жатқан допты қабылдап алу үшін міндетті түрде бұрылыстар орындайды. Ойыншы орнында тұрып бұрылуды, ұшып келе жатқан доптың бағытына қарай орындайды. Егер де доп тура келетіндей жағдай болғанда алға қарай адымдап барып допты қайтарады. Жалпы бұл қозғалыстың барлығы доптың бағытына байланысты орындалады.

Допты ойынға қосудың бірінші тәсілі – жоғарыдан шабуылдап ойынға қосу, бұл қарсы жақтың ойынын қиындатады. Тәсіл меңгеру үшін иық-шынтақ буындарының қимылдық қабілеті мен күші жеткілікті болуы керек. Қарсыластарға допты қатты ұшырып беру үшін қолын сермегенде иық-шынтақ буындары бос қалады. Шабуылдың барлық әдістерін игеру – икемділік, күш, секірумен қатар, денені ауа кеңістігінде ұстай білу т.б. қасиеттерінің дағдылануына байланысты. Бұл құбылыс дененің үнемі қозғалыста болу қабілеттілігін арттыратын арнаулы жаттығуларды орындау нәтижесінде іске асырылады.

Қарсыластың ойынын қиындататын екінші тәсіл – допты бүйірден жоғарыдан шабуылдап беру.

Қарсыласына онша қауіп төндірмейтін тәсіл – допты астынан тура беру, бұл допты қарсыластар оңай қайтарады.

Допты қайтарып беру үшін қарсыластарына қиыншылық тудырмайтын тәсіл – допты астынан жанамалап беру.

Волейбол тәсілдерін меңгеру мақсатында орындалатын арнайы жаттығулар үлгілерін ұсынамыз:

1. Мұғалімнің ысқырығы арқылы бір мезгілде алаңда асықпай және жылдам орын ауыстыруға дағдылану.

2. Допты солдан, оңнан, алдан, арттан қабылдау, алға, артқа, оңға, солға жүру. Волейболшының тұрысымен допты астынан қабылдау кезіндегі қолдың және аяқтың қалпы. Допты солдан, оңнан, ортадан арттан қабылдау, алға, артқа, оңға, солға жүру.

3. Бір орында тұрып допты астынан қабылдауға арналған жаттығу: допты жоғары лақтыру, оны қабылдау.

Допты жоғары лақтырып, оңға – солға бұрылып астынан қабылдау.

Допты астынан қабылдауда алға артқа қарай секіру.

Допты алға жоғары лақтырып, биіктен беру.

Допты жоғары лақтырып, оңға-солға бұрылып, биіктен беру.

4. Доппен жүру жаттығулары:

Шеңбер бойы жүріп, допты жоғары лақтырып, оны астынан қабылдау.

Допты жоғары лақтыру, оны оңға-солға бұрылып, астынан қабылдау.

Оңға – солға секіру.

Шеңбер бойымен жүріп допты жоғары лақтырып, биікке беру.

Шеңбер бойы жүруіп допты жоғары лақтырып, оңға-солға бұрылып, биікке беру.

Допты беруде оңға-солға секіру.

Допты жоғары және төменнен екі қолмен қабылдауды меңгерту.

Жаттығу соңында ойнауға арналған ойын түрлері:

1. Білім алушылар бір-біріне бетпе-бет қарап 6-7 м арақашықтықта тұрады, допты жоғары лақтырып, қайтадан қабылдап, ары қарай қарсыласына көтеріп береді.

2. Бір білім алушы допты жоғары көтеріп, қарама-қарсы тұрған ойыншыға береді. Ойыншы допты қолын көтеріп қабылдап, қайта береді. Араларындағы қашықтық 7-8 метр болуы және допты қарсы тұрған ойыншының қолына дәл беруі керек.

3. Ойыншы допты еденге ұрып қарсы тұрған ойыншыға береді, ол допты жоғарыдан қабылдап, ұстап қайта береді.

4. Ойыншының екі қолмен төменнен допты қабылдау тұрысы: қол түзу, тізе сәл бүгулі, сол немесе оң аяқ жарты қадам алда.

5. Бір ойыншы допты қарсы тұрған ойыншының қолына береді, ол допты төменнен екі қолмен қабылдап, қайта береді. Допты дұрыс қабылдануын қадағалау.

6. Ойыншылар бір-біріне қарама-қарсы 8-10 м. арақашықтықта тұрып, бірінші номерлі ойыншылар допты жоғарыдан қабылдайды, ал екінші номерлі ойыншылар допты төменнен қабылдайды.

Ойыншының допты екі қолмен төменнен қабылдау тұрысын үйрету жолдары:

бір ойыншы допты екінші ойыншының қолына береді, ол допты төменнен екі қолмен қабылдап, қайта береді;

ойыншылар арасындағы қашықтық 8-10 м., олар бір-біріне қарама-қарсы тұрып, бірінші номерлі ойыншышылар допты жоғарыдан қабылдау, екінші номерлі ойыншылар допты төменнен қабылдау.

Волейбол ойынына қатысты арнайы жаттығу түрлері келесідей болуы мүмкін:

– екі оқушыда бір доп, олар допты бір-біріне лақтырып-қабылдауларын қадағалау;

– допты кеудемен сырғанатып алу тәсілі;

– допты бір-біріне жоғарыдан беру тәсілі;

– допты бір-біріне төменнен беру тәсілі;

– допты жанынан беру тәсілі;

– допты тордың үстінен ұру тәсілдері;

– торда қарсылас ойыншыға тосқауыл қою тәсілі [33].

Бұқаралық спорт түрлерімен айналысу барысында қимылды дамытуды жоспарлау барысында келесідей қағидаларды ескеру керек:

1) жаттығуларды, ойындарды, еңбек тапсырмаларын таңдағанда білім алушылардың қолынан келетін, оларды қызықтыратын, бүкіл ағзасының дамуына ықпал жасайтын, бұлшық еттердің қимыл-әрекетіне әсері барын сұрыптап алу;

2) ойындар мен жаттығулар еңбек тапсырмаларын орындауға, жүру, жүгіру, лақтыру, секіру, өрмелеу сияқты қимылдардың дамуына ықпал ететін, дұрыс дағдыны қалыптастыратын болуы керек;

3) физиологиялық жағынан әлсіз бұлшық еттерді нығайту, баланың тұлғасын дұрыс қалыптастыруға себепкер болуы керек;

4) ұжымда жұмыс істей білуге жетілуін қамтамасыз етуге тиіс.

Яғни кез-келген жаттығу түрі бала ағзасын қалыпты өсіру үшін жағдай жасау.

Қазақ халқының ұлттық ойындары – атадан балаға, үлкеннен кішіге мұра болып жалғасып келе жатқан асыл қазына. Ұлттық ойындар қазақ халқының ежелгі мәдениеті мен өнерінің ешкімнен кем болмағанын байқатады. Қазақтың ұлттық ойындарының қоғамдық және әлеуметтік маңызы аса зор. Ата-бабаларымыз ұлттық ойындар арқылы ұрпақтың мықты әрі жігерлі болып өсуіне ықпал етіп, олардың береке-бірлігі мен ынтымағын жарастырып отырған. Қазақтың ұлттық ойындарының түрі өте көп.

Ұлттық ойындар баланың еңбекке деген қарым-қатынасы мен ойлау қабілеттерін арттырады және баланы шымыр, епті, зерек, алғыр, тапқыр да парасатты болып өсуге тәрбиелейді. Бұл жөнінде Ахмет Жүнісов былай дейді: «Өзге халықтар сияқты қазақтың да ертеден қалыптасқан, атадан-балаға мұра болып жалғасып келе жатқан ұлттық ойын-сауық түрлері бар. Зер салып байқап отырсақ, ол ойын-сауықтар қазақтың ұлттық ерекшелігіне, күнделікті тұрмыс-

тіршілігіне тығыз байланысты туған екен және адамға жастайынан дене тәрбиесін беруге, оны батылдыққа, ептілікке, тапқырлыққа, күштілікке, төзімділікке т.б. әдемі адамгершілік қасиеттерге баулуға бағытталған екен».

Бұқаралық спорт түрлерімен қатар, ұлттық ойын түрлерінен мектепшілік командалар құрып, жарыстар өткізу ұсынылады. Мысалы, жалпы ойын түрлерінің ішіндегі аса ұқыптылықпен және ептілікті қажет ететін ер балаларға тән ойын түрі – «Асық ойыны».

Асық ойнау үшін керекті құралдың ең негізгісі – сақа. Әдетте оны үлкен оңқай асықтан шіге жағынан қорғасын құйып ауырлатып, тәйке жақ табанын, шіге жақ бетін тегістеп, оң қолға ұстап асық атуға ыңғайлап жасайды.

Асық ойынын жазды күні тақыр жерде ойнайды. Бір-біріне қарсы екі бала не бірнеше бала екі топқа бөлініп ойнаулары мүмкін. Ойынның негізгі шарты бір-бірінен асық ұту. Асық ойынының ұштабан, шеңбер және алтыатар деп аталатын өте кең тараған түрлері бар және олар бір-біріне өте ұқсас келеді.

«Ұштабан» ойнау үшін тақыр жерге көлденең сызық сызылады да, оған әр ойыншы бір бірден арасын сиректеу етіп кеней тігеді. Содан соң ойнаушы балалардың барлығының сақаларын біреуі жиып иіреді. Кімнің сақасы шықса сол бірінші болып сақасын көннен алысырақ жерге иіреді. Сақасымен тігулі кенейді атып, ұштабаннан артықтау жерге жіберуі керек үш табаннан кем, не болмаса сақасы кенейге тимей кетсе, ойынды сақасы шыққан келесі ойыншы бастайды. Ойын көндегі кенейді ұтып біткенше созылады.

«Алтыатар» ойыны бұдан басқаша. Көндегі кенейлердің бір шетіне түпте қалған (сақасы шықпаған) баланың сақасы тігіледі. Кенейдің арасында саңлау болмай тіркестіріле қойылады. Көннің екі жағына 1м жерден су (сызық) ал 5-6 м жерден қарақшы белгілейді. Кімде кім түптегі сақаны жұлып кетсе (судан шығарса) бүкіл кенейді сол алады. Ал сақаға тимей кенейді ұшырса, оның судан шыққаны ғана соныкі болып табылады. Ату саны - 6 рет. Алғаш сақасы шыққан бала, қалғандары одан кейінгі кезекте атады. Алты рет атыстан қалған кенейдің бәрі түпте қалған баланікі болып есептеледі.

«Шеңбер» ойыны аса ептілікпен дәлдікті қажет етеді. Жалпы асық ойынының әрқайсысы баланың дәлдікпен ойлау қабілетін және жеңу мақсатын алға қоя отырып, басқалардан озам деген талпынысты оятады. Қатысатын адам саны - 6 адамға дейін. Екі адам бір-бірінің қолынан ұстап бір нүктеден айнала шеңбер сызады. Әр қатысушы 1 немесе 2 асықтан қатысушылар санына байланысты, шеңбердің ортасындағы сызыққа тігеді. (4 адамға дейін – 2 асықтан, 6 адамға дейін 1- асықтан). Асықты иіру арқылы асық ату ретін анықтайды. Сол бойынша кезек пен кезек атады. Шеңбер шетінде арнайы ойын бастайтын сызықша сызылған. Бірінші асық құлағанға дейін сол сызықтан атылады. Асық құлап немесе шеңберден шыққаннан кейін ойын шеңбер бойымен жалғасады. Ойындағы басты міндет өзіңнің сақаңмен көбірек асықты шеңберден шығарып ұту.

Егер өз кезегінде асықты ойыншы шеңберден шығарса, ары қарай жалғастырады.

Егер асық жылжып шеңберге жақын жатса, ол шеңбер шетінен

ойыншының аяқ-табанымен өлшеніп, егер асыққа жетсе шертіп шығарады, жетпесе атады.

Ескерту: Атқанда немесе шерткенде троекториясы шеңберден 90 градустан төмен болмауы қажет. Келесі ойынды асықты көп ұтқан адам бастайды. Қалғандары асық иіріп, кезек тәртібін анықтайды. Ойында қорғасын құйылған немесе сақаны ауырлату мақсатында дайындалған асық қолданылмайды [34].

Бұл ойын – нағыз бұқаралық спорт түрі.

Асықтың ойнау әдістері көптеген спорт түрлеріне ұқсас.

- Біріншіден, бұл ойын – түгелдей қозғалыс. Баланың он екі мүшесі, бұлшық еттері толық қозғалысқа түседі. Ойыншы бала еңкейеді, сәл ғана ұмсынады, оң аяғын қатты серпеді. Бір мезетте осынша қимыл-қозғалысқа түсіретін бір де бір ойын жоқ. Сақаны жіберіп қалған соң бала қарап тұрмайды, жүгіреді.

- Екіншіден, көздің көрегендігін арттырады. Сөреден асықты дәл көздеу, қашықтықты дәл межелеу көрегендікті қажет етпей ме?

- Үшіншіден, асық ойыны баланың миын шынықтырады. Яғни, бала асықты атпас бұрын ойланады. Қай тұстан, қалай атса дұрыс тиетінін ойша самақтайды. Сөйтіп, өзінше есептеп, қорытынды шығару арқылы асық баланың ақыл-ойының жетілуіне себепкер болады.

- Төртіншіден, ең бастысы, асық ойыны баланы жеке тұлға ретінде мықты тәрбиелейді. Асық ойнау арқылы бала бәсекелестікке үйренеді, көшбасшылық, лидерлік қасиет қалыптасады. Бүгін ұтылған бала ертең ұтуға тырысады, сөйтіп мінез – ер мінезі шыңдалады.

Қалада жылдың барлық мезгілінде асық ойнауға болады ғой, егерде мектептерімізде сабақтарда асық ату ойынын жоспарға кіргізсе, ұлттық ойындарымыз ары қарай дамиды деген ойдамыз. Балаларымыз шетелдің шығарған қан-төгіс ойындарын ойнағанша, адамның денсаулығына зор пайдасын тигізетін асық ойынын ойнағаны артық. Ойын адамды асықтың ұшу траекториясын көзбен өлшеп, сызу арқылы математикаға баулиды. Асық ойынын ауыл баласының еншісінде ғана қалдырмай, ұлттық спорт түріне көтерсек. Асық ойыны баланың жастайынан нерв жүйелерін шыңдап, оларды дәлдікке, ұстамдылыққа, байсалдылыққа тәрбиелейді. Мұндай қасиеті болмаса, адамда төзімділік, шыдамдылық та болмайды. Ондай қасиеттері болмаса, адам ойында да, өмірде де көздеген мақсатынан шыға бермейді. Бұл ойынның еңбектеген баладан, еңкейген кәріге дейін ойнайтын түрлері болған.

Ұлттық ойындарды насихаттау мақсатында ұлттық ойын түрлерін қолданған сабақтарды, сыныптан тыс іс-шараларды пәндік семинарларда, түрлі сайыстарда көпшіліктің назарына ұсынып жүрміз.

Асықпен ойналатын халық арасында кең тараған ойын – тоғызқұмалақ ойыны.

Ережеде тақтада ойналатын зияткерлік ойынға қатысты, әрі ойын барысында кездесетін барлық жағдайды ескере бермейді және ұйымдастыру мәселелерінің барлығын қамти алмайды. Ереженің бабымен толық

реттелмейтін жағдайлардың шешімі, ережеде қаралатын ұқсас жағдайлардың негізінде жарыстың Бас төрешілер алқасының жиналысында қабылданады. Ереже төрешілердің қажетті құзыретке ие, ой-білімі жеткілікті және үнемі нақты болатына сүйенеді.

Тоғызқұмалақ ойынының мәні – адамға үйлесімді (гармониялық) тәрбие беру, кез-келген жанның ақыл-ойын шыңдау, ми қызметін дамыту және қоғам алдындағы жауапкершілікті арттыру.

Тоғызқұмалақ-бабаларымыздың ұрпағына қалдырған баға жетпес сыйы, рухани құндылығы, аманаты. Бұл ойын ең жетілген спорт түрлерінің бірі ретінде адамзатты жаңа шыңдарға жетелейтін ойы кең, рухы биік, саналы тұлғаларды тәрбиелеудің қуатты құралы бола алады.

Зандылықтары:

- тоғызқұмалақ ережелерін қолданудың бір ізділігін қамтамасыз ету, жарыс өткізу жүйесін бір қалыпқа келтіру;
- спорттық шеберлікті және зияткерлік қабілетті арттыру;
- ұлттық ойынды халық арасында кеңінен насихаттау және ары қарай дамыту.

Ол арнайы тақтада екі адам арасында ойналады. Ойын тақтасы – 2 қазан, 18 отау, 162 құмалақтан тұрады. Ойын басында әр ойыншыға бір қазан, тоғыз отауға тоғыз-тоғыздан салынған сексен бір құмалақ тиесілі.

Алғашқы жүріс жасаған ойыншыны – бастаушы, қарымта жүріс жасаған ойыншыны – қостаушы деп атайды. Кейде бастаушы үшін – ақ жағы, қостаушы үшін қара жағы деген тіркестерді де қолданамыз.

Бұл жерде – №1 №2 №3 №4 №5 №6 №7 №8 №9 – отаулар.

Берілген диаграммада бастаушының отаулары төменгі жағында, ал қазандағы құмалақтар саны жоғарғы жағында орналасқан.

Жүріс жасау ерекшеліктері:

Жүріс ойыншылар тарапынан кезектесіп жүріледі. Жүрісті кімнің жасайтыны жеребемен немесе қарсыластардың келісімімен анықталады.

Жүріс жасау үшін өз жағыңыздағы отаулардың бірінен біреуін орнына қалдырып, қалған құмалақтарды қолға алып, солдан оңға қарай бір-бірлеп таратамыз. Тарату сәтінде құмалақтар өз отауларымыздан асып кететін болса, қарсыластың отауына таратамыз. Егер соңғы құмалақ қарсыластың тақ санды құмалағы бар отауына түсіп, ондағы құмалақтарды жұп қылса (2, 4, 6, 10, 12), сол отаудағы құмалақтар ұтып алынып, өз қазанымызға салынады.

Егер соңғы құмалақ қарсыластың жұп санды құмалағы бар отауына түсіп (3 құмалақтан басқа), тақ қылса немесе өз отауымызға түссе, құмалақ ұтып алынбайды.

Мәселен, жоғарыдағы тақтадағы алғашқы жағдайда бастаушы №7 отаудағы 9 құмалағын таратса, соңғысы қарсыласының №6 отауына барып түседі және ондағы 9 құмалақ соңғы құмалақпен 10 болып, ұтып алынады және қазанға салынады.

Отаудағы жалғыз құмалақ көрші отауға жүргенде орны бос қалады.

Жүріс жасаған кезде отауларға құмалақ салмай немесе 2-3 құмалақ бөліп

алып жүруге болмайды.

Тұздық алу ережесі.

Тоғызқұмалақ ойынында құмалақтан басқа ойында бір рет қарсыластың отауын ұтып алуға да болады. Оны ежелде – “тұзды үй”, қазіргі тілде – тұздық деп атайды.

Тұздық алу үшін жүріс жасаған кезде, қарсыластың екі құмалағы бар отауына таратқан құмалағыңыздың соңғысын түсіру керек.

Сонда сол отауда қалыптасқан 3 құмалақпен бірге отау да ұтып алынып, ойынның аяғына дейін сіздің меншігіңізге айналады.

Енді жүріс жасалған сайын тұздық алынған отауға түсетін бір құмалақ, міндетті түрде сіздің қазаныңызға салынып отырады.

Тұздық алынған отауға арнайы белгі қойылады. Жазбаша түрде – X деген шартты таңбамен белгіленеді.

Осы жағдайда қостаушы ойыншы №7 отаудағы 10 құмалағын тарату арқылы, соңғы құмалағын бастаушының №7 отауына түсіріп, ондағы 2 құмалақты үшеу етіп, осы құмалақтарды ұтумен қатар, осы отауға тұздық жариялайды.

Ендігі кезде бүкіл ойын барысында №7 отау – қостаушының меншігіне айналады.

Тұздық ойында бір рет алынады және №9 отадан ешқашан алынбайды.

Тұздық аттас отаулардан алынбайды.

Мысалы, жоғарыдағы диаграммадағы жағдайда қостаушы ойыншы №7 отадан тұздық алды, енді бастаушы ойыншы ойын барысында бұл отадан тұздық алуға қақысы жоқ.

«Атсырау» ережесі

Ойын аяқталуға жақындаған сайын әр ойыншының отауларындағы құмалақ таусыла бастайды. Әр құмалақ ұтып алынған сайын немесе тұздыққа түскен сайын қарсыластардың жүріс мөлшері кеми береді. Сондықтан ойын соңында қарсыластардың бірінің отауларында жүріс жасай алмайтын жағдай да кездеседі.

Ойыншылардың бірінің отауларындағы құмалақты бірінші таусып алып, жүріссіз қалуы – атсырау деп аталады.

Атсырауға ұшыраған ойыншының қарсыласы бұл жағдайда қосымша бір жүріс жасап, барлық құмалақтарды өз қазанына салып алады.

Осы тақтадағы жағдайда жүріс қостаушыдан. Ол №9 отаудағы 3 құмалағын таратады.

Осы жағдайда бастаушы отауларындағы барлық құмалақтарды (23құмалақты) қазанына салып, ойынның есебін жүргізеді.

Есеп 88-74, бастаушы ұтты.

Егер «атсырау» жағдайында қосымша жүріс жүрілген кезде, құмалақтар амалсыздан қарсыластың отауларының біріне түсіп, жүріс беретін болса, ойын әрі қарай жалғаса береді.

Егер ойыншы ойын барысында 82 құмалақ жинаса ойын бірден тоқтатылады.

Өз кезегінде бастаушы №1 отауға түскен 1 құмалақты жүреді. Қостаушы №9 отаудағы жалғыз құмалақты 1 отауға салады.

Ойынның толық нұсқасын Қазақстан Республикасы Тоғызқұмалақ Спорты Федерациясының сайтынан (<http://www.9kumalak.com/index.php/ereje>) көруге болады [35].

Дене шынықтыру мен бұқаралық спорт түрлерімен айналысу барысында басты назар аударатын мәселе – жаттығуларды орындау кезіндегі қауіпсіздік. Сондықтан да мұғалім/жаттықтырушы барлық жабдықтар мен снарядтардың жарамдылығы мен қауіпсіздігін мұқият қадағалауы қажет. Төменде бұқаралық спорттың жекелеген түрлері бойынша сақтауға тиісті қауіпсіздік ережелері ұсынылған:

- спортпен айналысуға келген білім алушы арнайы спорт киімдерін киіп, оның таза болуын қадағалауы;

- жаттығу басталарда білім алушы денесінің ыстығы көтеріліп т. б. аурулармен ауырып тұрса мұғалімге/жаттықтырушыға өз денсаулығы жайында ескертуі;

- спорт залында, алаңында дене тәрбиесі мұғалімі/жаттықтырушы ұсынған ойындарды және жаттығуларды орындау;

- спорт залдағы электр розеткалары мен электроциттеріне тиіспеу;

- спорт алаңында орнатылған, құрылған спорт құралдарын мұғалімнің/жаттықтырушының рұқсатынсыз тиіспеу ;

- гранат, кіші доп т. б. құралдарды алысқа және нысанаға лақтырған кезде қауіпті алаңға сырттан адам, не мал кіріп кеткен кезде жаттығуды тоқтату керек.

Жеңіл атлетика

1. Дене шынықтыру және спортпен шұғылданған кезде табаны резина аяқ киім кию керек.

2. Қысқа қашықтықтарда тек қана өз жолымен жүгіру қажет. Жүгіріп келе жатып кілт тоқтауға болмайды.

3. Ойлы-қырлы жерлерде кездескен кедергілерден (тас, құлаған ағаш, бұта, төмпешік т. б.) аспай-саспай өтуді есте сақтаған жөн.

4. Жүгіру, секіру, лақтыру алаңдарын көлденең кесіп өтуге рұқсат етілмейді.

5. Тырма мен күректі сабақ өтетін жерде қалдыруға болмайды. Тырма, күректі т. б. жабдықтардың үшкір жағын (жүзін) қаратып қоюға болмайды.

6. Спорт құралдарын (граната, диск, найза т. б) лақтырғанда, лақтыру бағытында адамның болмауын қарап, бақылап алу қажет.

7. Ұзындыққа, биіктікке секіретін алдында шұңқырдағы құмды майдалап, қопсытып алу керек.

8. Лақтырушының оң жағында тұруға, құралдарды рұқсатсыз алуға болмайды.

9. Лақтырған ядроны қағып алуға болмайды және ядроны лақтырар кезде жерге түсіріп алудан сақтану керек.

10. Жауын-шашында күндері лақтыратын құрал-жабдықтарды мұқият сүртіп, құрғатқаннан кейін пайдалану керек.

Гимнастика:

- белгілі бір спорт жабдығында гимнастикалық жаттығуларды бірнеше оқушы бір мезгілде орындауда жарақаттанып қалудан сақтану керек. Мысалы, 2-3 бала бірден барып кермеге асылуға болмайды;

- спорт құралдарында (үлкен және кіші ағаш ат, бөрене, керме, шығыршық, арқан, гимнастикалық қабырға т. б. жаттығу орындағанда) секіргенде жерге міндетті түрде екі аяқпен тізені бүгіп түсу керек;

- спорт жабдықтарында жаттығуды орындамас бұрын міндетті түрде олардың дұрыстығын тексеріп алу керек;

- тексерілмеген спорт жабдықтарында жаттығулар орындауға болмайды;

- мұғалімнің-жаттықтырушының көмегінсіз спорт құралдарында күрделі жаттығулар орындауға болмайды;

- дене шынықтыру жаттығуларымен шұғылданатын, спортпен айналысатын бала әр уақытта басқаларға үлгі болуы керек;

- денені қыздырып алмай күрделі жаттығуларды орындауға болмайтындығы есте ұстаңдар;

- гимнастикалық құрал-жабдықтарында тек қана мұғалімнің көмегімен жаттығу керек;

- жүгіріп келіп секіретін жолда және секіріп түсетін орында тұруға болмайды;

- секіріп түсетін жерлерге гимнастикалық төсеніш төсеу қажет;

- спорт жабдықтарынан (ат, бөрене, гимнастикалық қабырға) секіргенде, жерге міндетті түрде екі аяқпен түсу керек;

- жүріп немесе жүгіріп келе жатқан кезде және жаттығу орындау кезінде ара қашықтықты қатаң сақтау қажет;.

- гимнастикалық құрал-жабдықтардың қолдануға жарамдылығын анықтап алу қажеттілігін ұмытуға болмайды. Құрал-жабдықтардың таза болуын, тот баспауын қадағалап отыру керек. Снарядтарының бекітілуін мұқият тексеріп отыру қажет;

- арқан бойымен төмен түскенде екі қолымен кезек ұстап, екі аяқпен демеп, асықпай түсу керек;

- гимнастика сабағында міндетті түрде арнаулы киім кию қажет екенін ұмытуға болмайды;

- гимнастикалық таяқшамен немесе секіртпемен жаттығу орындағанда, оларды жақын тұрған балаларға тигізіп алмауды қатты ескеру керек.

Қазақстанда мектеп лигасы спорттық мектеп оқушыларының арасында қозғалыс ретінде – жалпы білім беретін ұйымдардағы жаңа форматтағы жоба болып табылады. Бұл жоба спорт түрлері бойынша мектеп командаларын құруға және неғұрлым көп білім алушыларды спортпен айналысуға және жарыстарға қатысуға тартуға бағытталған. Сонымен қатар, «Студенттер және оқушылар лигаларын қалыптастыру, студенттер мен оқушылар лигалары арасында спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу қағидаларын бекіту

туралы» Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 25 қаңтардағы № 78 бұйрығына сәйкес жүзеге асырылады [36].

Студенттер және оқушылар лигаларын қалыптастыру, студенттер мен оқушылар лигалары арасында спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу қағидалары келесідей:

1. Жалпы ережелер

1. Осы Студенттер және оқушылар лигаларын қалыптастыру, студенттер мен оқушылар лигалары арасында спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу қағидалары (бұдан әрі - Қағидалар) білім беру ұйымдарында студенттер және оқушылар лигаларын қалыптастыру тәртібін, студенттер мен оқушылар лигалары арасында спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін айқындайды.

2. Осы қағидаларда келесі негізгі түсініктер пайланылады:

1) оқушылардың спорттық лигасы (бұдан әрі - Оқушылар лигасы) оқушылар арасындағы спорттық қозғалыс. Оның мақсаты мектеп спортын танытуға ықпал ету, спорттың бір немесе бірнеше түрлерін дамыту, оқушылармен бірге спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу болып табылады;

2) студенттердің спорттық лигасы (бұдан әрі - Студенттер лигасы) студенттер арасындағы спорттық қозғалыс. Оның мақсаты студенттер спортын танытуға ықпал ету және спорт түрлерін дамыту, студенттермен бірге спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу болып табылады.

3. Студенттер және оқушылар лигаларының мақсаты - білім беру ұйымдарының білім алушыларын спортпен тұрақты шұғылдануға тарту.

4. Студенттер және оқушылар лигаларының міндеттері:

1) спорттың командалық ойын түрлерін дамыту және өскелең ұрпақ арасында салауатты өмір салтын насихаттау;

2) спорттың ойын түрлері бойынша білім беру ұйымдарының үздік оқушылар лигасының сынып-командаларын және студенттер лигасының топ-командаларын айқындау;

3) спорттың командалық ойын түрлерімен шұғылдануға (шағын футбол, волейбол, баскетбол және тағы басқалары) білім беру ұйымдарының білім алушыларын қатыстыру.

2. Студенттер және оқушылар лигаларын қалыптастыру тәртібі

5. Оқушылар лигасы жалпы білім беретін мектептер сынып-командаларынан (бұдан әрі - сынып-командалары) қалыптастырылады.

6. Оқушылар лигасына қатысуға сынып-командалар өтінімін дене шынықтыру пәнінің мұғалімі, жалпы білім беретін мектеп басшысы білім беру ұйымдарында сынып-командалар арасындағы спорттық жарыстардың іріктеу кезеңі басталғанға дейін күнтізбелік он күн бұрын береді.

7. Сынып-командалары жалпы білім беретін мектептердегі 6-11 сынып оқушыларынан қалыптастырылады. Сынып-командасына жалпы білім беретін мектептердегі бір сыныптың білім алушылары енгізіледі.

8. Студенттер лигасы техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі

және жоғары білім бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары білім алушыларының топ-командаларынан қалыптастырылады (бұдан әрі - топ-командалары).

Ескерту. 8-тармақ жаңа редакцияда - ҚР Білім және ғылым министрінің 25.01.2016 № 78 (алғашқы ресми жарияланған күнінен кейін күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі) бұйрығымен.

9. Студенттер лигасына қатысуға топ-командалар өтінімін дене шынықтыру пәнінің оқытушысы, білім беру ұйымының басшысы білім беру ұйымдарында топ-командалар арасындағы спорттық жарыстардың іріктеу кезеңі басталғанға дейін күнтізбелік он күн бұрын береді.

10. Топ-командалары дене шынықтыру пәні оқытушысының өтінімі бойынша техникалық-кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары білім алушыларынан қалыптастырылады. Топ-командасына білім беру ұйымдарының бір топ білім алушылары енгізіледі.

Ескерту. 10-тармақ жаңа редакцияда - ҚР Білім және ғылым министрінің 25.01.2016 № 78 (алғашқы ресми жарияланған күнінен кейін күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі) бұйрығымен.

3. Студенттер мен оқушылар лигалары арасында спорттық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі

11. Студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық іс-шараларға спорттық жарыстар жатады.

12. Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 9930 болып тіркелген Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрінің 2014 жылғы 4 қарашадағы № 74 бұйрығымен бекітілген Спорттық іс-шараларды өткізу қағидаларына сәйкес студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстар спорттың командалық ойын түрлері (шағын футбол, волейбол, баскетбол және тағы басқалары) бойынша оқудың бір жылғы сынып-командалары немесе топ-командалары арасында өткізіледі.

13. Студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстар келесі кезеңдер бойынша өткізіледі:

1) іріктеу кезеңі – білім беру ұйымдары жыл сайын қыркүйек пен қазан айлары аралығында өткізеді;

2) аудандық (қалалық) кезең – өңірлік ұйымдастыру комитеті (бұдан әрі - Өңірлік комитет) жыл сайын қараша айында өткізеді;

3) облыстық кезең – облыстық ұйымдастыру комитеті (бұдан әрі – Өңірлік комитет) жыл сайын наурыз айында өткізеді;

4) республикалық кезең – республикалық ұйымдастыру комитеті (бұдан әрі - Республикалық комитет) жыл сайын сәуір айында өткізеді.

14. Білім беру ұйымдарындағы сынып-командалары мен топ-командалары арасындағы спорттық жарыстардың іріктеу кезеңіне студенттер мен оқушылар лигаларына қатысуға өтінім берген барлық сынып-командалары мен топ-командалары қатысады.

15. Әрбір кезеңнің спорттық жарыстарының іріктеу қорытындысы

бойынша жеңімпаздар анықталады. Әрбір келесі кезеңге (аудандық (қалалық) облыстық, республикалық) студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың өткен кезеңдерінде жеңімпаз болған сынып-командалары мен топ-командалары өтеді.

16. Спорт жарыстарының республикалық кезеңінде студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың жеңімпаздары анықталады.

17. Студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың аудандық (қалалық), облыстық кезеңдерінің жеңімпаздарын облыстардың, республикалық маңызы бар қалалар мен астананың білім саласындағы жергілік атқарушы органдары, ал республикалық кезең жеңімпаздарын білім саласындағы уәкілетті орган марапаттайды.

18. Сынып-командалары мен топ-командалары арасындағы спорттық жарыстардың іріктеу кезеңін ұйымдастыруды үйлестіруді және өткізуді білім беру ұйымдарының басшысы, аудандық (қалалық), облыстық кезеңдерінде өңірлік комитет, республикалық кезеңде республикалық комитет қамтамасыз етеді.

19. Білім беру ұйымының басшысы:

1) білім беру ұйымдарындағы сынып-командалары мен топ-командалары арасындағы спорттық жарыстардың іріктеу кезеңін өткізу күнін;

2) білім беру ұйымдарындағы сынып-командалары мен топ-командалары арасындағы спорттық жарыстардың іріктеу кезеңін өткізу орнын;

3) білім беру ұйымдарындағы сынып-командалары мен топ-командалары арасындағы спорттық жарыстардың іріктеу кезеңі судьялар алқасының құрамын анықтайды.

20. Өңірлік комитеттің құрамын облыстардың, республикалық маңызы бар қалалар мен астананың білім саласындағы жергілікті атқарушы органдары анықтайды. Өңірлік комитет тақ саннан, кемінде 5 адамнан тұрады.

21. Өңірлік комитеттің төрағасын облыстардың, республикалық маңызы бар қалалар мен астананың білім саласындағы жергілік атқарушы органының басшысы тағайындайды.

22. Өңірлік комитет:

1) Республикалық комитетпен келісім бойынша студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың аудандық (қалалық), облыстық кезеңдерін өткізу күнін;

2) студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың аудандық (қалалық), облыстық кезеңдерін өткізу орнын;

3) студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың аудандық (қалалық), облыстық кезеңдері судьялар алқасының құрамын анықтайды.

23. Республикалық комитеттің құрамын білім саласындағы уәкілетті орган мәдениет және спорт саласындағы уәкілетті орган бірлесіп анықтайды. Өңірлік комитет тақ саннан, кемінде 7 адамнан тұрады.

24. Республикалық комитеттің төрағасын білім саласындағы уәкілетті

орган анықтайды.

25. Республикалық комитет:

1) дене шынықтыру және спорт саласындағы уәкілетті органмен және жарыстар өткізілетін спорт түрлері жөніндегі республикалық федерациялармен бірлесе отырып студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың республикалық кезеңін өткізу күнін;

2) студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың республикалық кезеңін өткізу орнын;

3) студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың республикалық кезеңіне қатысатын сынып-командалары мен топ-командалары санын;

4) студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстардың республикалық кезеңі судьялар алқасының құрамын анықтайды.

26. Қатысушылардың өмірі мен денсаулығын сақтауды, сондай-ақ жарыста медициналық қызметкерлердің, судьялардың, іріктеу кезеңіне арналған спорт жарыстарын өткізу кезінде қажетті спорттық мүкәммал және жабдықтардың болуын білім беру ұйымдарының басшысы, аудандық (қалалық), облыстық кезеңдерде – Өңірлік комитет, республикалық кезеңде – Республикалық комитет қамтамасыз етеді.

27. Білім беру ұйымдары спорттық жарыстардың тиісті кезеңі басталғанға дейінгі күнтізбелік он күн бұрын келесі құжаттарды ұсынады:

1) сынып-командалары үшін осы Қағидаға 1-қосымшаға сәйкес, ал топ-командалары үшін осы Қағидаға 2-қосымшаға сәйкес нысан бойынша өтінім;

2) әрбір қатысушының нотариалды расталған жеке куәлігінің (туу туралы куәлігінің) көшірмесі;

3) әрбір қатысушының тұрғылықты жері бойынша медициналық мекеменің мөртабаны және терапевт-дәрігердің қолы қойылып расталған денсаулығы туралы медициналық анықтама.

Аталған құжаттар спорт жарыстарының аудандық (қалалық), облыстық кезеңдеріне қатысу үшін Өңірлік комитетке, ал спорт жарыстарының республикалық кезеңіне қатысу үшін Республикалық комитетке ұсынылады.

4. Студенттер және оқушылар лигаларын қаржыландыру.

28. Аудандық (қалалық), облыстық кезеңдегі студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы іріктеу спорттық жарыстарын ұйымдастыруды және өткізуді қаржыландыру жергілікті бюджетте қарастырылған қаржы шеңберінде жүзеге асырылады.

29. Республикалық кезеңдегі студенттер мен оқушылар лигалары арасындағы спорттық жарыстарды ұйымдастыруды және өткізуді қаржыландыру республикалық бюджетте қарастырылған қаражат шеңберінде жүзеге асырылады.

Ұсыныстар:

1. Әр түрлі спорт түрлері бойынша спорттық мектеп лигаларын насихаттау, лига қатысушыларын спорттың Мектеп фестивалі тәрізді шаралармен қамту.

2. Спорттық мектептің лигасы жарыстарының кестесін он-лайн режимде қадағалап отыруға мүмкіндік беретін ақпараттық алаңдар құру. Спортта биік нәтижелерге жеткен ең үздік спортшыларды марапаттау және осындай ақпаратты мектеп сайтында, әлеуметтік желілерде тарату.

3. Спорт секцияларына қатысатын балалардың және жасөспірімдердің әлеуетін белсенді пайдалану, олардың арасынан спортта неғұрлым дарындыларын анықтауға көңіл бөлу.

4. Мектеп лигасына келесі топ балаларын тартуға баса назар аудару:

- мүгедек балалар;
- денсаулық мүмкіндігі шектеулі білім алушылар;
- көп балалы отбасынан шыққан балалар;
- аз қамтылған отбасының балалары мен толық емес отбасынан шыққан балалар;

- жетім балалар; ата-анасының қамқорлығысыз қалған балалар.

5. Бастауыш сынып білім алушыларынан мектеп лигасын құру.

6. Білім алушылардың қызығушылықтары бойынша ұлттық спорт түрлерін қамтитын мектеп лигаларын құру (тоғыз-құмалақ, бестас-асық, бәйге, лапта), сонымен қатар «Ақ бидай» тәрізді спорттың бұқаралық ұлттық түрлерінен және спорттық ойындардың жаңа түрлерінен (Го, спорттық бридж, компьютерлық спорт, флорбол, футзал) және басқалар.

Білім беру ұйымында спорттық мектеп лигасын құрудың алгоритмі:

1-қадам. Мектеп лигасын ұйымдастыруды, командалар құруды мектептің дене шынықтыру мұғалімдеріне жүктеу.

2-қадам. Командалық спорт ойындарының түрлерін таңдау.

3-қадам. Спорттық ойындарға қажетті арнайы спорт құралдарын, командалық спорт киімдерін дайындау.

4-қадам. Спорт түрлері бойынша командаларға сәйкес келетін деңгей ойыншыларын іріктеуді жүзеге асыру.

5-қадам. Жаттығулар кестесін жасау.

6-қадам. Спорттық жобаларды ұйымдастыруға, қолдауға, дамытуға және іске асыруға басшылық жасау үшін Мектеп лигасының кеңесін құру. Мектеп лигасының кеңесінің құрамына ата-аналар қауымдастығы, қамқорлық кеңесі өкілдерін, әр түрлі спорт түрлерінен белгілі адамдарды, кәсіби спортшыларды тарту.

7. Балалар-жасөспірімдер клубтарында, дене шынықтыру дайындығының балалар-жасөспірімдер клубтарында жаттығатын білім алушылардың әлеуетін қолдану.

8. Спорттық мектеп лигасының іс-әрекеті – ең алдымен балалар мен олардың ата-аналарының мүддесіне қызмет ету.

9. Шетелдік тәжірибені кеңінен қолдану:

- бастауыш сыныптарда мектепшілік және мектепаралық командалық жарыстардың бағдарламаларын әзірлеу бойынша (Швеция), 1-2-сыныптар, 3-4-сыныптар, 5-6-сыныптар (Жапония) деңгейлер бойынша, мектеп стадионында 6-14, 15-18 (Бельгия);

- мектептердің және спорт клубтарының ынтымақтастығы бойынша (Германия), мектеп клубтарын құру бойынша (АҚШ);

- балаларды дамыту үшін спорт бағдарламаларын жүзеге асыруға ата-аналарды тарту (Австралия);

- қалалық саябақтарды спорт алаңы ретінде және отбасылық старттар өткізу үшін қолдану (Қытай);

- мектептің білім алушыларынан дене шынықтыру мен спорттың ұлттық, дәстүрлі түрлерінен және білім алушылардың таңдауы бойынша командалар құру (Қытай);

- білім алушылардың ынтасын арттыру үшін: шаңғы бойынша курстар, спорт апталықтары, суда жүзу апталықтары, туризм күндері, қызығушылығы бойынша топтар (Австрия), мектептің жыл сайынға көпшілік ойындары (Бельгия);

- спорттық-салауатты өмір салтын теледидардан насихаттау (Италия).

10. Бұқаралық спартакиадалар, спорт түрлері бойынша турнирлер, «Тұңғыш Елбасы – Ұлт көшбасшысы тестерін» тапсыру айлығын, отбасылары арасында «Анам, әкем және мен – спорттық отбасымыз» жарыстарын және басқаларды өткізудің қазақстандық дәстүрін дамыту.

11. «*Qazaqstan Zhastar FEST*», «Ұлттық ойындар – ұлт тәрбиесінің өзегі» «*ALTYN URPAQ*», «*ALTYN URPAQ*», «*АРҚА АЛАН*» тәрізді инновациялық жобаларды өзектендіру.

Осылайша, орта білім беру ұйымдарында спорттық мектеп лигаларының спорттық-бұқаралық жұмыста:

- әр мектептің барлық балаларын спорт түрімен қамту;

- білім алушылардың арасында дене шынықтыру мен спортты насихаттаудың тиімді формасы ретінде, мектеп лигасы жұмысының және спорттық іс-шаралар жүйесінің жыл бойы жұмыс істеуі;

- білім алушылардың денсаулығын нығайтуға, физикалық дамуға ұмтылуын ынталандыру ең маңызды мәселе болуы тиіс.

Қорытынды

Қазіргі кездегі қазақстандық қоғамдағы бұқаралық спорттың дамуы – бұл аса маңызды мәселе. Еліміздің азаматтарының, ең алдымен балалар мен жастар денсаулығының нашарлауын тежеу, салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша түбегейлі шаралар қабылдау қажет. Сондықтан, дене шынықтыру, спорт және туризм құралдарының көмегімен бекітілген салауатты өмір салтымен қалыптастыру және дене шынықтыру белсенділігінің жоғары деңгейін сақтау мәселесі өте өзекті болып табылады.

Қолданыста бар материалдардың талдауы көрсеткендей, жастардың неғұрлым көпшілігін қамту үшін баскетбол, волейбол, футбол және басқа да бұқаралық спорт түрлері бойынша мектеп лигасы жұмысын дамыту жандандырылып отыр. 2019 жылы Жастар жылы аясында «Қазақстан Жастар Фест» жобасы жүзеге асырылды және бұл жобаның жүзеге асыруына аймақтар белсенді атсалысты және қолдау көрсетті. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Ұлттық ғылыми-практикалық дене тәрбиесі орталығы 2011 жылдан мектеп білім алушылары және колледж оқушылары арасында Спартакиадалар, республикалық Универсиадалар, мектептік және студенттік турнирлер, спорт түрлері бойынша ұлттық студенттік және ұлттық мектеп лигаларының жарыстарын өткізеді.

Спорт түрлері бойынша спартакиадалар, әр түрлі турнирлер, «Бірінші Президент – Ұлт Көшбасшысы тестерін» тапсыру айлықтарын, отбасылары арасында «Анам, әкем және мен – спорттық отбасымыз» спорттық жарыстарын, жаппай жүгіру және басқа да іс-шаралар өткізу дәстүрге айналды және оларға жыл сайын 2 млн артық адам қатысады.

Қазақстанның тәуелсіздік алғаннан бергі кезеңінде 20-дан астам ұлттық спорт түрі белсенді дами бастады.

Білім беру ұйымдарының білім беру бағдарламаларына ұлттық спорт түрлерін енгізу дене шынықтыру мен спортты дамыту бағыттарының бірі болып табылады. Ұлттық спорттың барлық түрлері жастардың бойында дала табиғатымен, басқа ұлттардың мәдениетімен бірлікте физикалық және рухани қасиеттерін дамытуға, жастардың мақсатқа қол жеткізу еркін, күш-жігерін тәрбиелеуге бағытталған.

Бұқаралық спорт жұмысы көптеген маңызды мәселелерді шешуге көмектеседі. Оларды шешудің табыстылығы мектептегі әдістемелік жұмысты дұрыс, нақты жоспарлау мен ұйымдастыруға байланысты болады және бұл жұмысқа мектеп әкімшілігі, сынып жетекшілері, мектептің медициналық қызметкері, ата-аналар белсенді қатысады. Демек, спорттық іс-шаралар тәрбиелік, дайындық және коммуникативтік функцияларды жүзеге асырумен қатар, қоғамның мүддесіне қызмет ететін іс-әрекет болып табылады. Бұл әсіресе балалық шақта неғұрлым айқын байқалады, себебі білім алушыларды спорттық-сауықтыру іс-әрекеттері сабақтан тыс уақытта жүргізіледі және сыныптан тыс жұмыстар арқылы жүзеге асырылады.

Білім алушылар осындай бұқаралық іс-шараларға қатысу арқылы дамиды, өздерінің қозғалыс белсенділігін және қозғалыс сапасын көрсетеді. Қозғалыс белсенділігі баланың эмоционалдық жағдайына қолайлы әсер етеді, зиянды әдеттерге «тұрақты» иммунитет тәрбиелейді.

Бұқаралық спортта адамның танымдық, құндылық-бағдарлы, қарым-қатынасты және т. б. қызметінің барлық дерлік түрлері ұсынылған. Сондықтан дене шынықтыру процесінде адамның сана-сезімін және мінез-құлқын қажетті бағытта қалыптастыруға болады. Спорттық іс-шаралар процесінде қатысушылардың ой-сана тәрбиесі және адамгершілік қасиеттерінің дамуы жүзеге асырылады, сонымен қатар олар адамның бойында оның басқа адамдарға, қоғамға, өз-өзіне қарым-қатынасын анықтайтын әлеуметтік-құндылықты қасиеттерді қалыптастыруға бағытталады.

Ойындар мен спорттық жарыстарда ұжымдық мінез-құлық нормаларын қалыптастыруға қажетті мол мүмкіндіктер бар. Әр түрлі командалық функцияларды меңгере отырып, білім алушылар өзінің мінез-құлқын ұйымдастыруды үйренумен қатар, жолдастарының іс-әрекеттеріне белсенді әсер ете алады және ұжымының міндеттерін өзінің жеке міндеттері ретінде қабылдау санасы дамиды.

Сыныптан тыс дене шынықтыру-сауықтыру және мектептегі спорттық-бұқаралық жұмысты ұйымдастыру бойынша қозғалған мәселелер бұл жұмыс түрлерінің көпқырлылығын және әдістерін көрсетеді. Әрине, бұл жұмыс мектептің педагогикалық ұжымының, әсіресе дене тәрбиесі мұғалімдерінің қажырлы еңбегін талап етеді.

Сондықтан, кез-келген дене шынықтыру-спорттық және басқа да іс-шараларды өткізудің басты бағыты, ең алдымен білім алушылардың өздерінің қызығушылықпен қатысуы болуы тиіс. Дене шынықтыру-сауықтыру іс-шараларын ұйымдастыру бойынша жұмыс ретсіз және бақылаусыз болуы керек.

Спорттық-бұқаралық іс-шараларды ұйымдастыру барысында балалардың жас кезеңдерін және дене дайындығы ерекшеліктерін ескеру қажет.

Мектептегі бұқаралық спорт базалық дене шынықтыру дайындығын қалыптастыруға және жалпы дене әрекет қабілеттілігі арқылы өткізілетін спорттық нәтижелерге қол жеткізуге бағдарланған.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Международная хартия физического воспитания и спорта (Принята в г. Париже 21.11.1978 на 20-ой сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО) <http://docs.cntd.ru/document/1900833>
2. Европейский манифест «Молодые люди и спорт». Настольная книга спортивного менеджера : справ. пособие / [авт.-сост.: Золотов М.И. [и др.]] ; Рос. гос. акад. физ. культуры, Моск. гос. акад. физ. культуры. - М.: ФОН, 1997. - 518 с.
3. Зуев В.Н. Регулирование нормативно правовых документов в международной сфере физической культуры и спорта. - СПб., 2001
4. <https://repo.kspi.kz/bitstream/handle/item/290/Fizicheskoe%20vospitanie%20i%20sport%20v%20stranaj%20zapadnoi%20evropi.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
5. http://www.bguor.ru/subjects/ae-umk-history/html/rights/html_pages/h7/h7_2.html
6. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта. // Теория и практика физической культуры. –1999. – №4. – С.45-49.1- 113
7. Физическое воспитание в США: путь к здоровью нации. <https://topspinsport.ru/articles/fizicheskoe-vospitanie-v-ssha-put-k-zdorovyu-natsii/>
8. Чжан Л. Физическое воспитание в школах Китая на пороге 21 века / Чжан Лянжуй // Физкультурное образование Сибири. - 1995. - № 2.
9. Программа развития физической культуры и спорта в образовательных учреждениях КНР. -Пекин: Министерство образования КНР, 1990.
10. До Кеон Ву (Do Keon Woo). Управление физической культурой в странах Дальневосточной Азии: автореф. дис. ...канд. пед. наук / Кеон Ву До. – СПб., 2000. – 36 с.
11. Нестеров А. А. Цели и содержание физического воспитания учащихся общеобразовательных школ стран Азии (Япония, Корея, Китай) / А.А. Нестеров, М.Н. Забурдаева // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. - 2006. - N 6.
12. Пасюков П.Н. Физическая культура и спорт как фактор сохранения национальной культуры сахалинских корейцев / П.Н. Пасюков // Историко-культурное и спортивно-прикладное развитие национальных видов спорта в России: опыт регионов: матер. всерос. науч.-практ. конф. – Якутск, 2009. – С. 205–215.
13. Зайнутдинов Линар, Ланда Бейниш | Школьный спорт за рубежом https://spo.1sept.ru/view_article.php?ID=200802312
14. https://mel.fm/mirovoy_opyt/9582430-physical_edu
15. Қазақстан Республикасының «Дене шынықтыру және спорт туралы» Заңы 2014 жылғы 3 шілдедегі № 228-V ҚРЗ (өзгертулермен және толықтырулармен 01.04.2019).

16. Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 11 қаңтардағы № 168 Жарлығы.

17. Қазақстан Республикасында 2019-2025 жылдарға мектептік және студенттік спортты дамыту тұжырымдамасы.

18. «Қазақстан Республикасындағы халықтың дене тәрбиесі даярлығының Президенттік сынамалары туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы 1996 жылғы 24 маусым N 774.

19. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне дене шынықтыру және спорт мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына ақпараттық-тұжырымдамалық шолу. Нұр-Сұлтан қ. 2019 жыл қазан

20. <https://kstnews.kz/news/kazakhstan/item-53253>

21. <https://inbusiness.kz/ru/news/o-razviii-massovogo-sporta-rasskazhet-aktoty-raimkulova>

22. <https://www.azbyka.kz/statya-massovye-i-nacionalnye-vidy-sporta>

23. <http://www.zakon.kz/196179-massovyjj-sport-v-kazakhstane.html>

24. <http://kitazija.narod.ru/sport.html>

25. <http://www.km.ru/sport/73814>

26. http://lib.tarsu.kz/rus/all.doc/Elektron_res/PPS/Alimbekova_Zheke_tulga.pdf

27. <http://cfk.perm.ru/wp-content/uploads/2017/02/metod-rekomend-shsk.pdf>

28. Формирование у младших школьников универсальных учебных действий в процессе обучения «Школе мяча» Вестник ЧГПУ им. И. Я. Яковлева. 2019. № 1(101)]

29. Дусавицкий А. К., Кондратюк Е. М., Толмачева И. Н., Шилкунова Э. И. Урок в начальной школе. Реализация системно-деятельностного подхода к обучению : книга для учителя. – М. : Вита-пресс, 2012. – 288 с.

30. Кудрявцев М. Д. Особенности применения методики обучения младших школьников двигательным действиям на основе теории учебной деятельности // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 7. – С. 55–57.

31. <https://infourok.ru/metodika-obucheniya-igri-v-futbol-detey-v-vozzraste-let-2106124.html>

32. <http://sdyusshor19.kz/blmsheler/voleybol/12-voleybol.html>

33. <https://bigox.kz/volejbol/>

34. <https://e-history.kz/kz/news/show/1065/> © e-history.kz

35. <http://www.9kumalak.com/index.php/ereje>

36. https://tengrinews.kz/zakon/pravitelstvo_respubliki_kazahstan_premier_ministr_rk/obpazovanie/id-V14H0010192/

Мазмұны

Кіріспе.....	3
1 Шетелдерде дене тәрбиесін ұйымдастыру формалары және мектеп спортының дамуы.....	5
2 Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорт түрлерінің (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) қазіргі жағдайы.....	25
3 Орта білім беру ұйымдарындағы бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) спорттық мектеп лигасын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар.....	49
Қорытынды.....	89
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.....	91

Введение

Актуальность

Сегодня наша страна ставит перед собой новые масштабные задачи по социальной модернизации, формированию инновационной индустриализации и экономической интеграции. Перед казахстанским обществом поставлено цель – в третьем десятилетии XXI века войти в число 30-ти развитых стран мира. В настоящее время здоровье народа – это неотъемлемая составляющая успеха Казахстана в достижении своих стратегических целей. Здоровый образ жизни и принцип солидарной ответственности человека за свое здоровье является главным в государственной политике.

Однако в целях спортивного развития обучающихся организациями образования республики недостаточно используется потенциал спортивных школьных лиг. Не все школы городов и регионов Казахстана регулярно и результативно участвуют в соревновательном годовом цикле, в том числе, не все возрастные группы.

Не в полной мере в лиге расширяется круг новых видов спорта, в числе которых интеллектуальные – Го, спортивный бридж, компьютерный спорт.

Мало инициатив по созданию школьных любительских спортивных лиг, например, по водным видам спорта (водное поло, плавание, синхронное плавание), зимним видам спорта (хоккей, конькобежный спорт), игровым (флорбол, регби, бадминтон, гандбол, баскетбол 3х3) и др. для массового вовлечения обучающихся в спорт и формирования устойчивой потребности в физической культуре и здоровом образе жизни.

Развитие спорта и массовой физической культуры является особым приоритетом молодежной политики, что подтверждается целым рядом государственных нормативно-правовых актов. Согласно Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы, в Казахстане продолжится работа по увеличению охвата школьников массовыми видами спорта. В школах будет обновлен спортивный инвентарь и решен вопрос по размещению спортивных залов, в том числе за счет быстровозводимых конструкций. Также каждая школа будет обеспечена спортивным залом. Будут развиваться национальные спортивные лиги по национальным и массовым видам спорта, Спартакиада школьников по зимним и летним видам спорта.

Целью разработки методических рекомендаций является методические обеспечение педагогов организаций среднего образования по организации школьной спортивной лиги по массовым видам спорта (футбол, волейбол, баскетбол и др.)

Исходя из цели рекомендаций поставлены следующие задачи:

- изучить организационные формы физического воспитания и развития школьного спорта в зарубежных странах;
- рассмотреть современное состояние массовых видов спорта в организациях среднего образования Республики Казахстан;

- разработать методические рекомендации по организации школьной спортивной лиги по массовым видам спорта (футбол, волейбол, баскетбол и др.) в организациях среднего образования.

Нормативно-правовой базой для написания методических рекомендаций является Концепция развития физической культуры и спорта Республики Казахстан до 2025 года и Концепция развития школьного и студенческого спорта в Республике Казахстан на 2019-2025 годы.

Концепция развития физической культуры и спорта Республики Казахстан до 2025 года стратегически важным документом, определяющим приоритеты развития отрасли физической культуры и спорта, базирующейся на общей цели по формированию здоровой нации, выбирающей спорт и здоровый образ жизни, является (далее – Концепция), направленная на развитие массового спорта; развитие спорта высших достижений; совершенствование системы подготовки кадрового потенциала отрасли.

Концепция развития школьного и студенческого спорта в Республике Казахстан на 2019-2025 годы представляет собой совокупность государственных и общественных форм организации физкультурно-спортивной деятельности, осуществляемой в целях умственного и физического совершенствования школьной и студенческой молодежи, удовлетворения ее интересов и потребностей, подготовки спортивного резерва для сборных команд Казахстана по различным видам спорта.

Кроме этого, в работе использованы материалы, подготовленные Национальным научно-практическим центром физической культуры по современному состоянию массовых видов спорта в организациях среднего образования.

Работа состоит из введения, трех глав и заключения.

1 Организационные формы физического воспитания и развития школьного спорта в зарубежных странах

В международно-правовых документах, регулирующих вопросы спорта, термин «физическая культура» не встречается. В них речь идет о физическом, эстетическом и нравственном воспитании и спорте.

Наиболее важными международно-правовыми актами в сфере физического воспитания и спорта являются:

- *Международная хартия физического воспитания и спорта*, провозглашенная Генеральной конференцией ООН в Париже 21 ноября 1978 года;

- *Спортивная хартия Европы*, принятая 7-й конференцией министров по спорту европейских стран в г. Родосе (Греция) 15 мая 1992 года;

- *Европейский манифест «Молодые люди и спорт»*, принятый конференцией министров по спорту европейских стран в Лиссабоне 18 мая 1995 года;

- *Декларация участников европейской конференции «Спорт и местное управление»*, принятая в г. Годоло (Венгрия) 3 февраля 1996 года;

- *Резолюция 9-й Европейской конференции министров спорта*, принятая в Братиславе 31 мая 2000 года.

Международная хартия физического воспитания и спорта провозглашена Генеральной конференцией ООН с целью поставить развитие физического воспитания и спорта на службу прогрессу человечества, содействовать их развитию и побуждать правительства, неправительственные компетентные организации, работников просвещения и отдельных лиц руководствоваться ею, распространять ее и применять [1].

Согласно статье 1 Хартии, занятие физической культурой и спортом – основное право каждого человека.

Статья 2 Хартии устанавливает, что физическое воспитание и спорт являются важным элементом непрерывного образования в общей системе образования. Они должны развивать у каждого человека природные способности, волю, выдержку и способствовать его полному включению в общество. Непрерывность занятий физической культурой и спортом должна обеспечиваться в течение всей жизни человека в рамках всеобщего, непрерывного и демократического образования. Физическое воспитание и спорт обогащают общество на разных уровнях: на уровне отдельного человека они содействуют сохранению и улучшению здоровья, разумному проведению досуга, дают человеку возможность лучше переносить неудобства современной жизни. На уровне общества они развивают спортивный дух (честная игра), который и за пределами спорта необходим для жизни общества.

Статья 3 Хартии устанавливает, что программы физического воспитания и спорта должны отвечать потребностям отдельных лиц и общества в целом. Поэтому они должны разрабатываться с учетом индивидуальных особенностей, а также организационных, культурных, социально-экономических и

климатических условий каждой страны. Приоритет должен отдаваться группам общества, находящимся в неблагоприятном положении. Спортивно-зрелищные состязания должны оставаться на службе воспитательного спорта, высшим проявлением и примером которого они являются. Спорт должен быть свободен от коммерческого влияния, основанного на стремлении к наживе.

Спортивная хартия Европы и Европейский манифест «Молодые люди и спорт» рассматривают спорт с позиций гуманизма и терпимости, идеалам которых служит Совет Европы. Понятие «молодые люди» в Манифесте относится к лицам, не достигшим совершеннолетия согласно национальному законодательству. Манифест провозглашает, что спорт должен быть доступен всем молодым людям [2].

Детско-юношеский спорт в зарубежных странах

В большинстве стран Западной Европы цели и задачи развития детско-юношеского спорта, физического воспитания учащейся молодежи формируются на разных уровнях: в Бельгии, Италии, Люксембурге, Португалии, Франции – на государственном, в Германии, Испании, Швейцарии – региональном или местном. Но при всех этих подходах в странах Европейского содружества (ЕС), Австрии, Швейцарии и скандинавских странах на первое место поставлены личность ребенка и молодого человека, их социальное развитие, спортивное и социально активное действие [3].

Большую помощь в области физической культуры и спорта оказывает Совет Европы – старейшая и крупнейшая из европейских правительственных организаций. Исходя из положений Европейской конвенции о культуре, принятой еще в 1940 году, она закрепила за каждым человеком право на занятие спортом. С 1978 года в Совете Европы работает Комитет по развитию спорта. В начале 1970-х годов получило признание масштабное общеевропейское движение «Спорт для всех». Это явление было отражено в Хартии европейского спорта для всех в 1975 году в Брюсселе.

В рамках этой Хартии каждые три года на конференциях встречаются министры по спорту. В 1991 году было решено, что ближайшим приоритетом в области европейского спорта должна стать программа взаимопомощи странам Центральной и Восточной Европы. Эта деятельность отражается в обширной программе развития спорта в этих странах под названием «Спринт» (спортивная реформа, инновация, подготовка).

Программа «Спринт» состоит из двух основных элементов:

а) мобильные семинары, посвященные проблемам конкретных стран, которые служат детальному и подробному обсуждению новых принципов руководства, демократии в спорте, массового спорта и т.д.;

б) многосторонние семинары по общим вопросам.

Таким образом формируется гармоничное и равноправное европейское пространство для развития массового и детско-юношеского спорта.

Все европейские страны придерживаются единого мнения в отношении спортивных ценностей: никаких манипуляций спортсменами для достижения

политических целей, всемерная поддержка идеи оздоровительного «спорта для всех», усиление значения спорта в воспитании молодежи [1].

В мае 1995 года в Лиссабоне на конференции европейских министров, отвечающих за спорт, был принят Европейский манифест «*Молодые люди и спорт*». В нем продекларировано, что предоставление обществом возможности молодым людям заниматься спортом должно привести не только к конструктивному использованию свободного времени, но и к решению таких социальных проблем, как нетерпимость, агрессивность, алкоголизм, к лечению социальных болезней общества. Выражено также стремление к поощрению новых партнерских отношений, чтобы вовлечь молодых людей в процессы самообразования, самосовершенствования и самовыражения через спорт.

С 1972 года функционирует Международная федерация школьного спорта (ИСФ). Она объединяет 61 национальную школьную организацию. Федерация поддерживает развитие контактов между школьной общественностью различных стран, организует проведение международных школьных соревнований с целью создания лучшего обоюдного взаимопонимания. Один раз в два года ИСФ проводит соревнования по футболу, гандболу, баскетболу, волейболу, кроссу и лыжным гонкам. Один раз в четыре года проводится гимназиада, в программу которой включены соревнования по традиционным видам спорта (легкой атлетике, плаванию, гимнастике), составляющим основу универсиад и Олимпийских игр.

В мае 1992 года на 7-й конференции на Родосе была принята новая Спортивная хартия Европы и резолюция по спортивному сотрудничеству. Признавая, что государственные органы должны наладить взаимное сотрудничество со спортивным движением с целью поддержки ценностей и преимуществ спорта, конференция отметила их большую работу во многих странах Европы по поддержке физкультурно-спортивного движения путем реализации специальных программ.

В Австрии это программа «Ози спорт», ориентированная на партнерство молодых семей, учителей, тренеров; их объединяют клубы, где детям прививают навыки физической культуры [4].

Физическое воспитание школьников в *Финляндии* строится на концепции оздоровительной направленности. Ее разработчики преследуют цель сформировать у обучающихся мотивы, которые обеспечивали бы им участие в физической активности в течение всего жизненного цикла. Основной установкой является воспитание активного стиля жизни, который согласуется с требованием выращивания здорового поколения. По убеждению финских специалистов, школа должна обеспечить возможность участия детей и подростков в различных формах внеклассной и внешкольной спортивной активности (деятельности). По их мнению, наиболее важным является не только и не столько овладение детьми и молодежью этими умениями, сколько обеспечение условий участия их в разнообразных формах двигательной активности.

В Финляндии существует Ассоциация физкультурно-оздоровительной работы с дошкольниками и молодыми матерями. Ассоциация предлагает несколько курсов: «Гимнастика для малышей» – от месячного возраста до двух лет; «Взрослый ребенок» – от 2 до 4 лет, «Волшебная гимнастика» – от 4 до 6 лет.

В Великобритании эффективно действует программа «Фанфит Персея», призванная одарить малышей гибкостью, координацией, закалкой. Для детей, успешно осваивающих программу, предусмотрены золотые, серебряные, бронзовые медали.

В Австралии широко внедряется программа «Дети и спорт». Ее лозунг – «Использовать спорт для развития детей, а не детей для развития спорта». Эта программа субсидируется правительством. К реализации программы привлечены школы, спортивные клубы, союзы, родители. Модель спортивного развития включает особый раздел для самых маленьких – их учат навыкам метания, удара по мячу, бега, плавания, подвижных игр.

В Бельгии, Германии, Люксембурге, Франции в школах придерживаются официальных программ и директив по физическому воспитанию.

В Великобритании, Норвегии, Швеции, Финляндии существует свобода выбора как методов, так и содержания спортивных занятий. К составлению учебной программы привлекаются ученики старших и выпускных классов. Содержание занятий в этих случаях охватывает практически все известные виды спортивной деятельности и физические упражнения.

В последние десятилетия во многих странах Западной Европы спорт начал вытеснять физическое воспитание (школьные уроки). Во многих странах практикуются обязательные факультативные занятия спортом по выбору, с учетом склонностей учащихся, в послеобеденное, свободное от уроков время в школьных спортивных объединениях или союзах [5].

В Швеции насчитывается более 40 тыс. спортивных клубов (при населении около 9 млн человек). Членство в клубах открытое, доступное для всех желающих. Шведы занимаются в этих клубах целыми семьями: иногда родители выступают в роли тренеров (инструкторов), а их дети занимаются в числе их «подчиненных». Членом клуба может стать как спортсмен высшей квалификации, так и люди, использующие спорт как средство повышения физической подготовленности и одновременно как средство расширения круга общения.

В спортивных клубах занимаются 2,5 млн человек, что составляет более четверти всего населения. Среди молодежи процент занимающихся в клубах еще выше: 70% юношей и 50% девушек в возрасте до 19 лет.

Наиболее популярным видом спорта в Швеции является футбол. Здесь насчитывается 3,5 тыс. клубов и 700 тыс. футболистов-любителей. Трудно найти школьника, который бы ни разу не ударил по мячу. Популярны традиционные зимние виды спорта, прежде всего лыжи, хоккей, спортивное ориентирование, а также летние – гимнастика, легкая атлетика, гольф и др.

Все дети и молодые люди, приступившие к занятиям спортом, нуждаются в поддержке и поощрении. Здесь многое зависит от инструкторов, работающих в спортивных клубах, как правило, на добровольных началах, которых в Швеции насчитывается более 450 тыс. [5].

В начальной и старших классах средней школы спорту и физическому воспитанию уделяется большое внимание: 2–3 и 1–3 занятия в неделю соответственно. Помимо этого, имеется обширная программа внутри- и межшкольных соревнований, подготовка к которым ведется круглый год. В стране около 1800 школьных спортивных клубов. Межшкольные соревнования проводятся на местном, региональном и общенациональном уровнях. На региональном уровне действует 23 школьных спортивных ассоциации. В общенациональном масштабе их деятельность координирует Шведская ассоциация школьного спорта.

Характерным примером коренной перестройки школьного спорта является *Германия* [6].

В документе «Вторая программа действий в интересах школьного спорта» рассматриваются взаимоотношения школьного и клубного спорта. В Германии учащиеся, проявляющие интерес и способности, занимаются в школьных спортивных секциях и добровольных обществах, которые функционируют в тесном контакте со спортивными клубами.

В качестве важных задач сотрудничества называются, в частности, поиск, отбор и содействие одаренным в спортивном отношении детям, а также «действенная помощь учащимся, отстающим в физическом развитии». В решении этих задач принимают активное участие преподаватели спорта, работающие в клубах и федерациях. По характеру спортивной деятельности возможности для занятий, предоставляемые клубными секциями, подразделяются следующим образом: 347 вариантов – занятия определенным видом спорта с соревновательной ориентацией; 260 вариантов – занятия определенным видом спорта как форма активного отдыха.

В Германии существует три основных типа школ: основная, реальная и гимназия. Самым престижным типом является гимназия: здесь, наряду с традиционными для Германии видами спорта, возможны занятия горным велосипедом, сноубордом, тхеквандо. Также постоянно осуществляются пешеходные походы, работают спортивные и горнолыжные лагеря. В старших классах обязательным видом спорта является теннис.

Большую популярность имеют ежегодные многоступенчатые соревнования школьных команд «*Молодежь тренируется для Олимпиады*», «*Федеральные игры молодежи*». Это движение превратилось в основное ядро многоступенчатой системы школьных спортивных соревнований Германии, которая предусматривает сотрудничество школ и спортивных клубов.

Под девизом «*Мир ребенка – это мир движений*» проводится кампания, направленная на активизацию участия детей в процессе физического воспитания. Речь идет об усилении влияния семьи, детских садов и других учебных заведений в деле пропаганды роли движения в детском возрасте.

Разработан проект для учебных заведений и органов местной власти под названием *«Партнер, охваченный движением с детства»*, воспитание движением как первоначальный педагогический принцип должно «насаждаться» в родительском доме и местах, где ежедневно находятся дети.

Таким образом, заниматься физической культурой стремятся многие учащиеся. Это связано с тем, что в Германии каждый уважающий себя взрослый человек неформально состоит в каком-либо спортивном клубе и относится к этому как к важной части своей жизни.

По мнению немецких специалистов, здоровое развитие ребенка тем более необходимо, что из его поля деятельности все больше исчезают движения, игры и спорт, что связано с технизацией и моторизацией повседневной жизни, а это таит в себе тяжелые негативные последствия для формирования личности ребенка. В век высоких технологий и СМИ угрожающе растет опасность утраты духовного, физического и социального опыта.

Нидерланды – уникальная в спортивном отношении страна, где детскому и юношескому спорту уделяют повышенное внимание. Для всех детей, подростков и юношества спорт является составной частью образовательной программы; занятия ведут учителя-специалисты. Большинство детей и молодежи регулярно включают занятия спортом в свой досуг, что подтверждает его ценность как интересного и перспективного поля деятельности, сферы испытаний для молодежи. Соревнования детей, подростков и молодежи проводят в Нидерландах в виде олимпиад, разделенных на возрастные ступени, что обеспечивает последовательный и постепенный рост физической и спортивной работоспособности детей сообразно их возрастным особенностям.

Школы используют внешкольную среду для обучения детей и молодежи. Вовлекая в этот процесс родителей обучающихся, молодежные объединения, клубы разной направленности, культурные центры по месту жительства и другие местные учреждения, школа становится организатором культурной жизни, ответственным за единство образовательного процесса.

Решающее значение в детском и юношеском спорте придается таким признакам-ориентирам: единство обязательного и добровольного спорта; единство физического, спортивного и основного образования и спортивной дифференциации; единство спортивной деятельности, воспитания, а также развития спортивных интересов и потребностей [5].

Основными центрами развития детско-юношеского спорта в *Соединенных Штатах Америки* являются средние школы и университеты. Развитием спорта среди детей и юношества занимаются, помимо школ, Ассоциация развлечения и использования досуга, Ассоциация молодых христиан, скаутские отряды, спортивные объединения при полиции. Для руководства межшкольным спортом существует *Национальная федерация спортивных ассоциаций штатов*, объединяющая свыше 20 тыс. школ.

Большой популярностью в США пользуются детские спортивные программы по видам спорта. Специальная программа занятий по физическому

воспитанию «*Вызов президента*» разработана для детей и подростков 6–17 лет и внедряется с 1986 года. Ее цель – подготовить детей к успешному выполнению пяти упражнений и завоеванию президентской награды.

В США разработана новая учебная программа для детей и подростков, начиная с детского сада до 12-го класса школы. Новая программа под названием «*Physical Best*» («Физическое совершенство») содержит пять основных разделов: «Аэробная выносливость», «Гибкость», «Мышечная выносливость», «Мышечная сила» и «Гармоничное физическое развитие». Программа построена на принципах индивидуального подхода, постоянного обновления учебного материала и стимулирования учащихся.

В США наряду с академическими занятиями по учебным планам и программам большое внимание уделяется спортивным клубам. По данным журнала «*Sports Illustrated*», в США имеется около 25 тыс. таких клубов, т.е. они созданы почти в каждой школе [7].

В *Нидерландах* реализуется Концепция «двигательного образования». В качестве главной идеи данная концепция ставит задачу овладеть культурой движений и пользоваться ею в течение всей жизни. Обучение основополагающим формам движений, включение ребенка в различные двигательные ситуации, выработка основных моторных компетенций способствуют приобретению двигательной культуры, которая затем остается на всю жизнь.

Если сопоставить концепции, определяющие физическое воспитание в общеобразовательных учреждениях современных европейских государств с концепциями, реализуемыми в России, то можно заметить их тесную взаимосвязь. Так, в последние годы в России широкое распространение приобрела концепция спортивно-ориентированного физического воспитания В.К. Бальсевича. Эта концепция основывается на обязательности использования метода тренировки при развитии физических качеств и двигательных способностей занимающихся, трехразовых учебно-тренировочных занятий в неделю, вынесенных за пределы академического расписания, свободы выбора учениками вида спорта или формы другой физической активности, а также масштабных преобразований инфраструктуры физического воспитания и иных форм дополнительного спортивного образования [4].

В *Китае* особое внимание уделяется подготовке здорового поколения и поддержанию уровня здоровья на протяжении всей жизни. Именно поэтому, в китайских семьях дети с раннего возраста, занимаются боевыми искусствами и оздоровительными направлениями физической культуры [8]. Уже в 5-6 лет они участвуют в соревнованиях, выступают в различных зрелищных мероприятиях, связанных с традициями китайского народа. Но самое главное, что вместе с этим они получают не только хорошее физическое развитие, но и познание жизненной философии.

В стране занятиями физкультурой охвачено более 120 млн дошкольников и столько же учащихся начальной ступени. Большую роль в развитии

физической культуры и спорта среди молодежи сыграло правительственное постановление под названием *«Правила использования городских парков Китая»*. Согласно ему парки были превращены в спортплощадки для детей и молодежи. Особенно популярными стали семейные старты.

Школьное физическое воспитание в КНР имеет сбалансированную организацию [8]. Данный процесс направлен на воспитание у школьников привычки к пожизненным занятиям физическими упражнениями и спортом, формирование двигательных навыков и системы знаний о физической подготовке, и это не случайно, т.к. в последние десятилетия в обществе Китая формируется идея о том, что могущество государства и расцвет нации связаны со здоровьем населения. Воспитание здоровых граждан страны – является основой государственной политики КНР в образовательной сфере [9].

На основании Закона КНР «О физической культуре и спорте» была разработана и утверждена Приказом Министерства образования КНР от 12.03.1990 г. № 8 *«Программа развития физической культуры и спорта в образовательных учреждениях»*.

Физкультурно-спортивная работа должна проводиться во всех образовательных учреждениях Китая: в младших и средних школах, специализированных учебных заведениях, профессионально-технических училищах, ВУЗах, с целью улучшения здоровья учеников и студентов, а также для привлечения детей и молодежи к спортивному движению. Так, в документе указано, что физическое воспитание в образовательных учреждениях должно осуществляться в форме уроков, факультативных занятий спортом, занятий в кружках по физической подготовке и спортивных соревнований по разным видам спорта. Ученики и студенты всех образовательных учреждений сдают обязательные экзамены по физической культуре. От экзамена освобождаются лишь дети с хроническими заболеваниями (при наличии медицинской справки) и инвалиды.

Согласно указанной программе, главными задачами физического воспитания, кроме оздоровительной, является повышение адаптационных возможностей организма обучающихся, овладение основными знаниями в сфере физической культуры и спорта, повышение уровня спортивных умений и навыков, улучшение спортивных результатов и подготовка талантливого резерва для спорта высших достижений. Кроме того, программа направлена не только на развитие популярных видов спорта, но и на развитие традиционных для Китая видов спорта и оздоровительных систем [8].

Особо следует подчеркнуть, что в китайской системе образования соблюдаются многовековые культурные традиции народа, в том числе и в процессе физического воспитания, что в свою очередь положительно влияет на социальное развитие детей и воспитание патриотизма и любви к Родине.

Изучение зарубежного опыта по определению сущности и обоснованию целевых установок, содержания физического воспитания, технологии реализации образовательных задач дает представление о главных направлениях развития педагогической мысли в сфере физической культуры разных стран.

Общество в целом позволяет понять роль физкультурного образования в накоплении и сохранении социальных и культурных ценностей, приобретенных человечеством.

Рассмотрим сущность и направленность модели физического воспитания учащихся общеобразовательных школ *Китая, Японии и Кореи* (таблица 1).

Таблица 1 – Сущность и направленность модели физического воспитания

Развитие физической подготовленности	Физкультурное образование через телесное развитие человека
Развитие физической силы	Прикладная направленность, сосредоточенная на развитии физической силы
Спортивная направленность	Воспитание спортсмена
Направленность на развитие личности человека	Социальное и психоэмоциональное развитие человека
Развитие двигательных навыков	Физический тренинг в упражнениях по формированию двигательных навыков
Индивидуальное физкультурное образование	Индивидуализация в решении задач физкультурного образования и достижении цели обучения и тренировки

При всей специфичности физкультурного образования *Японии, Республики Корея, Китая* в нем отражены общие подходы к управлению, содержанию, формам, методам физического воспитания и физической активности школьников. В настоящее время в этих странах физическая культура и спорт рассматриваются как важная составная часть общей культуры общества, как одна из сфер человеческой деятельности, направленной на укрепление здоровья, развитие физических качеств и духовных ценностей человека. В этой связи исключительную актуальность представляет сопоставление содержания физического воспитания учащихся разных стран в основном звене – общеобразовательной школе, где закладываются основы пожизненной физической культуры личности и здорового стиля жизни человека [10].

Сравнительный анализ содержания физического воспитания школьников этих трех стран позволяет сопоставить их педагогические идеи, заложенные в ныне действующих программах развития общеобразовательной школы.

Современный национальный учебный план Кореи отражает современные повышенные требования к образованию, предусматривая базовый и вариативный компоненты образования обучающихся школы. Он включает в себя содержание учебных предметов, дополняющие их элементы по организации учебно-воспитательного процесса в школе и содержание внеучебной деятельности школьников и педагогов. Физическое воспитание определено как комплексный школьный предмет обучения и социального воспитания, содержащий функциональные, академические и нормативные

аспекты образования, направленные на усовершенствование качества жизни человека [10].

Система образования в Республике Корея строится по модели 6-3-3-4: начальная школа (1-6-е классы), младшая средняя школа (7-9-е классы), старшая средняя школа (10-12-е классы), колледж с двухгодичным курсом обучения, профессиональный колледж и университет.

Основной учебный план для начальной школы предусматривает физическое воспитание как часть школьного образования. Учебный предмет, содержит, в своей сущности, внутреннюю и внешнюю ценности развития человека: укрепление здоровья и социализация детей и подростков, развитие гармонии тела, духа и интеллекта каждого ученика. Образно цель физического воспитания можно выразить следующим образом: 1) «для физического», 2) «о физическом», 3) «через физическое».

Первое, формирование у обучающихся потребностей в двигательной активности (спортивной деятельности, танцах, играх) и приобретение соответствующих навыков в интересах укрепления физического и психического здоровья.

Второе, приобретение знаний по философии, истории, физиологии, социологии, психологии физической активности, спорта, танца, игры, что позволяет творчески оценивать роль физической культуры в жизни человека и строить свой физический потенциал на научной основе.

Третье, формирование духовно-нравственного потенциала и эмоционально положительных межличностных отношений.

Национальный учебный план физического воспитания обучающихся объединил систему целевых установок каждой ступени школьного образования, создав систему непрерывного физкультурного образования школьников.

Общие и социальные цели, отражённые в Национальном учебном плане Республики Корея (таблица 2):

Таблица 2 – Общие и социальные цели учебного плана Республики Корея

Общая цель	1. Выработать у учащихся потребность в двигательной активности. 2. Сформировать двигательные навыки и развить физические качества. 3. Сформировать знания о средствах и методах укрепления здоровья.
Социальная цель	1. Повышение социального имиджа через крепкое здоровье и сильную физическую кондицию. 2. Повышение работоспособности за счёт знания о физическом и духовном в человеке. 3. Укрепление коллективизма через сферу физической культуры.

В Республике Корея популяризация физической культуры предусматривала три основных элемента:

- 1) увеличение количества занимающихся;
- 2) внедрение и организация школьных занятий;

3) выработка у населения положительного отношения к занятиям физкультурой и спортом. В политике государства особо выделяются три направления: физическая культура в школах; социальная физическая культура; элитный спорт. Существует 4 программы физической культуры школьников: обязательная; дополнительная (для желающих получить наиболее высокий уровень подготовленности); спортивная (предусматривающая занятия в избранных видах спорта во внеучебное время); подготовка и участие в спортивных состязаниях (для школьников-спортсменов).

В Японии общие цели физического воспитания обучающихся школ на каждом образовательном уровне конкретизируются по схеме: начальная школа 1-2-е классы, 3-4-е классы, 5-6-е классы, средняя школа - общая цель - цель по каждому разделу (физическому воспитанию и здоровью). Сущность целевых установок по уровням школьного образования школьников Японии (таблица 3):

Таблица 3 – Сущность целевых установок по уровням школьного образования школьников Японии

Уровень образования	Сущность целевых установок
Начальные школы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Развитие физических качеств и способностей. 2. Формирование спортивного опыта на основе знаний о здоровье человека, его безопасности, физической и умственной деятельности. 3. Культивирование здорового стиля жизни человека.
Средние школы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Развитие физических качеств и двигательных способностей. 2. Ознакомление и тренировка по выбранным видам спорта, оздоровительным программам. 3. Физкультурно-спортивная тренировка и адаптивная физическая активность. 4. Формирование навыков здорового стиля жизни.
Старшие школы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Развитие физических качеств и способностей наслаждаться результатами двигательной активности. 2. Формирование знаний о здоровье, физической безопасности жизнедеятельности, содержании физических упражнений и методики самостоятельного их применения. 3. Формирование имиджа сильного человека.

Общие цели физического воспитания обучающихся школ Китая (таблица 4)

Таблица 4 – Общие цели физического воспитания Китая

Начальные школы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Формирование элементарных знаний о физическом воспитании, гигиене и здоровье человека. 2. Совершенствование навыков двигательной активности в условиях спортивной деятельности. 3. Совершенствование физического развития, закрепление привычек гигиены, воспитание дисциплинированности, товарищества, смелости, карьерного роста.
Средние старшие школы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Помочь учащимся приобретать знания о физическом воспитании и об укреплении здоровья. 2. Оказать помощь в совершенствовании навыков спортивной борьбы в условиях состязаний. 3. Формировать навыки самостоятельной физической тренировки. 4. Воспитание коллективизма, смелости, решительности, духа карьерного роста.

В содержании физического воспитания *в начальной и средней школе Китая* имеются естественные различия, обусловленные возрастными и физиологическими особенностями обучающихся. В начальной школе, прежде всего в младших классах, вначале преобладают занятия с небольшой физической нагрузкой и посвящены в основном сообщению обучающимся необходимых знаний о физической культуре, гигиене и здоровью человека, по основам движений, ритмике, жестах и танцам, а также плаванию. Затем проводят обучение по ходьбе и бегу, гимнастике, практикуют различные игры с мячом, а также организуют занятия по национальным, традиционным видам физической культуры и спорта и по выбору учащихся. В начальной школе также проводят занятия по гимнастической строевой подготовке, прыжкам, метанию, лазанию, выполняют упражнения в равновесии, с поддержкой для развития силы и ловкости, выработки быстроты и сноровки [11].

В *средней школе* прежде всего организуют обязательные занятия, по таким видам, как бег гладкий и с препятствиями, прыжки в длину и высоту, гимнастика с элементами акробатики, метание гранаты, толкание ядра, упражнения в равновесии, с элементами эквилибристики, баскетбол и волейбол, проводят соревнования в ловкости и силе, стрельбе, а также эстафеты, занятия по различным видам ушу. В качестве занятий по выбору школьники отдают предпочтение плаванию, конькам, лыжной подготовке, ритмической и художественной гимнастике (девушки-), упражнениям на различных спортивных снарядах. В китайских школах проводят много различных спортивных соревнований, чаще всего по настольному теннису, бадминтону, мини-футболу, акробатике, гимнастике (включая художественную) и др. Из учащихся средних школ и студентов формируются сборные команды провинций и крупных городов, которые, периодически

участвуют в различных соревнованиях, в том числе в Национальных молодежных играх и Национальных универсиадах. Проведение подобных соревнований способствует развитию физической культуры, спорта, позволяет готовить мастеров спорта и пополнять спортивные резервы.

В целом, рассматривая физическую культуру и спорт Республики *Корея*, *Японии*, *Китая*, можно выделить следующие основные аспекты.

1. Активная поддержка физической культуры и спорта. Сочетание государственных и общественных начал как основы национальных систем физического воспитания.

2. Глубокая и неразрывная связь с культурными традициями, религиозно-философскими учениями (буддизм, даосизм, индуизм, конфуцианство и др.), национально-психологическими особенностями, укладом жизни общества.

3. Устойчивая тенденция популяризации и дальнейшего развития традиционных систем психофизической подготовки на Западе и во всем мире с их культурно-философскими и религиозными основами. Это дает возможность западному человеку адаптироваться, поддерживать высокий уровень жизнедеятельности и работоспособности в условиях современного технократического общества [10].

Таким образом, систематизация зарубежного опыта показывает, что во всех странах мира физическое воспитание входит в программы обучения общеобразовательных школ; кроме того, дополнительно проводится различного рода спортивная работа после уроков. В систематизированном виде данные об организационных формах школьного спорта в наиболее развитых зарубежных странах представлены в таблице.

Организационные формы проведения спортивной работы со школьниками в наиболее развитых зарубежных странах (таблица 5).

Таблица 5 – Организационные формы проведения спортивной работы в наиболее развитых зарубежных странах

Страна	Организационная форма работы
Австрия	Школа со спортивным уклоном, в которой обучающиеся, получая общее образование, тренируются для достижения успехов в выбранном виде спорта
Германия	Школьная спортивная секция и добровольное спортивное общество; спортивная школа продленного дня
Италия	Ассоциация – школьная спортивная группа. Занятия проводятся под руководством преподавателя физического воспитания после уроков 2–3 раза в неделю (общая продолжительность – 6 ч в неделю)
США	Инициативный спортивный клуб или группа, создаваемые в школе. Работают под руководством родителей. Работу ведет

	школьный спортивный директор, в обязанности которого входят сбор платы за занятия, составление расписания занятий, наем тренеров, организация спортивных соревнований и т.п.
Франция	Спортивная ассоциация, создаваемая в школе. Руководство осуществляет преподаватель физического воспитания
Япония	Спортивный клуб. Проводятся дополнительные занятия спортом после уроков, обязательные для всех учащихся средней школы. Каждый школьник обязан посещать занятия в спортивном клубе не менее 1 раза в неделю. Наблюдения специалистов показали, что сейчас около 60% обучающихся средней школы в Японии занимаются в спортивных клубах не менее 8 ч в неделю

Проанализируем подробнее формы организации школьного спорта в некоторых странах мира [12].

Австрия

Задача австрийской школы определена Законом о школе 1962 г. – содействовать воспитанию молодежи в духе традиций и принятых в стране социальных ценностей – истины, добра и красоты. Учебными планами предусмотрено от 2 до 4 ч занятий физической культурой в неделю. Школа использует все возможности в этой сфере. Для повышения уровня мотивации школьников в свободное время практикуются такие формы спортивной работы, как курсы по лыжам, недели спорта, недели плавания, дни туризма. Чтобы подготовить обучающихся к занятиям спортом в свободное время, в школе могут создаваться группы по интересам, в которых дети осваивают физические упражнения, ориентированные на виды спорта, пользующиеся в стране большой популярностью: футбол, плавание, легкая атлетика, лыжи, волейбол, теннис и т.д. В Австрии есть школы со спортивным уклоном, в которых дети наряду с получением общего образования занимаются спортом, стремясь достичь успехов в этой области.

Школьные соревнования дополняют учебный план по физическому воспитанию, позволяя обучающимся практически реализовывать приобретенные спортивные навыки [4].

Бельгия

На обязательные занятия по программам физического воспитания отводится 3 ч. для учеников в возрасте 6–14 лет и 2 ч. – для 15–18-летних, а также 2 ч. в неделю на внеурочные обязательные занятия.

Развитие школьного спорта определяется Министерством просвещения и находится в непосредственном ведении национальных общин. Федерация школьного спорта Бельгии организует межшкольные соревнования разного уровня.

Во фламандской общине с Федерацией сотрудничает Администрация по физическому воспитанию, спорту и занятиям на свежем воздухе, а в валлонской общине – Администрация по физическому воспитанию и спорту. Все три организации сотрудничают между собой, руководствуясь одной целью –

привлечь как можно больше школьников к участию в массовых спортивных мероприятиях. Наиболее крупными из них являются ежегодные Игры школы.

Великобритания

В стране действует Программа физической активности учеников начальных школ (возраст детей от 5 до 11 лет), предусматривающая ежедневные занятия. В средних школах действует программа под названием «Физическое воспитание как подготовка к жизни». Спортивные тренировки проводятся во внеклассное время – как правило, в конце недели – под руководством преподавателя физической культуры. Проводятся также межшкольные соревнования [13].

Уроки физической культуры в специализированных школах проходят 2 раза в неделю. Урок длится 60 минут. Он начинается с разогрева мышц, зарядки и 15-минутного бега. Особое внимание в Лондоне уделяется групповым играм, таким как волейбол, баскетбол, бадминтон, гимнастика и танцам. Девушки и юноши занимаются отдельно. У учеников в основном практические занятия, но в течение урока учителя объясняют название мышц и их расположение. Как таковые, отдельные теоретические занятия не предусмотрены.

Физическое воспитание в Великобритании построено на концепции, заключающейся в выработке основополагающих спортивных умений, относящихся к различным видам двигательной деятельности.

При этом целью является не только спортивная подготовка и формирование у подрастающего поколения стремления к высоким спортивным результатам, но и обеспечение их массового участия во всевозможных спортивных мероприятиях и в других различных формах спортивного соперничества. Центральной идеей спортивной концепции англичан является подготовка обучающихся к активному образу жизни, а также проявление физической и спортивной активности на протяжении всей жизни.

Германия

В первых классах школы занятия по физической культуре проводятся ежедневно, для остальных школьников учебными планами предусмотрено 3 по 45 мин. В неделю. Желаящие могут дополнительно заниматься 2 часа в неделю на факультативе в школьных спортивных секциях и школьных добровольных спортивных обществах, которые работают в тесном контакте со спортивными клубами [6].

Греция

На уроки физической культуры в школах Греции ежедневно отводится 2 ч, начиная с 4-го класса (8-летнего возраста). Занятия проводятся на небольших площадках для коллективных игр [4].

Общее руководство школьным спортом в стране осуществляет специальный департамент Министерства просвещения. Соревнования проводятся для обучающихся средних школ на трех уровнях: местном, департаментском и национальном. Соревнования организует специальная Служба спортивной администрации. Массовое развитие спорта в школах

Греции тормозится двумя факторами: нехваткой закрытых спортивных сооружений и недостатком спортивного снаряжения и оборудования.

Италия

Физкультура обязательна для итальянцев в течение 13 лет основного образования – для всех детей, не исключая детей с ограниченными возможностями. Для них проводят адаптированные занятия.

В школах Италии наряду с академическими занятиями на уроках физической культуры большое внимание уделяется спорту. Почти в каждой школе имеется ассоциация – школьная спортивная группа. Занятия проводятся после уроков 2–3 раза в неделю под руководством преподавателя физической культуры (общая продолжительность – 6 ч. в неделю).

Школьные соревнования организуются Министерством общественного образования при содействии НОК Италии. Главные среди них – Игры молодежи. В Италии популярна культура дворового футбола [13].

Португалия

До принятия 13 января 1990 г. Основного закона о системе спорта задачи школ здесь ограничивались физическим воспитанием. Статья 6 «Спорт и школа» названного Закона официально установила статус школьного спорта «в качестве внеклассной деятельности в рамках школы», а также элемента всестороннего образования и формы организации свободного времени. В соответствии с Законом в школах создается организационная «ячейка» школьного спорта, действующая под руководством преподавателя-координатора в сотрудничестве с окружным бюро.

Вопросами развития в стране школьного спорта занимаются непосредственно Министерство просвещения, Национальный совет школьного спорта, действующий на консультативных началах, и Координационное бюро, представленное в каждом округе одним преподавателем, который определяет цели соревнований и организует эту работу [13].

Соединенные Штаты Америки

Спорт в США – одна из национальных идей, а школы – резерв для национальных сборных. Поэтому уроки физкультуры здесь не просто занятия, а целая система, в которую вовлечены почти все ученики. В декабре 1987 г. Сенат США принял Резолюцию по вопросам физического воспитания, которая рекомендовала местным органам самоуправления включить в учебные планы начальных школ ежедневные занятия физической культурой.

У каждой школы есть своя полноценная площадка: баскетбольная, бейсбольная, для американского (или европейского) футбола. Многие школы оснащены бассейном. Почти все принимают участие в межшкольных соревнованиях, которые даже показывают по местному телевидению для пропаганды спортивного образа жизни с самого раннего детства.

Имена игроков пишут на экране, а одноклассники болеют за своих на стадионе или дома перед телевизором

Вспомните любой американский фильм про подростков или школу. Там обязательно будет что-нибудь про местных спортсменов, школьную команду и

чирлидерш. Дворовая культура спорта тоже хорошо развита в США. Вместо популярного в России уличного футбола, американцы больше любят баскетбол, бейсбол, пробежки и даже йогу на улицах [14].

Большая часть уроков физкультуры завязана на соревнованиях и командной работе. С первых классов вместе с традиционной разминкой ученики занимаются на школьном стадионе, участвуют во внутришкольных и межшкольных соревнованиях. У школьника всегда есть возможность выбрать любимый вид спорта.

Разминка в начале урока очень долгая и насыщенная. Детей заставляют много бегать, играть в примитивные командные игры с мячом, догонялки, перепасовку. По словам американских педагогов, такой подход к уроку помогает решить три проблемы: разогреть мышцы перед игрой, позволить детям выплеснуть накопившуюся за предыдущие уроки энергию, организовать класс в единую команду, что особенно работает в классах с плохой дисциплиной.

Вторая часть урока – фитнес. Во многих школах действует такая система: ученики делятся на группы и каждая группа несколько минут занимается каким-то одним видом активности. Прыгает через скакалку, кидает мяч, отжимается. Через несколько минут группы меняются.

Сделано это для того, чтобы ученики могли понять, какой вид спорта и какой вид нагрузок вообще им ближе. Ведь всегда есть тот, кто любит бегать, а есть тот, кому больше по душе играть с мячом.

Последнюю часть урока уделяют игре. В случае со школьными уроками – это чаще всего баскетбол или волейбол.

В некоторых крупных школах занятия физкультурой в старших классах полностью заменяют разные секции. То есть ученик, например, записывается на бейсбол и занимается им в середине школьного дня, чтобы не было возможности прогулять и можно было сделать перерыв в «сидячей учёбе».

Финляндия

Физическая культура в Финляндии базируется на двух постулатах. Первый из них включает в себя всевозможные формы активности, связанной с ежедневным выполнением таких двигательных действий, как ходьба, бег на лыжах и гребля. Второй постулат охватывает различные игры и развлечения, а также «малые» соревнования.

С 7 до 16 лет финские дети посещают общеобразовательные учреждения. Программы физического воспитания в школах предусматривают обязательные занятия: в 1–2-х классах – по 1,5 ч в неделю, в 3–4-х классах – 3 ч, в 5–6-х классах – 2,5 ч, в 7–9-х классах – 2 ч. По мнению финских ученых, оптимальный объем занятий для школьников всех возрастов составляет 3–4 ч в неделю [13].

Согласно скандинавской традиции, начиная с 7 класса в рамках уроков физической культуры проводятся занятия по «воспитанию здоровья». Единственная инвестиция родителей в школьный спорт заключается в покупке

детям инвентаря для занятий зимними видами спорта (по выбору, для бега на коньках или лыжах) [5].

К основным задачам физического воспитания в Финляндии относятся:

- повышение физической подготовленности обучающихся, где выделяются улучшение деятельности сердечнососудистой системы, развитие силовой (мышечной) выносливости, достижение высокого уровня двигательной активности (подвижности);

- формирование устойчивого интереса к урокам физической культуры посредством повышения знаний, приобретения основных двигательных умений, выработки положительных эмоций, воспитания личностных интересов и занятий разными спортивными дисциплинами;

- получение радости от занятий и отдыха;

- воспитание этических и общественных ценностей значимости занятий путём обеспечения соответствующих контактов с теми или иными общественными деятелями, формирования чувства ответственности за других лиц;

- решение эстетических задач посредством обеспечения выразительности и творческого подхода при выполнении упражнений.

Содержание физического воспитания раздельно для лиц мужского и женского пола:

- для мальчиков и юношей рекомендуется включать материалы по гимнастике, лёгкой атлетике, бегу с элементами спортивного ориентирования, походам, командным спортивным играм, лыжной подготовке, бегу на коньках, играм и развлечениям на льду, плаванию,

- для девочек и девушек в качестве приоритетных указаны материалы по гимнастике, бегу на лыжах, а для учащихся 3 и 4 классов – по плаванию. Девочкам (девушкам) также предлагаются занятия по подвижным и командным спортивным играм, лёгкой атлетике, бегу с элементами спортивного ориентирования, игры-развлечения на свежем воздухе, зимние виды спорта и плавание.

Успехи обучающихся при обучении по предмету «Физическая культура» оцениваются на основе прогресса в овладении соответствующими умениями и прироста в развитии физических способностей, а также повышения степени заинтересованности в занятиях с двигательной активностью.

Система нынешнего физического воспитания в Финляндии основывается на концепции здоровья, главной задачей которой является выработка у обучающихся знаний и умений здорового образа жизни.

Франция

Цель программ физического и спортивного воспитания в школах Франции – овладение различными видами деятельности в области спорта и физкультуры, которые способствуют укреплению здоровья школьников, гармоничному развитию личности. Программы предусматривают в первую очередь развитие скорости, силы, выносливости, координации движений, равновесия, гибкости. Физическая культура начинается ещё в детском саду –

обязательно не меньше шести часов в неделю. Детей с четырёх лет учат прыгать, бегать, держаться на воде. Минимальный объем занятий в начальной школе – 6 ч. в неделю. В ряде школ апробируется программа, рассчитанная на 7 ч. занятий и более.

Во Франции во многих школах между занятиями бывают двухчасовые перерывы, во время которых можно играть в футбол, пинг-понг, баскетбол

Основной организационной ячейкой структуры школьного спорта Франции является спортивная ассоциация, которая есть в каждой школе. Французские специалисты считают, что такая система позволяет лучше проводить работу в рамках обязательного обучения физической культуре и занятий спортом. Участие школьников в спортивных соревнованиях в соответствии с их уровнем физического развития и интересами позволяет им совершенствовать приобретенные двигательные умения и навыки [15].

Швеция

Учебными планами школ на уроки физической культуры отводится 1 ч. в неделю в 1-х классах, 2 ч. – во 2-х, 3 ч. – в 3–4-х. Кроме того, проводится не менее шести «спортивных дней» в течение учебного года.

В *Бразилии и Марокко* в школах уроки физкультуры являются обязательными. Каждый ученик не имеет права пропускать занятия без уважительной причины, с этим у них все строго. Каждая школа имеет свой корт, и в основном уроки проходят за групповыми играми. В основном, девушки играют в волейбол, а юноши посвящают свое занятие футболу.

Обучающимся преподают как теоретические, так и практические занятия. По своей продолжительности, теоретические занятия длятся 2 месяца, все оставшееся время учебы занимают практические занятия. Уроки проводятся 1 или 2 раза в неделю. Занятия проводятся специально обученными тренерами [14].

Япония

В Японии, где здоровье народа – часть национальной идеи, физическому воспитанию подрастающего поколения уделяется огромное внимание.

Физическое образование детей и учащейся молодежи осуществляется по двум направлениям: в рамках учебной программы и во внеучебное время. Программа физического воспитания вне школьного расписания осуществляется как на занятиях в спортивных секциях, так и на других школьных мероприятиях.

Пожалуй, ни в одной стране мира нет такого внимательного отношения к здоровью школьника. Уже в первом классе ребёнка тестируют и выявляют проблемы со здоровьем, анатомические особенности и склонности к определённым видам нагрузок. Если у школьника обнаруживаются проблемы со здоровьем, учитель физкультуры ведёт его до самого окончания обучения. Составляет программу питания, особые упражнения. Главная цель – выпустить из школы здорового человека, который знает особенности своего организма, владеет культурой движения и питания.

В начальной школе (1–6-е классы, возраст обучающихся 6–12 лет) предусмотрено не менее 3 ч занятий физической культурой и спортом в неделю. Программа начальной школы включает: общефизическую подготовку, гимнастику, легкую атлетику, плавание, игры с мячом, танцы, формирование навыков здорового образа жизни. Наряду с обязательными занятиями на уроках в 40% японских начальных школ имеется дополнительная программа внеурочных занятий в спортклубах (более 5 ч в неделю). Проводятся также Дни спортивных игр, Дни любителей плавания, физкультурно-оздоровительные экскурсии и школьные спортивные соревнования.

Обязательные занятия в средней школе составляют не менее 3 ч в неделю. По программе дополнительных занятий спортом каждый ученик обязан посещать занятия в спортивном клубе не менее одного раза в неделю. Около 60% учащихся средней школы занимаются в спортивных клубах не менее 8 ч в неделю.

В старших классах обязательные занятия физической подготовкой составляют 4 ч в неделю для юношей и 2 ч для девушек (10-е классы), по 3 ч для юношей и девушек 11-х классов. Более 40% школьников занимаются не менее 9 ч в неделю [16].

Выводы

Обобщение зарубежного опыта показывает, что:

– во всех цивилизованных странах придается огромное значение физическому и спортивному воспитанию в школах на протяжении всего периода обучения. В большинстве зарубежных стран уроки физической культуры проводятся не реже трех раз в неделю, причем наибольшее количество часов приходится на младший школьный возраст, наиболее благоприятный для формирования навыков и развития физических способностей;

– в школьных программах разных стран наблюдается постоянное увеличение количества преподаваемых спортивных дисциплин и видов спорта; большое значение придается проведению спортивных и подвижных игр;

– в различных странах внеклассные и внешкольные формы физкультурно-спортивной работы органично дополняют уроки физической культуры, являясь составной частью национальных программ физического воспитания школьников.

Наблюдается тенденция делать школьные программы физического воспитания достаточно гибкими, позволяющими учителю вносить изменения в содержание обучения в зависимости от возраста и пола занимающихся, климатических условий и материального положения, национальных ценностей и традиций. В программу обязательных и внеклассных занятий все чаще бывают включены национальные виды спорта и физических упражнений.

Во многих зарубежных странах (Австрия, Германия, США, Франция, Япония и др.) все чаще проводятся школьные спортивные соревнования. Создаются специальные организации, реализующие одну из задач школьной государственной программы – развитие физических способностей и отбор

спортивных талантов, организация спортивных тренировок и проведение спортивных соревнований. В Италии это школьные спортивные группы (ассоциации), в США – инициативные спортивные клубы, во Франции – спортивные ассоциации, в Японии – спортивные клубы и т.д.

В большинстве зарубежных стран очень популярны периодически проводимые национальные целевые программы физкультурно-спортивных мероприятий (кампаний) для детей и подростков («Неделя школьного спорта» в Австрии, «Молодежь тренируется для Олимпиады» в Германии, «Киви-спорт» в Новой Зеландии и т.п.).

По мере того как школьный спорт становился социально значимым массовым явлением, государственные органы постепенно начали создавать специальные правительственные спортивные комитеты, оказывающие спорту финансовую поддержку.

В Российской Федерации разработана Межотраслевая программа развития школьного спорта.

По данным Минспорта России, в 11,7 тыс. ШСК занимается более 1,7 млн. детей и подростков. Наиболее популярными и массовыми видами спорта являются: футбол, волейбол, баскетбол, лёгкая атлетика, плавание, спортивная борьба, лыжные гонки. В ряде субъектов Российской Федерации организованы школьные спортивные лиги – соревнования среди школьных спортивных команд по видам спорта. В Ленинградской области создано 283 ШСК, проводятся областные соревнования среди школьных команд по 7-ми видам спорта. В Пермском крае функционирует 223 ШСК, проводятся соревнования по видам спорта, координация осуществляется через совещательный орган «Лига школьных спортивных клубов». Ульяновская лига школьного спорта включает проведение соревнований среди ШСК по муниципалитетам, по 4 зонам, а также областной Фестиваль школьного спорта.

Определенное внимание в ШСК уделяется работе с детьми-инвалидами, обучающимися с ограниченными возможностями здоровья, из многодетных, малообеспеченных или неполных семей, детьми-сиротами, детьми, оставшимися без попечения родителей (5,9 тыс. детей-инвалидов, 133,6 тыс. детей с ограниченными возможностями здоровья, 234,0 тыс. обучающихся из многодетных и малообеспеченных семей, 108,6 тыс. детей из неполных семей, 10,6 тыс. детей-сирот, 21,6 тыс. детей, оставшихся без попечения родителей).

В настоящее время школьный спорт реализуется не только в рамках образовательной деятельности общеобразовательных организаций, но и в образовательных организациях, реализующих дополнительные общеобразовательные программы физкультурно-спортивной направленности.

В образовательных организациях, реализующих дополнительные общеобразовательные программы физкультурно-спортивной направленности в системе образования Российской Федерации, по внутриведомственному мониторингу по итогам 2018 года функционируют 3 155 учреждений с общей численностью обучающихся 1,6 млн человек.

В целях повышения интереса у подростков к участию в выполнении нормативов испытаний (тестов) комплекса ГТО в 2019 году впервые проведен Всероссийский фестиваль «Игры отважных» среди обучающихся старших классов общеобразовательных организаций. Инициаторами проведения фестиваля выступили Общественно-государственное физкультурно-спортивное объединение «Юность России» и Общероссийская общественно-государственная детско-юношеская организация «Российское движение школьников».

Основой национальной системы физкультурно-спортивного воспитания подрастающего поколения, направленной на совершенствование физической подготовки обучающихся, их массовое привлечение к занятиям физической культурой и спортом, а также формирование у детей и подростков здорового образа жизни, являются Всероссийские спортивные соревнования (игры) школьников «Президентские состязания» и «Президентские спортивные игры», в которых ежегодно на школьном этапе принимают участие учащиеся общеобразовательных школ [17]

На современном этапе исследования продолжаются. Зарубежные специалисты (Д. Басвел, К. Эскот-Элен, Д. Эндрюс и др.) ведут научные поиски путей более широкого включения школьного физического воспитания в систему общественных ценностей и отношений, с тем чтобы «перекинуть мостик» между школами, с одной стороны, и общественными центрами досуга и пропаганды здорового образа жизни и многолетними занятиями спортом и физической культурой, с другой.

2 Современное состояние массовых видов спорта в организациях среднего образования Республики Казахстан

В соответствии с программной статьей Елбасы Н.Назарбаева от 12 апреля 2017 года «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» одним из направлений духовной модернизации признано сохранение национальной идентичности. Сфера физической культуры и спорта выступает в качестве одной из перспективных площадок, способствующих прочной социальной консолидации общества, независимо от возраста и социального статуса, формированию нации единого будущего, системному воспитанию патриотизма.

Спорт в Казахстане сегодня является именно той сферой, где социальные лифты работают наиболее отлаженно. Развитие спорта и массовой физической культуры является особым приоритетом молодежной политики, что подтверждается целым рядом государственных нормативно-правовых актов. В первую очередь к ним можно отнести:

- Закон Республики Казахстан «О физической культуре и спорте» [18];
- Концепцию развития физической культуры и спорта Республики Казахстан до 2025 года [19];
- Концепцию развития школьного и студенческого спорта в Республике Казахстан на 2019-2025 годы [20];
- Постановление правительства Республики «Президентские тесты физической подготовленности» [21] и ряд других нормативных документов, направленных на улучшение физического состояния населения.

Стратегически важным документом, определяющим приоритеты развития отрасли физической культуры и спорта, базирующейся на общей цели по формированию здоровой нации, выбирающей спорт и здоровый образ жизни, является *Концепция развития физической культуры и спорта Республики Казахстан до 2025 года* (далее – Концепция), направленная на развитие массового спорта; развитие спорта высших достижений; совершенствование системы подготовки кадрового потенциала отрасли [19].

Президент РК Касым-Жомарт Токаев ставит одной из приоритетных задач перед отраслью спорта – развитие массового спорта. В целях реализации поручения в Казахстане приступили к реализации *Комплексного плана по развитию физкультуры и массового спорта на 2020-2025-е годы*. К активному образу жизни планируют привлечь всех казахстанцев – от мала до велика. Для этого правительство намерено создать определенные условия.

Основной целью является формирование эффективной модели государственной политики в области физической культуры и спорта, призванной мобилизовать спортивный потенциал нации в качестве объединяющего начала и главной движущей силы интенсивного развития массового спорта и спорта высших достижений.

К стратегически важным задачам относится планомерное развитие сети детско-юношеских спортивных школ во всех регионах страны, стимулирование

развития системы дополнительного образования в сфере физической культуры и спорта посредством активизации деятельности спортивных секций и клубов в сотрудничестве со спортивными федерациями по видам спорта.

Спортивная жизнь страны является важным фактором мобилизации нации. Активизировалась работа физкультурно-спортивных объединений и спортивных клубов. Традиционными стали акции дней открытых дверей в физкультурно-оздоровительных центрах и спортивных клубах.

Перспективным направлением является массовое развитие футбола в качестве популярного и доступного вида спорта. Формирование любительских футбольных команд начинается на уровне школ.

В целях формирования здорового поколения обеспечивается равенство стартовых условий в детском возрасте путем равных возможностей и равного доступа к спортивным мероприятиям. Для охвата наибольшего количества молодежи развиваются школьные лиги по баскетболу, волейболу, футболу и другим массовым видам спорта.

В рамках развития адаптивной физической культуры в стране активизировалось систематическое проведение спортивных соревнований и турниров с участием детей с ограниченными возможностями здоровья с целью их вовлечения в среду здоровых сверстников [19].

Инфраструктуру детско-юношеского спорта представляют 435 единиц детско-юношеских спортивных школ, специализированных детско-юношеских школ, 16 школ – интернатов для одаренных в спорте детей.

В 2014 году учреждения дополнительного образования включали 569 детско-подростковых клубов, 105 детско-юношеских клубов физической подготовленности с охватом более 120 тыс. детей и подростков.

В республике функционируют 10 спортивных клубов для лиц с ограниченными возможностями здоровья. Создано РГКП «Центр спортивной подготовки для лиц с ограниченными физическими возможностями».

На системной основе организовано проведение спортивно-массовых мероприятий. Только в 2014 году совместно с Центром здорового образа жизни были проведены порядка 34 тыс. спортивно-массовых мероприятий и акций, в которых приняли участие свыше 4,1 млн. человек. Ежегодно проводятся свыше 40 международных и республиканских чемпионатов и турниров для различных категорий инвалидов с участием более 5 тыс. спортсменов-инвалидов.

Стало традиционным проведение спартакиад, различных турниров по видам спорта, месячников по сдаче «Тестов Первого Президента – Лидера Нации», спортивных соревнований среди семей «Мама, папа, я – спортивная семья!», массовых забегов и других мероприятий, в которых ежегодно принимают участие более 2 млн. человек.

В Казахстане функционируют 7 специализированных клубов и 9 специализированных спортивных школ по национальным видам спорта, 109 республиканских федераций по видам спорта, 40 из которых – по олимпийским, 7 федераций по национальным, 3 федерации по инвалидным и 59 федераций по неолимпийским видам.

С целью повышения квалификации ведущие спортсмены и тренеры начиная с 2013 года, получили возможность обучаться в рамках Международной стипендии Президента Республики Казахстан «Болашак» в странах ближнего и дальнего зарубежья.

По данным Министерства культуры и спорта РК, развитие массового спорта, популяризация среди населения здорового образа жизни имеет следующие показатели. Охват детей и подростков составляет 475,4 тыс. школьников или 15,6% от всех обучающихся (в 2017 году – 451,2 тыс., в 2016 году – 427,3 тыс. человек).

В обеспечение физкультурно-оздоровительной работой по месту жительства среди детей функционируют учреждения дополнительного образования, среди которых в 2018 году насчитывалось 570 детско-подростковых клубов, 87 детско-юношеских клубов физической подготовленности с охватом более 172,6 тыс. детей и подростков (в 2017 году – 537 ед.). По сравнению с 2017 годом, количество детей и подростков, занимающихся в детско-подростковых и детско-юношеских клубах, увеличилось на 28% или на 48 тыс. детей (в 2016 году – 114,6 тыс. детей, в 2017 году – 124,4 тыс. детей) [22].

В 2018 году 90% детей школьного возраста обеспечены возможностями для круглогодичных занятий физической культурой и спортом в спортивных залах в общеобразовательных школах, из них 26% – зимними видами спорта.

По данным Министерства образования и науки РК, в 2018 году обеспеченность школ спортивными залами составила 85,7% (2017 г. – 84,5%), площадками – 93% (в 2017 г. - 91%). Высокий процент обеспеченности школ спортивными залами отмечается в г. Алматы (99%), г. Нур-Султан (96,5%), Мангистауской (93,7%), г. Шымкент (93,3%), Кызылординской (92,8%), Павлодарской (92,3%), Атырауской (90,2%), Карагандинской областях (90,2%). В 3-х регионах (ЗКО – 75%, Актюбинская – 77,2%, Туркестанская – 79,1%) данный показатель находится ниже среднереспубликанского показателя 5.

В Казахстане функционируют 94 республиканских федераций по видам спорта, 37 из которых – по олимпийским, 11 федераций - по национальным, 3 федераций - по инвалидным и 43 федераций - по неолимпийским видам [22].

По итогам 2018 года согласно представленным статистическим данным из числа школьников занятиями физической культурой и спортом охвачено 1,8 млн. детей школьного возраста, это 33% из общего числа систематически занимающихся физической культурой и спортом.

В целях развития массового спорта и физической культуры, усиления патриотического воспитания молодежи, пропаганды здорового образа жизни среди молодежи в трех городах (Нур-Султан, Алматы, Атырау) с 30 августа 2018 года стартовал уникальный проект «Qazaqstan Zhastar FEST». В

дальнейшем проект будет реализоваться во всех регионах страны. В процессе реализации планируется широкий охват молодежи, это более 15 тысяч участников по всему Казахстану.

Министерство уделяет огромное внимание доступности спортивных объектов для детей. По данным местных исполнительных органов в прошлом году *бесплатные абонементы* получили 462,3 тысячи детей, из которых 185,3 тыс. – дети из малообеспеченных семей, 237,5 тыс. – дети из многодетных семей, порядка 30 тыс. – дети, оставшиеся без попечительства родителей (сироты) и более 10 тыс. – дети с особыми потребностями.

Наряду с этим действуют льготы для лиц с ограниченными возможностями: 1 и 2 группа – могут посещать государственные объекты спорта бесплатно, 3 группа – со скидкой 50%. Также в целях развития паралимпийского движения в городе Нур-Султан открыт первый *Паралимпийский тренировочный центр*.

Важной составляющей массового спорта являются *Президентские тесты*. Постановлением правительства от 24 июня 1996 года внедрены в практику «Президентские тесты физической подготовленности», которые являются программной и нормативной основой физического воспитания населения страны [21].

Постановление о президентских тестах физической подготовленности создает широкое поле деятельности и инициативы представителям физической культуры как в организации учебно-воспитательного процесса, так и плане проведения физкультурно-массовой работы и соревнований.

Также принимаются меры по развитию детско-юношеского спорта по наиболее популярным видам, таким как волейбол, баскетбол и мини-футбол в рамках школьных лиг. Важным для будущего спорта Казахстана является развитие сети детско-юношеских спортивных школ, специализированных детско-юношеских школ, число которых выросло.

Введены в строй дворцы спорта в городах Нур-Султане, Уральске, Костанайе, Шымкенте, Павлодаре, построены современные спортивные комплексы в Караганде, Усть-Каменогорске, Астане, Атырау. В стране создано 488 подростковых клубов по месту жительства, 73 детско-юношеских клуба физической подготовки, 499 физкультурно-оздоровительных и 87 профессиональных клубов. Внедрен третий час физического воспитания в 75,3 % общеобразовательных школ республики, а отдельное обучение девочек и мальчиков – в 46,6 % школ.

Возобновлено проведение республиканских спартакиад школьников по летним и зимним видам спорта, студенческих универсиад, массовых стартов по футболу, хоккею, лыжным гонкам. Выросло количество детско-юношеских спортивных школ, их число на 1 января 2005 года составило 389, что на 22 больше, чем в 2004 году, а также возросла численность детей, занимающихся в детско-юношеских спортивных школах. Традиционными стали спартакиады,

турниры по видам спорта, соревнования среди спортивных семей «Стартуем вместе», массовые забеги, а также месячник по сдаче Президентских тестов, в каждом из которых принимали участие более 2 млн. человек.

В развитии массовых видов спорта в Казахстане особенно популярны борьба и бокс, волейбол, баскетбол, мини-футбол, футбол, шахматы, легкая атлетика. В 2017 году в республике было зарегистрировано более 20 общественных спортивных федераций.

Более чем в 200 школах Казахстана появился новый предмет. В 205 школах в 80 городах и селах Казахстана стартовала специальная программа «Шахматы в школе», где шахматам обучается более 15 тысяч школьников. Обучение ведут по специально разработанным методическим пособиям Казахстанской федерации шахмат. Для усвоения материала были подготовлены учебные пособия, обучены 223 тренера и 25 школьных психологов [6].

За период независимости Казахстана активное развитие получили более 20-ти национальных видов спорта, которыми по итогам 2014 года занимаются свыше 265,7 тыс. человек (2012 г. – 229, 9тыс. чел., 2013 г. – 250,9 тыс. человек.).

Этому способствовало проведение ежегодных чемпионатов, республиканских и международных турниров, в том числе первый Чемпионат мира по тогызкумалак, первые Юношеские сельские спортивные игры, чемпионаты мира и Азии по қазақ күресі, Игры Народного спорта на призы Президента Республики Казахстан, открытие в спортивных школах и клубах отделений по национальным видам спорта.

В 2016 году в Репрезентативный список нематериального культурного наследия ЮНЕСКО в соответствии с решениями Комитета по охране нематериального культурного наследия включены национальные виды спорта «Қазақ күресі» и «Соколиная охота».

Создаются условия для проведения на высоком организационном уровне национальных конноспортивных соревнований. Во всех областях и городах Нур-Султане и Алматы построены стандартные ипподромы.

Одним из направлений развития физической культуры и спорта в организациях образования выступает внедрение национальных видов спорта в образовательные программы.

1 сентября 2020 года реализуется Проект по развитию национальных игр в организациях образования города Нур-Султан «*Ұлттық ойындар – ұлт тәрбиесінің өзегі*» «*ALTYN URPAQ*»

Документы взятые на основу: Концепция проекта – Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года, Программа Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» и статья Елбасы Н.Назарбаева «Ұлы даланың жеті қыры» – «Семь граней великой степи».

Актуальность проекта: Развитие интереса к национальным ценностям, формирование чувства патриотизма посредством национального спорта.

Осуществление: В учебно-воспитательный процесс организаций образования (школа, лицей, гимназия) включается факультативным курсом. Проект реализуется в соответствии с возрастными особенностями учащихся.

В проекте участвуют 12 школ в районах «Сарыарка», «Алматы», «Байконыр», «Есиль» города Нур-Султан:

- Қазақ күресі: 5-6-7 классы, 2 часа в неделю, всего 68 часов.

- Асық ату: 1-2 классы; 2 часа в неделю, всего 68 часов.

- Тоғыз құмалақ: 3-4 классы, 2 часа в неделю, всего 68 часов.

Реализация проекта «ALTYN URPAQ»:

1 шаг: Определены школы-участники проекта, рассмотрены материально – техническое состояние школ, оснащение необходимым оборудованием и инвентарем.

2 шаг: Разработка учебно-методического комплекса для реализации проекта с учетом возрастных особенностей учащихся, выпускаются программы и проходят городской экспертный совет.

1 шаг: Проведение инструктивно-методических семинаров и мастер-классов для педагогов, реализующих проект, организуются мастер-классы со специалистами, представителями спортивных федераций.

Организатор Проекта: «АРҚА ALAN» Центр национальных Видов Спорта «Детско-юношеского центра «ШЫҒЫС» Акимата города Нур-Султан.

На системной основе проводятся Игры Народного спорта, сельские спортивные Игры «Ақ бидай», сельские юношеские Игры, фестивали национальных видов спорта, республиканские турниры по қазақ күресі «Қазақстан барысы» и «Жас барыс», и чемпионаты страны. Проект «Қазақстан барысы» стал нашим национальным спортивным брендом и вышел на международный уровень через организацию таких турниров как «Евразия барысы» и «Әлем барысы».

В рамках программы «Цифровой Казахстан» в 2019 году в регионах начали работать интернет-портал eSPORTkrg.kz и мобильное приложение eSPORTkrg. Это совместный проект областного управления физической культуры и спорта и Центра информационных систем WTO. С помощью указанных ресурсов можно узнать информацию о предстоящих мероприятиях, спортивных школах, федерациях и клубах в регионе, расписание их работы, получить данные о тренерах, посмотреть электронную карту с отображением спортивных объектов, мест нахождения спортивных секций и подать заявку на запись ребенка в спортивные школы.

В целях развития массового спорта и физической культуры, усиления патриотического воспитания молодежи, пропаганды здорового образа жизни среди молодежи в трех городах (Нур-Султан, Алматы, Атырау) с 30 августа 2018 года стартует уникальный проект «Qazaqstan Zhastar FEST». В дальнейшем проект будет реализовываться во всех регионах страны. В процессе реализации планируется широкий охват молодежи, это более 15 тысяч участников по всему Казахстану», - сказала министр Актоты Райымкулова.

Министерство уделяет огромное внимание доступности спортивных объектов для детей. По данным местных исполнительных органов в прошлом году бесплатные абонементы получили 462,3 тысячи детей, из которых 185,3 тыс. – дети из малообеспеченных семей, 237,5 тыс. – дети из многодетных семей, порядка 30 тыс. – дети, оставшиеся без попечительства родителей (сироты) и более 10 тыс. – дети с особыми потребностями.

Сохранение и укрепление здоровья подрастающего поколения имеет важное стратегическое значение, поскольку речь идет о генофонде нации, а значит и о будущем страны. Государственная политика в области физической культуры и спорта, проводимая в стране, способствует прекращению стагнации в развитии детского и молодежного спорта.

В целях развития школьного и студенческого спорта утверждена *Концепция развития школьного и студенческого спорта в Республике Казахстан на 2019-2025 годы*, представляющая собой совокупность государственных и общественных форм организации физкультурно-спортивной деятельности, осуществляемой в целях умственного и физического совершенствования школьной и студенческой молодежи, удовлетворения ее интересов и потребностей, подготовки спортивного резерва для сборных команд Казахстана по различным видам спорта [20].

Концепция является ориентиром для органов государственной власти, а также организаций местного самоуправления при решении вопросов, касающихся развития системы физического воспитания школьников и студентов, формирования здорового образа жизни. В рамках реализации Концепции могут формироваться программные документы, направленные на развитие школьного и студенческого спорта.

Цели Концепции:

- воспитание физически и нравственно развитого гражданина, укрепление здоровья молодого поколения Республики Казахстан путем совершенствования системы физического воспитания во всех типах образовательных учреждений;

- создание условий, обеспечивающих эффективное применение средств физической культуры и спорта для улучшения здоровья и физической подготовленности молодого поколения, формирование соответствующего образа жизни;

- подготовка спортивного резерва для успешного выступления спортсменов-студентов на Олимпийских играх, Всемирных Универсиадах, Азиадах, чемпионатах Мира и Азии, национальных спортивных турнирах и первенствах.

Достижение поставленных целей предполагает реализацию следующих задач:

- модернизация национальной системы физического воспитания учащихся общеобразовательных школ, ТиПО и студентов ВУЗов;

- рост массовости посредством увеличения числа занимающихся в школьных и студенческих спортивных клубах, участия в спартакиадах

школьников и учащихся колледжей, универсиадах и турнирах студентов Республики Казахстан;

- совершенствование мер государственной поддержки развития школьного и студенческого спорта, включая развитие сети детско-юношеских спортивных школ (ДЮСШ), детско-юношеских клубов физической подготовки (ДЮКФП), специализированных классов по видам спорта;

- укрепление финансовой и материальной базы;

- обеспечение доступности оказываемых спортивных и физкультурно-оздоровительных услуг;

- проведение научных исследований с целью научно-методического обеспечения спортивно-массовых мероприятий, учебных и тренировочных занятий;

- создание эффективной системы пропаганды детско-юношеского и студенческого спорта в информационном пространстве;

- создание необходимых условий, позволяющих спортсменам-студентам оптимально сочетать образовательный процесс с занятиями спортом;

- осуществление мер социальной защиты, а также поощрения за высокие спортивные достижения молодых спортсменов и их наставников.

Базовые принципы реализации Концепции развития школьного и студенческого спорта на общенациональном, региональном и местном уровнях основаны на следующих принципах:

- 1) комплексная разработка и реализация политики развития школьного и студенческого спорта. Формирование в молодежной среде устойчивого интереса и потребности к регулярным занятиям физической культурой и спортом;

- 2) повсеместный охват занятиями физической культурой и спортом школьной и студенческой молодежи;

- 3) развитие и внедрение инновационных технологий в решение вопросов научно-методического обеспечения физкультурно-спортивной деятельности;

- 4) целевое информационное сопровождение реализуемых программ.

Основными направлениями являются:

- усиление мер государственной поддержки школьного и студенческого спорта, его статуса, места и роли в физкультурно-спортивном движении страны;

- совершенствование учебно-методических форм организации занятий спортом,

- ежегодное проведение республиканских и международных научно-практических конференций в области физической культуры и спорта;

- укрепление материально-технической базы, необходимой для обеспечения эффективной физкультурно-спортивной подготовки школьников и студентов;

- оснащение учебных заведений системы образования новым спортивным оборудованием, создание предприятия по изготовлению спортивных тренажеров, оборудования и инвентаря;

- создание оптимальных финансово-экономических условий функционирования школьного и студенческого спорта;

- установить для спортивных организаций, независимо от их ведомственной принадлежности, возможность приобретения услуг для проведения спортивных соревнований способом из одного источника путем прямого заключения договора о государственных закупках (п. 3, ст. 39 Закона о государственных закупках);

- создание в общеобразовательных школах спецклассов по видам спорта, в ТиПО и ВУЗах, вне зависимости от формы собственности, коллективов физкультуры, спортивных клубов со статусом структурных подразделений и с правами юридического лица;

- совершенствование методики подготовки спортивного резерва для юношеских сборных национальных команд Казахстана из числа школьников и студентов-спортсменов;

- создание системы налоговых льгот для юридических и физических лиц, вкладывающих финансовые средства в развитие школьного и студенческого спорта.

Разработка и обоснование комплекса педагогических, медико-биологических и психологических тестов для отбора, оценки общей и специальной работоспособности, а также контроля за эффективностью тренировочного процесса, включая:

- научно-методическое обеспечение подготовки студенческих сборных команд Казахстана к летним и зимним Всемирным Универсиадам;

- подготовка и выпуск методических рекомендаций по вопросам физического воспитания и спорта в общеобразовательных школах и вузах;

- разработка и внедрение усовершенствованных учебных программ по физическому воспитанию в образовательных учреждениях;

- разработка методических пособий и рекомендаций по физическому воспитанию для детей школьного возраста и студентов высших учебных заведений и ТиПО;

- разработка общеобразовательных и профильных программ по физическому воспитанию в образовательных организациях;

- создание условий для посещения (без оплаты и в удобное время) спортивных секций, детско-юношеских клубов физической подготовки детей, склонных к правонарушениям и детей-инвалидов;

- разработка эффективной физкультурно-оздоровительной системы, средств и методов, направленных на укрепление здоровья студенческой молодежи;

- обновление содержания в педагогических вузах факультетов физического воспитания;

- создание системы мониторинга состояния здоровья и физического развития школьной и студенческой молодежи;

- разработка комплекса эффективных мер по пропаганде здорового образа жизни средствами физической культуры и спорта;

- предусмотреть строительство при РГКП «Национальный научно-практический центр физической культуры» Министерства образования и науки Республики Казахстан научно-методических, учебно-тренировочных комплексов по зимним и летним видам спорта для проведения учебно-тренировочных сборов и медико-биологического обеспечения сборных команд Республики.

В республике 7014 государственных общеобразовательных школ с контингентом обучающихся 2,5 млн. детей. Во всех образовательных школах введены 3-х часовые занятия по физической культуре. Во всех школах обучение ведется в том числе и с учащимися, отнесенными по состоянию здоровья к специальным медицинским группам. В школах, лицеях, ТиПО, вузах занятия по физической культуре обеспечивают 65% педагогов от общей численности всех физкультурных работников в Республике Казахстан [20].

Активно развивается школьный и студенческий спорт. Национальный научно-практический центр физической культуры Министерства образования и науки РК с 2001 года проводит Спартакиады школьников и учащихся колледжей, республиканские Универсиады, школьные и студенческие турниры, соревнования в национальных студенческих и национальных школьных лигах по видам спорта.

Сборная команда Казахстана за годы независимости участвовала в 9 летних и 10 зимних Всемирных Универсиадах и завоевала 51 золотую, 58 серебряных и 77 бронзовых медалей. Итого: 183 медали.

Проведено 9 зимних, 9 летних Спартакиад школьников и учащихся колледжей РК и 7 зимних, 10 летних Универсиад студентов высших учебных заведений РК. Согласно календарного плана Республиканских спортивно-массовых, физкультурно-оздоровительных мероприятий международных соревнований ежегодно проводятся республиканские спортивно-массовые, физкультурно-оздоровительные мероприятия и международные соревнования:

Республиканские комплексные спортивно-массовые мероприятия

1. Спартакиада школьников и учащихся колледжей Республики Казахстан (зимняя – 10-12 соревнований, летняя – 52-54 соревнования).

2. Республиканская Национальная школьная лига – 29-30 соревнований.

3. Республиканские многоуровневые детско-юношеские турниры и соревнования (20-22 соревнования).

Ежегодно ННПЦФК МОН РК проводит около 113-115 Республиканских спортивных мероприятий:

I этап – внутришкольные, районные, городские;

II этап – областные;

III этап – республиканские.

В стартах принимают участие около 2 500 000 школьников и студентов [20].

Несмотря на определенные позитивные тенденции в целом, ситуация, связанная с постановкой физического воспитания учащейся молодежи и подготовкой спортивного резерва Республики Казахстан, не в полной мере

отвечает современным требованиям. Ухудшение состояния здоровья и уменьшение двигательной активности учащихся, увеличение объема и интенсивности учебной нагрузки требуют комплекса мер, направленных на модернизацию национальной системы физического воспитания, школьного и студенческого спорта.

Решение проблемы вовлечения школьников в физкультурно-оздоровительную и спортивную деятельность, повышения роли физической культуры и спорта в формировании здорового образа жизни, организации активного отдыха и профилактики вредных привычек у обучающихся в образовательных учреждениях всех типов и видов требует выработки специальной государственной политики в области школьного спорта.

Перед сферой физической культуры и спорта стоят глобальные вызовы и проблемы, решение которых требует современных подходов.

В системе школьного и студенческого спорта сохраняется комплекс проблем, связанных с отсутствием четкой программы развития детского и студенческого спорта:

- нерешенные проблемы нормативно-правового, материально-технического, научно-методического и кадрового обеспечения сферы физической культуры и спорта, а так же разработки инновационных физкультурных и спортивных технологий;

- низкий уровень здоровья, физического развития и физической подготовленности детей и молодежи;

- усиление глобальной конкуренции в спорте, отсутствие эффективной системы отбора и подготовки спортивного резерва.

Здоровый образ жизни невозможен без активных, методически обоснованных занятий физической культурой и спортом. На состояние здоровья у подрастающего поколения негативное влияние оказывает недостаточно эффективное физическое воспитание в образовательных организациях. Это приводит к росту заболеваний и травматизму, сказывается на общем уровне функционального и физического развития школьников и студентов.

Известно, что здоровье человека на 20% зависит от наследственности, на 20% – от состояния окружающей среды, на 10 % – от уровня здравоохранения и на 50% – от образа жизни. Проведенные исследования свидетельствуют, что до 83-85% дневного времени большинство школьников находятся в статическом положении, сидя за школьной партой или компьютерным столом. Необходимо прививать школьникам интерес к физической культуре и спорту. На сегодняшний день остается актуальным вопрос разработки индивидуальных программ физических нагрузок в соответствии с состоянием здоровья каждого занимающегося. Одним из факторов повышения эффективности занятий физической культурой и спортом школьников и студентов является совершенствование методов медико-биологического контроля на уроках физического воспитания и в процессе занятий в спортивных секциях.

Реализация Концепции развития школьного и студенческого спорта до 2025 года позволит сформировать эффективную систему физического воспитания на всех уровнях образования, привлечь к систематическим занятиям физической культурой и спортом, приобщить к здоровому образу жизни значительное число молодежи, что скажется на улучшении качества жизни граждан Республики Казахстан [20].

Конечной целью намечаемых преобразований станет существенный вклад физической культуры и спорта в дело дальнейшего развития человеческого потенциала на основе сохранения и укрепления здоровья подрастающего поколения и всего населения Казахстана .

В 2020 году Федерация школьного спорта запустила свой Telegram-канал. В нем освещаются последние и самые важные новости в мире школьного спорта, как в стране, так и за ее пределами. Официальный канал доступен по адресу: <http://t.me/mektepsport>.

Самыми активными среди занимающихся спортом в Казахстане являются школьники. Наиболее активная доля населения, занимающегося физической культурой и спортом, приходится на учащихся общеобразовательных школ. Из числа школьников занятиями физической культурой и спортом охвачено 1 834 567 детей школьного возраста, это 63% (2917,8 учащихся) из общего числа учащихся.

Сеть организаций общего среднего образования по ведомственной принадлежности

Количество занимающихся физической культурой и спортом в общеобразовательных организациях.

Наиболее активная доля населения занимающегося физической культурой и спортом приходится на учащихся общеобразовательных школ. Из числа школьников занятиями физической культурой и спортом охвачено 1 865 726 детей школьного возраста, это 58,5 % (3186,2 учащихся) из общего числа учащихся (таблица 6).

Таблица 6 – Количество занимающихся физической культурой и спортом в общеобразовательных организациях.

№	Регион	2019 год		2018 год	+/- 2018/2019
		Кол-во школ*	Кол-во занимающихся	Кол-во занимающихся	
1	Акмолинская	579	59043	54669	+4374
2	Актюбинская	415	63283	57826	+5457
3	Алматинская	783	300770	299434	+1336
4	Атырауская	203	64603	61647	+2956
5	ЗКО	392	87631	71370	+16261
6	Жамбылская	461	107280	99556	+7724
7	Карагандинская	542	79438	79438	-
8	Костанайская	523	45006	49242	-4236

9	Кызылординская	310	74495	67012	+7483
10	Мангистауская	160	41550	39715	+1835
11	Павлодарская	373	44551	42714	+1837
12	СКО	496	23104	21463	+1641
13	Туркестанская	919	216918	251481	-34563
14	ВКО	687	169865	167976	+1889
15	г. Нур-Султан	112	78809	74392	+4417
16	г. Алматы	282	209071	196323	+12748
17	г. Шымкент	156	200309	200309	-
ВСЕГО		7 393	1865726	1834567	+31159

**Источник: данные НОБД*

Количество детско-подростковых клубов и детско-юношеских клубов физической подготовки за 2019 год.

По итогам 2019 года в республике функционируют 579 детско-подростковых клуба (ДПК) (в 2018 году – 570), 107 детско-юношеских клубов физической подготовленности (ДЮКФП) (в 2018 году – 87) с охватом 180 741 тысяч детей и подростков.

По сравнению с 2018 годом число ДПК увеличилось на 9 единиц (на селе – на 12 ед.), в Актюбинской области – 3, Жамбылской области – 3, Павлодарской области – 9, Туркестанской – 4, уменьшение ДПК наблюдается в Алматинской области – 3, Костанайской области – 9, в т.ч. в сельской местности в Алматинской области – 1.

По количеству занимающихся в ДПК наблюдается увеличение на 6132 чел., в т.ч. на селе на 1529 чел. Наибольший прирост по количеству занимающихся обеспечено в Павлодарской области – 1997, Актюбинской области – 1966 чел., Туркестанской – 1481 чел., Жамбылской области – 1384 чел., г. Шымкент – 980 чел., увеличение занимающихся в сельской местности обеспечено в Жамбылской области – 1384 чел., Туркестанской области – 488 чел., вместе с тем, наблюдается уменьшение количества занимающихся в ДПК в Костанайской области – 1481 чел., ЗКО – 721 чел., СКО – 355 чел., в т.ч. в сельской местности уменьшение наблюдается в СКО – 478 чел.

В городе Алматы отсутствуют детско-подростковые клубы.

Количество ДЮКФП в 2019 году по сравнению с 2018 годом увеличилось на 20 единиц (Алматинская область -16, Костанайская область – 10, Карагандинская область – 1), вместе с тем были открыты ДЮКФП в Алматинской области – 16. Уменьшение ДЮКФП наблюдается в Павлодарской области – 5, вместе с тем были закрыты в Туркестанской области – 1, Актюбинской области – 1.

По количеству занимающихся в ДЮКФП наблюдается увеличение на 1941 чел., в т.ч. на селе – 81 чел. Прирост по количеству занимающихся в ДЮКФП обеспечено в Алматинской области +1475 чел., Костанайской области +805 чел., Атырауской области +648 чел., СКО +385 чел., Акмолинской области +103 чел., увеличение занимающихся в сельской

местности обеспечено в Алматинской области +1325 чел., СКО +360 чел., Атырауской области +305 чел., Акмолинской области +103 чел., вместе с тем, наблюдается уменьшение количества занимающихся в ДЮКФП в Павлодарской области – 1148 чел., Туркестанской области – 480 чел., в т.ч. в сельской местности уменьшение наблюдается в Карагандинской области – 404 чел.

В Актюбинской, Кызылординской, Мангистауской, Западно-Казахстанской, Жамбылской и Туркестанской областях и городах Нур-Султан и Алматы отсутствуют детско-юношеские клубы физической подготовленности (таблица 7).

Таблица 7 – Количество ДПК и БЮКФП по регионам

№	Регион	ДПК				ДЮКФП			
		Кол-во	в т.ч. на селе	Число занимающихся		Кол-во	в т.ч. на селе	Кол-во	
				всего	на селе			всего	на селе
1	Акмолинская	13	4	3523	450	4	3	1890	780
2	Актюбинская	90	11	70771	1687	-	-	-	-
3	Алматинская	31	17	12185	9134	16	15	1475	1325
4	Атырауская	8	1	2998	308	6	4	4767	3367
5	ВКО	81	5	5920	211	2	1	405	405
6	Жамбылская	28	19	5936	4788	-	-	-	-
7	ЗКО	23	1	3367	88	-	-	-	-
8	Карагандинская	113	18	13114	909	21	8	4277	864
9	Кызылординская	5	1	1239	650	-	-	-	-
10	Костанайская	28	7	3034	692	45	6	7129	663
11	Мангистауская	37	13	7070	4320	-	-	-	-
12	Павлодарская	40	6	3790	356	1	1	240	240
13	СКО	35	13	6168	3378	11	7	4553	3902
14	Туркестанская	15	7	4803	2975	-	-	-	-
15	г. Алматы	-	-	-	-	-	-	-	-
16	г. Нур-Султан	20	-	8798	-	-	-	-	-
17	г. Шымкент	12	-	3100	-	1	-	189	-
<i>Всего</i>		<i>579</i>	<i>123</i>	<i>155816</i>	<i>29946</i>	<i>107</i>	<i>45</i>	<i>24925</i>	<i>11546</i>

*Основные показатели работы ДЮСШ, СДЮСШ, СДЮШОР
(Количество занимающихся в ДЮСШ, ОСДЮШОР, ШИОСД и
профессиональных спортивных клубах за 2019 год)*

Особое место для воспитания спортивного резерва страны отводится детско-юношеским спортшколам (ДЮСШ), которые являются первой ступенью в системе подготовки спортсменов высокого класса. Цели и задачи

ДЮСШ – это не только подготовка спортивного резерва, повышение спортивного мастерства юных атлетов, но и развитие массового спорта.

В республике по итогам 2019 года действуют 477 ДЮСШ из них 142 (29,9%) специализированные детско-юношеские школы олимпийского резерва (СДЮШОР). Открыты 11 новых ДЮСШ: Алматинской – 2 ед., Актюбинской – 2 ед., в Атырауской – 1, в Восточно-Казахстанской – 1 ед., в Мангистауской – 1 ед., в Карагандинской – 1 ед., в Туркестанской – 2 ед., в г. Нур-Султан – 1 ед. (таблица 8).

Таблица 8 – Количество ДЮСШ по регионам

ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИЕ СПОРТИВНЫЕ ШКОЛЫ (ДЮСШ)									
Наименование областей, городов		количество организации		количество занимающихся			количество тренеров		
		2018	2019	2018		2018	2019	2018	+, -
1	Акмолинская	29	29	14602	14873	271	492	513	21
2	Актюбинская	30	32	20230	18395	-1835	676	692	16
3	Атырауская	16	17	12874	13838	964	391	411	20
4	Алматинская	40	42	34364	37519	3155	1311	1397	86
5	ВКО	36	37	27880	28598	718	1154	1162	8
6	Жамбылская	35	35	22506	23072	566	772	768	-4
7	ЗКО	23	23	12490	12674	184	569	586	17
8	Карагандинская	40	41	29486	30975	1489	954	1012	58
9	Костанайская	32	32	19282	20102	820	565	598	33
10	Кызылординская	21	21	19418	19721	303	557	578	21
11	Мангистауская	18	19	13236	15818	2582	450	527	77
12	Павлодарская	28	22	24028	24813	785	711	723	12
13	СКО	27	27	12402	12599	197	590	600	10
14	г.Шымкент	19	18	14969	13259	-1710	912	800	-112
15	Туркестанская	57	59	45661	48566	2905	1949	1900	-49
16	Алматы қ.	12	12	13407	13730	323	620	640	20
17	Нур-Султан қ.	10	11	8113	8513	400	328	345	17
<i>Итого</i>		<i>473</i>	<i>477</i>	<i>344948</i>	<i>357065</i>	<i>12117</i>	<i>13001</i>	<i>13252</i>	<i>251</i>

В 477 ДЮСШ занимаются 357 065 детей и подростков. По сравнению с 2018 годом (345 053 чел.) этот показатель вырос на 12 012 чел. или на 3,3%.

В 477 ДЮСШ занимаются 312 спортсменов мастеров спорта международного класса Республики Казахстан (МСМК РК), 2290 – мастеров спорта Республики Казахстан (МС РК), кандидатов в мастера спорта (КМС) – 15351, 1-го разряда – 10154 спортсменов.

В ДЮСШ работают 13 252 тренеров-преподавателей по сравнению с 2018 годом этот показатель вырос на 251 чел. или на 1,8%.

Всего охват детей и подростков занимающихся физической культурой и спортом составил 17,06% от всей численности школьников 2019 года. В этот показатель вошли спортсмены занимающиеся в ДЮСШ, в республиканских и областных школах-интернатах для одаренных детей в спорте, в детско-юношеских клубах физической подготовки и подростковых клубах.

Ежегодно по республике увеличивается количество детско-юношеских спортивных школ (ДЮСШ). В диаграмме приведены по регионам за 2018 и 2019 годы (рисунок 1)

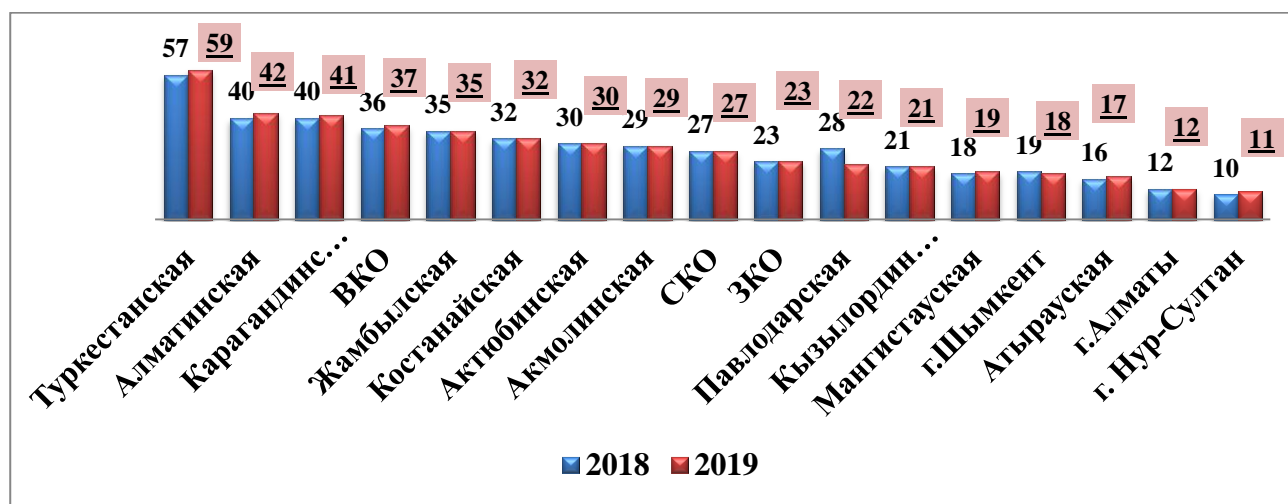

Рисунок 1. Количество детско-юношеских спортивных школ (ДЮСШ) по регионам.

Количество профессиональных спортивных клубов по республике составляет 113 единиц, где занимаются физической культурой и спортом 36 373 человек. По сравнению с 2018 годом количество профессиональных спортивных клубов по республике уменьшилось на -5 единиц, количество занимающихся физической культурой и спортом в данных клубах при этом увеличилось на – 1807 человек (рис. 2).

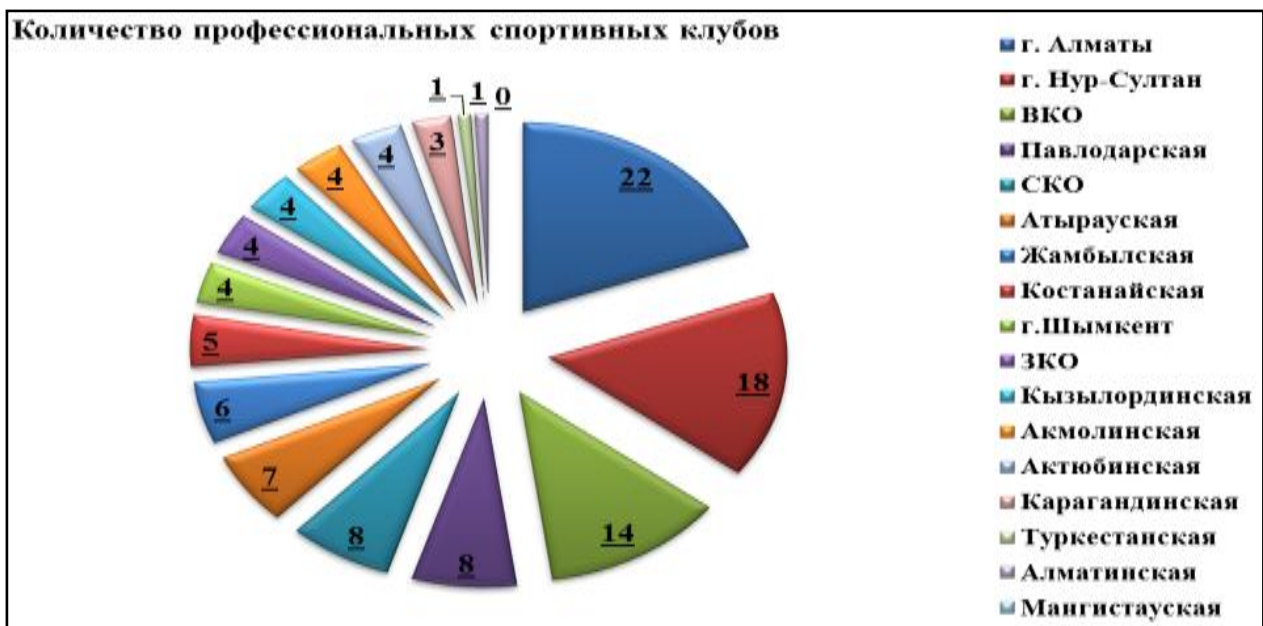

Рисунок 2. Количество профессиональных спортивных клубов

Основные показатели работы колледжей спорта, школы-интернатов для одаренных в спорте детей

Основной задачей республиканских интернатов-школ-колледжей олимпийского резерва и областных интернатов-школ для одаренных детей в спорте является подготовка спортивного резерва для сборных команд страны по олимпийским видам спорта и обеспечение регионов квалифицированными кадрами.

Для подготовки спортивного резерва в олимпийских видах спорта, обеспечения учебно-тренировочного процесса, участия в республиканских и международных соревнованиях, а также подготовки высококвалифицированных спортсменов и специалистов в области спорта и физической культуры в республике функционируют 13 областных школ-интернатов для одаренных в спорте детей, 1 республиканский колледж спорта и 4 республиканских школ-интернатов-колледжей олимпийского резерва, контингент которых составляет 5 996 детей и подростков. По сравнению с 2018 годом (5902 чел.) этот показатель вырос на 94 чел. или на 1,5%.

В данных учреждениях работают 676 тренеров-преподавателей по сравнению с 2018 годом этот показатель вырос на 37 чел. или на 5,4%.

Во исполнения поручения Премьер-Министра Республики Казахстан № 20-44/3436 от 03.01.2018 года, касательно реорганизации в действующих областных школ-интернатов для одаренных в спорте детей (далее -ОШИОСД) по примеру республиканских школ-интернатов-колледжей и дальнейшей эффективной подготовки талантливых спортсменов. Из 12 ОШИОСД постановлением акиматов реорганизованы 10 в Специализированные школы-интернат-колледжи олимпийского резерва (далее – СШИКОР) (в Актюбинской, Кызылординской, Павлодарской, Алматинской, Восточно-Казахстанской,

Северо-Казахстанской, Туркестанской, Карагандинской, Акмолинской областях и г. Алматы). В 2-х регионах работа продолжается (*Источник: данные НОБД).

За первое полугодие 2019 года по республике проведено более 27 тысяч спортивно-массовых мероприятий с охватом более 2,7 млн. человек, в том числе в сельской местности более 16 тысяч спортивно-массовых мероприятий с охватом более 1,1 млн. человек. Согласно представленным статистическим данным местных исполнительных органов, из числа школьников занятиями физической культурой и спортом охвачено 1,8 млн. детей школьного возраста, это 33% из общего числа систематически занимающихся физической культурой и спортом.

В целях реализации комплексного плана по развитию массового спорта в Казахстане планируется внедрить *цифровую платформу «Е-спорт»*, которая будет интегрировать информацию и услуги как для спортсменов, так и для каждого казахстанца.

Цифровизация спорта очень важна на сегодня для того, чтобы услуги, информация о спортивных секциях и о спортивных организациях предоставлялись качественно. Работу по внедрению Е-платформы планируется вести в течение четырех лет. Первый этап намечен на 2020 год. Национальная платформа предполагает три модуля. В первый модуль входит управление спортивными мероприятиями. То есть будет полностью оцифрован спортивный календарь. Все пользователи будут получать уведомления об изменениях. Также предусматривается ведение протоколов соревнований в электронном виде. То есть это будет следующим этапом. Первый и второй модуль взаимосвязаны – введение паспорта спортсмена, судей, тренеров и предоставление государственных услуг в электронном формате. По итогам различных соревнований система самостоятельно будет присваивать все звания. Третий модуль предусматривает оцифровку спортивных объектов с предоставлением информации для населения о спортивных секциях и мероприятиях.

Комплексный план нацелен на то, чтобы дать возможность детям, школьникам систематически заниматься физической культурой и спортом. Все те меры, которые в нем отражены, в том числе будут способствовать борьбе с ожирением, чтобы наши школьники, дети вели подвижный образ жизни. Сегодня ни для кого не секрет – это очень актуальная проблема. Наши все школьники, дети, взрослые увлечены гаджетами, в которых просиживают больше времени, ведут малоподвижный образ жизни [23].

Возродить массовый спорт только усилиями государства и общественных организаций невозможно. В этот процесс должно активно включиться и бизнес-сообщество, например, в рамках государственно-частного партнерства.

Бизнесмены могут оказать помощь в строительстве качественных мультиспортивных площадок в шаговой доступности от места жительства детей и организации на них круглогодичной работы спортивных секций, причем в каждом районе города. Кроме того, они могут взяться за создание

дворовых спортивных клубов и улучшение существующей спортивной инфраструктуры в школах, общественных местах.

В развитие массового школьного спорта и индустрии в целом активно участвуют большинство крупных казахстанских бизнесменов. Богатейший бизнесмен страны по версии Forbes Kazakhstan в 2019 *Булат Утемуратов* развивает теннис в Казахстане. Он возглавляет Национальную федерацию тенниса с 2007. За более чем 12-летнее его руководство федерацией тенниса Казахстана по всей стране число кортов увеличилось более чем в 4 раза – с 60 до 250. Сегодня по всей республике теннисом занимается более 6 000 детей.

В Алматинской области благодаря финансированию миллиардера *Алиджан Ибрагимова* построен автодром Sokol. Территория комплекса занимает площадь в 205 га и способна с комфортом разместить более 100 тыс. человек. На базе комплекса Sokol открывается целая сеть детско-юношеских спортивных клубов, секции по картингу и другим видам автоспорта, школа водительского мастерства. Здесь проводятся различные соревнования по авто- и мотогонкам, дрифту, багги и так далее.

Показателен в этом плане пример сотрудничества между Алматинским городским управлением физической культуры и спорта и АО Asia Credit Bank. Последний оказывает спонсорскую помощь детским командам по футболу. Уже полностью охвачены Алатауский и Алмалинский районы Алматы, с прошлого года стали появляться секции в Медеуском районе. А вообще цель проекта – найти инвесторов для футбольных команд во всех районах города, чтобы в итоге возродить любительский футбол и провести турнир «Кожаный мяч».

Еще один прекрасный образец участия бизнеса в развитии массового спорта в Алматы – это строительство нового многофункционального спортивного комплекса на территории ВК «Атакент». Застройку ведет за счет собственных средств известный бизнесмен, глава Федерации Таеквондо г. Алматы *Серик Абдуллаев*. В комплексе три мини-футбольных поля, два поля игры в большой футбол, зал для спортивной гимнастики, зал для таеквондо и легкоатлетический манеж.

Развитие массового спорта в современном казахстанском обществе – это актуальный вопрос чрезвычайной важности. Необходимо остановить ухудшение здоровья наших граждан, прежде всего детей и молодежи, принять радикальные меры по формированию здорового образа жизни. Поэтому проблема формирования, а затем поддержания высокого уровня физической активности, утверждения ЗОЖ средствами физкультуры, спорта и туризма является весьма актуальной.

Прежде всего, следует разграничить понятия «массовый спорт» и «спорт высоких достижений».

Так, в структуре современного спорта сформировались два существенно отличающихся по своей социальной функции типовых (профилирующих) направления:

- *массовый общедоступный спорт;*
- *спорт высших достижений.*

В пределах каждого из них есть известные градации (подразделы, направления), которые могут выступать в качестве относительно самостоятельных единиц социального анализа (рис. 1). Сформировавшиеся разновидности практики спорта связаны с особенностями тех социально-демографических групп, на которые он ориентирован, и тех задач, которые применительно к ним призван решать. Основными критериями для классификации выступают цель функционирования и основная потребность, удовлетворяемая каждым направлением спорта как особым социальным институтом [24].

Массовый общедоступный спорт – это часть спорта, направленная на физическое воспитание и физическое развитие граждан посредством проведения организованных и (или) самостоятельных занятий, а также участия в физкультурных мероприятиях и массовых спортивных соревнованиях. Задачи массового спорта во многом повторяют задачи физической культуры, но реализуются спортивной направленностью регулярных занятий и тренировок.

Цель массового спорта – создание общедоступной и демократической системы занятий физическими упражнениями для укрепления здоровья, интересного времяпровождения и улучшения качества жизни. В рамках этого направления спортивного движения, как правило, достигается невысокий (ординарный) уровень спортивных результатов, являющихся, в принципе, общедоступными. Это не значит, что в личностные установки спортсмена не входит стремление достичь высоких результатов, однако объективные условия реализации спортивных притязаний вносят свои ограничения. В массовом спорте, в отличие от спорта высших достижений, обычная спортивная деятельность не становится доминирующей в образе жизни спортсмена и находится в лимитирующей зависимости от иной деятельности (образование, профессиональный труд, культурная и служебная деятельность).

В массовом спорте преимущественно решаются конкретные задачи: воспитательные, оздоровительные, рекреативные, профессионально-прикладные, связанные с поддержанием занимающимися своего оптимального физического состояния (кондиции). В зависимости от того, в рамках какой из социальных сфер культивируется массовый спорт, система занятий, так или иначе, модифицируется (рис.3).

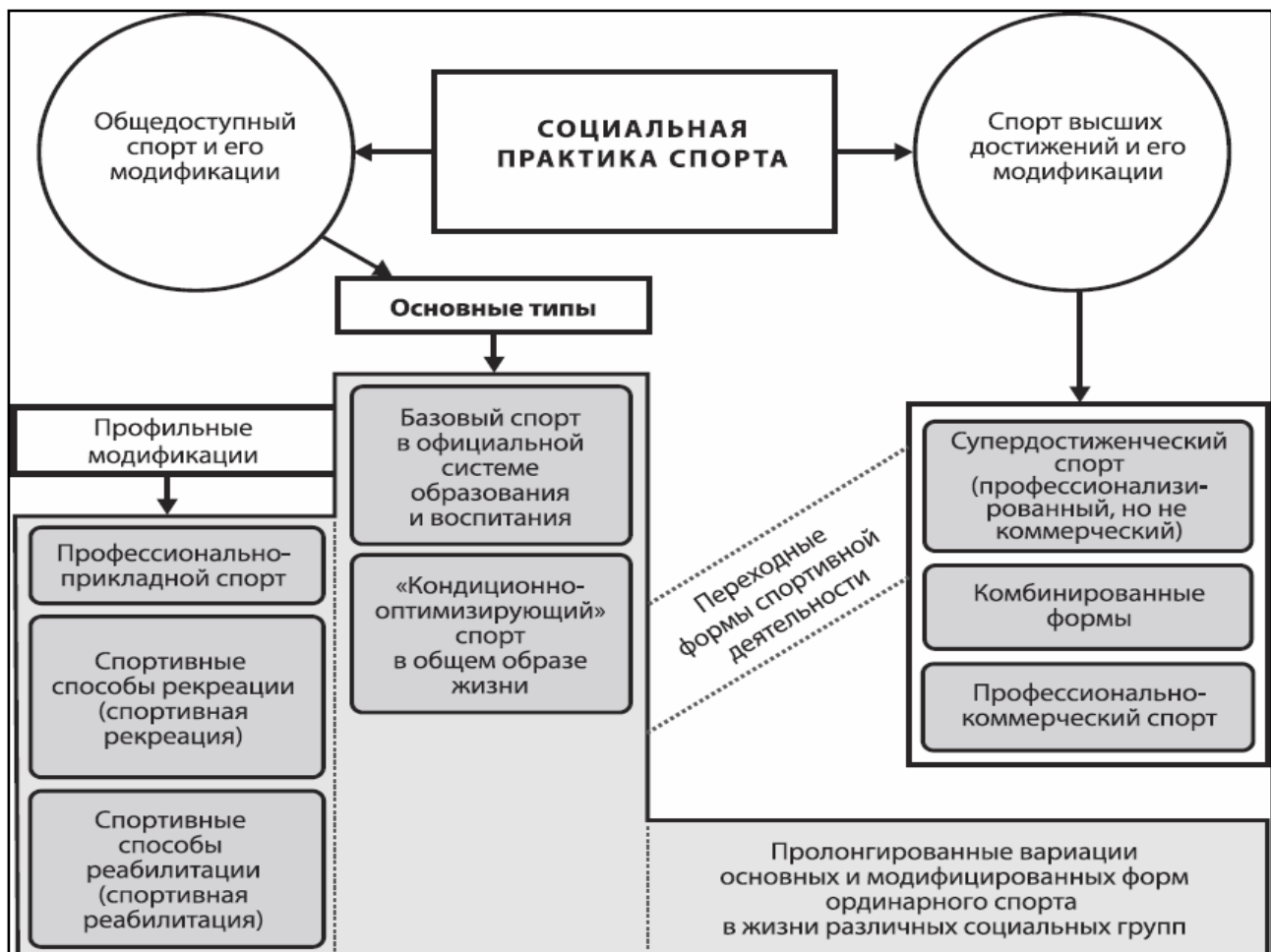

Рис. 3. Принципиальная схема структуры социальной практики спорта (направления, разделы, формы)

В *официальной системе образования* и воспитания он имеет следующие разновидности: *детско-юношеский или школьный и студенческий спорт*. Спорт зрелых людей, стремящихся поддержать уровень своего физического развития, имеет следующие разновидности: *кондиционно-оптимизирующий и оздоровительно-рекреативный*. Для прикладной подготовки используют профильные модификации *профессионально-прикладного спорта*. В практике занятий с лицами с ограниченными возможностями здоровья используется *адаптивный спорт*. Во многих странах мира общедоступный массовый спорт и его модификации включены в движение «спорт для всех». При этом отдельные модификации спорта имеют свои специфические задачи и функции.

Школьный спорт – часть спорта, направленная на физическое воспитание и физическую подготовку обучающихся в образовательных организациях образования, их подготовку к участию и участие в физкультурных и спортивных мероприятиях. Во всех цивилизованных странах придается огромное значение физическому и спортивному воспитанию в школах на протяжении всего периода обучения, все чаще проводятся многочисленные школьные спортивные соревнования.

Школьный спорт ориентирован на формирование базовой физической подготовленности и оптимизацию общей физической дееспособности, реализуемых через достижение спортивных результатов массового уровня.

Практика использования спорта в системе образования подчинена прежде всего общепедагогическим принципам и строится в соответствии с единой логикой и условиями организации многосоставного учебно-воспитательного процесса.

Базовым видам спорта в школе являются легкая атлетика, баскетбол, волейбол, гандбол, футбол, гимнастика, плавание, лыжный спорт, конькобежный спорт, подвижные игры, национальные виды спорта.

Национальные виды спорта — это неотъемлемая часть культурного наследия любого народа. Мы живем в Казахстане, который населяет более 100 народов. У всех есть национальные игры. Многие сходны между собой. Уклад жизни казахов predeterminedелили виды состязаний, которые родились всей жизни казахов. Благодаря сохранению своих традиций многие виды сохранились в своем первоначальном виде:

1. Тогыз-кумалак – казахские шахматы. Вид спорта, требующий большого терпения, сосредоточенности и аналитического склада ума. Развивает образное мышление, усидчивость.

2. Байга-конные скачки – любимый национальный вид спорта всех кочевников. Наряду с воспитанием истинно спортивных качеств, этот вид спорта воспитывает любовь к животным, прекрасным представителям нашей фауны. Национальные виды спорта, игры начинают культивироваться еще в школьном возрасте. Некоторые из них включены в спартакиаду школьников.

3. Детям присуще большое движение, поэтому они очень любят подвижные игры и виды спорта. Большой популярностью в народе пользуется казахская национальная борьба казакша-курес.

4. Русская лапта – весьма интересная содержательная, эмоциональная и динамическая игра. Существуют правила соревнований. Совсем не так «давно», лет 25-30 назад, проводились соревнования по русской лапте на уровне нашей республики.

5. Городки – простая игра, воспитывающая глазомер, расчетливость и атлетические качества.

Развитие национальных игр весьма благотворно сказывается на развитии толерантности нашего народа. Познавая культуру братского народа обогащаешься сам. Кроме того, развивая национальные игры, воспитывается патриотизм молодого поколения. Национальные игры служат единственной цели – воспитанию здорового физически и духовно нового поколения [25].

Массовый спорт – основа *спорта высших достижений*, условие физического совершенствования подрастающих поколений, спорт высших достижений позволяет на основе выявления индивидуальных возможностей и способностей человека в определённой сфере спортивной деятельности (посредством углублённой специализации и индивидуализации учебно-тренировочного процесса, связанного с использованием возрастающих до предельных функциональных нагрузок) добиваться максимальных, рекордных спортивных результатов, моделировать для них эталонные ориентиры, вооружать массовую практику наиболее эффективными средствами и методами спортивного совершенствования. Рекорды в спорте высших достижений,

победы в официальных международных, национальных и других спортивных соревнованиях создают моральный стимул развития массового спорта.

В общем образе жизни граждан реализуется ряд профильных модификаций массового спорта.

Кондиционно-оптимизирующий спорт используется для поддержания необходимого уровня работоспособности, повышения физической подготовленности людей и долговременного сохранения их специфической дееспособности. *Профессионально-прикладной спорт* используется как средство подготовки к определенной (в основном – экстремальной) профессиональной деятельности. Он, как правило, ориентирован на формирование специфических двигательных навыков и развитие приоритетно значимых для профессиональной деятельности физических качеств (авиационный и автомобильный спорт, морское, военное, полицейское многоборья, пожарно-прикладной спорт, различные виды боевых единоборств и т.д.). *Оздоровительно-рекреативный спорт* сложился в сфере отдыха и развлечений. Он служит средством организации досуга, здорового отдыха, восстановления, оздоровления организма и сохранения оптимального уровня работоспособности. *Адаптивный спорт (спорт для инвалидов)* служит средством, способствующим содействию физической реабилитации, социальной адаптации и эмоциональной зарядки лиц с ограниченными возможностями.

В культуру каждого народа входят созданные им виды спорта. Многие из них имеют многовековую историю: они сохранились до наших дней со времен глубокой старины, передавались из поколения в поколение, вбирая в себя лучшие национальные традиции. Поэтому в практике спорта выделяют такое направление, как национальные виды спорта. *Национальные виды спорта* – исторически сложившиеся в этнических группах населения виды состязаний, имеющие социально-культурную направленность и развивающиеся в пределах одного региона, страны или континента [24].

В организациях среднего образования образования при всей значимости урока, как основы процесса физического воспитания в школе главенствующую роль в приобщении к ежедневным занятиям физическими упражнениями учащихся, безусловно, принадлежит внеклассной физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работе. За ней будущее т. к. даже индивидуально-дифференцированный подход не даст такого положительного результата, который достигается правильно спланированной спортивно – массовой работой. Главной целью – является внедрение физической культуры и спорта в повседневную жизнь и быт обучающихся.

Под спортивно массовой работой понимается система действий, направленных на развитие личностных ресурсов, формирование позитивных стрессово устойчивых форм поведения, установок на здоровый образ жизни у обучающихся, привлечению их к организованной спортивной занятости и участию в спортивно массовых мероприятиях различного уровня.

Главное в том, что физкультурно-оздоровительные мероприятия, как правило, должны охватывать всех учащихся каждой школы.

Задачи организации физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работы в школе:

- всесторонняя забота о сохранности жизни и здоровья, физическом, психическом развитии детей и подростков;
- пропаганда и утверждение здорового образа жизни среди детей и подростков, их родителей, педагогов школы;
- организация содержательного, познавательно-развлекательного досуга детей и подростков;
- создание условий для социализации личности подростка на ранней стадии его становления;
- осуществление мониторинга здоровья детей и подростков и оценка эффективности проводимых мероприятий.

Виды организации физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работы в школе:

- мониторинг состояния физического развития современного поколения детей, которое вызывает тревогу и требует активных действий всех структур законодательной и исполнительной власти;
- пропаганда здорового образа жизни через урочную, внеклассную, досуговую, воспитательно-образовательную деятельность, организацию физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работы в школе;
- участие в разработке и внедрении профилактических и воспитательных программ, программы «Здоровье», развития школы;
- расширение возможностей сферы досуга обучающихся через сохранение и развитие сети спортивных и оздоровительных секций на базе школы, внеклассную и внеурочную деятельность;
- воспитание будущих родителей и психолого-педагогическое просвещение взрослых в области семейного досуга через участие в спортивных мероприятиях;
- формирование позитивного родительского мнения по вопросам воспитания детей средствами спорта;
- формирование привычки спортивного досуга и внимания к своему здоровью, как семейной ценности [26].

В каждой школе для учащихся, желающих регулярно заниматься тем или иным видом спорта, создаются *спортивные секции*. При создании спортивной секции, прежде всего, учитываются условия, позволяющие обеспечить их успешную работу – наличие спортивной базы, специализации тех лиц, которые могут проводить занятия. В каждой спортивной секции учащиеся распределяются по возрастным группам: младшая, средняя, старшая. Занятия в секциях проводятся 2 – 3 раза в неделю. До зачисления в секцию учащиеся обязательно должны пройти медицинский осмотр у школьного врача или поликлинике по месту жительства.

Наряду со спортивными секциями в школе создаются *группы по общей физической подготовке (ОФП)*. В их задачу входит повышение общей физической подготовленности учащихся путем использования в занятиях с ними различных средств физической культуры и спорта, составляющих основу учебной программы по физической культуре. К занятиям в таких группах привлекаются учащиеся, которые несколько отстают в своем физическом развитии или нуждаются в дополнительных занятиях как недостаточно подготовленные к выполнению требований учебной программы.

Внеклассная спортивно-массовая работа в школе не может стать полноценной, если не будет сопровождаться *системой школьных спортивных соревнований*, как *спартакиады*. Спартакиады стимулируют учащихся к систематическим, регулярным занятиям спортом и являются эффективной формой пропаганды физической культуры и спорта среди учащихся.

Внутри школьные соревнования проводятся по разным видам спорта на протяжении всего учебного года в зависимости от климатических условий и прохождения учебного материала программы по физическому воспитанию. Внутри школьные соревнования являются не только составной частью внеклассной спортивно-массовой работы, но и обогащают высокой заинтересованностью учащихся в необходимости систематических занятий физической культурой и спортом во внеурочное время, способствуют укреплению здоровья учащихся, их физическому развитию и физической подготовленности [27].

В зависимости от цели и задач спортивно-массовые мероприятия способствуют развитию двигательных качеств, формированию универсальных учебных действий, таких как волю к победе, регулятивные умение планировать деятельность во время участие в соревнованиях, коммуникативные развития чувство взаимовыручки, доброжелательное отношение.

Содержания спортивно-массовых мероприятий включают следующие ценностные ориентиры:

Ценность жизни – признание человеческой жизни величайшей ценностью, что реализуется в бережном отношении к другим людям и к природе.

Ценность природы основывается на общечеловеческой ценности жизни, на осознании себя частью природного мира частью живой и неживой природы. Любовь к природе – это бережное отношение к ней как к среде обитания и выживания человека, а также переживание чувства красоты, гармонии, её совершенства, сохранение и приумножение её богатства.

Ценность человека как разумного существа, стремящегося к добру и самосовершенствованию, важность и необходимость соблюдения здорового образа жизни в единстве его составляющих: физического, психического и социально-нравственного здоровья.

Ценность добра – направленность ребёнка на развитие и сохранение жизни, через сострадание и милосердие как проявление высшей человеческой способности любви.

Ценность истины – это ценность научного познания как части культуры человечества, разума, понимания сущности бытия, мироздания.

Ценность семьи как первой и самой значимой для развития ребёнка социальной и образовательной среды, обеспечивающей преемственность культурных традиций народов России от поколения к поколению и тем самым жизнеспособность российского общества.

Ценность труда и творчества как естественного условия человеческой жизни, состояния нормального человеческого существования.

Ценность свободы как свободы выбора ребёнком своих мыслей и поступков образа жизни, но свободы, естественно ограниченной нормами, правилами, законами общества, членом которого всегда по всей социальной сути является ребёнок.

Таким образом, массовый спорт – это непрерывный социальный эксперимент, в ходе которого человечество познает свои возможности, накапливает и совершенствует человеческий капитал, расширяет свой потенциал.

Несмотря на определенные позитивные тенденции в целом, ситуация, связанная с постановкой физического воспитания учащейся молодежи и подготовкой спортивного резерва Республики Казахстан, не в полной мере отвечает современным требованиям. Ухудшение состояния здоровья и уменьшение двигательной активности учащихся, увеличение объема и интенсивности учебной нагрузки требуют комплекса мер, направленных на модернизацию национальной системы физического воспитания, школьного и студенческого спорта.

Проблемы и вызовы на пути развития физической культуры и спорта среди школьников и студентов

Перед сферой физической культуры и спорта стоят глобальные вызовы и проблемы, решение которых требует современных подходов.

Необходимость перемен в сфере физической культуры и спорта связана с усилением внимания государства к улучшению качества жизни казахстанцев, укреплению их здоровья, физическому развитию детей, молодежи, а также осознанию роли физической культуры и спорта, как важнейших факторов формирования здоровой нации. Вместе с тем, в системе школьного и студенческого спорта сохраняется комплекс проблем, связанных с отсутствием четкой программы развития детского и студенческого спорта. В их числе:

- нерешенные проблемы нормативно-правового, материально-технического, научно-методического и кадрового обеспечения сферы физической культуры и спорта, а так же разработки инновационных физкультурных и спортивных технологий;

- низкий уровень здоровья, физического развития и физической подготовленности детей и молодежи;
- усиление глобальной конкуренции в спорте, отсутствие эффективной системы отбора и подготовки спортивного резерва.

Здоровый образ жизни невозможен без активных, методически обоснованных занятий физической культурой и спортом. На состояние здоровья у подрастающего поколения негативное влияние оказывает недостаточно эффективное физическое воспитание в образовательных учреждениях. Это приводит к росту заболеваний и травматизму, сказывается на общем уровне функционального и физического развития школьников и студентов.

В Республике Казахстан спортивными секциями охвачено значительно меньшее количество школьников по сравнению с развитыми странами. Только каждый десятый школьник в стране посещает спортивную секцию. Количество учащихся, успешно сдавших Президентские тесты, составляет 13,5%, что говорит о низком уровне физической подготовленности школьников и студентов.

Проведенные исследования свидетельствуют, что до 83-85% дневного времени большинство школьников находятся в статическом положении, сидя за школьной партой или компьютерным столом. В этой связи важна перестройка физического воспитания, разработка профилактических мероприятий в борьбе с гиподинамией школьного возраста. Только спонтанная двигательная активность и уроки физической культуры в школе не могут обеспечить необходимого объема движений.

Одним из факторов повышения эффективности занятий физической культурой и спортом школьников и студентов является совершенствование методов медико-биологического контроля на уроках физического воспитания и в процессе занятий в спортивных секциях.

Свыше 9 тысяч спортивных сооружений в организациях образования были построены до 1991 года и 2 тысячи – в период с 1998 года. Из них 31% находятся в неудовлетворительном состоянии. Около 45% общеобразовательных школ в стране не имеют современных спортивных залов. Потребности сельских школьников в спортивных сооружениях удовлетворены лишь на 30%.

В республике слабая база изготовления спортивной экипировки, инвентаря и оборудования.

Все это существенно снижает привлекательность занятий физической культурой и спортом, в сравнении с компьютерными играми, видео и художественными фильмами, дискотеками и т.п. занятиями современной молодежи.

Сохраняется значительное отставание от ведущих стран мира в развитии и внедрении инновационных физкультурно-спортивных технологий. Это существенно мешает развитию детско-юношеского и массового спорта, делает неэффективной подготовку спортивного резерва.

Имеется ряд проблем нормативного, правового и организационного характера, существенно сдерживающих развитие школьного и студенческого спорта в Республике Казахстан.

Также:

- 1) низкий охват населения систематическими занятиями спортом и физической культурой по сравнению с ведущими зарубежными странами;
- 5) слабое использование потенциала государственно-частного партнерства;
- 6) недостаточное информационное сопровождение, включая популяризацию здорового образа жизни через интернет-ресурсы;
- 7) слабо развитая спортивная инфраструктура в сельской местности;
- 8) низкий охват детей, систематически занимающихся детско-юношеским спортом;
- 9) дефицит квалифицированных кадров, в том числе в сфере спортивного менеджмента и бизнеса, а также по адаптивной физкультуре;
- 10) низкая оснащенность спортивным инвентарем, особенно в сельской местности.

Необходимо стимулирование развития системы дополнительного образования в сфере физической культуры и спорта посредством активизации деятельности спортивных секций и клубов в сотрудничестве со спортивными федерациями по видам спорта.

В практическом плане целесообразно проработать вопрос обеспечения комплексными спортивными площадками средние школы в областях, вовлекать все большее число детей и подростков к занятиям физической культурой и спортом через развитие спортивных секций и клубов по видам спорта, действующих во внеурочное время, на регулярной основе проводить военно-спортивные чемпионаты для молодежи на республиканском уровне.

Необходимо активизировать создание благоприятных условий для обеспечения максимальным охвата детей и подростков физической культурой и спортом. Для охвата наибольшего количества молодежи необходимо проработать вопрос развития школьных лиг по баскетболу, волейболу, футболу и другим массовым видам спорта.

В рамках развития адаптивной физической культуры необходимо систематическое проведение спортивных соревнований и турниров с участием детей с ограниченными возможностями здоровья с целью их вовлечения в среду здоровых сверстников.

3 Методические рекомендации по организации школьной спортивной лиги по массовым видам спорта (футбол, волейбол, баскетбол и др.) в организациях среднего образования

Вовлечение подрастающего поколения в занятия массовым спортом способствует обеспечению здорового генофонда нации, демографического прироста населения, подъема экономики и защиты государства. Модернизация на государственном уровне сферы физической культуры и спорта, в том числе массового спорта, ставит новые задачи перед организациями среднего образования. Физическая культура и массовый спорт в них должны постоянно развиваться в соответствии с требованиями времени.

Сегодня актуально использовать инновационные формы работы в сфере дополнительного физкультурного образования. Как показывает зарубежный опыт, высокоэффективной формой спортивных состязаний зарекомендовали себя *школьные спортивные лиги*. Школьная спортивная лига – это соревнования среди команд общеобразовательных организаций [28]. Лига проводится с целью привлечения обучающихся к регулярным занятиям физической культурой и спортом. Основные задачи проведения: пропаганда здорового образа жизни среди школьников; внедрение физической культуры и спорта в повседневную жизнь каждого школьника; привлечение широких масс школьников к активным занятиям физической культурой и спортом, здоровому образу жизни; развитие и популяризация видов спорта, входящих в программу Лиги, повышение уровня физической подготовленности и спортивного мастерства школьников; определение сильнейших команд, сформированных из обучающихся одного общеобразовательного учреждения.

Соревнования Лиги проводятся в четыре этапа: 1 (школьный) этап, 2 (районный/городской) этап, 3 (областной или региональный) этап, 4 (финальный) этап. Виды спорта программы «Школьная спортивная лига»: баскетбол (юноши, девушки), волейбол (юноши, девушки), легкая атлетика, лыжные гонки, мини-футбол (юноши, девушки), настольный теннис, шахматы, регби, хоккей, плавание. Среди школьных команд районов/городов соревнования проводятся по баскетболу, волейболу, мини-футболу, регби, настольному теннису, шахматам [29].

Школьная лига проходит в соответствии с календарным планом районных/городских, областной или региональный и финальных соревнований, включающим:

- вид спорта,
- место, сроки проведения,
- этапы соревнований,
- состав зон.

Организация соревнований школьной осуществляется на основании Положения, где прописываются:

- общие положения,
- цели и задачи,

- время и место проведения соревнований,
- руководство по проведению соревнований, участники соревнований,
- определение победителей,
- награждение победителей,
- подача заявок.

К Положению о соревнованиях Школьной лиги разрабатывается Порядок проведения соревнований по видам спорта и требования в приложении [29].

Приложение № 1
к Положению о соревнованиях
Лиги в 2018-2019 учебном году

1. Баскетбол 3х3

Соревнования командные, проводятся в соответствии с правилами баскетбола 3х3 ФИБА. В соревнованиях принимают участие школьные команды юношей и девушек, укомплектованные учащимися 2003-2005 г.р. Участники 2002 и старше г.р. и 2006 г.р. и младше к соревнованиям не допускаются. Состав команды – 4 спортсмена и 1 представитель.

Система проведения зональных и финальных соревнований определяется главной судейской коллегией в зависимости от количества участвующих команд, игры проходят на половине баскетбольной площадке. Основное время игры составляет 8 минут (только последняя минута – «чисто время», остальное время – «грязное»). В случае равенства счета по истечению 8 минут игра продолжается до 2 набранных очков в дополнительное время.

Размер баскетбольного мяча № 6.

2. Волейбол

Соревнования командные, проводятся в соответствии с правилами вида спорта «Волейбол».

В соревнованиях принимают участие школьные команды юношей и девушек, укомплектованные учащимися 2004-2005 годов рождения. Участники 2003 г.р. и старше и 2006 г.р. и младше к соревнованиям не допускаются. Состав команды – 8 спортсменов и 1 представитель.

Система проведения соревнований определяется главной судейской коллегией в зависимости от количества участвующих команд.

Победители финальных соревнований среди девушек и среди юношей (сельских и городских команд) играют отборочный матч для участия в соревнованиях среди команд общеобразовательных организаций по волейболу.

Высота сетки для проведения соревнований среди команд юношей – 240 см, девушек – 220 см.

Во всех встречах команды получают за выигрыш 2 очка, за поражение – 1 очко, за неявку – 0 очков.

При равенстве очков у двух и более команд места определяются последовательно:

- а) по соотношению мячей во всех встречах;
- б) по количеству побед во встречах;
- в) по соотношению партий во всех встречах;
- г) по соотношению мячей во встречах между ними;
- д) по количеству побед во встречах между ними;
- е) по соотношению партий между ними.

Если при распределении мест между командами, имеющими равные показатели по одному из вышеуказанных пунктов, определилось место одной или нескольких команд, а другие вновь имеют одинаковые показатели, то места между ними снова определяются последовательно по пунктам «а», «б», «в» и т. д.

За неявку на игру команде во всех несыгранных встречах определяется счет 0:2 (0:25, 0:25). Результаты команд, снятых с соревнований на данном этапе аннулируется.

За неявку на игру команда снимается с соревнований.

Если игра была прекращена из-за недисциплинированного поведения волейболистов одной из команд, то провинившейся команде засчитывается поражение со счетом 0:2 (0:25, 0:25), а противнику – выигрыш с соответствующим счетом.

Если игра не закончена по вине обеих команд, то поражение засчитывается каждой из этих команд, т.е. команды не получают очки и счет в партиях обеим командам 0:2 (0:25, 0:25).

За участие в игре незаявленного, дисквалифицированного или неправильно оформленного игрока команде засчитывается поражение 0:2 (0:25, 0:25).

3. Легкая атлетика

Соревнования лично-командные, проводятся в соответствии с правилами вида спорта «Легкая атлетика».

Финальные соревнования проводятся в рамках регионального этапа всероссийских соревнований среди школьников по программе легкоатлетическому четырехборью «Шиповка юных».

Финальные соревнования проводятся отдельно среди команд школ городов и районов в 6 половозрастных группах:

	группы	Состав команды	
		спортсмены	представитель команды
города	2008-2009 г.р. (мальчики)	5	1
	2008-2009 г.р. (девочки)	5	1
	2006-2007 г.р. (юноши)	5	1
	2006-2007 г.р. (девушки)	5	1
	2004-2005 г.р. (юноши)	6	1
	2004-2005 г.р. (девушки)	6	1

районы	2008-2009 г.р. (мальчики)	4	1
	2008-2009 г.р. (девочки)	4	1
	2006-2007 г.р. (юноши)	4	1
	2006-2007 г.р. (девушки)	4	1
	2004-2005 г.р. (юноши)	6	1
	2004-2005 г.р. (девушки)	6	1

Участники 2003 г.р. и старше и 2010 г.р. и младше к соревнованиям не допускаются.

Программа соревнований:

I день – день приезда, мандатная комиссия;

II день – бег 60 м, прыжок в длину или прыжок в высоту (по выбору);

III день – метание мяча (все группы), бег 500 м (девушки 2006-2007, 2008-2009 годов рождения), бег 600 м (юноши 2008-2009 годов рождения, девушки 2004-2005 годов рождения), бег 800 м (юноши 2006-2007 годов рождения), бег 1000 м (юноши 2004-2005 годов рождения), эстафетный бег 4x100 м (юноши и девушки).

К участию в соревнованиях по легкой атлетике допускаются команды победительницы районных/городских по решению соответствующих организационных комитетов. По решению организаторов, в случае недоезда команд при согласовании с федерацией легкой атлетики, к участию в соревнованиях дополнительно могут быть допущены команды школ вне конкурса.

Победители и призеры в личном зачете определяются в каждой возрастной группе отдельно среди юношей и девушек по наибольшему количеству очков, набранных во всех видах программы за исключением эстафетного бега (таблица оценки результатов № 5 Единой всероссийской спортивной классификации «легкая атлетика»).

Командное первенство в группах 2008-2009, 2006-2007 годов рождения для команд городских школ определяется по 4 лучшим личным результатам в команде, для команд сельских школ – по 3 лучшим личным результатам в команде; в группе 2004-2005 годов рождения для команд городских и команд сельских школ – по 5 лучшим личным результатам в команде.

4. Лыжные гонки

Соревнования лично-командные, проводятся в соответствии с правилами вида спорта «Лыжные гонки».

Финальные соревнования проводятся в рамках регионального этапа по программе соревнований среди школьников по лыжным гонкам.

Финальные соревнования проводятся отдельно среди команд школ городов и районов в 4 половозрастных группах:

	группы	Состав команды	
		спортсмены	представитель команды
города	2005-2006 г.р. (юноши)	5	1
	2005-2006 г.р. (девочки)	5	1
	2007-2008 г.р. (мальчики)	5	1
	2007-2008 г.р. (девушки)	5	1
районы	2005-2006 г.р. (юноши)	5	1
	2005-2006 г.р. (девочки)	5	1
	2007-2008 г.р. (мальчики)	5	1
	2007-2008 г.р. (девушки)	5	1

Программа финальных соревнований:

I день – мандатная комиссия, заседание главной судейской коллегии совместно с представителями команд, жеребьевка участников соревнований, просмотр трасс.

II день – классический стиль 3 км – юноши 2005–2006 г.р.

классический стиль 2 км – мальчики 2007–2008 г.р.

классический стиль 2 км – девочки 2005–2006 г.р.

классический стиль 1 км – девочки 2007–2008 г.р.

III день – эстафета (4 x 3 км) – юноши 2005–2006 г.р.

эстафета (4 x 2 км) – мальчики 2007–2008 г.р.

эстафета (4 x 2 км) – девочки 2005–2006 г.р.

эстафета (4 x 1 км) – девочки 2007–2008 г.р.

Первый и второй этапы в эстафете – классический стиль, третий и четвёртый этапы – свободный стиль.

К участию в соревнованиях по лыжным гонкам допускается 1 школьная команда-победительница. В состав команды входят обучающиеся одной школы. Для усиления команды допускается включение в команду не более 2 обучающихся из других школ этого района/города, при этом такая команда не может претендовать на участие. При начислении баллов школа, предоставившая игроков для усиления команды, получает 10 очков за одного участника при формировании итоговой таблицы командных результатов общеобразовательных организаций.

Личное первенство определяется по лучшему результату в индивидуальной гонке. Командное первенство отдельно среди команд городских и районных школ определяется по наибольшей сумме очков, набранных всеми участниками команды согласно таблице.

По решению организаторов, в случае недоезда команд, при согласовании к участию в соревнованиях дополнительно могут быть допущены команды школ вне конкурса.

Начисление очков производится по таблице:

индивидуальные гонки				эстафеты			
место	Очки	место	очки	место	очки	место	очки
1	100	11	76	1	150	11	96
2	96	12	74	2	135	12	94
3	92	13	72	3	120	13	92
4	90	14	70	4	110	14	90
5	88	15	68	5	108	15	88
6	86	16	66	6	106	16	86
7	84	17	64	7	104	17	84
8	82	18	62	8	102	18	82
9	80	19	60	9	100	19	80
10	78	20	58	10	98	20	78
		21	57			21	76
и т.д. на 1 очко меньше				и т.д. на 2 очка меньше			

5. Мини-футбол

Соревнования командные, проводятся по упрощенным правилам игры в мини-футбол. Принимают участие школьные команды юношей и девушек, укомплектованные учащимися 2003-2005 годов рождения. Участники 2002 г.р. и старше и 2006 г.р. и младше к соревнованиям не допускаются. Состав команды – 8 спортсменов и 1 представитель.

Система проведения соревнований определяется главной судейской коллегией в зависимости от количества участвующих команд в соответствующей зоне.

Игры в финальном этапе Лиги проводятся по круговой системе. В финальном этапе Лиги используется футбольный мяч № 5.

Команда должна иметь единую форму одежды (шорты, футболка, гетры, щитки).

Упрощенные правила игры в мини-футбол:

- игра состоит из 2 таймов по 10, 15 или 20 минут (уточненное время одного тайма устанавливается на заседании судейской коллегии в зависимости от количества команд);
- в протокол матча вносятся фамилии 8 человек из общей заявки;
- в игре принимают участие две команды, каждая из которых состоит из 5 игроков, включая вратаря;
- количество замен в ходе матча не ограничено;
- бросок от ворот выполняется вратарем защищающейся команды из любой точки штрафной площади. Гол не должен быть засчитан, если мяч забит непосредственно броском от ворот;

- ввод мяча из-за боковой линии назначается, когда мяч выйдет из игры за пределы боковой линии;
- пенальти пробивается с расстояния 6-ти метров;
- угловой удар выполняется из углового сектора;
- за касание мяча руками от своего игрока вратарь наказывается свободным ударом, который пробивается с 6-метрового расстояния;
- в случае удаления одного из игроков, команда играет в меньшинстве 2 минуты;
- при выполнении начального, штрафного, углового и свободного ударов, ввода мяча из аута, игроки противоположной команды должны находиться на расстоянии не менее 5-ти метров.

Победитель соревнований определяется по наибольшему количеству набранных очков (победа – 3 очка, ничья – 1 очко, поражение – 0 очков).

В случае равенства очков у двух и более команд, преимущество получает команда, имеющая:

- наибольшее количество побед во всех встречах;
- лучший результат в играх между собой (количество очков, количество побед, разность забитых и пропущенных мячей);
- лучшую разность забитых и пропущенных мячей во всех встречах;
- наибольшее количество забитых мячей во всех играх;
- по жребию;
- при проведении стыковых игр, в случае результата «ничья», победитель определяется в серии послематчевых пенальти. Каждая команда производит по 3 удара с 6-ти метровой отметки.

Упражнения с мячом

Инвентарь: мяч, один или несколько.

Подбрасывание мяча:

- подбросить мяч вверх и поймать двумя руками;
- подбросить мяч вверх, хлопнуть в ладоши и поймать;
- подбросить мяч вверх и поймать его после удара об пол;
- то же с хлопком;
- подбросить мяч вверх, хлопнуть в ладоши впереди и позади себя, поймать мяч;
- подбросить мяч вверх, убрать руки за голову, поймать мяч;
- подбросить мяч вверх и поймать его одной правой или левой рукой;
- подбросить мяч вверх, хлопнуть под коленом, поймать мяч;
- Подбросить мяч вверх, повернуться вокруг себя и поймать мяч;
- продвигаясь вперед, подбрасывать мяч вверх.

Игры с ударом мяча об пол:

- ударить мячом об пол и поймать его двумя руками;
- ударить мячом об пол, хлопнуть в ладоши и поймать его;
- ударить мячом об пол, повернуться вокруг себя и поймать его;
- ударить мячом об пол и поймать его правой (левой) рукой;

- ударить мячом об пол, перенести ногу над мячом, пока он ударяется об пол, поймать его;

- отбивать мячом об пол двумя руками 5-6 раз подряд;

- отбивать мячом об пол двумя руками, продвигаясь вперед;

- отбивать мячом об пол правой (левой) рукой по 5-6 раз, продвигаясь вперед,

- ударить мячом об пол, хлопнуть впереди и сзади себя, поймать мяч;

- ударить мячом об пол, сделать хлопок под коленом, поймать мяч.

Игры с ударом мяча о стену:

- ударить мячом о стену и поймать его двумя руками;

- ударить мячом о стену, хлопнуть в ладоши, поймать мяч;

- ударить мячом о стену, хлопнуть впереди и позади себя, поймать мяч,

- ударить мячом о стену, хлопнуть руками под коленом, поймать мяч;

- ударить мячом о стену, дать ему удариться об пол и поймать его;

- ударить мячом о стену, повернуться вокруг себя и поймать мяч;

- ударить мячом о стену, дать ему удариться об пол, повернуться вокруг себя и поймать его;

- повернуться к стене спиной, бросить мяч через голову в стену, повернуться и поймать его;

- то же, но поймать после того, как мяч ударится об пол;

- бросить мяч одной рукой в стену и поймать его;

- отбивать мяч двумя руками о стенку 5-6 раз: ладонями, пальцами; вниз, вверх;

- ударить мячом о стену, перепрыгнуть через него;

- ударить мячом о стену, присесть и поймать мяч;

- ударить мячом о стену из-под ноги правой (левой) рукой;

- ударить мячом о стену из-за спины;

- ударить мячом о стену из-за головы;

- ударить мячом о колено и поймать мяч двумя руками;

- ударить мячом о колено и поймать мяч правой (левой) рукой (<https://open-lesson.net/941/>).

6. Настольный теннис

Соревнования командные, проводятся в соответствии с правилами вида спорта «Настольный теннис».

Принимают участие школьные команды, укомплектованные учащимися 2003 года рождения и младше. Участники 2002 г.р. и старше соревнованиям не допускаются. Состав команды – 6 человек, в том числе 3 юноши, 2 девушки и 1 представитель.

Команда должна иметь единую форму одежды (шорты, футболка не белого цвета), ракетки и мячи.

Зональные соревнования проводятся среди школьных команд районов/городов. К участию в областных соревнованиях допускаются команды победители.

К участию в финальном этапе среди районных/городских команд допускаются школьные команды-победители.

Система проведения финального этапа соревнований определяется главной судейской коллегией в зависимости от количества участвующих команд.

Командный матч состоит из 9 одиночных встреч, проводимых в следующем порядке: 1) А-Х (ю); 2) 1д – 1д; 3) В-У (ю); 4) 2д – 2д; 5) С-Z (ю); 6) 1д – 2д; 7) А-У (ю); 8) 2д – 1д; 9) В-Х (ю). Команда, выигравшая в 5 одиночных встречах, объявляется победителем, несыгранные встречи не проводятся. Команда-победительница матча получает 2 очка, проигравшая – 1 очко. Одиночная встреча проводится «на большинство» из 5 партий. Участник, выигравший 3 партии, объявляется победителем. Основной игровой мяч – целлулоидный 3 звезды.

Командное первенство определяется по наибольшей сумме очков, набранных командами во встречах друг с другом.

7. Плавание

Соревнования лично-командные, проводятся в соответствии с правилами вида спорта «Плавание», имеющих плавательные навыки. Принимают участие школьные команды, укомплектованные учащимися 2004-2006 г.р.. Участники 2003 г.р. и старше, и 2007 и младше к соревнованиям, не допускаются. Состав команды 6 человек, в том числе 3 юноши, 3 девушки и 1 представитель. Команда формируется на базе одной школы, при этом для усиления команды допускается участие до 2 человек из других общеобразовательных учреждений. При начислении баллов школа, предоставившая учащихся для усиления команды, получает 10 очков за одного участника при формировании итоговой таблицы командных результатов общеобразовательных учреждений).

Программа включает следующие виды состязаний:

- 50 м (вольный стиль, юноши);
- 50 м (вольный стиль, девушки);
- эстафета 3х50 м (вольный стиль – юноши);
- эстафета 3х50 м (вольный стиль – девушки);
- смешанная эстафета 4х50 (вольный стиль, 2 юноши, 2 девушки).

В зачет три результата: двух эстафет и один личный результат.

Победители и призеры соревнований в командном первенстве определяются отдельно среди команд городских и районных школ по наибольшей сумме очков, набранных в трех видах программы соревнований согласно таблице.

Начисление очков производится по таблице:

индивидуальные	эстафеты
----------------	----------

место	очки	место	очки	место	очки	место	очки
1	100	11	76	1	150	11	96
2	96	12	74	2	135	12	94
3	92	13	72	3	120	13	92
4	90	14	70	4	110	14	90
5	88	15	68	5	108	15	88
6	86	16	66	6	106	16	86
7	84	17	64	7	104	17	84
8	82	18	62	8	102	18	82
9	80	19	60	9	100	19	80
10	78	20	58	10	98	20	78
		21	57			21	76
и т.д. на 1 очко меньше				и т.д. на 2 очка меньше			

8. Регби

Соревнования командные, проводятся в соответствии с действующими правилами ТЭГ-регби, а также настоящим Положением.

В соревнованиях принимают участие школьные команды, укомплектованные учащимися 2006-2008 годов рождения. Участники 2005 г.р. и старше и 2009 г.р. и младше к соревнованиям не допускаются. Состав команды – 9 спортсменов независимо от пола и 1 представитель.

В игре принимают участие две команды, на игровом поле от каждой команды одновременно находятся 7 игроков. К участию в играх допускается участие девушек.

Игры состоят из двух таймов по 7 минут каждый с перерывом в 1 минуту между ними.

Размеры игрового поля для ТЭГ-регби – 30х40 м.

Система розыгрыша и график встреч определяются на заседании главной судейской коллегии с представителями команд в зависимости от количества команд.

9. Хоккей

Соревнования командные, проводятся по упрощенным правилам игры в хоккей. Принимают участие школьные команды юношей, укомплектованные учащимися 2003-2005 годов рождения, допускается один участник 2006 г.р. имеющий соответствующую подготовку при предоставлении документов, предусмотренных Положением, и согласия родителя (законного представителя) на участие в соревнованиях Лиги (приложение № 8). Участники 2002 г.р. и старше и 2007 г.р. и младше к соревнованиям не допускаются. В состав команды могут включаться девушки 2002-2005 годов рождения. Команда составляет 13 спортсменов и 2 представителя. Для усиления команды допускается участие не более 4 игроков из другого одного

общеобразовательного организация (при начислении баллов школа, предоставившая игроков для усиления команды, получает 10 очков за одного участника при формировании итоговой таблицы командных результатов общеобразовательных организаций).

К участию в финальных соревнованиях Лиги допускаются школьные команды-победители.

Система розыгрыша и продолжительность встреч на финальном этапе Лиги соревнованиях определяются на заседании главной судейской коллегии с представителями команд в зависимости от количества команд, подтвердивших участие.

Упрощенные правила игры в хоккей:

- в игре принимают участие две команды, состав каждой из которых 6 игроков, включая вратаря;
- в протокол матча вносятся фамилии не менее 9 человек из общей заявки;
- количество замен в ходе матча не ограничено;
- в случае удаления одного из игроков команда играет в меньшинстве 2 минуты.

Допускается экипировка игроков с минимальной защитной формой: шлем с маской, защита шеи, перчатки, щитки, налокотники.

Победитель соревнований определяется по наибольшему количеству набранных очков (победа – 3 очка, победа в дополнительное время или по буллитам – 2 очка, поражение в дополнительное время или по буллитам – 1 очко, поражение – 0 очков).

В случае равенства очков у двух и более команд, преимущество получает команда, имеющая:

- лучший результат в играх между собой (количество очков, количество побед, разность забитых и пропущенных шайб);
- наибольшее количество побед во всех встречах;
- лучшую разность забитых и пропущенных шайб во всех встречах.

10. Шашки

Соревнования командные, проводятся в соответствии с правилами вида спорта «Шашки». Принимают участие школьные команды, укомплектованные учащимися 2005 г.р. и младше. Участники 2004 г.р. и старше к соревнованиям не допускаются. Состав команды 5 человек, в том числе 3 юноши, 1 девушка и 1 представитель.

К участию в соревнованиях допускается 1 команда-победительница городсков/районов края. По решению организаторов, в случае недоезда команд при согласовании с федерацией шашек края, к участию в соревнованиях дополнительно могут быть допущены команды школ вне конкурса.

Соревнования проводятся по швейцарской или круговой системе. Систему проведения соревнований определяет судейская коллегия

соревнования. Количество туров определяется решением судейской коллегии в зависимости от количества команд.

Распределение мест производится по наибольшему количеству очков, набранных участниками команды. В случае равного количества очков участников, места определяются:

для соревнований, проводимых по швейцарской системе, по коэффициенту Бухгольца, при равенстве коэффициентов Бухгольца по усечённому коэффициенту Солкофа,

для соревнований, проводимых по круговой системе, по коэффициенту Шмудляна, при равенстве коэффициентов Шмудляна, по результатам личных встреч, по наибольшему количеству побед.

При равенстве очков у двух или более команд, предпочтение отдается команде, имеющей преимущество:

- по числу выигранных матчей;
- по результату встречи между собой;
- по результату на первой доске.

11. Конькобежный спорт

Соревнования командные, проводятся в соответствии с правилами вида спорта «Конькобежный спорт».

Принимают участие школьные команды, укомплектованные учащимися 2006-2008 годов рождения. Участники 2005 г.р. и старше и 2009 г.р. и младше к соревнованиям не допускаются. Состав команды – 7 человек, в том числе 3 мальчика, 3 девочки, 1 представитель.

Соревнования проводятся среди школьных команд районов/городов. К участию в областных соревнованиях допускаются победители районного/городского этапа, финальный этап не проводится.

Программа соревнований:

1. Девочки и мальчики – 100 м;
2. Девочки и мальчики – 300 м.

Личное первенство определяется по наилучшему техническому результату на каждой дистанции программы соревнований.

Командное первенство определяется по наибольшей сумме очков набранными всеми участниками команды согласно таблицы.

Таблица очков командного первенства:

1 место	- 20 очков	9 место	- 8 очков
2 место	- 17 очков	10 место	- 7 очков
3 место	- 15 очков	11 место	- 6 очков
4 место	- 13 очков	12 место	- 5 очков
5 место	- 12 очков	13 место	- 4 очка
6 место	- 11 очков	14 место	- 3 очка
7 место	- 10 очков	15 место	- 2 очка
8 место	- 9 очков	16 место	- 1 очко

12. Фитнес-аэробика

Соревнования по фитнес-аэробике проводятся по правилам вида спорта «фитнес-аэробика».

Соревнования по фитнес-аэробике проводятся по трем дисциплинам: аэробика, степ-аэробика, хип-хоп.

Команда должна быть представлена учащимися одной общеобразовательной организации, каждый участник может участвовать только в двух дисциплинах только в своей возрастной категории.

К участию в соревнованиях допускаются обучающиеся (вне зависимости от пола) следующих возрастных категорий:

В дисциплине аэробика (состав команды 5-6-7 человек):

- юноши, девушки, 2007-2009 г.р. (11-13 лет).

Для команды из 5 человек, одному из участников может быть или 9 лет, или 10 лет, или 14 лет.

Для команды из 6 человек, одному из участников может быть или 9 лет, или 10 лет, или 14 лет.

Для команды из 7 человек, двум участникам может быть или 9 лет, или 10 лет, или 14 лет.

Время выступления составляет 1 минута 45 секунд \pm 5 секунд. Отсчет времени начинается с первым звуковым сигналом и заканчивается с последним звуковым сигналом.

В дисциплине степ-аэробика (состав команды 5-6-7 человек):

- юноши, девушки, 2007-2009 г.р. (11-13 лет).

Для команды из 5-6 человек, одному из участников может быть или 9 лет, или 10 лет, или 14 лет.

Для команды из 7 человек, двум участникам может быть или 9 лет, или 10 лет, или 14 лет.

Соревнования в дисциплине «степ-аэробика» проводятся на профессиональных степ-платформах официальных производителей, размер степ-платформы должен соответствовать возрасту участника. Стэп-платформы для выступления на соревнованиях участники обеспечивают самостоятельно.

Для соревнований среди юношей и девушек 11-13 лет высота степ-платформы должна составлять 15 см.

Время выступления составляет 1 минута 45 секунд \pm 5 секунд. Отсчет времени начинается с первым звуковым сигналом и заканчивается с последним звуковым сигналом.

В дисциплине хип-хоп (состав команды 8 человек):

- юноши, девушки, 2007-2013 г.р. (7-13 лет); участники другой возрастной категории не допускаются.

Время выступления составляет 2 минуты \pm 5 секунд. Отсчет времени начинается с первым звуковым сигналом и заканчивается с последним звуковым сигналом.

В течение соревнований, начиная с отборочного тура, возможно, заменить только 2-х участников группы, но любая замена может быть произведена только с официального согласия Главного судьи.

Группы-участники соревнований в обязательном порядке участвуют в открытии и закрытии соревнований в одинаковой форме, а также во всех мероприятиях, определенных программой соревнований.

Размер соревновательной площадки: 10 x 10 м (покрытие – деревянный пол).

Музыкальное сопровождение направляется за неделю до начала соревнований на адрес электронной почты kraifit@mail.ru с указанием следующей информацией:

- район/город, область;
- наименование общеобразовательной организации;
- дисциплина;
- возраст;
- название команды.

Представителю команды в обязательном порядке иметь при себе несколько копий (минимум 2) музыкального сопровождения на USB FLASH (флеш-накопитель).

Победители соревнований определяются по каждой дисциплине (аэробика, фитнес-аэробика, хип-хоп) по наибольшей сумме баллов (таблица 9, 10, 11).

Таблица 9 – Оценка выступления в спортивной дисциплине

Критерий	Оценка	Баллы (максимум)
Техника	Сложность движений	2,5 балла
- сложность шагов на степ-платформу, отражающих специфику вида степ-аэробики; - сложность работы рук; - сложность переходов; - движения рук одновременно с подъемом на степ-платформу; - противоположные планы: 1) с использованием рук; 2) с использованием с ног; 3) с использованием других членов группы.		
Техника	Интенсивность исполнения	2,5 балла
- движения, требующие больших энергетических затрат и усилий; - различные (вертикальные) уровни хореографии: - тач, лоуимпакт степ, пауэр степ;(шаги с касанием, низкоударная степ-аэробика, пауэр-степ) - разнообразие движений на степ-платформе: тап, флики, кёрл, ни лифт, кик и т.д.;(касания, подъем колена вверх, захлест голени и т.д.) - многообразие использования движений рук и ног; - дополняющие движения рук на протяжении всего выступления;		

<ul style="list-style-type: none"> - быстрый темп движений; - выносливость и физическая форма; - количество пауэр степ; - различные подходы к степ-платформе; - максимальное количество подъемов на степ-платформу при минимальном количестве движений на полу. 		
Техника	Разнообразие шагов и перемещений	2,5 балла
<ul style="list-style-type: none"> - шаги из всего разнообразия степ-хореографии; - различные подходы к степ-платформе, в т.ч. с изменением положения самой степ-платформы в пространстве; - разнообразие переходов от одной степ-платформы к другой; - разнообразие построений и перемещений при максимальной степ-активности; - разнообразие в положении членов группы (частые перемещения по отношению друг к другу); - отсутствие повторений движений ног и одинаковых связок; - различные уровни работы ног: касания, подъем колена вверх, захлест голени и т.д.) - отсутствие повторений движений рук и одинаковых связок. 		
Техника	Качество исполнения	2,5 балла
<ul style="list-style-type: none"> - соответствие темпа музыки уровню подготовки спортсменов; - уровень технического исполнения; - одинаковый уровень подготовки у всех членов группы; - правильная постановка стопы при подъеме и спуске со степ-платформы; - точность положений и выполнение движений с мышечным контролем; - скорость движений и четкий контроль подъемов на степ-платформу и перестроений; - осанка, в том числе правильное положение суставов; - легкость исполнения; - уровень исполнения на протяжении всего выступления; - отсутствие запрещенных движений; - общие правила работы на степ-платформе. 		
Артистизм	Хореография	3,0 балла
<ul style="list-style-type: none"> - отражение в движениях характера работы в степ-аэробике и включение максимального количества подъемов на степ с минимальным количеством движений на полу; - оригинальность в исполнении; - творческий подход в т.ч. различных подходов и положений степ-платформ в пространстве; - оригинальность и творческий подход в построениях и смене степ-платформ (не жертвуя количеством подъёмов на степ); - творческий подход при перемещениях членов группы; - одинаковое и целесообразное расстояние между членами группы; - творческий подход в хореографии линий рук и ног; 		

<ul style="list-style-type: none"> - непредсказуемость последовательностей и переходов; - хореография, построенная на взаимодействии членов группы; - различные вертикальные уровни и умение использовать пространство. 		
Артистизм	Музыкальное сопровождение	2,5 балла
<ul style="list-style-type: none"> - выбор музыки и подходящий темп; - сочетание музыки и движений; - характер, ритмический рисунок и прочие особенности музыкального сопровождения; - тема музыкального сопровождения; - соответствие темпа музыкального сопровождения уровню подготовки спортсмена. 		
Артистизм	Синхронность исполнения	2,5 балла
<ul style="list-style-type: none"> - одинаковый уровень подготовки; - одинаковая интенсивность исполнения; - синхронность в представлении и подаче выступления; - недопустимость солирования. 		
Артистизм	Презентация	2,0 балла
<ul style="list-style-type: none"> - энергетика движений и мимическая выразительность; - восхищение и эмоциональный подъем у зрителей и судей; - эмоциональность группы; - зрительный контакт с аудиторией; - разнообразие в представлении своих навыков и мастерства; - взаимодействие с другими членами группы; - естественное выражение лица; - индивидуальный «почерк» выступления группы; - хорошая физическая форма; - костюм для выступления. 		

Таблица 10 – Оценка выступления в спортивной дисциплине «Аэробика»

Критерий	Оценка	Баллы (максимум)
Техника	Сложность движений	2,5 балла
<ul style="list-style-type: none"> - сложность движения ног (включая движение ступней), отражающих аэробику хай-импакт (высокоударной аэробики); - сложность работы линий рук; - сложность и скорость перестроений, не искажающих правильную технику работы ног; - противоположные планы: <ol style="list-style-type: none"> 1) в движениях рук; 2) в движениях ног; 3) в движениях участников группы. 		
Техника	Интенсивность исполнения	2,5 балла
<ul style="list-style-type: none"> - движения, требующие больших энергетических затрат и усилий; 		

<ul style="list-style-type: none"> - различные уровни хореографии (пол, касание/выпад, стоя, хай-импакт (высокоударная аэробика) и высокие прыжки); - многообразие коротких и длинных движений рук и ног; - смена уровней работы ног за счет движений со сменой ног, подъемов колена, махов и пр.; - высокий темп движений; - выносливость, физическая форма и техническая подготовка; - использование партера; - хореография выступления должна максимально отражать специфику аэробики хай-импакт. 		
Техника	Разнообразие движений	2,5 балла
<ul style="list-style-type: none"> - повторения при выборе разнообразных движений хай-импакт; - разнообразие работы рук с использованием коротких и длинных рычагов; - разнообразие в смене уровней хореографии: с пола в положение стоя, из положения стоя на пол и т.д.; - разнообразие построений, перемещений и умение использовать пространство; - разнообразное использование движений ног различного уровня за счет движений со сменой ног, подъемов колена, махов и пр.; - избегать повторов движений в работе ног; - избегать повторов движений в работе рук. 		
Техника	Качество исполнения	2,5 балла
<ul style="list-style-type: none"> - уровень техники и качество исполнения всех движений, включая исполнение движений высокого уровня сложности; - одинаковый уровень технической подготовки всех членов группы; - точность положений и мышечный контроль при выполнении движений рук, ног и ступней, точные линии рук; - темп выполнения движений хай-импакт (высокоударной аэробики) и корректное и точное выполнение перестроений; - легкость исполнения; - уровень исполнения на протяжении всего выступления; - строгое соблюдение правил в отношении разрешенных и запрещенных движений. 		
Артистизм	Хореография	3,0 балла
<ul style="list-style-type: none"> - соответствие движений направлению «фитнес-аэробика», а не «спортивная аэробика»; - оригинальность и творческий подход в исполнении движений аэробики хай-импакт; - творческий подход и оригинальность хореографии движений рук и ног; - умение ориентироваться в пространстве; - одинаковое и соразмерное расстояние между членами группы; - непредсказуемость последовательностей перестроения; - хореография, построенная на взаимодействии членов группы; - творческий подход в использовании хореографии различных 		

вертикальных уровней и умения использовать пространство; - оригинальность и творческий подход в построениях (формейшн) и частых перемещениях членов группы.		
Артистизм	Музыкальное сопровождение	2,5 балла
- выбор музыки и подходящий темп; - соответствие музыкального сопровождения и композиции; - использование характера, ритмического рисунка, вокала и пр. особенностей музыкального сопровождения; - тема музыкального сопровождения; - соответствие темпа музыкального сопровождения уровню подготовки спортсмена.		
Артистизм	Синхронность исполнения	2,5 балла
- одинаковый уровень подготовки; - одинаковая интенсивность исполнения; - синхронность в представлении и подаче выступления; - недопустимость солирования.		
Артистизм	Презентация	2,0 балла
- энергетика движений и мимическая выразительность; - восхищение и эмоциональный подъем у зрителей и судей; - эмоциональность группы; - зрительный контакт с аудиторией; - разнообразие в представлении своих навыков и мастерства; - взаимодействие с другими членами группы; - естественное выражение лица; - индивидуальный «почерк» выступления группы; - хорошая физическая форма; - костюм для выступления.		

Таблица 11 – Оценка выступления в спортивной дисциплине «Хип-хоп»

Оценка	Баллы (максимум)
Техника исполнения и сложность	2,0 балла
- высокий уровень технической подготовки и качественное исполнение движений во всех используемых стилях хип-хоп; - точные, целенаправленные перемещения и контроль над всеми перемещениями и частями тела; - естественность движений; - технический уровень и оригинальность манеры выбранного стиля; - высокий уровень координации; - сложность движений, характерных для различных стилей хип-хоп.	
Музыкальное сопровождение и интерпретация	2,0 балла
- музыкальная выразительность; - соответствие стилю и культуре хип-хоп;	

<ul style="list-style-type: none"> - соответствие музыкального сопровождения различным стилям хип-хоп; - единство музыки и танца; - синхронность с музыкой; - использование размера и ритмического рисунка музыки: повышения, понижения мелодии, изменения ритма, перекрестного ритма, а также текста. 	
Разнообразие и креативность	2,0 балла
<ul style="list-style-type: none"> - креативность и непредсказуемость движений; - многообразие стилей и движений хип – хоп; - оригинальность переходов при перестроении; - плавность и оригинальность переходов из одного стиля в другой; - разнообразие и оригинальность изменения в вертикальных уровнях хореографии. 	
Перестроения и визуальные образы	2,0 балла
<ul style="list-style-type: none"> - участие всех членов группы в построении визуального образа; - использование всего пространства площадки; - визуальный эффект; - логичность использования трюков в композиции; - использования трюков с целью создания интересной хореографии. 	
Групповая работа и презентация	2,0 балла
<ul style="list-style-type: none"> - одинаковый уровень исполнения всех членов группы; - уровень исполнения на протяжении всего выступления; - динамичность и насыщенность выступления; - восхищение, эмоциональный подъем и настроение, соответствующие хип-хоп культуре; - взаимодействие всех членов группы; - синхронность; - солирование не приветствуется, предпочтение отдается групповой работе; - костюм. 	

Основные особенности школьных спортивных лиг:

Допуск к соревнованиям детей, постоянно занимающихся в спортивных секциях организаций образования. Основной подход: команда – секция. Участие тех учащихся, которые не обучаются в детско-юношеских спортивных школах.

Поднятие престижа дополнительного образования среди школьников и родителей.

Накопление соревновательной практики как итог деятельности системы физкультурного дополнительного образования.

Проведение соревнований на протяжении всего учебного года по круговой системе, с проведением финалов в конце года.

Организация семинаров по инновациям развития видов спорта для учителей физической культуры, ответственных за внеурочную физкультурно-

спортивную работу с обучающимися, тренеров на протяжении всего учебного года.

Постоянное отслеживание и координирование в течение всего года построения учебно-тренировочной работы в секциях.

Привлечение известных спортсменов для проведения мастер-классов.

В Казахстане школьная лига, как спортивное движение среди школьников - проект нового формата для учащихся общеобразовательных школ, направленный на формирование школьных команд по видам спорта и вовлечение большего количества школьников в участие в соревнованиях.

В организациях образования тысячи школьников объединены в спортивные содружества школьной лиги на основании утвержденного Приказа Министра образования и науки Республики Казахстан от 30 декабря 2014 года за №549 «Об утверждении Правил формирования студенческих и школьных лиг, организации и проведения спортивных мероприятий среди студенческих и школьных лиг» [30].

Об утверждении Правил формирования студенческих и школьных лиг, организации и проведения спортивных мероприятий среди студенческих и школьных лиг

Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 30 декабря 2014 года № 549. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 6 февраля 2015 года № 10192.

В соответствии с пунктом 11 статьи 15 Закона Республики Казахстан «О Физической культуре и спорте» **ПРИКАЗЫВАЮ:**

1. Утвердить прилагаемые Правила формирования студенческих и школьных лиг, организации и проведения спортивных мероприятий среди школьных и студенческих лиг.

2. Департаменту дошкольного и среднего образования, информационных технологий (Жонтаева Ж.А.):

1) обеспечить в установленном порядке государственную регистрацию настоящего приказа в Министерстве юстиции Республики Казахстан;

2) после государственной регистрации в Министерстве юстиции Республики Казахстан обеспечить официальное опубликование настоящего приказа в периодических печатных изданиях и в информационно-правовой системе «Әділет».

3. Контроль за исполнением настоящего приказа возложить на вице-министра образования и науки Имангалиева Е. Н.

4. Настоящий приказ вводится в действие по истечении десяти календарных дней со дня его первого официального опубликования.

Министр А. Саринжипов

*«СОГЛАСОВАНО»
Министр культуры и спорта
Республики Казахстан*

Утверждены приказом
Министра образования и науки
Республики Казахстан
30 декабря 2014 года № 549

**Правила формирования школьных и студенческих лиг, организации
и проведения спортивных мероприятий среди школьных и студенческих
лиг**

1. Общие положения

Настоящие Правила формирования школьных и студенческих спортивных лиг, организации и проведения спортивных мероприятий среди школьных и студенческих спортивных лиг (далее - Правила) определяют порядок формирования школьных и студенческих спортивных лиг в организациях образования, организацию и проведение спортивных мероприятий среди школьных и студенческих спортивных лиг.

2. В настоящих Правилах используются следующие основные понятия:

1) школьная спортивная лига (далее - школьная лига) - спортивное движение среди школьников, целью которого является содействие в популяризации школьного спорта и развитие одного или нескольких видов спорта, организации и проведении спортивных мероприятий со школьниками;

2) студенческая спортивная лига (далее - студенческая лига) спортивное движение среди студентов, целью которого является содействие в популяризации студенческого спорта и развитии вида (видов) спорта.

Организации и проведении спортивных мероприятий со студентами.

3. Цель школьных и студенческих лиг - привлечение обучающихся организаций образования к регулярным занятиям спортом.

4. Задачи школьных и студенческих лиг:

1) развитие командных игровых видов спорта и пропаганда здорового образа жизни среди подрастающего поколения;

2) определение лучших класс-команд школьной лиги и групп-команд студенческой лиги организаций образования по игровым видам спорта;

3) приобщение обучающихся организаций образования к занятиям командными игровыми видами спорта (мини-футбол, волейбол, баскетбол и другим).

2. Порядок формирования школьных и студенческих лиг

5. Школьная лига формируется из класс-команд общеобразовательных школ (далее класс - команды).

6. Заявка класс-команды на участие в школьной лиге подается учителем физической культуры руководителю общеобразовательной школы за десять календарных дней до начала отборочного этапа спортивных соревнований среди класс-команд в организации образования.

7. Класс-команды формируется из числа обучающихся 6-11 классов общеобразовательных школ. В класс-команду включаются обучающиеся одного класса общеобразовательной школы.

8. Студенческая лига формируется из групп-команд обучающихся организаций образования, реализующих образовательные программы технического и профессионального, послесреднего и высшего образования (далее - групп-команды).

Сноска. Пункт 8 в редакции приказа Министерства образования и науки РК от 25.01.2016 № 78 (вводится в действие по истечении десяти календарных дней после дня его первого официального опубликования).

9. Заявка групп-команды на участие в студенческой лиге подается преподавателем физической культуры руководителю организации образования за десять календарных дней до начала спортивных соревнований отборочного этапа среди групп-команд в организации образования.

10. Групп-команды формируются из числа обучающихся организации образования, реализующей образовательные программы технического профессионального, послесреднего и высшего образования по заявке преподавателя физической культуры.

В групп-команду включаются обучающиеся одной группы организации образования. Сноска. Пункт 10 в редакции приказа Министерства образования и науки РК от 25.01.2016 № 78 (вводится в действие по истечении десяти календарных дней после дня его первого официального опубликования).

3. Порядок организации и проведения спортивных мероприятий среди школьных и студенческих лиг

11. К спортивным мероприятиям среди школьных и студенческих лиг относятся спортивные соревнования.

12. Спортивные соревнования среди школьной и студенческой лиги проводятся среди класс-команд или групп-команд одного года обучения по командным игровым видам спорта в соответствии с Правилами проведения спортивных мероприятий, утвержденными приказом Министерства культуры и спорта Республики Казахстан 4 ноября 2014 года № 74, зарегистрированным в Реестре государственной регистрации нормативных правовых актов под № 9930.

13. Спортивные соревнования среди школьных и студенческих лиг проводятся по следующим этапам и периодам:

1) отборочный этап, проводимый ежегодно организацией образования в период с сентября по октябрь месяц;

2) районный (городской) этап, проводимый региональным организационным комитетом (далее – Региональный комитет) ежегодно в ноябре месяце;

3) областной этап, проводимый региональным организационным комитетом ежегодно в марте месяце;

4) республиканский этап, проводимый республиканским организационным комитетом (далее - Республиканский комитет) ежегодно в апреле месяце.

14. На отборочном этапе спортивных соревнований среди класс-команд и среди групп-команд в организации образования принимают участие все класс-команды и групп-команды, подавшие заявку на участие в школьной и студенческой лиге.

15. По итогам отбора спортивных соревнований каждого этапа определяются победители. На каждый последующий этап (районный (городской), областной, республиканский) проходят класс-команды и групп-команды, победившие на предыдущем этапе спортивных соревнований среди школьных и студенческих лиг.

16. На республиканском этапе спортивных соревнований определяются победители спортивных соревнований среди школьных и студенческих.

17. Победители спортивных соревнований среди школьных и студенческих лиг районных (городских), областных этапов награждаются местными исполнительными органами области, города республиканского значения и столицы в области образования, а республиканского этапа - уполномоченным органом в области образования.

18. Координацию организации и проведения спортивных соревнований среди класс-команд и групп-команд на отборочном этапе обеспечивает руководитель организации образования, на районном (городском), областном этапах - Региональный комитет, на республиканском этапе - Республиканский комитет.

19. Руководитель организации образования определяет:

1) даты проведения отборочного этапа спортивных соревнований среди класс-команд и групп-команд в организации образования;

2) место проведения отборочного этапа спортивных соревнований среди класс-команд и групп-команд в организации образования;

3) состав судейской коллегии отборочного этапа спортивных соревнований среди класс-команд и групп-команд в организации образования.

20. Состав Регионального комитета определяется местными исполнительными органами области, города республиканского значения и столицы в области образования. Региональный комитет состоит из нечетного числа, не менее 5 человек.

Председателем Регионального комитета назначается руководитель местного исполнительного органа области, города республиканского значения и столицы в области образования.

22. Региональный комитет определяет:

1) даты проведения районных (городских), областных этапов спортивных соревнований среди школьных и студенческих лиг по согласованию с Республиканским комитетом; 2) место проведения районных (городских) и областных этапов спортивных соревнований среди

школьных и студенческих лиг; 3) состав судейской коллегии районных (городских) и областных этапов.

23. Состав Республиканского комитета определяется уполномоченным органом в области образования совместно с уполномоченным органом в области культуры и спорта. Республиканский комитет состоит из нечетного числа, не менее 7 человек.

24. Председатель Республиканского комитета определяется уполномоченным органом в области образования.

25. Республиканский комитет определяет:

1) даты проведения республиканского этапа спортивных соревнований среди школьных и студенческих лиг совместно с уполномоченным органом в области физической культуры и спорта и республиканскими федерациями по видам спорта, по которым проводятся соревнования;

2) место проведения республиканского этапа спортивных соревнований среди школьных и студенческих лиг;

3) количество классов-команд и групп-команд, принимающих участие на республиканском этапе спортивных соревнований среди школьных и студенческих лиг;

4) состав судейской коллегии республиканского этапа спортивных соревнований школьных и студенческих лиг.

26. Охрану жизни и здоровья участников, а также наличие медицинского работника на соревновании, судей, необходимого спортивного инвентаря и оборудования при проведении спортивных соревнований на отборочном этапе обеспечивает руководитель организации образования, на районном (городском), областном этапах – Региональный комитет, на республиканском этапе - Республиканский комитет.

27. За десять календарных дней до начала спортивных соревнований соответствующего этапа организации образования предоставляют следующие документы:

1) заявки по форме согласно к настоящим приложению 1 Правилам для класс-команд, согласно приложению 2 к настоящим Правилам для групп-команд;

2) нотариально засвидетельствованную копию удостоверения личности (свидетельства о рождении) каждого участника;

3) медицинскую справку о состоянии здоровья каждого участника, удостоверенную печатью медицинского учреждения по месту жительства и подписью врача-терапевта.

Данные документы для участия на районном (городском), областном этапах спортивных соревнований предоставляются в Региональный комитет, а для участия на республиканском этапе спортивных соревнований в Республиканский комитет.

4. Финансирование студенческих и школьных лиг

28. Финансирование организации и проведения спортивных соревнований среди школьных и студенческих лиг на отборочном, районном (городском),

областном этапах осуществляется в рамках предусмотренных средств в местном бюджете.

29. Финансирование организации и проведения спортивных соревнований среди школьных и студенческих лиг на республиканском этапе осуществляется в рамках предусмотренных средств в республиканском бюджете.

Приложение 1
к Правилам формирования
студенческих и школьных лиг,
организации и проведения
спортивных мероприятий среди
школьных и студенческих лиг

Форма

Заявка
на участие в _____ этапе спортивных соревнований
среди школьных лиг от образования) по _____ (наименования
организации (вид спорта)

№	Фамилия, имя, отчество (при его наличии)	Класс-команда
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		

Данные и контакты ответственного лица

(подпись руководителя организации образования и печать)

Приложение 2
к Правилам формирования
студенческих и школьных лиг,
организации и проведения
спортивных мероприятий среди
школьных и студенческих лиг

Форма

Заявка
на участие в _____ этапе спортивных соревнований
среди студенческих лиг от _____ (наименования организации

№	Фамилия, имя, отчество (при его наличии)	Класс-команда
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		

Данные и контакты ответственного лица

 (подпись руководителя организации образования и печать)

Организации образования республики создают возможности для более полного участия обучающихся в круговом цикле спортивных соревнований школьной лиги. Региональный анализ по участникам соревнований Национальной школьной лиги показывает процентный рост количества участников в 2019 году на +37,6% по сравнению с 2018 годом [31].

Анализ по участникам соревнований

Аймак / Регион	Национал ьяная школьная лига		Республика нские соревновани е		Спартаки ада (летняя)		Спартаки ада (зимняя)		Универсиад а (летняя)		Универси ада (зимняя)	
	2018	2019	2018	2019	2018	2020	2017	2019	2017	2019	2018	2020
Акмола / Акмолинска я	31	54	249	255	292	-	69	103	202	119	92	26
Актөбе / Актюбинска я	56	75	353	347	356	-	77	69	262	311	80	19
Алматы /Алматинск ая	51	76	374	389	390	-	81	89	317	140	101	-
Атырау /Атырауска я	169	274	228	213	258	-	65	59	147	286	71	-
БҚО / ЗКО	73	90	179	185	280	-	66	87	155	215	87	56
Жамбыл / Жамбылска я	325	414	423	417	368	-	80	61	309	205	85	13
Қарағанды /Қарагандин	201	324	487	478	352	-	82	76	299	298	116	29

ская												
Костанай / Костанайская	19	32	118	124	296	-	64	72	232	122	98	27
Қызылорда /Қызылординская	142	250	304	310	330	-	75	65	165	189	74	-
Маңғыстау / Мангистауская	276	414	298	292	318	-	71	56	223	231	56	-
Павлодар / Павлодарская	68	116	321	309	329	-	78	75	241	185	131	25
СҚО / СКО	86	108	281	293	319	-	70	73	199	235	84	12
Түркістан/ Туркестанская	-	176	-	341	-	-	-	49	-	249	-	-
ШҚО / ВКО	113	162	285	261	302	-	67	99	102	171	88	18
Нұр-Сұлтан қ. / г. Нур-Султан	151	230	317	319	346	-	79	83	268	246	79	43
Алматы қ. / г. Алматы	198	390	315	322	325	-	90	92	313	219	93	63
Шымкент қ./ г. Шымкент	64	102	296	270	332	-	56	65	278	165	50	11
ҚР / РК	2023	3237	4828/	5125/	5193/	-	117	127	3712/	3586/	138	342
	/6	/6	32	24	45		0/9	3/9	32	30	5/9	/5
В процентах %	(+37,6%)		(+5,8%)		-		(+8,1%)		(-3,4 %)		-	

Источник: Данные РГКП Национального научно-практического центра физической культуры МОН РК.

Складывается определенный опыт охвата обучающихся спортивно-массовыми мероприятиями. К примеру, Детско-юношеским центром «Шығыс» г. Нур-Султан разработана система работы по охвату детей различных возрастов комплексными спортивно-массовыми мероприятиями.

Согласно календарного плана спортивно-массовых мероприятий, турниров и физкультурно-оздоровительных соревнований в рамках городской спартакиады учащихся организаций образования проводятся соревнования по 10 видам спорта среди школьников и по 12 видам спорта среди учащихся колледжей, а также по 10 видам спорта разноуровневых соревнований «Ынта» и 16 видам спорта по программе национальной школьной лиги, в том числе по баскетболу «Алтын доп», волейболу «Шұбар доп», футболу «Былғары доп», футзалу «Теңбіл доп», шахматам «Акбозат» и национальным играм среди юношей и девушек в 3-х возрастных категориях [31].

Одновременно в целях спортивного развития обучающихся организациями образования республики *недостаточно используется потенциал спортивных школьных лиг*. Не все школы городов и регионов Казахстана регулярно и результативно участвуют в соревновательном годовом цикле, в том числе, не все возрастные группы.

Не в полной мере в лиге расширяется круг новых видов спорта, в числе которых интеллектуальные - Го, спортивный бридж, компьютерный спорт.

Мало инициатив по созданию школьных любительских спортивных лиг, например, по водным видам спорта (водное поло, плавание, синхронное плавание), зимним видам спорта (хоккей, конькобежный спорт), игровым (флорбол, регби, бадминтон, гандбол, баскетбол 3х3) и др. для массового вовлечения обучающихся в спорт и формирования устойчивой потребности в физической культуре и здоровом образе жизни.

Актуальность проблемы повышения роли физической культуры и спорта в социальной сфере развития общества определяется тревогой за состоянием здоровья населения, распространения наркологических заболеваний, увеличением числа детей, подростков, слабо физически развитых, уменьшением числа занимающихся различными формами физической культуры.

Для решения этих проблем необходимо обратить внимание на следующие приоритетные направления в развитии сферы физической культуры и спорта.

1) создание необходимых условий для развития физической культуры, физического воспитания населения, приобщение обучающихся к занятиям массовым спортом.

В этом направлении должны быть разработаны комплексные программы по развитию физического воспитания в дошкольных организациях, по развитию физического воспитания обучающихся, учащейся молодежи и студентов, а также и лиц с ограниченными возможностями здоровья и инвалидов.

2) развитие детско-юношеского спорта, как целенаправленной системы отбора и подготовки спортивного резерва для развития спорта высших достижений.

Необходимо разработать проекты и программы строительства новых, современно оборудованных детско-юношеских спортивных школ и клубов, а также реконструкция и переоборудование старых спортивных сооружений.

3) формирование новой технологической базы развития физической культуры и спорта, основанной на использовании новейших достижений в области теории физического воспитания и спортивной тренировки, педагогике, психологии, биомеханики и биотехнологий, медицины, информатики, нанотехнологий и управления.

Рекомендуется создать центр по изучению новых технологий и разработке комплекса предложений по внедрению этих технологий в сферу физической культуры и спорта.

4) создание развитой современной инфраструктуры для физической культуры, массового спорта, спорта высших достижений и профессионального спорта в регионе.

5) повышение эффективности управления в сфере физической культуры.

В этом направлении необходимо разработать пути взаимного сотрудничества между областными, городскими и районными органами власти, разработать систему совместного решения задач, стоящих перед органами в области физической культуры и спорта.

6) регулирование информационно-пропагандистской и просветительно-образовательной политики в области развития физической культуры и спорта, занятий массовым спортом и продвижение ценностей здорового образа жизни.

В этом направлении необходимо создание информационно-пропагандистских и просветительно-образовательных центров в регионах, в задачи которых будет входить выпуск плакатов, брошюр, листовок, газет, обновление созданного спортивного сайта, где должна быть реализована возможность общения, обсуждения событий физической культуры и спорта, происходящих на территории региона.

7) сохранение и развитие кадрового потенциала в области физической культуры и спорта.

8) постоянное совершенствование нормативно-правовой базы в сфере физической культуре и спорта.

Важнейшим результатом реализации предложенных направлений станет увеличение числа населения в регионе и всей стране в целом, занимающегося физической культурой и спортом, ведущих здоровый образ жизни. Это позволит повысить интерес детей, подростков, молодежи к занятиям физической культурой и спортом, удовлетворить их потребность в физической нагрузке, разработать и внедрить новые технологии физкультурно-оздоровительной и спортивной работы.

Конкретные проекты внедрения новых форм физкультурно-оздоровительной работы с детьми, подростками позволят увеличить число занимающихся физической культурой и спортом.

РЕКОМЕНДАЦИИ:

1. Пропагандировать спортивные школьные лиги по разным видам спорта, популяризировать такую форму охвата участников лиг как Фестиваль школьного спорта.

2. Создать информационные площадки, которые позволят следить за графиком соревнований школьных спортивных лиг в он-лайн режиме. Лучших спортсменов всех возрастов награждать за успехи и достижения в спорте и там же отражать данную информацию.

3. Активнее использовать потенциал детей и подростков, посещающих школьные спортивные секции, выявляя и отбирая среди них наиболее одаренных в различных видах спорта.

4. Уделять определенное внимание работе по вовлечению в школьные

лиги:

детей-инвалидов,
обучающихся с ограниченными возможностями здоровья,
детей из многодетных семей,
детей из малообеспеченных или неполных семей,
детей -сирот,
детей, оставшихся без попечения родителей.

5. Комплектовать школьную лигу из учащихся младшего школьного возраста.

6. Создавать школьные любительские спортивные лиги, включающие как престижные национальные виды спорта (тогыз-кумалак, бестас-асык, байга, лапта), но и не такие массовые национальные виды как «Ақ бидай» и другие сельские игры, а также новые виды спортивных игр (Го, спортивный бридж, компьютерный спорт, флорбол, футзал) и др.

Алгоритм создания любительской спортивной школьной лиги в организации образования:

1 шаг. Определить и возложить руководство организацией школьной лиги, формированием, подготовкой команд на учителей физической культуры.

2 шаг. Выбрать вид командных спортивных игр.

3 шаг. Подготовить специальный спортивный инвентарь, оборудование, спортивную командную форму.

4 шаг. Осуществить подбор игроков соответствующего уровня в спортивные команды по видам спорта.

5 шаг. Составить график тренировок.

6 шаг. Создать Совет школьной лиги для осуществления руководства, поддержки в развитии, организации и реализации спортивных проектов. В состав Совета школьной лиги следует включать представителей родительских и попечительских советов, известных деятелей по различным видам спорта, знаменитых профессиональных спортсменов, спонсоров.

7. Использовать ресурсы учащихся, занимающихся в детско-подростковых клубах, в детско-юношеских клубах физической подготовки.

8. Деятельность школьной лиги - это, прежде всего, в интересах самих детей и их родителей.

9. Использовать зарубежный опыт:

- по созданию программ внутри- и межшкольных командных соревнований в начальных классах (Швеция), с 6-17 лет (США), по уровням 1-2-е классы, 3-4-е классы, 5-6-е классы (Япония), 6-14, 15-18 (Бельгия), на школьном стадионе (Финляндия);

- по сотрудничеству школ и спортивных клубов (Германия), созданию спортивных клубов в школах (США);

- привлечения родителей к реализации программ спорта для развития детей (Австралия);

- применения городских парков в качестве спортплощадок и проведения на них семейных стартов (Китай);

- организации и формирования команд из учащихся школ по национальным, традиционным видам физической культуры и спорта и по выбору учащихся (Китай);

- повышения уровня мотивации школьников: курсы по лыжам, недели спорта, недели плавания, дни туризма, группы по интересам (Австрия), ежегодные массовые Игры школы (Бельгия);

- пропаганды спортивного образа по телевидению (Италия).

10. Развивать казахстанские традиции проведения массовых спартакиад, турниров по видам спорта, месячников по сдаче «Тестов Первого Президента – Лидера Нации», спортивных соревнований среди семей «Мама, папа, я – спортивная семья!» и др.

11. Актуализировать инновационные проекты: «*Qazaqstan Zhastar FEST*», «Ұлттық ойындар – ұлт тәрбиесінің өзегі» «ALTYN URPAQ», «ALTYN URPAQ», «АРҚА ALAN».

Таким образом, в организациях среднего образования главными в спортивно-массовой работе спортивных школьных лиг должны стать:

-охват всех учащихся каждой школы;

система спортивных мероприятий круглогодичного цикла школьных лиг, как эффективная форма пропаганды физической культуры и спорта среди учащихся;

- мотивация укрепления здоровья, физического развития и физической подготовленности обучающихся.

Заключение

Развитие массового спорта в современном казахстанском обществе – это актуальный вопрос чрезвычайной важности. Необходимо остановить ухудшение здоровья наших граждан, прежде всего детей и молодежи, принять радикальные меры по формированию здорового образа жизни. Поэтому проблема формирования, а затем поддержания высокого уровня физической активности, утверждения ЗОЖ средствами физкультуры, спорта и туризма является весьма актуальной.

Анализ имеющихся материалов показал, что для охвата наибольшего количества молодежи развиваются школьные лиги по баскетболу, волейболу, футболу и другим массовым видам спорта. Министерством в 2019 году в рамках Года молодежи был реализован проект «Казахстан Жастар Фест», который был активно поддержан большинством регионов. Национальный научно-практический центр физической культуры Министерства образования и науки РК с 2001 года проводит Спартакиады школьников и учащихся колледжей, республиканские Универсиады, школьные и студенческие турниры, соревнования в национальных студенческих и национальных школьных лигах по видам спорта.

Стало традиционным проведение спартакиад, различных турниров по видам спорта, месячников по сдаче «Тестов Первого Президента – Лидера Нации», спортивных соревнований среди семей «Мама, папа, я – спортивная семья!», массовых забегов и других мероприятий, в которых ежегодно принимают участие более 2 млн. человек.

За период независимости Казахстана активное развитие получили более 20-ти национальных видов спорта. Одним из направлений развития физической культуры и спорта в организациях образования выступает внедрение национальных видов спорта в образовательные программы. Все виды национального спорта направлены на развитие у молодежи физических и духовных качеств, на воспитание у молодежи воли к достижению цели, на единение с природой степей, культурой других народов.

Спортивно-массовая работа решает много важнейших задач. Успешность их решения зависит от правильного, чёткого планирования и организации методической работы в школе в которой принимают активное участие администрация школы, классные руководители, медицинский работник школы, родители. Следовательно, спортивные мероприятия есть деятельность, которая служит интересам общества, реализуя воспитательную, подготовительную и коммуникативную функции. Это наиболее ярко выражается в детском возрасте, поскольку спортивно-оздоровительная деятельность учеников проходит во внеурочное время и осуществляется через внеклассные формы работы.

Участвуя в таких массовых мероприятиях, учащиеся развиваются, демонстрируют двигательную активность и свои двигательные качества. Двигательная активность оказывает благоприятное влияние на эмоциональное состояние ребенка, воспитывает «стойкий иммунитет» к вредным привычкам.

В массовом спорте представлены практически все виды человеческой деятельности: познавательная, ценностно-ориентированная, общение и т.д. Поэтому в процессе физического воспитания можно активно формировать сознание и поведение людей в нужном направлении. В процессе спортивных мероприятий осуществляется умственное воспитание и нравственное развитие участников, которые направлены на формирование у человека социально-ценностных качеств, которые определяют его отношение к другим людям, к обществу, к самому себе и в совокупности представляют то, что принято называть нравственной воспитанностью.

В играх и спортивных соревнованиях заключены богатые возможности для формирования норм коллективного поведения. Овладевая различными командными функциями, учащиеся учатся не только организовывать своё поведение, но и активно влиять на действие своих товарищей, воспринимать задачи коллектива как свои собственные.

Затронутые вопросы организации внеклассной физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работы в школе свидетельствуют о многогранности форм и методов этой работы. Безусловно, данная работа требует большого труда педагогического коллектива школы, особенно учителей физического воспитания.

Поэтому, главным направлением в проведении любых физкультурно-спортивных и других мероприятий должно быть живое, заинтересованное участие, прежде всего самих обучающихся. Данная работа по организации физкультурно-оздоровительных мероприятий не должна быть стихийной, бесконтрольной. При организации спортивно-массовых мероприятий нужно учитывать возрастной период и особенности детей, физическую подготовленность.

Массовый спорт в школе ориентирован на формирование базовой физической подготовленности и оптимизацию общей физической дееспособности, реализуемых через достижение спортивных результатов массового уровня.

Список использованной литературы

1. Международная хартия физического воспитания и спорта (Принята в г. Париже 21.11.1978 на 20-ой сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО) <http://docs.cntd.ru/document/1900833>
2. Европейский манифест «Молодые люди и спорт». Настольная книга спортивного менеджера : справ. пособие / [авт.-сост.: Золотов М.И. [и др.]] ; Рос. гос. акад. физ. культуры, Моск. гос. акад. физ. культуры. - М.: ФОН, 1997. - 518 с.
3. Зуев В.Н. Регулирование нормативно правовых документов в международной сфере физической культуры и спорта. - СПб., 2001
4. <https://repo.kspi.kz/bitstream/handle/item/290/Fizicheskoe%20vospitanie%20i%20sport%20v%20stranaj%20zapadnoi%20evropi.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
5. http://www.bguor.ru/subjects/ae-umk-history/html/rights/html_pages/h7/h7_2.html
6. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта. // Теория и практика физической культуры. –1999. – №4. – С.45-49.1- 113.
7. Физическое воспитание в США: путь к здоровью нации. <https://topspinsport.ru/articles/fizicheskoe-vospitanie-v-ssha-put-k-zdorovyu-natsii/>
8. Чжан Л. Физическое воспитание в школах Китая на пороге 21 века / Чжан Лянжуй // Физкультурное образование Сибири. - 1995. - № 2.
9. Программа развития физической культуры и спорта в образовательных учреждениях КНР. -Пекин: Министерство образования КНР, 1990.
10. Нестеров А. А. Цели и содержание физического воспитания учащихся общеобразовательных школ стран Азии (Япония, Корея, Китай) / А.А. Нестеров, М.Н. Забурдаева // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. - 2006. - N 6.
11. До Кеон Ву (Do Keon Woo). Управление физической культурой в странах Дальневосточной Азии: автореф. дис. ...канд. пед. наук / Кеон Ву До. – СПб., 2000. – 36 с.
12. <https://thepresentation.ru/obrazovanie/zarubezhnoe-obrazovanie>
13. Пасюков П.Н. Физическая культура и спорт как фактор сохранения национальной культуры сахалинских корейцев / П.Н. Пасюков // Историко-культурное и спортивно-прикладное развитие национальных видов спорта в России: опыт регионов: матер. всерос. науч.-практ. конф. – Якутск, 2009. – С. 205–215.
14. Зайнутдинов Линар, Ланда Бейниш | Школьный спорт за рубежом https://spo.1sept.ru/view_article.php?ID=200802312
15. https://spo.1sept.ru/view_article.php?ID=200802312
16. https://mel.fm/mirovoy_opyt/9582430-physical_edu
17. <http://www.self-master-lab.ru/recommendation/recomfiz.html?id=229>

18. Закон Республики Казахстан «О физической культуре и спорте» от 03.07.2014 г. №228-V ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.04.2019).

19. Концепция развития физической культуры и спорта Республики Казахстан до 2025 года. Указ Президента Республики Казахстан от 11 января 2016 года № 168.

20. Концепция развития школьного и студенческого спорта в Республике Казахстан на 2019-2025 годы

21. Постановление правительства РК от 24 июня 1996 г № 774 «О Президентских тестах физической подготовленности населения РК1997».

22. Информационно-аналитический обзор к проекту закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам физической культуры и спорта». г. Нур-Султан, октябрь 2019 года.

23. <https://inbusiness.kz/ru/news/o-razvitii-massovogo-sporta-rasskazhet-aktoty-raitkulova>

24. <https://mybook.ru/author/v-fiskalov/teoretiko-metodicheskie-aspekty-praktiki-sporta-uc/read/?page=7>

25. <http://www.zakon.kz/196179-massovyjj-sport-v-kazakhstane.html>

26. <http://kitazija.narod.ru/sport.html>

27. <http://www.km.ru/sport/73814>

28. 1 https://aif.ru/moscow/sportivnaya_liga_v_moskve_startuyut_turniry_dlya_shkolnikov

29. <https://krao.ru/publications/federalnyie-konkursyi/shkolnaya-sportivnaya-liga/>

30. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 30 декабря 2014 года за №549 «Об утверждении Правил формирования студенческих и школьных лиг, организации и проведения спортивных мероприятий среди студенческих и школьных лиг».

31. Исакова Г.Г. Анализ организации внеклассной физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работы в школах и колледжах города Нур- Султан. - Детско-юношеский центр «ШЫҒЫС» г.Нур-Султан. - <umcsport@mail.ru>

Содержание

Введение.....	94
1 Организационные формы физического воспитания и развития школьного спорта в зарубежных странах.....	96
2 Современное состояние массовых видов спорта в организациях среднего образования Республики Казахстан.....	118
3 Методические рекомендации по организации школьной спортивной лиги по массовым видам спорта (футбол, волейбол, баскетбол и др.) в организациях среднего образования.....	146
Заключение.....	177
Список использованной литературы.....	179

**Бұқаралық спорт түрлерінен (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.)
мектеп спорт лигасын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар**

Әдістемелік ұсынымдар

**Методические рекомендации по организации школьной спортивной лиги
по массовым видам спорта (футбол, волейбол, баскетбол и др.)**

Методические рекомендации

Басуға 16.09.2020 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 11

Подписано в печать 16.09.2020 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 11